

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ-ΚΥΡ. ΚΟΣΜΑ

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

(V-IX)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΕ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΗ

ΤΟ ΜΟΝΟ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΗ Β' ΤΑΞΗ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΡΙΤΗ

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δοχ. 24.—

Βιβλιοσημον καὶ Φόρος Ἀναγκαστ. Δανείου δοχ. 8.20

Ἀριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 41091

66367

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας

6-9-35

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α. Ε.

46α—Ὁδὸς Σταδίου—46α

1935

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

42001

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ-ΚΥΡ. ΚΟΣΜΑ

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

(V-IX)

ΠΡΑΣ... ΕΓΚΕ... ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ... ΚΛΑΣΙΚΗΣ... ΣΥΓΓΡΑΜΜΩΝ... ΛΕΠΤΑ 10... ΒΑΣΙΛΕΥΣΑΝ ΤΗ ΕΛΛΑΔΑ... ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟΝ

ΛΕΞΗ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Η

91, 31 'ουλίου 1933

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α. Ε.

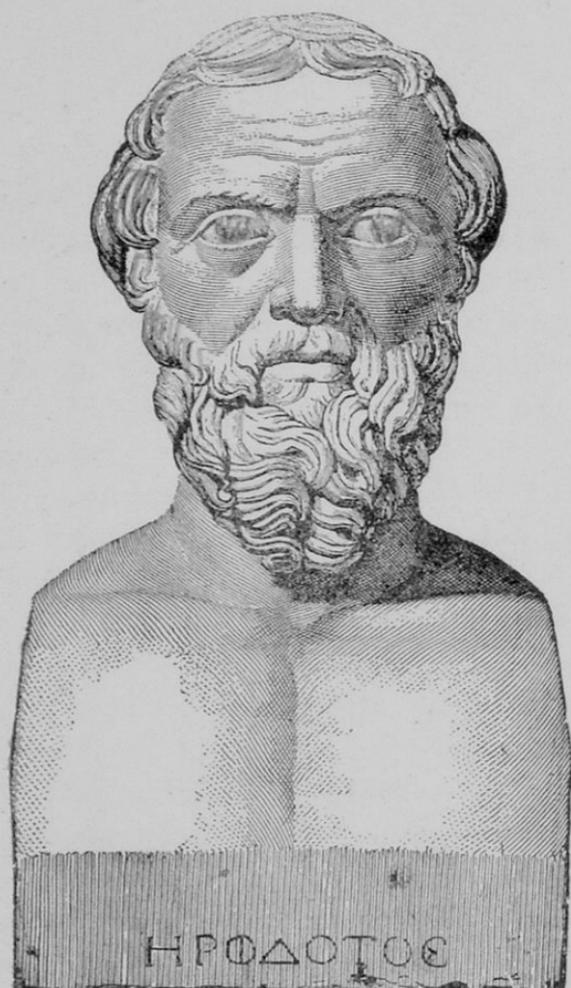
46α—'Οδός Σταδίου—46α

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ γνήσια αντίτυπα ἔχουν στὴ σελίδα αὐτὴ τὴν ὑπογραφή
τοῦ κ. Κυρ. Κοσμᾶ καὶ τὴ σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Ἐστίας».

Κυρ. Κοσμᾶ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ἡροδότου.

Ὁ Ἡρόδοτος, γιὸς τοῦ Λύξη καὶ τῆς Δρυῶς, γεννήθηκε κατὰ τὸ 484 π.Χ. εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τῆς Καρίας. Κραλοῦσε ἀπὸ τραπὴν γενιὰ καὶ τὸ σῶμα του ἦλανε ὡγὸν ἀγούσιο. Ἀπὸ τοὺς πρὸς σπενοὺς συγγενεῖς του ἦλανε καὶ ὁ αερίσημος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κοινῆς Πανύασης. Αὐτὸς βοήθησε ὡγὸν καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ νέου Ἡροδότου.

Εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τύραννος τότε ἦλανε ὁ Λύγδαμνος. Κατὰ τοῦ Λύγδαμνος ελασίασε κάωλε ὁ λαὸς καὶ εἰς κίνημα ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Ἡ εἰρήνη ὅμως δὲν ἐπέτυχεν καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀναγκάσθηκε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Λάμο. Ἀργότερα, κατὰ τὸ 454 π.Χ. ἀπέβη, γύρισε πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του ὁ Ἡρόδοτος. Τότε κατέρχθη νὰ διώξῃ τὸν τύραννον Λύγδαμνον ὁ λαὸς ὅμως, δὲν ζέλουσε γιὰ τὴν αἰρήνην, μίσησε τὸν Ἡρόδοτον καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀναγκάσθηκε νὰ παραιλήσῃ γιὰ τὸ σῶμα του. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ κἀνν ὡγὸν καὶ μεγάλα ταξίδια εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ συνάξῃ τὴν ὕλην γιὰ τὸ σύγγραμμά του ἀπὸ τὰ ὅσα ὁ ἴδιος ἔβλεπε μὲν τὰ μάλιστα τοῦ ἢ τοῦ μολογοῦσαν οἱ σοφοὶ τοῦ κάθε τόπου.

Κατὰ τὸ 445 π.Χ. ὁ Ἡρόδοτος ἐπίσκεται εἰς τὴν Ἀθήναν. Ἐκεῖ ἀνάγνωσε μὲρὸς εἰς τὸν λαὸν κομμάτια ἀπὸ τὸ σχέδιον τῆς ἱστορίας του, πρὸς τὸν λαὸν γιὰ τὴν δόξαν τὴν ἀθηναϊκὴν. Οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ χάριν τὸν ἀνταμεί-

γιναι γενναιόδωρα. Ἐὶν Ἀθήνα ὁ Ἡρόδοτος ἔτασε γι-
 ρία καὶ μὲ τὸν Περικλῆ καὶ μὲ ἄλλους τιμημένους
 Ἀθηναίους.

Ὅταν κατὰ τὸ 444 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι στείλαν ἀποικία εἰς τὴν κἀλῶ Πλαγία καὶ συνοικίσαν τὴν πόλιν Δου-
 ρίους, εἰδὼν ἀποικισμὸ ἀλλὸν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἡρόδο-
 τος κι ἔκαμε τοὺς Δουρίους δεύλερην παλρίδα του.

Ποῦ καὶ πόλε σέδανε ὁ Ἡρόδοτος δὲν εἶναι γνωστό.
 Πιστευλότερο εἶναι πὼς σέδανε εἰς τοὺς Δουρίους τὸ
 420 π.Χ.

2. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου εἶναι χωρισμένη, ὄχι
 ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀλλὰ πὸν ὑπερώλερα, σὲ ἔννεα βιβλία. Τὰ
 πρῶτα τέσσερα βιβλία περιέχουν τὴν ἱστορία τῶν ἀρ-
 χαίων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων, Ἀσ-
 συρίων, Αἰγυπτίων, Αἰθιοπίων καὶ Ἐκλυπίων, μὲ πὸν
 περιεργες εἰδήσεις γιὰ τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν
 αὐτῶν. Ἐὰν ὑπόλοιπα σέντε βιβλία ἐκδέλει ὁ συγγρα-
 φέας τοὺς τόσο δοξασμένους ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ
 τῶν Περσίων.

Ἕλληνες καὶ Πέρσες.

(Ἀπὸ εἰκονογραφημένο ἀγγεῖο τοῦ Ε' αἰῶνα)

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

[*Εισαγωγή: Τὸ 513 π.Χ. ὁ Δαρεῖος, βασιλέας τῶν Περσῶν (521-485 π.Χ.), ἔκαμε μεγάλη ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἐφοῦ πέρασε τὸν Ἰστρο (Δούναβη) ἀπάνω σὲ γέφυρα ἀπὸ πλοῖα ποῦ κατασκεύασε, εἰσέβαλε στὴ Σκυθία τὴ γέφυρα ὅμως δὲν τὴ χάλασε, κατὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ Μυτιληναίου Κῶη, ἀλλὰ παράγειλε νὰ τὴ φυλᾶνε οἱ τύραννοι τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, ὅσοι ἦτανε σύμμαχοί του σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία. Ὁ Δαρεῖος ἔπαθε πολλὰ κακὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του Σκύθες καὶ ἀναγκάστηκε νὰ τραβηχθῆ ἀπὸ τὸν τόπο τους. Οἱ Σκύθες τὸν ἀκολουθοῦσανε, καὶ τότε μιὰ ἴλη τοῦ σκυθικοῦ ἵππικοῦ ἔφτασε ὡς τὴ γέφυρα καὶ πρότεινε στοὺς Ἕλληνας, ποῦ φυλάγανε ἐκεῖ, νὰ τὴ χαλάσουνε, γιὰ νὰ χαλαστῆ ἔτσι τέλεια καὶ ὁ Δαρεῖος. Αὐτὴ τὴν ἰδέα τὴν ὑποστήριξε καὶ ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, τύραννος στὴ Θρακικὴ χερσόνησο· ὁ Ἰστιαῖος ὅμως, τύραννος τῆς Μιλήτου, ἀντιστάθηκε λέγοντας, πὼς μὲ τὸ χαλασμὸ τοῦ Δαρείου κανένας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τυράννους τῆς Ἀσίας δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὸ ἀξίωμά του. Νίκησε ἡ γνώμη τοῦ Ἰστιαίου, καὶ ὁ Δαρεῖος γύρισε στὸν Ἑλλήσποντο περνώντας ἀπὸ τὴ Θράκη].*

1. Πῶς ἀνταμείβει ὁ Δαρεῖος τὸν Ἰστιαῖο καὶ τὸν Κῶη.— Προσκαλεῖ τὸν Ἰστιαῖο στὴν πρωτεύουσά του, τὰ Σοῦσα.

Ἐφοῦ πέρασε ὁ Δαρεῖος τὸν Ἑλλήσποντο καὶ ἔφτασε στὶς Σάρδεις, δὲ λησμόνησε οὔτε τὴν εὐεργεσία τοῦ Ἰστιαίου οὔτε τὴ συμβουλὴ τοῦ Κῶη. Λοιπὸν τοὺς εἶπε νὰ ζητήσουν ὅ,τι ἤθελε ὁ καθένας τους. Ὁ Ἰστιαῖος εἶχε δικὴ του τυραννίδα καὶ ζήτησε μοναχὰ κάποια χώρα, μὲ σκοπὸ νὰ χτίσῃ ἐκεῖ μιὰ πόλη. Ὁ Κῶης

ζήτησε νὰ γίνῃ τύραννος τῆς Μυτιλήνης. Ἀφοῦ πήρανε καὶ οἱ δυὸ τὴν ἀμοιβή τους, γυρίσανε στὸν τόπο τους.

Ἄμα ἔφτασε ὁ Ἰστιαῖος στὴ Θράκη, ἄρχισε νὰ τειχίζῃ τὴν πόλιν Μύρκινο, πού τοῦ χάρισε ὁ Δαρεῖος στὴ χώρα τῶν Ἡδωνῶν (*). Ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι κοντὰ στὸ Στρονμόνα ποταμό. Ἄμα

* Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος
(* Ἀνάγλυφο περσικόν)

τὸ ἔμαθε ὁ Μεγάβαζος (*), εἶπε στὸ Δαρεῖο· «Πῶς, βασιλέα μου, ἄφησες ἕναν Ἕλληνα ἄξιον καὶ γνωστικὸ νὰ χτίσῃ πόλιν ἐκεῖ πού βρίσκεται ἄφθονη ξυλεία, καλὴ γιὰ τὴν κατασκευὴ πλοίων καὶ κουπιῶν, ὅπου βρίσκονται ἀκόμα καὶ μεταλλεῖα ἀργύρου, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, πολλοὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι κατοικοῦν αὐτὰ τὰ μέρη; Αὐτοί, ἔχοντας τέτοιον ἀρχηγό, μποροῦνε νὰ κάνουν ὅ,τι τοὺς συμβουλεύει αὐτός. Ἐμπόδισε λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς σκοπούς του, γιὰ νὰ μὴ μπλέξῃς ἀργότερα σ' ἐσωτερικὸ πόλεμο· μὲ καλὸ τρόπο προσκάλεσέ τον κοντὰ σου καί, ἅμα τὸν βάλῃς στὸ χέρι, κάμε νὰ μὴν ξαναγυρίσῃ πίσω στοὺς Ἕλληνες».

Τὰ λόγια τοῦ Μεγαβάζου τὰ προβλεπτικὰ ἔπεισαν τὸ Δαρεῖο. Ἔστειλε ἐπίτηδες ἄνθρωπο στὴ Μύρκινο καὶ τοῦ παράγγειλε αὐτὰ τὰ λόγια· «Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος σοῦ παραγγέλλει μὲ τὸ στόμα τὸ δικό μου καὶ σοῦ λέει Ἰστιαῖε, ὅσο συλλογίζομαι, δὲ βρίσκω ἄλλον ἄνθρωπο ἀπὸ σένα πιὸ ἀφωσιωμένο σ' ἐμένα καὶ στὰ συμφέροντά μου· καὶ τὴ γνώμη αὐτὴ τὴ σημάτισα ὄχι ἀπὸ τὰ λεγόμενά σου μοναχά, παρὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα σου. Ἐχω μεγάλα σχέδια στὸ κεφάλι καὶ ναρθῆς χωρὶς ἄλλο, σὲ παρακαλῶ, νὰ σοῦ τ' ἀνακοινώσω».

Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ πίστεψε ὁ Ἰστιαῖος· ἔπειτα θαρροῦσε μεγάλη τιμὴ του νὰ γίνῃ σύμβουλος τοῦ βασιλέα. Ἐφτασε λοιπὸν στὴ Σάρδεϊς. Ὁ Δαρεῖος τοῦ εἶπε· «Νὰ γιατί σὲ κάλεσα, Ἰστιαῖε, ναρθῆς. Ἀπὸ τότε πού γύρισα ἀπὸ τὴ Σκυθία κι ἔπαψα νὰ σὲ βλέπω, κανένα ἄλλο πράμα δὲν ἐπόθησα τόσο πολύ, ὅσο τὴ δικὴ σου συντροφιά· γιατί πίστεψα πῶς ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ κόσμου πιὸ ἀκριβὸς εἶναι ὁ φίλος ὁ φρόνιμος καὶ ἀφωσιωμένος.

Τίς δυὸ αὐτὲς ἀρετὲς τίς ἔχεις ἐσύ, καὶ τὸ γνωρίζω ἐγὼ καλά, τὸ βεβαιώνουν καὶ τὰ συμφέροντά μου. Τώρα λοιπὸν πού ἔφτασες μὲ τὸ καλὸ, ἄκουσε τί σοῦ προτείνω ἄφησε τὴ Μίλητο καὶ τὴ νεοχτισμένη Μύρκινο στὴ Θράκη καὶ ἔλα, ἀκολούθα με στὰ Σοῦσα· ἐκεῖ τὸ δικό μου θὰ εἶναι δικό σου, τὸ τραπέζι μου τραπέζι σου καὶ θὰ σὲ ἔχω ἀκόμα σύμβουλό μου».

Αὐτὰ εἶπε ὁ Δαρεῖος καὶ ἄφησε διοικητὴ στὶς Σάρδεϊς τὸν Ἄρταφέρνη, ἀδερφό του ἀπὸ πατέρα, καὶ ἔφυγε γιὰ τὰ Σοῦσα μὲ τὸν Ἰστιαῖο, ἀφοῦ διώρισε καὶ στρατηγὸν στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας τὸν Ὀτάνη, στὴ θέση τοῦ Μεγαβάζου. Ὁ Ὀτάνης ἔκαμε πολλὰ κατακτήσεις, ὑπόταξε τοὺς Βυζαντίους καὶ τοὺς Καρχηδονίους, κυρίεψε τὴν Ἄντανδρο στὴν Τρωάδα καὶ τὸ Λαμπώνιο^(*). Παίρνοντας ὕστερα πλοῖα ἀπὸ τοὺς Μυτιληναίους κυρίεψε τὰ δυὸ νησιά Λῆιμο καὶ Ἰμβρο, πού ὡς τότε ἦταν κατοικημένα ἀπὸ τοὺς Πελασγούς.

2. Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Νάξου.— Ἀποστασία τοῦ Ἀρισταγόρα (499 π.Χ.).

Ὑστερα πολλὰ κακὰ πέσανε στὴν Ἰωνία, καὶ ἡ πρώτη ἀφορμὴ δόθηκε ἀπὸ τὴ Νάξο καὶ τὴ Μίλητο· καὶ νὰ πῶς ἄρχισε τὸ πρῶμα. Ἀπὸ τὴ Νάξο ὁ δῆμος ξώρισε μερικοὺς ἄντρες ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀριστοκρατικῶν, καὶ αὐτοὶ ζητήσανε καταφυγὴ στὴ Μίλητο. Ἐπίτροπος τότε τῆς Μιλήτου ἦταν ὁ Ἀρισταγόρας τοῦ Μολπαγόρα, ἐξάδερφος καὶ γαμπρὸς τοῦ Ἰστιαίου, γιοῦ τοῦ Λυσαγόρα, πού ὁ Δαρεῖος τὸν κρατοῦσε στὰ Σοῦσα. Γιατὶ αὐτὸν τὸν καιρὸ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἰστιαίου, πού ἦτανε τύραννος τῆς Μιλήτου, εἶχανε φτάσει οἱ ἐξόριστοι ἀπὸ τὴ Νάξο, δικοὶ του φίλοι, στὴ Μίλητο, καὶ οἱ ἐξόριστοι τώρα παρακαλοῦσανε τὸν ἐπίτροπὸν τοῦ Ἀρισταγόρα, ἂν μπορούσε, νὰ τοὺς δώσῃ βοήθεια, γιὰ νὰ κατεβοῦνε στὴν πατρίδα τους. Αὐτὸς πάλι μὲ τὴν ἰδέα πῶς, ἂν γυρίσουνε οἱ ἀριστοκρατικοὶ στὴ Νάξο μὲ τὴ δική του συνδρομὴ, θὰ γίνῃ αὐτὸς ἄρχοντας τῆς Νάξου, εἶπε στοὺς ἐξορίστους· «Ἐγὼ δὲν ἔχω τόση δύναμη νὰ σᾶς κάμω νὰ γυρίσετε στὴ Νάξο, γιατί ἀκούω πῶς ὁ δῆμος ἐκεῖ ἔχει ὀχτὼ χιλιάδες ὀπλίτες καὶ πολλὰ πλοῖα πολεμικά· θὰ κάμω ὅμως ὅ,τι μπορῶ γιὰ χάρη τῆς φιλίας σας. Ὁ Ἄρταφέρνης, ἀδερφὸς τοῦ βασιλέα Δαρείου, εἶναι φίλος μου καὶ κυβερνάει ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀσίας μὲ πολὺ στρατὸ

καὶ στόλο σημαντικόν». Οἱ Νάξιοι ἀκούγοντας αὐτὰ ἀναθέσανε στὸν Ἄρισταγόρα νὰ κάμῃ ὅ,τι νομίζει καλύτερο, καὶ δῶρα ἀκόμη νὰ πῆ πὼς δίνει, καὶ πὼς οἱ ἴδιοι θὰ κάμουνε τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας· γιατί ἐλπίζονε πὼς μόλις φτάσουνε στὴ Νάξο, ὄχι μοναχὰ εἶναι ἄξιοι νὰ κυριαρχήσουνε, ὄχι στὴ Νάξο μόνο, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους νησιώτες τῶν Κυκλάδων (ποὺ ὡς τότε κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ νησιά δὲν ἦτανε ὑποταγμένο στὸ Δαρεῖο).

Πηγαίνει λοιπὸν ὁ Ἄρισταγόρας στὶς Σάρδεεις καὶ λέει στὸν Ἄρταφέρνη· «Τὸ νησί τῆς Νάξου δὲν εἶναι μεγάλο, εἶναι ὅμως ὠραῖο καὶ καρποφόρο καὶ εἶναι κοντὰ στὴν Ἰωνία, ὅπου βρίσκονται καὶ πλούτη πολλὰ καὶ δοῦλοι πολλοί. Λοιπὸν καλὸ εἶναι νὰ ἐκστρατεύσῃς κατὰ τῆς Νάξου καὶ νὰ ἐπαναφέρῃς ἐκεῖ τοὺς ἔξορίστους. Ἄν τὸ κάμῃς αὐτό, θὰ λάβῃς ἀπὸ μένα σημαντικό ποσὸ χρημάτων καὶ χωριστὰ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας· γιατί εἶναι δίκιο ἔμεῖς, ποὺ σὲ παρακινοῦμε στὸν πόλεμο, ἔμεῖς νὰ βάλουμε καὶ τὰ χρήματα. Ὑστερα θὰ βάλῃς κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ βασιλέα μερικὰ νησιά, τὴ Νάξο μαζί μὲ τὰ ἄλλα, ποὺ ὑποτάζονται σ' αὐτὴ (*). Ἀπὸ τὴ Νάξο ξεκινώντας θὰ προσβάλῃς τὴν Εὐβοία, ποὺ εἶναι νησί μεγάλο καὶ πλούσιο, ὄχι μικρότερο ἀπὸ τὴν Κύπρο, καὶ ἡ κατάκτησή της θὰ εἶναι παραπολὺ εὐκόλη. Φτάνουν ἑκατὸ πλοῖα γιὰ τὴν ὑποταγὴ ὄλων αὐτῶν τῶν νησιῶν». Ὁ Ἄρταφέρνης τοῦ ἀποκρίνεται «Αὐτὰ ποὺ προτείνεις εἶναι ὠφέλιμα στὸ βασιλέα· ὅλα εἶναι σωστά, τὰ πλοῖα ὅμως εἶναι πολὺ λίγα· ὄχι ἑκατό, ἀλλὰ διακόσια θὰ σοῦ εἰτοιμάσω τὴν ἐρχόμενη ἀνοιξή· πρέπει ὅμως πρῶτα νὰ δώσῃ ὁ βασιλέας τὴν ἄδεια».

Ὁ Ἄρισταγόρας ἀκούγοντας αὐτὰ γύρισε στὴ Μίλητο πολὺ χαρούμενος. Ὑστερα ὁ Ἄρταφέρνης ἔστειλε ταχυδρομὸν στὰ Σοῦσα καὶ ἀνάφερε ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Ἄρισταγόρας. Ἀφοῦ πῆρε καὶ τοῦ Δαρείου τὴν ἄδεια, παράγγειλε κι εἰτοιμάσανε διακόσιες τριῆρεις καὶ πολυάριθμο στρατὸ ἀπὸ Πέρσες καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους· στρατηγὸν τοὺς διώρισε τὸ Μεγαβάτη, Πέρση ἀπὸ τοὺς Ἀχαιμενίδες, δικό του ἐξάδερφο καὶ τοῦ Δαρείου, καὶ ποὺ ἀργότερα τὴ θυγατέρα του ἀρραβωνιάστηκε, ἂν εἶναι ἀλήθεια τὰ λεγόμενα, ὁ Πανσανίας ὁ Λακεδαιμόνιος, ὅταν ἔβαλε στὸ νοῦ νὰ γίνῃ τύραννος τῆς Ἑλλάδας. Ἔτσι ὁ Ἄρταφέρνης ἔστειλε τὸ Μεγαβάτη μὲ τὸ στράτευμα στὸν Ἄρισταγόρα.

Ὁ Μεγαβάτης κίνησε ἀπὸ τὴ Μίλητο μαζί μὲ τὸν Ἄρισταγόρα, τοὺς Ἴωνες καὶ τοὺς ἔξορίστους, ἀλλὰ ὑποκρινότανε πὼς

τραβοῦσε γιά τὸν Ἑλλήσποντο· ἅμα ἔφτασε στὴ Χίο, ἔρριξε ἄγκυρα στὰ Καύκασα⁽⁶⁾, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτανε, ἅμα πάρη βοριῶς, νὰ περάσῃ στὴ Νάξο. Δὲν ἦτανε ὅμως ἀπὸ τὴ μοῖρα νὰ χαθοῦνε οἱ Νάξιοι ἔτσι σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία· καὶ νὰ τί συνέβη. Ἐνῶ ὁ Μεγαβάτης ἐπιθεωροῦσε τοὺς σκοποὺς τῶν πλοίων, ἔτυχε σ' ἓνα πλοῖο ἀπὸ τὴ Μύνδο⁽⁶⁾ νὰ μὴ βρῖσκεται σκοπὸς· θύμωσε τότε καὶ παράγγειλε νὰ πιάσουνε οἱ δορυφόροι τοῦ τὸν πλοίαρχο, ποὺ λεγόταν Σκύλακας, νὰ τὸν δέσουνε καὶ νὰ περάσουνε τὸ κεφάλι τοῦ ἀπὸ μιὰ θαλαμῖα⁽⁷⁾ τοῦ πλοίου σὲ τρόπο ποὺ τὸ κορμί τοῦ νὰ εἶναι μέσα στὸ πλοῖο καὶ τὸ κεφάλι τοῦ ἔξω. Ἀφοῦ ἔτσι δέθηκε ὁ Σκύλακας, εἰδοποίησε κάποιος τὸν Ἀρισταγόρα γιὰ τὴ μεγάλη προσβολὴ ποὺ ἔκαμε ὁ Μεγαβάτης στὸ Μύνδιο, ξένο δικό του. Ὁ Ἀρισταγόρας πῆγε ἀμέσως στὸν Πέρση καὶ τὸν παρακαλοῦσε ν' ἀπολύσῃ τὸν ἄνθρωπο· ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνος δὲν τοῦ ἔκανε τὴ χάρη, πῆγε ὁ ἴδιος καὶ τὸν ἔλυσε. Ὁ Μεγαβάτης ταράχτηκε πολὺ ἅμα τὸ ἔμαθε καὶ τὰ εἶχε μὲ τὸν Ἀρισταγόρα. Αὐτὸς ὅμως τοῦ εἶπε· «Τί ἔχεις νὰ κάμῃς ἐσὺ μ' αὐτὰ τὰ πράματα; Ὁ Ἀρταφέρνης δὲ σοῦ εἶπε ν' ἀκοῦς ὅτι ἐγὼ σὲ διατάζω, καὶ νὰ πηγαίνῃς μὲ τὰ πλοῖα ὅπου σοῦ πῶ; Τί ἀνακατεύεσαι στὶς ἄλλες δουλειές;» Ὁ Μεγαβάτης, θυμωμένος, ἅμα νύχτωσε, ἔστειλε στὴ Νάξο πλοῖο μ' ἀνθρώπους τοῦ νὰ μαρτυρήσουνε τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας.

Οἱ Νάξιοι ὡς ἐκεῖνη τὴ στιγμή βέβαια δὲν ὑποπτεύανε πὼς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἦτανε γιὰ τὸ νησί τους. Καθὼς ὅμως τὸ μάθανε, ἀμέσως κουβαλήσανε στὴ χώρα ὅλα τους τὰ πράματα, καὶ ἐπειδὴ προβλέπανε πὼς θὰ πολιορκηθοῦνε, μπάσανε τροφίμα καὶ πιοτά, καὶ διωρθώσανε καὶ τὸ τεῖχος. Αὐτὲς τὶς ἐτοιμασίες κάνανε οἱ Νάξιοι. Καὶ οἱ Πέρσες περάσανε ἀπὸ τὴ Χίο στὴ Νάξο καὶ ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση. Τοὺς ἤϋρανε ὅμως γερὰ ὠχυρωμένους καὶ ἡ πολιορκία βαστοῦσε τέσσερεῖς μῆνες· ἐπειδὴ ὅμως ὅλα τὰ χρήματα ποὺ εἶχανε οἱ Πέρσες σωθῆκανε, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀρισταγόρας ξώδεψε πολλὰ, καὶ ἡ πολιορκία θὰ χρειάζότανε ἀκόμα περισσότερα, χρίσανε ἀπάνω στὸ νησί διάφορα τειχίσματα, ἀφήσανε μέσα σ' αὐτὰ τοὺς ἔξοριστοὺς, καὶ γυρίσανε στὴν Ἀσία σὲ κακὴ κατάσταση.

Ὁ Ἀρισταγόρας δὲ μποροῦσε νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα ὑποσχέθηκε στὸν Ἀρταφέρνη· ἦτανε καὶ στενοχωρημένος ἀπὸ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας, ποὺ τοῦ ζητούσανε νὰ τὰ πληρώσῃ· φοβότανε ἀκόμα

καὶ τὸ σπράτευμα, δυσαρεστημένο ἀπὸ τὴν ἀποτυχία, καὶ ἀπὸ τὸ μῖσος τοῦ Μεγαβάτη. Ἄρχισε λοιπὸν νὰ ὑποπτεύεται πὼς θὰ χάσῃ καὶ τὴν τυραννία τῆς Μίλητου. Γι' αὐτοὺς ὄλους τοὺς φόβους σκέφτηκε νὰ ἀποστατήσῃ. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἔφτασε ταχυδρόμος ἀπὸ τὰ Σοῦσα φέρνοντας παραγγελιὰ γραμμένη μὲ στίγματα στὸ κεφάλι του· ἡ παραγγελιὰ ἔλεγε ν' ἀποστατήσῃ ὁ Ἄρισταγόρας ἀπὸ τὸ βασιλεῖα καὶ ἦταν αὐτὴ ἀπὸ τὸν Ἰστιαῖο, πού δὲν εἶχε ἄλλον κανέναν τρόπο ἀσφαλῆ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ, γιατί οἱ δρόμοι ἦτανε φυλαγμένοι· γι' αὐτὸ τὸ λόγο εἶχε ξυρίσει τὸ κεφάλι τοῦ κτεριστοῦ δούλου του, ἔγραψε μὲ στίγματα τὸ γράμμα καὶ περίμενε τίς τρίχες νὰ ξαναφυτρώσουνε. Ἀφοῦ ξαναγίνανε τὰ μαλλιά, τὸν ἔστειλε στὴ Μίλητο χωρὶς νὰ τοῦ παραγγεῖλῃ ἄλλο τίποτε, παρὰ μόνο, ἅμα φτάσῃ ἐκεῖ, νὰ πῆ στὸν Ἄρισταγόρα νὰ τοῦ ξυρίσῃ τίς τρίχες καὶ νὰ κοιτάξῃ ἀπάνω στὸ κεφάλι καὶ τὰ στίγματα ἔλεγαν «ἀποστασία». Αὐτὰ ἔκαμε ὁ Ἰστιαῖος, γιατί νόμιζε μεγάλη συμφορὰ δική του νὰ κρατιέται στὰ Σοῦσα, καὶ γιατί πολλὰς ἐλπίδες εἶχε πὼς, ἂν γινόταν ἀποστασία, ὁ Δαρεῖος θὰ τὸν ἔστειλεν στὴ θάλασσα νὰ τοῦ φέρῃ τὸν Ἄρισταγόρα. Ὅσο ὅμως ἡ Μίλητος δὲν ἀποστατοῦσε, αὐτὸς θαρροῦσε πὼς ποτὲ πιά δὲ θὰ ξαναπήγαινε στὸν τόπο του.

Λοιπὸν ὁ Ἄρισταγόρας ἀποστάτησε καὶ ἔκανε ὅ,τι μπορούσε κατὰ τοῦ Δαρείου. Καὶ πρῶτα παραιτήθηκε γιὰ τὰ μάτια ἀπὸ τὴν τυραννίδα καὶ κήρυξε ἰσονομία στὴ Μίλητο, γιὰ νὰ κάμῃ τοὺς Μιλησίους ν' ἀποστατήσουνε πρόθυμα καὶ αὐτοί. Ὑστερα κατάλυσε τίς τυραννίδες καὶ στὴν ἄλλη Ἰωνία. Τότε πῆρε μιὰ τριήρη καὶ τράβηξε γιὰ τὴ Λακεδαίμονα· γιατί εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ συμμαχία δυνατὴ.

3. Ὁ Ἄρισταγόρας στὴ Σπάρτη καὶ στὴν Ἀθήνα (499 π.Χ.).— Ἐκστρατεία τῶν Ἰώνων κατὰ τῶν Σάρδεων (498 π.Χ.).

Ἐρχεται λοιπὸν ὁ Ἄρισταγόρας στὴ Σπάρτη. Εἶχε τότε τὴν ἀορχὴ ὁ Κλεομένης καὶ μ' αὐτὸν ἀνταμώθηκε καὶ τοῦ εἶπε· «Κλεομένη, μὴν παραξενευτῆς ἂν ἦρθα ἐδῶ βιαστικός· ἡ περίστασις μὲ ἀνάγκασε νὰ τὸ κάμω. Τὸ νὰ γίνουνε δούλοι οἱ ἐλεύθεροι Ἴωνες εἶναι ντροπὴ, καὶ πάρα πολὺ μεγάλη λύπη σ' ἐμᾶς τοὺς Ἴωνες, καὶ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνες περισσότερο σὲ σᾶς τοὺς

Σπαρτιᾶτες, πού εἶσατε πρωτοστάτες τῆς Ἑλλάδας. Λοιπὸν γιὰ τὸ ὄνομα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν λυτρώσετε ἀπὸ τῆ δουλεία τοὺς Ἴωνες, πού ἔχουνε τὸ ἴδιο αἷμα μὲ σᾶς».

Στὰ λόγια τοῦ Ἀρισταγόρα ὁ Κλεομένης ἀποκρίθηκε: «Ἔξενε Μιλήσιε, σὲ τρεῖς μέρες θὰ σοῦ δώσω ἀπόκριση». Αὐτοῦ σταμάτησε ἡ ὁμιλία τους. Ἄμα ἔφτασε ἡ μέρα τῆς ἀπόκρισης καὶ σμίξανε στὸ συμφωνημένο τόπο, ρώτησε ὁ Κλεομένης τὸν Ἀρισταγόρα πόσων ἡμερῶν δρόμος εἶναι νὰ ἀνεβῆ κανεὶς ἀπὸ τὰ Ἴωνικὰ παραλία ὡς τὴν πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου. Ὁ Ἀρισταγόρας, ἂν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πονηρός, σὲ τοῦτο λάθιψε· γιατί, ἂν ἤθελε νὰ παρασύρη τοὺς Σπαρτιᾶτες ἀπὸ τὴν πατρίδα τους στὴν Ἀσία, δὲν ἔπρεπε νὰ εἰπῆ τὴν ἀλήθεια· ὅμως τὴν εἶπε, πὼς εἶνε ἀπόσταση τριῶν μηνῶν. Τότε ὁ Κλεομένης τοῦ ἔκοψε τὸ λόγο καὶ τοῦ εἶπε: «Ἔξενε Μιλήσιε, πρὶν βασιλεύῃ ὁ ἥλιος νὰ βρεθῆς ἔξω ἀπὸ τὴ Σπάρτη· δὲ μολογᾶς εὐκόλα πράματα θέλοντας νὰ τραβήξῃς τοὺς Σπαρτιᾶτες τριῶν μηνῶν πορεία μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα».

Ἄφου ὁ Ἀρισταγόρας διώχτηκε ἔτσι ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ἦρθε στὴν Ἀθήνα· γιατί αὐτὴ ἡ πόλη ἦτανε ἡ πιὸ δυνατὴ ἀπ' ὅλες. Παρουσιάστηκε στὴ συνέλευση τοῦ λαοῦ κι ἔλεγε τὰ ἴδια, ὅσα εἶπε στὴ Σπάρτη, προσθέτοντας ἀκόμα πὼς οἱ Μιλήσιοι εἶναι ἀποικοὶ τῶν Ἀθηναίων (*), καὶ πρέπει αὐτοὶ νὰ τοὺς σώσουνε μὲ τὴ μεγάλη δύναμη πού ἔχουνε. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀρισταγόρας βρισκότανε στὰ στενά, ἔδινε κάθε λογῆς ὑπόσχεση, ὥσπου τέλος τοὺς ἔπεισε. Καὶ φαίνεται, εἶναι ἀλήθεια, πὼς εὐκολώτερο εἶναι νὰ γελάσῃ κανεὶς πολλούς, παρὰ ἕναν ἄνθρωπο μοναχό, ἀφοῦ ἕνα Σπαρτιᾶτη δὲ μπόρεσε ἐκεῖνος νὰ γελάσῃ, καὶ σὲ τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους (**) τὸ πέτυχε. Λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι δεχτήκανε νὰ στείλουνε εἴκοσι πλοῖα βοήθεια στοὺς Ἴωνες, καὶ διορίσανε στρατηγὸ τὸ Μελάνθιο, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἐξόχους συμπολίτες τους. Τὰ πλοῖα αὐτὰ σταθῆκανε ἡ ἀρχὴ τῶσων κακῶν καὶ στοὺς Ἕλληνας καὶ στοὺς βαρβάρους.

Ὁ Ἀρισταγόρας κίνησε πρῶτος καὶ ἔφτασε στὴ Μίλητο· ἐκεῖ φτάσανε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ εἴκοσι πλοῖα καὶ μαζί μ' αὐτὰ πέντε τριήρεις ἀκόμα σταλμένες ἀπὸ τοὺς Ἐρετριεῖς. Ἔλαβαν αὐτοὶ μέρος στὴν ἐκστρατεία ὄχι ἀπὸ ἀγάπη στοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ στοὺς ἴδιους Μιλησίους, πού θέλανε νὰ τοὺς ἀνταποδώσουνε κάποια χάρη. Οἱ Μιλήσιοι δηλαδὴ εἶχανε βοηθήσει πρωτίτερα τοὺς

Ἐρετριεῖς νὰ βαστάζουνε τὸν πόλεμο ποὺ εἶχανε μὲ τοὺς Χαλκιδεῖς, καὶ οἱ Σάμιοι τότε βοηθοῦσανε αὐτοὺς καὶ οἱ Μιλήσιοι τοὺς ἄλλους. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συμμάχους συναχτήκανε στὴ Μίλητο, ἄρχισε ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σάρδεων. Ὁ ἴδιος δὲ Ἀρισταγόρας δὲν ἔλαβε μέρος σ' αὐτὴ· ἔμεινε στὴ Μίλητο καὶ διώρισε ἄλλους στρατηγούς τῶν Μιλησίων, τὸν ἀδερφό του Χαροπίνο καὶ ἕναν ἄλλο συμπολίτη του, τὸν Ἐρμόφαντο.

Ἀφοῦ φτάσανε οἱ Ἴωνες μ' αὐτὸ τὸ στόλο στὴν Ἐφεσο ἀφήσανε τὰ πλοῖα στὴν Κορησσό⁽¹⁰⁾ τῆς Ἐφεσίας χώρας, κι αὐτοὶ μὲ πολλὰς δυνάμεις ἀνεβαίνανε ἔχοντας ὄδηγους κατοίκους τῆς Ἐφέσου. Ἡ πορεία τους ἀκολουθοῦσε τὸν ποταμὸ Καῦστριο⁽¹¹⁾. Ἀπὸ κεῖ, ἀφοῦ περάσανε τὸν Τμῶλο, φτάνοντας στὶς Σάρδεις, τίς κυριεύουνε χωρὶς καμιὰν ἀντίσταση, ὄχι ὅμως καὶ τὴν ἀκρόπολη, ποὺ τὴ φύλαγε ὁ ἴδιος ὁ Ἀρταφέρνης μὲ ὄχι λίγη πολεμικὴ δύναμη.

Ἀφοῦ κυριέψανε τὴν πόλη, ἕνα περιστατικὸ τοὺς ἐμπόδισε νὰ τὴ διαρπάσουνε. Τὰ περισσότερα σπίτια στὶς Σάρδεις εἶναι ἀπὸ καλάμια, καὶ ὅσα εἶναι ἀπὸ πλῆθρες ἔχουνε κι αὐτὰ καλάμνια τὴ σκεπὴ. Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπίτια κάποιος στρατιώτης ἔβαλε φωτιά· ἀμέσως αὐτὴ ἀπὸ σπῆτι σὲ σπῆτι ἀπλώθηκε παντοῦ. Ἐνῶ ἔτσι καιγότανε ἡ πόλη, οἱ κλεισμένοι στὴν ἀκρόπολη Λυδοὶ καὶ Πέρσες, ὅσοι βρεθῆκανε ἐκεῖ, στενεμένοι ἀπὸ τὴ φωτιά, ποὺ ἔφτανε ἴσαμε τὰ ἀκρινὰ τῆς πόλης, καὶ μὴ βρίσκοντας διαφυγὴ, συντρέχανε στὴν ἀγορὰ καὶ στὴν ἄκρη τοῦ ποταμοῦ Πακτωλοῦ. Οἱ Ἴωνες βλέποντας τοὺς ἐχθρούς, ἄλλους νὰ ἀντιστέκονται καὶ ἄλλους, πολὺ πλῆθος, νὰ ἔρχονται καταπάνω τους, φοβηθῆκανε καὶ τραβηχτήκανε στὸν Τμῶλο τὸ βουνό· ἀπὸ κεῖ τὴ νύχτα φύγανε γιὰ τὰ πλοῖα τους.

Ἐτσι καήκανε οἱ Σάρδεις καὶ μαζὶ μὲ τὴν πόλη κήκε καὶ ὁ ναὸς κάποιας ἐγγωρίας θεᾶς, τῆς Κυβήβης⁽¹²⁾· αὐτὸ τὸ κήψιμο τοῦ ναοῦ εἶχανε πρόφαση ὕστερα οἱ Πέρσες νὰ καῖνε κι αὐτοὶ τοὺς ναοὺς στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Πέρσες στρατιῶτες, ποὺ φυλάγανε τὰ χωριὰ δυτικὰ ἀπὸ τὸν Ἄλυ ποταμὸ⁽¹³⁾, μαθαίνοντας αὐτά, συναζόντανε καὶ τρέχανε βοήθεια τῶν Λυδῶν· ἀλλὰ δὲν ἤθρανε πιά τοὺς Ἴωνες στὶς Σάρδεις, ὅμως ἀκολουθώντας καταπόδι τοὺς προφτάσανε στὴν Ἐφεσο. Ἐκεῖ οἱ Ἴωνες προβάλανε ἀντίσταση, ἀλλὰ νικηθῆκανε στὴ μάχη καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς σκοτωθῆκανε. Ὅσοι σωθῆκανε, σκορπιστήκανε σὲ διάφορες πολιτεῖες.

Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι παραιτήσανε τέλεια τοὺς Ἴωνες, καὶ δὲν ἤθελαν πιά νὰ τοὺς βοηθήσουνε, ἂν καὶ ὁ Ἀρισταγόρας ἔστελνε ἐπίτηδες καὶ τοὺς παρακαλοῦσε. Οἱ Ἴωνες ὅμως, μ' ὄλο πού χάσανε τὴ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ ὅσα εἶχανε κάμει τοῦ Δαρείου δὲν τοὺς δίνανε πιά καμιὰν ἐλπίδα γιὰ ν' ἀλλάξουνε διαγωγὴ, ἐξακολουθοῦσανε μὲ τὸν ἴδιο ζῆλο τὸν πόλεμο κατὰ τοῦ βασιλέα. Λοιπὸν στείλανε πλοῖα στὸν Ἑλλήσποντο καὶ ὑποτάξανε τὸ Βυζάντιο καὶ τὶς ἄλλες ἐκεῖ τριγύρω πόλεις. Ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο ὑποχρεώσανε νὰ μποῦνε στὴ συμμαχία τους τὰ περισσότερα μέρη τῆς Καρίας, ἀκόμα καὶ τὴν πόλη Καῦνο⁽¹⁴⁾, πού ὡς τότε ἀρνιότανε νὰ συμμαχήσῃ, ἅμα ὅμως οἱ Σάρδεις καήκανε, τότε προσχώρησε κι αὐτή.

Ἄμα ἔφτασε στὸ βασιλέα Δαρεῖο ἡ εἶδηση πὼς οἱ Σάρδεις εἶχανε κυριευθῆ καὶ καήκανε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἴωνες, καὶ πὼς αἴτιος τοῦ κακοῦ ἦτανε ὁ Μιλήσιος Ἀρισταγόρας, λένε πὼς γιὰ τοὺς Ἴωνες δὲ φρόντισε καθόλου, βέβαιος πὼς αὐτοὶ δὲ θὰ μένανε ἀτιμώρητοι γιὰ τὴν ἀποστασία τους, ἀλλὰ ρώτησε ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀφοῦ τοῦ τὸ εἶπανε, γύρῃψε τὸ τόξο του· τὸ πῆρε στὰ χέρια, ἔβαλε ἀπάνω ἓνα βέλος καὶ τὸ τίναξε ψηλὰ στὸν οὐρανό· καὶ ἐνῶ τὸ βέλος ἔσκιζε τὸν ἀέρα, εἶπε· «ὦ Δία, ἀξιώσέ με νὰ ἐκδικηθῶ τοὺς Ἀθηναίους». Εἶπε αὐτὰ καὶ ὕστερα παράγγειλε σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του, ἅμα κάθεται νὰ φάῃ στὸ τραπέζι, τρεῖς φορὲς νὰ τοῦ λέῃ· «Ἀφέντη, μὴ ξεχνᾷς τοὺς Ἀθηναίους».

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ ΠΡΩΤΕΣ
ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ἐλωση τῆς Μιλήτου καὶ καθυπόταξη τῆς Ἰωνίας.

Ἀφοῦ οἱ στρατηγοὶ τῶν Περσῶν συνάξανε κι ἐνώσανε τὶς δυνάμεις των, ξεκινήσανε κατὰ τῆς Μιλήτου, λιγώτερη ἔγνοια ἔχοντας γιὰ τὶς ἄλλες πόλεις. Ἀκούγοντας αὐτὰ οἱ Ἴωνες ἀποφασίσανε περὶ στρατὸ νὰ μὴ συνάξουνε κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ Μιλήσιοι ὅμως νὰ φυλάνε τὰ τεῖχη τῆς Μιλήτου· ὅσο γιὰ τὸ ναυτικὸ, νὰ ἐτοιμάσουνε ὅλα τὰ πλοῖα χωρὶς ἐξαίρεση, καὶ ἅμα εἶναι ἔτοιμα, νὰ συναντηθοῦνε τὸ γρηγορώτερο στὴ Λάδη μὲ σκοπὸ νὰ ναυμαχήσουνε ὑπερασπίζοντας τὴ Μίλητο. Ἡ Λάδη⁽¹⁵⁾ εἶναι μικρὸ νησὶ ἔμπρὸς ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Μιλησίων.

Οἱ Πέρσες νικήσανε στὴ ναυμαχία τοὺς Ἴωνες, κι ἀρχίσανε νὰ πολιορκοῦνε τὴ Μίλητο ἀπὸ ξηρὰ καὶ ἀπὸ θάλασσα· σκάβοντας ἀπὸ κάτω στὰ τεῖχη καὶ μὲ διάφορες μηχανὲς κυριεύουν ἐπὶ τέλους τὴν πόλιν καὶ πουλοῦν ὡς δούλους τοὺς κατοίκους· αὐτὸς ὁ χρόνος ἦτανε ὁ ἔκτος ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀρισταγόρα. Ὅσους Μιλησίους πιάσανε ζωντανούς τοὺς στείλανε στὰ Σοῦσα. Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος ὅμως, χωρὶς κανένα ἄλλο κακὸ νὰ τοὺς κάμῃ, τοὺς κατοίκησε γύρω στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα κοντὰ στὴν πόλιν Ἄμπη· ἀπὸ κεῖ περνάει καὶ ὁ Τίγρης ποταμὸς καὶ χύνεται στὴ θάλασσα. Οἱ Ἀθηναῖοι λυπηθήκανε πολὺ γιὰ τὸ πάρσιμο τῆς Μιλήτου καὶ δεῖξαν τὴ λύπη τους μὲ πολλοὺς τρόπους· νὰ ἔνα παράδειγμα· ὅταν ὁ ποιητὴς Φρύνιχος⁽¹⁶⁾ παράστησε τὸ δράμα του «Ἐλωσις τῆς Μιλήτου», τὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ ξέσπασε σὲ κλάματα, καὶ ἡ πόλιν καταδίκασε τὸν ποιητὴ σὲ χίλιες δραχμὲς πρόστιμο, γιὰ τὸν θύμισε οἰκιακὲς συμφορὲς, καὶ τοῦ ἀπαγορεύανε ἄλλη φορὰ τὴν παράσταση τοῦ ἔργου.

Ὁ ναυτικὸς στρατὸς τῶν Περσῶν, ἀφοῦ ξεχείμασε γύρω στὴ Μίλητο, τὸν ἀκόλουθο χρόνο κάνοντας πανιὰ κυρίεψε εὐκόλα τὰ νησιά πὸν βρίσκονται κοντὰ στὴν ξηρὰ, τὴ Χίο, Λέσβο καὶ Τένεδο. Ὅσες πάλι πόλεις τῆς ξηρᾶς τὶς παίρνανε οἱ Πέρσες μὲ πόλεμο, βάζανε φωτιὰ καὶ τὶς καίγανε μαζί μὲ τοὺς ναοὺς των. Ἔτσι τρίτη φορὰ πέσανε στὴ δουλεία οἱ Ἴωνες, πρῶτα ἀπὸ τοὺς Λυδοὺς⁽¹⁷⁾ καὶ δυὸ φορὲς ὕστερα κατὰ σειρά ἀπὸ τοὺς Πέρσες⁽¹⁸⁾.

Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἰωνία ὁ ναυτικὸς στρατὸς, ἄρχισε νὰ κυριεύῃ ὅσες πόλεις εἶναι ἀριστερὰ μπαίνοντας στὸν Ἑλλήσποντο οἱ ἄλλες πὸν βρίσκονται δεξιὰ κατὰ τὴν Ἀσία ἦταν ὑποταγμένες στοὺς Πέρσες. Ἀπὸ τὶς ἄλλες πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρώπης πὸν κυριευτήκανε εἶναι ὅλες οἱ πόλεις τῆς Χερσονήσου καὶ ὕστερα ἡ Πέρινθος, τὰ φρούρια τῆς Θράκης, ἡ Σηλυμβρία καὶ τὸ Βυζάντιο.

Τότε ὁ Ἀρταφέρνης, διοικητὴς τῶν Σάρδεων, παράγγειλε σ' ὅλες τὶς πόλεις νὰ στείλουνε ἀντιπροσώπους, καὶ τὶς ὑποχρέωσε νὰ κάμουνε συνθηκὲς μετὰξὺ τους καὶ νὰ λύνουνε τὶς διαφορὲς τους μὲ τὸ νόμο καὶ ὄχι μὲ τὴ βία. Ἐπειτα μέτρησε τὴ γῆ τους μὲ τὸν παρυσάγγην, μέτρο περσικὸ ἴσο μὲ 30 στάδια, καὶ ὥρισε φόρους στὴν κάθε πόλη. Αὐτοὶ οἱ φόροι ὡς τὴν ἐποχὴ μου μένουνε ἀπαράλλαχτοι, ὅπως εἶχανε βαλθῆ ἀπὸ τὸν Ἀρταφέρνη καὶ ἦτανε οἱ ἴδιοι, πὸν καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἦτανε βαλμένοι. Καὶ ἔτσι ζούσανε εἰρηνικά.

2. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου στὴν Ἑλλάδα (492 π.Χ.).

Τὴν ἀκόλουθη ἀνοιξὴ ὁ βασιλεὺς ἔπαυσε κάθε ἄλλο στρατηγὸ⁽¹⁹⁾ καὶ ἔβαλε στὸν τόπο τους τὸ Μαρδόνιο, γιὸ τοῦ Γωβρύα. Αὐτὸς κίνησε γιὰ τὰ παραθαλάσσια μὲ πολυἀριθμο πεζικὸ καὶ μὲ ναυτικὸ στρατό ἦτανε νέος ἀνθρωπὸς καὶ δὲν ἦτανε πολὺς καιρὸς πὸν εἶχε πάρει γυναῖκα του τὴν κόρη τοῦ βασιλέα Δαρείου Ἀρτοζώστρα. Φτάνοντας στὴν Κιλικία κίνησε μὲ τὸ στόλο καὶ ἔστειλε τὸ στρατὸ διὰ ξηρᾶς στὸν Ἑλλήσποντο μὲ ἄλλους ἀρχηγούς πὸν διώρισε. Προχωρώντας στὰ παράλια τῆς Ἀσίας ἔπαυσε ὅλους τοὺς τυράννους τῶν Ἰόνων καὶ σύσταινε δημοκρατία σὲ κάθε πόλη. Ὑστερα τράβηξε γοργὰ γιὰ τὸν Ἑλλήσποντο. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐνωθῆκανε πεζὸς στρατὸς καὶ ναυτικὸς, περάσανε τὸν Ἑλλήσποντο καὶ πήραν τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἐρέτρια καὶ τὴν Ἀθῆνα⁽²⁰⁾.

Αὐτὲς οἱ δυὸ πόλεις ἦτανε πρόφαση τῆς ἐκστρατείας τῶν Περ-

σῶν, ὁ σκοπὸς τοὺς ὅμως ἦτανε νὰ ὑποτάξουνε ὅσο περισσότερες πόλεις ἑλληνικὲς μπορέσουνε. Πρῶτα λοιπὸν μὲ τὸ στόλο τοὺς ὑποτάξανε τῇ Θάσσο (21). Οἱ Θάσιοι οὔτε χέρι σηκώσανε νὰ ἐναντιωθοῦνε. Ἐπειτα μὲ τὸν πεζικὸ στρατὸ ὑποδουλώσανε τοὺς Μακεδόνες καὶ τοὺς προστέσανε στοὺς ἄλλους ὑπηκόους τῶν· τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀνατολικά τῆς Μακεδονίας, ἦτανε ὑποταγμένα στοὺς Πέρσες ἀπὸ πολὺ πρῶτῆτερα (22). Ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Θάσου πλέοντας ἀντίκρου πηγαίνανε γιὰ - γιὰ ἴσαμε τὴν Ἄκανθο (23), καὶ ἀποκεῖ κινήσανε νὰ περάσουνε τριγύρω ἀπὸ τὸν Ἄθωνα (24). Ἐνῶ λοιπὸν προχωροῦσανε, φύσηξε δυνατὸ ἀγριοβόρι, ποὺ τοὺς ἔβλαψε πολὺ τὰ πλοῖα καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τάρριξε ἔξω. Λένε πὼς πήγανε χαμένα ὡς τριακόσια ἀπ' αὐτά, καὶ ἄνθρωποι ἀπάνω ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες. Ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φάγανε τὰ θηρία τῆς θάλασσας καὶ ἄλλοι τσακιστήκανε στὰ βράχια· ἄλλοι πνιγῆκανε μὴν ξαίροντας νὰ κολυμποῦνε καὶ μερικοὶ πεθάνανε ἀπὸ τὸ κρύο. Αὐτὸ ἦτανε τὸ τέλος τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ.

Στὸ Μαρδόνιο πάλι, ἐκεῖ ποὺ εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδό του σὲ κάποιον μέρος τῆς Μακεδονίας, πέσανε ἀπάνω νύχτα οἱ Βρύγοι (25) λαὸς θρακικὸς, τοῦ σκοτώσανε πολλοὺς καὶ τὸν ἴδιον τὸν πληγώσανε. Δὲ γλυτώσανε ὅμως οὔτε αὐτοὶ ἀπὸ τὴν ὑποδούλωση· γιὰ τὸ Μαρδόνιος ἀποφάσισε νὰ μὴ μετατοπίσῃ ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἂν δὲν τοὺς ὑποτάξῃ πρῶτα. Ἀφοῦ ὅμως τοὺς ὑπόταξε, ἄρχισε νὰ ἀποτραβιέται πίσω. Γιατὶ καὶ τὸ πεζικὸ του εἶχε πάθει πολλὰ ἀπὸ τοὺς Βρύγους καὶ τὸ ναυτικὸ του γύρω-γύρω στὸν Ἄθωνα. Ἔτσι ὁ Μαρδόνιος μὲ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ στρατοῦ του ἀναγκάστηκε νὰ γυρίσῃ ντροπιασμένος στὴν Ἀσία.

3. Ἐκστρατεία τοῦ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη.

Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα (490 π.Χ.).

Ὁ Δαρεῖος ὅμως δὲν παραιτοῦσε τὰ σχέδιά του· ὁ ὑπηρέτης του πάντα τοῦ φώναζε (26) νὰ θυμᾶται τοὺς Ἀθηναίους, καὶ οἱ Πειιστρατίδες (27), ποὺ ζούσανε στὴν Αὐλή του, καθημερινὰ τοῦ κατηγοροῦσανε τοὺς παλιούς συμπολίτες τους. Ὁ Δαρεῖος ὅμως ἤθελε νάχῃ καὶ μιὰν ἄλλη πρόφαση γιὰ νὰ καθυποτάξῃ τοὺς Ἕλληνες, πὼς δηλ. δὲν τοῦ δώσανε γῆ καὶ νερὸ (28). Παύει λοιπὸν τὸ Μαρδόνιο ἀπὸ στρατηγὸ, ἀφοῦ δὲ στάθηκε τυχερὸς στὴν ἐκστρατεία, διορίζει ἄλλους δυὸ στὸν τόπον του, τὸ Δάτη, Μῆδο στὴν κατα-

γωγῆ, καὶ τὸν ἀνεψιό του Ἄρταφέρνη, καὶ τοὺς διατάζει νὰ ἐκστρατέψουνε στὴν Ἐρέτρια καὶ στὴν Ἀθήνα, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ὑποδουλώσουνε αὐτὲς τὶς δυὸ πόλεις καὶ νὰ φέρουνε ἐκεῖ ἔμπρός του τ' ἀνδράποδα.

Ἄφου οἱ διωρισμένοι αὐτοὶ στρατηγοὶ κινήσανε καὶ φτάσανε στὴν πεδιάδα τῆς Κιλικίας Ἀλήιο μὲ πολυάριθμο πεζὸ στρατό⁽²⁹⁾ καλὰ ὠργανωμένο, ἐνώθηκε ἐκεῖ μὲ τὸ στρατόπεδό τους ὄλος ὁ ναυτικὸς στρατός, ποὺ εἶχανε ἐτοιμάσει οἱ διάφορες πόλεις φτάσανε τὰ φορτηγὰ πλοῖα γιὰ τὴ μετακόμιση ἵππικου, ποὺ ὁ Δαρεῖος τὸν περασμένο χρόνο εἶχε παραγγεῖλει στοὺς δασμοφόρους του νὰ τὰ ἐτοιμάσουνε. Ἄφου βάλανε λοιπὸν μέσα σ' αὐτὰ τὸ ἵππικό, ἄφου φορτώσανε καὶ τὸ πεζικὸ στὰ πλοῖα, τραβήξανε ὅλες-ὅλες ἐξακόσιες τριῆρεις γιὰ τὴν Ἰωνία. Τώρα ὅμως δὲν πήραν τὸ γιαλὸ-γιαλὸ κατὰ τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τὴ Θράκη, ἀλλὰ ἀφήνοντας πίσω τους τὴ Σάμο καὶ τὴν Ἰκαρία⁽³⁰⁾ περάσανε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ Κυκλαδικὰ νησιά, γιατί, νομίζω, φοβηθήκανε πολὺ τοῦ Ἀθῶνα τὸ πέρασμα, ποὺ ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια πάθανε ἐκεῖ τόσες ζημιές⁽³¹⁾. Ἐπειτα εἶχανε κι ἄλλο σκοπὸ, νὰ χτυπήσουνε τὴ Νάξο, ποὺ ἀκόμα δὲν εἶχε παραδοθῆ⁽³²⁾.

Περνώντας τὸ Ἰκαριακὸ πέλαγος φτάσανε στὴ Νάξο. Οἱ Πέρσες ἐκεῖ, μὴ λησμονώντας τὰ περασμένα⁽³³⁾, ἀποφασίσανε νὰ πολεμήσουνε αὐτὸ τὸ νησί. Οἱ Νάξιοι ὅμως, χωρὶς νὰ τοὺς περιμένουνε, φύγανε στὰ βουνά. Οἱ Πέρσες πήρανε σκλάβους ὅσους προφτάσανε ἀπ' αὐτούς, κάψανε τοὺς ναοὺς καὶ τὴν πόλη, καὶ ὕστερα τραβήξανε γιὰ τ' ἄλλα τὰ νησιά.

Μαθαίνοντας αὐτὰ οἱ κάτοικοι τῆς Δήλου, παραιτήσανε κι αὐτοὶ τὸ νησί τους καὶ καταφύγανε στὴν Τήνο. Οἱ Πέρσες τώρα βρισκόντανε στὸ δρόμο γιὰ τὴ Δήλο. Ὁ Δάτης ὅμως, ποὺ μὲ τὸ πλοῖο του τραβοῦσε μπροστινός, ἐμπόδισε ν' ἀράξουνε στὴ Δήλο, καὶ παραγγεῖλε νὰ πιάσουνε τὸ ἀντικρινὸ νησί, στὴ Ρήναια⁽³⁴⁾. Ἄφου ἔμαθε ποῦ βρισκόντανε οἱ Δήλιοι, ἔστειλε κήρυκα καὶ τοὺς εἶπε: «Ἄνδρες ἱεροὶ⁽³⁵⁾, γιατί ἀφήσατε τὸν τόπο σας; Τέτοια κακὴ γνώμη ἔχετε γιὰ μένα; Κάτι κόβει κι ἐμένα τὸ κεφάλι, ὅμως καὶ ὁ βασιλέας μὲ πρόσταξε νὰ μὴν πειράξω καθόλου τὸν τόπο αὐτόν, ὅπου εἶναι γεννημένοι οἱ δυὸ θεοὶ⁽³⁶⁾, μήτε τὴ γῆ μήτε καὶ τοὺς κατοίκους του⁽³⁷⁾. Λοιπὸν γυρίσετε στὰ σπίτια σας καὶ ζῆτε στὸ νησί σας». Ὑστερα κάνοντας ἓνα σωρὸ ἀπὸ τριακόσια τάλαντα⁽³⁸⁾ λιβάνι, τὸ ἀνάψε ἀπάνω στὸ βωμό.

Ὁ Δάτης ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἐκστράτευσε γιὰ τὴν Ἑρέτρια πρῶτα, ἔχοντας μαζί του καὶ Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς. Οἱ Ἑρετριεῖς, μαθαίνοντας πὼς ὁ περσικὸς στόλος ἔπλεε ἐναντίον τους, ζητήσανε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀρνηθῆκανε τὸ ζήτημά τους, ἀλλὰ τοὺς δώσανε βοήθεια τέσσερεις χιλιάδες κληρούχους⁽³⁹⁾ Ἀθηναίους, πού καλλιεργοῦσανε τὴ γῆ τῶν πλουσίων Χαλκιδίων γιὰ δική τους. Οἱ Ἑρετριεῖς ὁμῶς δὲν ἦτανε καθαρὸι στὸ σκοπὸ τους· ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καλοῦσανε τοὺς Ἀθηναίους κι ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν ἦτανε μεταξύ τους σύμφωνοι ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς ζητούσανε νὰ παραιτήσουνε τὴν πόλη καὶ νὰ φύγουνε στὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας, ἄλλοι, μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀπολάψουνε χωριστὰ ὠφελήματα ἀπὸ τὸ βασιλεῖα τῶν Περσῶν, μελετοῦσανε τὴν προδοσία. Αὐτὰ μαθαίνοντας ὁ Αἰσχίνης τοῦ Νόθωνος, ἀπὸ τοὺς προεστοὺς τῆς Ἑρετρίας, μαρτύρησε στοὺς Ἀθηναίους, πού φτιάσανε, τὴν κατάσταση καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ φύγουνε στὸν τόπο τους, γιὰ νὰ μὴ χαθοῦνε κι αὐτοί. Ἀκούσανε τὴ συμβουλή του οἱ Ἀθηναῖοι καὶ περάσανε στὸν Ὠρωπό⁽⁴⁰⁾, καὶ ἔτσι γλυτώσανε.

Οἱ Πέρσες ρίξανε ἄγκυρα σὲ τρία σημεῖα τῆς Ἑρετρικῆς χώρας κι ἀρχίσανε τὴν ἀπόβαση. Οἱ Ἑρετριεῖς δὲν εἶχανε σκοπὸ νὰ προβάλλουνε ἀντίσταση καὶ νὰ πολεμήσουνε, ἀλλὰ ὁ νοῦς τους ἦτανε πὼς νὰ μπορέσουνε νὰ φυλάξουνε τὰ τεῖχη τους, γιὰτὶ εἶχε νικήσει ἡ γνώμη νὰ μὴν παραιτήσουνε τὴν πόλη. Ἡ ἐπίθεση τῶν Περσῶν ἦτανε πολὺ δυνατὴ γύρω στὰ τεῖχη. Ἐξ ἡμέρες σκοτωνόντανε πολλοὶ κι ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη. Τὴν ἔβδομη ὁμῶς ἡμέρα ὁ Εὐφορβὸς τοῦ Ἀλκιμάχου καὶ ὁ Φίλαγρος τοῦ Κυνέα, ἄνδρες ἐπίσημοι, προδώσανε τὴν πόλη. Καὶ μπήκανε οἱ Πέρσες, ξεγυμνώσανε τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς κάμανε, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦνε τοὺς καμένους δικούς τους ναοὺς στὶς Σάρδεῖς, καὶ κάμανε δούλους τοὺς κατοίκους, καθὼς εἶχε διατάξει ὁ Δαρεῖος.

Ἀφοῦ ὑποτάξανε τὴν Ἑρέτρια καὶ μείνανε ἐκεῖ λίγες μέρες, κινήσανε γιὰ τὴν Ἀττικὴ μὲ πολὺ βιὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κάμουνε στοὺς Ἀθηναίους ὅσα κάμανε καὶ στοὺς Ἑρετριεῖς. Ὁ Ἴππίας, γιὸς τοῦ Πεισιστράτου, τοὺς ἔδειξε ὡς τόπο κατάλληλο γιὰ τὸ ἱππικὸ τὸ Μαραθῶνα⁽⁴¹⁾, πού ἦτανε καὶ πολὺ κοντὰ στὴν Ἑρέτρια. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα τὸ μάθανε, τραβούσανε κι αὐτοὶ γοργὰ στὸ Μαραθῶνα. Εἶχανε δέκα στρατηγούς καὶ τελευταῖος στὴ σειρά ἦταν ὁ Μιλτιάδης, γιὸς τοῦ Κίμωνα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ στρατηγοί, πρὶν ξεκινήσουνε ἀπὸ τὴν πόλη, στείλανε στὴ Σπάρτη κήρυκα τὸ Φειδιππίδη, ἄνθρωπο ποὺ ἔκανε τὸν πεζοδρόμο· ὁ Φειδιππίδης ἔκαμε δυὸ μέρες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὴ Σπάρτη· φτάνοντας παρουσιάζεται στοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς λέει

«Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀθηναῖοι ζητᾶνε τὴ βοήθειά σας· μὴν ἀφήσετε πόλη τόσο ἀρχαία ἑλληνικὴ νὰ πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων· φτάνει ποὺ ὑποδουλώθηκε ἡ Ἐρέτρια καὶ ἡ Ἑλλάδα ἀδυνάτισε μὲ τὸ νὰ ἔχασε μιὰ τόσο ἀξιόλογη πόλη». Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦτανε ἀποφασισμένοι νὰ βοηθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους· τί νὰ κάμουνε ὅμως ποὺ ἦτανε μέρα ἑννέα τοῦ μηνός, καὶ ὁ νόμος δὲν ἄφηνε νὰ γίνῃ ἐκστρατεία, ἀν δὲ γέμιζε πλέρια τὸ φεγγάρι; Καὶ λοιπὸν θὰ περιμένανε τὸ γέμισμα τοῦ φεγγαριοῦ. Στους Ἀθηναίους ὅμως, ἐκεῖ ποὺ εἶχανε παραταχτῆ κοντὰ στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ (⁴²), φτάσανε βοήθεια οἱ Πλαταιεῖς μ' ὄλο τὸ στρατό τους· γιατί οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς εἶχανε προστατέψει κάποτε (⁴³) καὶ πολ-
λά καλὰ εἶχανε κάμει γι' αὐτούς.

Μιλτιάδης

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων δὲ συμφωνοῦσανε μεταξύ τους· ἄλλοι δὲ θέλανε νὰ μποῦνε σὲ μάχη, λέγοντας πὼς ἦτανε λίγοι (⁴⁴) γιὰ νὰ πιαστοῦνε μὲ τὸ μηδικὸ στρατό, ἄλλοι θέλανε τὴ μάχη, κι ἓνας ἀπ' αὐτούς ἦτανε ὁ Μιλτιάδης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὴ διαίρεση ἦτανε κίνδυνος νὰ νικήσῃ ἡ γνώμη ἢ χειρότερη, ὁ Μιλτιάδης πῆγε στὸν πολέμαρχο (⁴⁵). Ὁ πολέμαρχος ἐκλεγότανε μὲ κλῆρο, καὶ ἡ ψῆφος του ἐρχότανε ἑνδεκάτη, δηλ. ὕστερα ἀπὸ τῶν δέκα στρατηγῶν τὴν ψῆφο· ἀπὸ τὸν παλαιὸ καιρὸ εἶχε ὁ πολέμαρχος αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῆς ψηφοφορίας. Πολέμαρχος τότε ἦτανε ὁ Καλλίμαχος ὁ Ἀφιδναῖος (⁴⁶). Σ' αὐτὸν πῆγε ὁ Μιλτιάδης καὶ τοῦ εἶπε· «Καλλίμαχε, ἀπὸ σένα τώρα κρέμεται ἢ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἀθήνα ἢ νὰ τὴν κάμῃς ἐλεύθερη καὶ ν' ἀφήσῃς αἰώνια μνήμη, ὅση δὲν ἀφήσανε (⁴⁷) ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτονας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχουνε στὸν κόσμον σήμερον βρῖσκονται στὸν πιὸ μεγάλο κίνδυνον. Ἄν τσακιστοῦνε ἀπὸ τοὺς Μήδους, θὰ παραδοθοῦνε στὸν Ἰπλία, καὶ τότε ξέρομε τὸ τί ἔχουνε

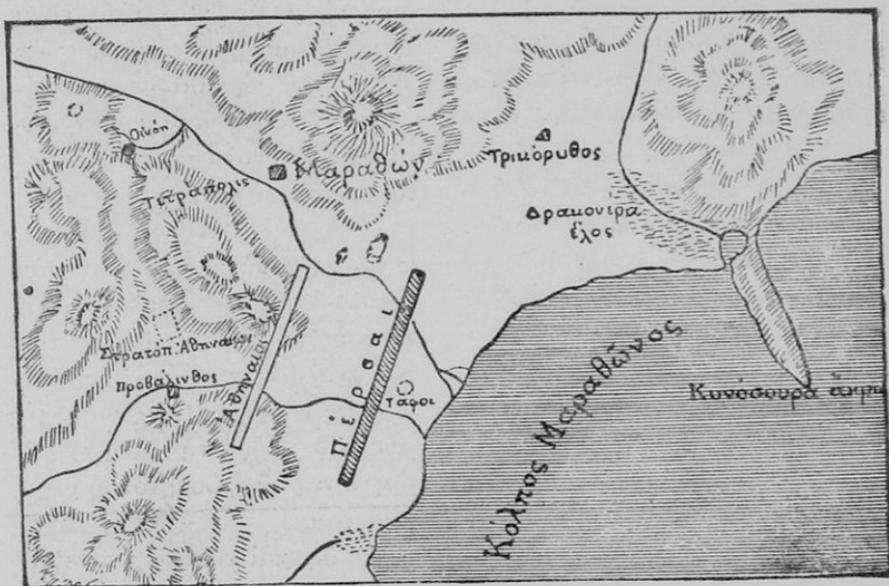
νά τραβήξουνε· ἂν νικήσουνε ὅμως, ἡ πόλη αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀξιωθῆ
 νά γίνῃ ἡ πρώτη τῆς Ἑλλάδας. Τὸ πῶς ὅμως αὐτὸ τὸ πρᾶμα
 εἶναι δυνατὸ καὶ τὸ πῶς ἀπὸ τὸ χέρι σου περνάει νά πετύχῃς
 ἐσὺ αὐτὸ τὸ σκοπὸ, τώρα ἀμέσως ἐγὼ θὰ σοῦ τὸ πῶ. Οἱ γνῶμες
 τῶν στρατηγῶν εἶναι μοιρασμένες σὲ δυὸ ἴσα μέρη· ἄλλοι θέ-
 λουνε νά μποῦμε στὸ χορὸ κι ἄλλοι δὲ θέλουνε. "Ἄν δὲ δώσουμε
 τώρα τὸ χτύπημα, φοβᾶμαι μήπως πέσουνε σὲ φιλονικίες οἱ Ἀθη-
 ναῖοι, καὶ τὸ φρόνημά τους κλονιστῆ τόσο, ὥστε νά μηδίσουνε.
 "Ἄν ὅμως πολεμήσουμε, πρὶν ἀκόμα μποῦνε δειλοὶ συλλογισμοὶ
 στὰ μυαλὰ μερικῶν Ἀθηναίων, εἶναι δυνατὸ, ἂν οἱ θεοὶ ἀγα-
 ποῦνε τὴ δικαιοσύνη, νά κερδίσουμε τὴ μάχη. "Ὅλα αὐτὰ εἶναι
 στὰ χέρια σου κι ἀπὸ σένα εἶναι κρεμασμένη ἡ τύχη μας· ἂν
 ἔρθῃς μὲ τὴ γνώμη τὴ δική μου, ἡ πατρίδα μας θὰ μείνῃ ἐλεύ-
 θερη καὶ θὰ γίνῃ ἡ πρώτη πόλη τῆς Ἑλλάδας· ἂν ὅμως προτι-
 μήσῃς τὴ γνώμη ἐκείνων, ποὺ βάνουνε τὰ δυνατὰ τους νά ἐμπο-
 δίσουνε τὴ μάχη, τότε ἀπ' ὅλα τὰ καλὰ ποὺ σοῦ ἀνάφερα θὰ
 ἐπιτύχῃς τὰ ἐναντία».

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Μιλτιάδης τράβηξε μὲ τὸ μέρος του τὸν
 Καλλίμαχο, καὶ μὲ τὴν ψῆφο τοῦ πολεμάρχου ἀποφασίστηκε ἡ
 μάχη. Ὑστερα κάθε στρατηγὸς ἀπὸ τοὺς πέντε, ποὺ θέλανε τὸν
 πόλεμο, ἅμα ἔφτανε ἡ σειρὰ του νά ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγία, ποὺ
 ἦταν ἀρχηγία μιᾶς ἡμέρας μοναχά, παράδινε στὸ Μιλτιάδη τὴ
 δική του σειρά. Ὁ Μιλτιάδης δεχότανε κάθε φορὰ τὴν ξένη σειρά,
 ὅμως δὲν ἄρχιζε τὴ μάχη, ἀλλὰ περιέμενε ναρθῆ ἡ δική του ἡ μέρα
 καὶ νάχη τὴν ἀρχηγία μὲ τὸ δικαίωμά του.

"Ἐφτασε λοιπὸν ἡ μέρα τοῦ Μιλτιάδη, καὶ τότε ἀρχίσανε νά
 παρατάζονται οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Στὸ δεξιὸ
 πλευρὸ ἀρχηγὸς ἦταν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος· γιατί τέτοιος
 ἦταν ὁ νόμος τῶν Ἀθηναίων, ὁ πολέμαρχος νά κρατῆ τὸ δεξιὸ
 μέρος τοῦ μετώπου. Ὑστερα ἀπὸ τὸν πολέμαρχο ἀκολουθοῦσαν
 οἱ φυλές, ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, κατὰ τὴν τάξη τοῦ ἀριθμοῦ των.
 Τελευταῖοι παραταχτήκανε οἱ Πλαταιεῖς, κρατώντας τ' ἀριστερὸ
 πλευρὸ. Ἀπὸ τὸν καιρὸ αὐτῆς τῆς μάχης, κάθε φορὰ ποὺ οἱ Ἀθη-
 ναῖοι προσφέρουνε θυσία στὴν Ἀκρόπολη—κι αὐτὸ γίνεται κάθε
 πέντε χρόνια στὶς μεγάλες γιορτές τους (48)—ὁ Ἀθηναῖος κήρυκας
 λέει τὴν ἴδια πάντα εὐχή: «νά χαρίσουνε τ' ἀγαθὰ τους οἱ θεοὶ
 στοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Πλαταιεῖς μαζί». Ἡ παρατάξη τῶν
 Ἀθηναίων ἔγινε μὲ τρόπο ὥστε τὸ μέτωπο τοῦ στρατοῦ νά ἰσώ-

νεται με τὸ μέτωπο τὸ μηδικό· ὅμως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ κέντρο τοὺς ἦτανε πολὺ ρηχό, ἀπὸ λίγους ἄντρες μοναχά, καὶ γι' αὐτὸ πολὺ ἀδυνατισμένο· τὰ δύο πλευρὰ ὅμως εἶχαν ἀρκετὸ βάθος ἀνδρῶν καὶ ἦτανε δυναμωμένα.

Ἀφοῦ παραταχτήκανε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ θυσίαις φανήκανε καλοσήμαδες, τότε, μόλις δόθηκε τὸ σύνθημα, οἱ Ἀθηναῖοι χυθήκανε μ' ὄρμη ἐπάνω στοὺς βαρβάρους. Ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στοὺς δύο στρατοὺς δὲν ἦτανε λιγώτερη ἀπὸ ὀχτὼ στάδια. Βλέποντάς τους οἱ Πέρσες νάρχουνται ἔτσι τρεχάλα ἐπάνω τους, ἔτσι-

Σχέδιο τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα

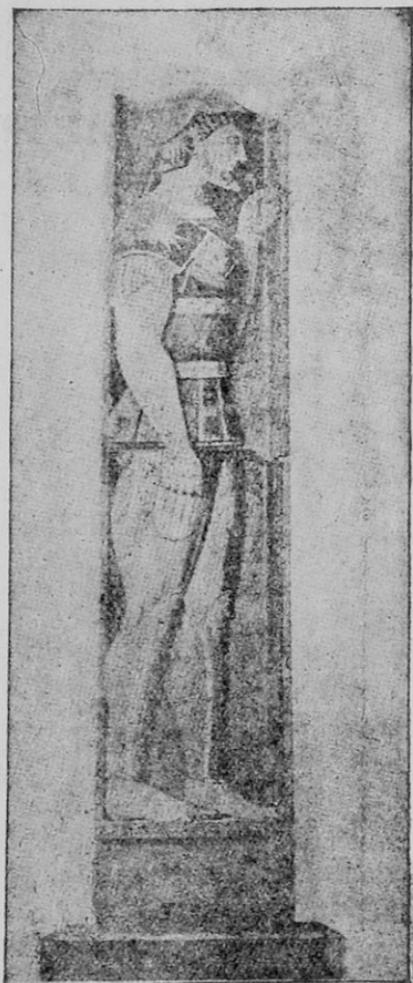
μαζόντανε νὰ τοὺς δεχτοῦνε. Νομίζανε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι εἶχανε δαιμονιστῆ, καὶ πὼς αὐτὴ τους ἦε μανία θὰ τοὺς ἔφερνε σὲ χαλασμό· γιὰτὶ ἐνῶ ἦτανε τόσο λίγοι καὶ δὲν εἶχανε οὔτε ἰπικὸ οὔτε τοξότες, τρέχανε ὅμως ἔτσι ἀκράτητοι αὐτὰ βάνανε στὴ φαντασία τους οἱ βάρβαροι. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ὄλο καὶ ζυγώνανε μὲ τάξι πυκνὴ καὶ μπαίνανε στὸν πόλεμο μ' ἔξοχη παλικάρια. Κι ἀλήθεια πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπ' ὄλους τοὺς Ἕλληνας, ὅσο μπορῶ ἐγὼ νὰ ξέρω, ἐπιχειρήσανε τόσο δρομαία ἐπίθεσις ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς, καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἀκόμα ἀντικρύσανε ἄφοβα τοὺς Μήδους

νά φοροῦνε τὴν πολεμική τους φορεσιά. Γιατὶ ὡς τότε ὅλοι οἱ Ἕλληνες Μήδους ἀκούγανε καὶ τοὺς ἔπιανε φόβος.

Ἡ μάχη στὸ Μαραθῶνα βάρσταξε πολὺ. Στὸ κέντρο ὅπου πολεμοῦσαν οἱ Πέρσες καὶ οἱ Σάκες ⁽⁴⁹⁾, νικούσαν οἱ βάρβαροι, κι ἀφοῦ σπάζανε τὴ γραμμὴ τῶν ἀντιπάλων, τοὺς πήραν κυνηγώντας κατὰ τὶς ἀνηφοριῆς τοῦ κάμπου. Στὰ δυὸ πλευρὰ νικούσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς· ἀφοῦ ὁμως τσακίσανε τοὺς βαρβάρους τοὺς παραιτήσανε στὴ φευγάλα τους, σμίξανε τὰ δυὸ δικά τους ἄκρα τοῦ στρατοῦ, κι ἀρχίσανε νὰ χτυπᾶνε τοὺς ἄλλους ποὺ εἶχανε σπάσει τὸ δικό τους κέντρο. Οἱ Ἀθηναῖοι τέλος νικήσανε πέρα καὶ πέρα· κυνηγώντας τοὺς Πέρσες ἀπὸ κοντὰ σκοτώνανε ἀπ' αὐτοὺς, ὥσπου τοὺς φτάσανε στὴ θάλασσα, καὶ τότε γυρεῦανε φωτιά νὰ βάλουνε στὰ πλοῖα τους.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη σκοτώθηκε ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ἀφοῦ δείχτηκε ἄντρας γενναῖος, καὶ ἀπὸ τοὺς στρατηγούς ὁ Στησίλαος τοῦ Θρασύλου· ἔπεσε καὶ ὁ Κυναίγειρος τοῦ Εὐφορίωνα· αὐτὸς ἄρπαξε ἓνα πλοῖο ἀπὸ τ' ἄφλαστα ⁽⁵⁰⁾ καὶ σκοτώθηκε, ἀφοῦ τοῦ κόψανε τὸ χέρι μὲ τὸ τσεκούρι. Πέσανε καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὄνομαστοὶ Ἀθηναῖοι.

Ἀπὸ τὰ πλοῖα κυριέψανε ἑπτὰ οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ τὰ ἄλλα οἱ βάρβαροι κάμανε πανιά, κι ἀφοῦ σηκώσανε ἀπὸ τὸ νησί ⁽⁵¹⁾ ποὺ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μαραθωνομάχος
(Ἐπιτύμβιο ἀνάγλυφο· Ἀθήνα, Ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο).

τούς εἶχανε ἀφήσει τοὺς δούλους τῆς Ἐρετριᾶς, κάμανε τὸ γῦρο τοῦ Σουνίου μὲ σκοπὸ νὰ φτάσουνε στὴν πόλη πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ἀργότερα σπάρθηκε ἡ κατηγορία ἀνάμεσα στοὺς Ἀθηναίους πὼς ἡ πονηρία τῶν Ἀλκμεωνιδῶν⁽⁵²⁾ ἔρριξε στοὺς Πέρσες αὐτὴ τὴν ἰδέα· δηλ. οἱ Ἀλκμεωνίδες, κατὰ τὸ σύνθημα πὺ εἶχανε δώσει, σηκώσανε ψηλὰ μιὰν ἀσπίδα γιὰ σημεῖο στοὺς βαρβάρους τὴν ὥρα πὺ ἦτανε μπασμένοι αὐτοὶ στὰ πλοῖα τους.

Ἐνῶ οἱ Πέρσες κάμανε τὸ γῦρο τοῦ Σουνίου, οἱ Ἀθηναῖοι, βάνοντας φτερὰ στὰ πόδια τους, φτάσανε στὴν πόλη πρὶν φανοῦν οἱ βάρβαροι καὶ ἔτσι ἀφήνοντας τὸ στρατοπέδὸ τους ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ⁽⁵³⁾ στὸ Μαραθῶνα, στρατοπεδέψανε τώρα πάλι σ' ἄλλο ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ στὸ Κυνόσαργες⁽⁵⁴⁾. Οἱ βάρβαροι μὲ τὸ στόλο τους φτάσανε ἀντίκρου κι ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὸ Φάληρο, πὺ τότε τὸ εἶχανε οἱ Ἀθηναῖοι λιμάνι τους, καὶ ἀφοῦ κρατήσανε τὰ πλοῖα λίγη ὥρα στὰ πανιά, κινήσανε ὕστερα πίσω γιὰ τὴν Ἀσία. Στὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα σκοτωθῆκανε ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἑξ̄ χιλιάδες τετρακόσιοι ἀπάνω-κάτω καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἑκατὸν ἐνενήντα δύο.

Ἀφοῦ ὁ Δάτης καὶ ὁ Ἀρταφέρνης φτάσανε στὴν Ἀσία, ἀνεβάσανε τοὺς ὑποδουλωμένους Ἐρετριεῖς στὰ Σοῦσα. Ὁ Δαρειὸς ἦτανε πολὺ θυμωμένος μ' αὐτούς, γιὰ πρῶτοι εἶχανε δώσει ἀφορμὴ τοῦ κακοῦ· τώρα ὅμως πὺ τοὺς εἶδε φερμένους ἔμπρός του καὶ στὴν ἐξουσία του, δὲν τοὺς ἔβλαψε, ἀλλὰ τοὺς κατοίκισε στὴν Κισσία⁽⁵⁵⁾ χώρα, σὲ δικό του χτῆμα, πὺ εἶχε τὸ ὄνομα Ἀρδέρικκα καὶ ἦτανε μακριὰ ἀπὸ τὰ Σοῦσα διακόσια δέκα στάδια. Ἐδῶ κατοίκισε ὁ βασιλέας τοὺς Ἐρετριεῖς, κι ἔδῶ ζούσανε ὡς τὰ δικὰ μου χρόνια καὶ μιλούσανε τὴν παλιά τους γλῶσσα.

Ὑστερα ἀπὸ λίγες μέρες, ἀφοῦ γέμισε τὸ φεγγάρι, φτάσανε δυὸ χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι στὴν Ἀθῆνα· βιαζόντανε τόσο πολὺ νὰ φτάσουνε, πὺ τρεῖς μέρες κάμανε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴ Σπάρτη ὡς τὴν Ἀττικὴ. Μ' ὅλο πὺ δὲν προλάβανε τὴ μάχη, εἶχανε μεγάλη ἐπιθυμία νὰ ἰδοῦνε τοὺς Μήδους· πῆγανε λοιπὸν στὸ Μαραθῶνα καὶ τοὺς εἶδανε. Ὑστερα, ἀφοῦ συγχαρήκανε τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὸ κατόρθωμά τους, γυρίσανε στὴ Σπάρτη.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ

1. Θάνατος τοῦ Δαρείου.— Ὁ Ξέρξης βασιλέας (485 π.Χ.).— Ἐτοιμασίες γιὰ ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα.

Ἄμα ἔφτασε ἡ εἶδηση τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα στὸ βασιλέα Δαρεῖο, ποῦ ἦτανε καὶ πρωτότερος θυμωμένος μὲ τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὴν εἰσβολή τους στὶς Σάρδεις, τότε θυμωσε ἀκόμη περισσότερο, καὶ ἡ ἐπιθυμία του νὰ κάμῃ ἐκστρατεία ὁ ἴδιος στὴν Ἑλλάδα γίνηκε σφοδρότερη. Ἄρχισε λοιπὸν νὰ στέλνῃ ταχυδρόμους καὶ νὰ παραγγέλλῃ στρατολογίες στὴν κάθε πόλιν πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ πρῶτα καὶ σὲ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορητὰ καὶ σ' ἄλλα καὶ σὲ τροφές. Ἀφοῦ ἡ προσταγὴ αὐτὴ ἔγινε γνωστὴ παντοῦ, τρία χρόνια⁽⁵⁶⁾ ἡ Ἀσία ἦταν ἄνω-κάτω. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ στρατολογίες καὶ οἱ ἄλλες προετοιμασίες βρισκόντανε στὸ δρόμο τους, μπαίνοντας ὁ τέταρτος χρόνος⁽⁵⁷⁾ ἀποστατήσανε ἀπὸ τοὺς Πέρσες οἱ Αἰγύπτιοι, ὑποδουλωμένοι σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Καμβύση⁽⁵⁸⁾. Τότε ἀκόμη περισσότερο ἄναψε ὁ ζῆλος τοῦ Δαρείου νὰ κάμῃ καὶ τὶς δυὸ αὐτὲς ἐκστρατείες. Ἐνα χρόνο ὅμως ἀπὸ τὴν ἀποστασία τῆς Αἰγύπτου ὁ θάνατος πῆρε τὸ Δαρεῖο, ἀφοῦ βασίλευσε τριανταεξ ὅλα χρόνια⁽⁵⁹⁾. ἔτσι δὲν ἀξιώθηκε οὔτε τοὺς ἀποστάτες Αἰγυπτίους οὔτε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τιμωρήσῃ.

Ἀπὸ τὸ Δαρεῖο ἡ βασιλεία πέρασε στὸ γιό του τὸν Ξέρξη. Αὐτὸς στὴν ἀρχὴ δὲν εἶχε καθόλου ὄρεξη νὰ κάμῃ ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰτοίμαζε στρατὸ γιὰ τὴν Αἴγυπτο. Ὁ Μαρόδιος ὅμως, ξάδερφος τοῦ Ξέρξη καὶ γιὸς τῆς ἀδερφῆς τοῦ Δαρείου, ζώντας στὴν Αὐλὴ τοῦ βασιλέα καὶ ἔχοντας κοντὰ του ἐπιρροὴ πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅλους τοὺς Πέρσες, τοῦ εἶπε «Ἀφέντη μου, δὲν πρέπει οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ κάμανε τόσα κακὰ στοὺς Πέρσες, νὰ μείνουνε ἀτιμώρητοι γι' αὐτά. Τελείωσε ὅμως

πρῶτα ὅσα ἔβαλες μπροστά μὲ τὸ νοῦ σου· ἅμα ὑποτάξης ὅμως τὴν Αἴγυπτο πὸν σοῦ σήκωσε κεφάλι, νὰ ὀδηγήσης ἔπειτα τὸ στρατό σου καὶ καταπάνω στοὺς Ἀθηναίους, γιὰ ν' ἀκουστῇ στὸν κόσμον τ' ὄνομά σου, καὶ νὰ μὴν τολμᾷ κανεὶς ἄλλη φορὰ νὰ βάνῃ πόδι στὸ δικό σου βασίλειο». Κι ἀφοῦ ἔτσι τονὲ κέντησε γιὰ τὴν ἐκδίκηση, ὕστερα τοῦ πρόστεσε πὼς ἡ Εὐρώπη εἶναι πολὺ ὠραία χώρα μὲ διάφορα δέντρα ἡμέρα, γόνιμη πολὺ, καὶ πὼς ἀπ' ὅλους τοὺς θνητοὺς μόνος ὁ βασιλέας ἀξίζει νὰ εἶναι κάτοχός της. Κι αὐτὰ τάλεγε, γιὰτὶ γύρευε νέες περιπέτειες καὶ φιλοδοξοῦσε νὰ γίνῃ αὐτὸς διοικητὴς τῆς Ἑλλάδας. Στὸ τέλος καὶ μὲ τὸν καιρὸ κέρδισε μὲ τὸ μέρος του τὸν Ξέρξη καὶ τὸν κατάφερε νὰ κάμῃ αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία.

Ἀφοῦ παραδέχτηκε τὴ γνώμη ὁ Ξέρξης νὰ ἐκστρατεύῃ στὴν Ἑλλάδα, κίνησε πρῶτα—καὶ ἦτανε ὁ δεύτερος χρόνος ἀπὸ τοῦ Δαρείου τὸ θάνατο—κατὰ τῶν ἀποστατημένων Αἰγυπτίων, τοὺς ὑπόταξε, καὶ ὑπόβαλε σὲ δουλεία πολὺ σκληρότερη τὴν Αἴγυπτο ἀπ' ὅ,τι ἦτανε στὰ χρόνια τοῦ Δαρείου, καὶ τὴν παράδωσε στὸν Ἀχαιμένη, τὸν ἀδερφό του καὶ γιὸ τοῦ Δαρείου.

Τέσσερα χρόνια ὀλάκερα⁽⁸⁰⁾ ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου καταγινότανε ὁ Ξέρξης στὴν ἐτοιμασίᾳ τοῦ στρατοῦ μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα του· τέλος τὸν πέμπτο χρόνο⁽⁸¹⁾ ξεκίνησε μὲ πλῆθος ἄπειρο. Αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία ἦτανε ἡ πιὸ μεγάλη ἀπ' ὅσες ἐγὼ γνωρίζω. Γιὰτὶ καὶ ποῖο λαὸ δὲν κουβάλησε ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴν Ἑλλάδα ὁ Ξέρξης; Ποῖο νερὸ τρεχούμενο δὲν τὸ στείρεψε ὁ στρατός του πίνοντας στὸ δρόμο ξέχωρα ἀπὸ τοὺς μεγάλους ποταμούς; Ἄλλοι δίνανε πλοῖα πολεμικά, ἄλλοι μπαίνανε στὸ πεζικό, ἄλλοι ἐτοιμάζανε ἵππικό, ἄλλοι φορηγὰ πλοῖα γιὰ τ' ἄλογα, ἄλλοι πλοῖα μακρουλὰ γιὰ τὰ γεφύρια, ἄλλοι τροφές καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν πρώτη ἐκστρατεία τὰ πλοῖα πάθανε ζημιὰς μεγάλες περιπλέοντας⁽⁸²⁾ τὸν Ἄθωνα, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, τρεῖς χρόνια πρὶν ἀρχίσῃ τούτῃ ἡ ἐκστρατεία, στὸν Ἄθωνα γινόντανε ἐτοιμασίαι μεγάλες· διάφορα στρατιωτικὰ σώματα πηγαίνανε καὶ σκάβανε μὲ τὴ σειρὰ τους, μὲ τὴ φοβέρα τῆς μάστιγας ἀπὸ πάνω τους. Ἀπὸ τὴν πόλιν Ἐλαιοῦντα τῆς Χερσονήσου, ὡς κέντρο αὐτῆς τῆς ἐπιχείρησης, ὅπου ἦταν ἀραγμένες καὶ τριήρεις, ξεκινούσανε αὐτὰ τὰ σώματα τὰ στρατιωτικὰ καὶ πηγαίνανε στὸ σκάψιμο. Σκάβανε ὅμως καὶ οἱ ντόπιοι κάτοικοι γύρω στὸν Ἄθωνα.

Νὰ πὼς γινόταν ἡ σκαφή: Ἀπὸ σημεῖο κοντινὸ τῆς πόλης

Σάνης⁽⁶³⁾ σύρανε οἱ βάρβαροι μὴν ἴσια γραμμή, καὶ μοιράσανε τὸν τόπο κατὰ ἔθνη στοὺς ἀνθρώπους πού θά σκάβανε· ἀφοῦ τὸ χαντάκι προχώρησε σὲ βάθος, ἄλλοι σκάβανε κάτω, κι ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι παίρνανε τὸ χῶμα καὶ τὸ παραδίνανε σ' ἐκείνους πού στεκόντανε πιὸ πάνω σὲ σκαλωσιές, κι αὐτοὶ πάλι τὸ παραδίνανε στοὺς ἄλλους, στὴν κορφή· κι αὐτοὶ τὸ ρίχνανε ἔξω. Σ' αὐτοὺς πού δουλεύανε μέσα, ἂν ἐξαιρέση κανεὶς τοὺς Φοίνικες, ἔπεφταν ἀπάνου τὰ βράχια τοῦ χαντακιοῦ καὶ διπλὰ τοὺς δυσκολεύανε· καὶ φυσικά, γιατί τοῦ χαντακιοῦ τὸ ἀπάνω ἄνοιγμα εἶχε τὸ ἴδιο πλάτος μὲ τὸν πάτο του· οἱ Φοίνικες ὅμως, καθὼς καὶ στὶς ἄλλες τοὺς δουλειές εἶν' ἐπιδέξιοι, ἔτσι καὶ σὲ τούτη δεῖξαν τὴν ἀξιότητά τους. Ἀρχίζοντας τὸ σκάψιμο στὸ μέρος πού τοὺς ἔπεσε, σκάβανε τὸ στόμα τοῦ χαντακιοῦ δυὸ φορὲς πλατύτερο ἀπ' ὅτι εἶχε δοθῆ ἢ διαταγῆ νὰ γίνη τὸ χαντάκι· ὅσο προχωροῦσε ἡ ἐργασία, λίγο-λίγο στενεύανε καὶ τὸ χαντάκι, κι ἅμα φτάνανε κάτω, τὸ μέρος αὐτὸ ἦτανε τόσο πλατὺ ὅσο ἦτανε καὶ τῶν ἄλλων σκαφτιάδων τὸ δικό τους.

Στοὺς Φοίνικες καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἔδωσε ἀκόμα διαταγὴ ὁ Ξέρξης νὰ συστήσουνε ἀποθήκες τροφῶν γιὰ τὸ στρατό του, γιὰ νὰ μὴν πεινάση οὔτε ὁ στρατὸς οὔτε τὰ φορητὰ ζῶα, πού ἐκστρατεύανε κι αὐτὰ στὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ ἔμαθε ποιά ἦταν τὰ καταλληλότερα μέρη, ἐκεῖ παράγγειλε ν' ἀποθηκεύουνε τὰ τρόφιμα, κουβαλώντας τα ἀπὸ τὴν Ἀσία μὲ πλοῖα φορητὰ μεγάλα καὶ μικρά. Τὶς περισσότερες τροφὲς τὶς μετακομίζανε στὴ Λευκή⁽⁶⁴⁾, καθὼς τὴν ὠνομάζανε, ἀκρογιαλιά τῆς Θράκης· ἄλλες πάλι τροφὲς τὶς συγκεντρώνανε στὴν Τυρόδιζα⁽⁶⁵⁾ τῆς Περίνου⁽⁶⁶⁾, ἄλλες στὸ Δορίσκο⁽⁶⁷⁾, ἄλλες κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα, καὶ ἄλλες στὴ Μακεδονία.

2. Ὁ Ξέρξης στὶς Σάρδεις καὶ στὴν Ἄβυδο.—Πέρασμα τοῦ Ἑλλησπόντου.—Μέτρομα καὶ ἐπιθεώρηση τοῦ περσικοῦ στρατοῦ στὸ Δορίσκο τῆς Θράκης.

Ἐνῶ προχωροῦσαν ὅλες αὐτὲς οἱ ἐτοιμασίαι, τὸ περσικὸ στρατεύμα, ὅσο εἶχε συναχθῆ, ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Κρίτταλα τῆς Καππαδοκίας, κι ἀκολουθοῦσε τὸ δρόμο του γιὰ τὶς Σάρδεις μαζὶ μὲ τὸν Ξέρξη· γιατί στὶς Σάρδεις ἦτανε τὸ κέντρο ὅπου θά συναζόταν ὅλος ὁ στρατὸς, ὅσος θ' ἀκολουθοῦσε τὸν Ξέρξη διὰ ξηρᾶς.

Ἄπο τις Σάρδεις ἔστειλε ὁ Ξέρξης ἀμέσως κήρυκες στήν Ἑλλάδα νά ζητήσουνε γῆ καί νερό καί νά ἐτοιμάσουνε δειπνα γιά τὸ βασιλέα· στήν Ἀθήνα⁽⁶⁸⁾ ὅμως καί στή Λακεδαίμονα τίποτε δὲν παράγγειλε, παρὰ σ' ὅλα τ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Σ' αὐτὰ τὰ μέρη καί ὁ Δαρεῖος εἶχε στείλει νά ζητήσῃ, κι ἐκεῖνα εἶχανε ἀρνηθῆ, ὁ Ξέρξης ὅμως ἔστειλε καί πάλι μὲ τὴν ἰδέα πὼς ἀπὸ τὸ φόβο τους τώρα θὰ δώσουνε. Καί ἴσα-ἴσα γιὰ νά δοκιμάσῃ καθαρὰ τὴ γνώμη τους ἔκαμε τὴν ἀποστολή.

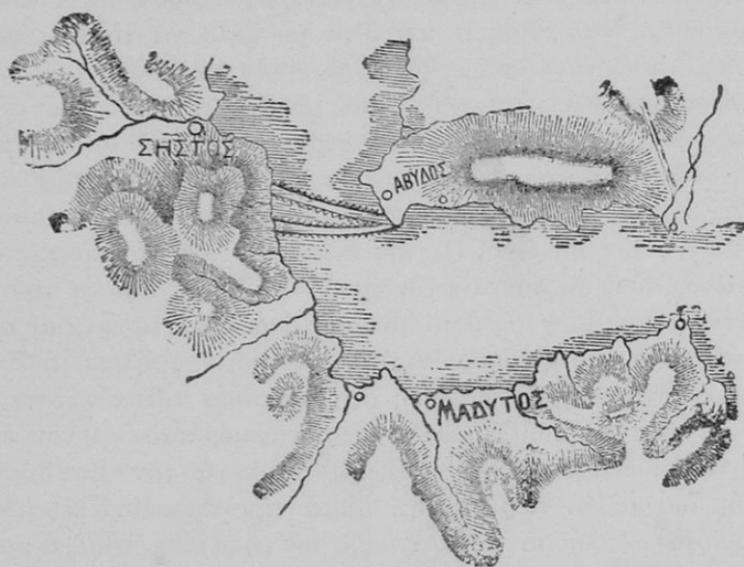
Στὸ μεταξύ ἐτοιμαζότανε νά κατεβῆ στήν Ἄβυδο⁽⁶⁹⁾, ἐνῶ οἱ Φοῖνικες καί οἱ Αἰγύπτιοι καταγινόντανε νά γεφυρώσουν τὸν Ἑλλήσποντο ἀπὸ τὴν Ἀσία στήν Εὐρώπη. Στὴ Χερσόνησο τοῦ Ἑλλησπόντου βρίσκεται, ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις Σηστό καί Μάδυτο⁽⁷⁰⁾, ἓνα τραχὺ ἀκρωτήριο πὺ προχωρεῖ στὴ θάλασσα ἀντίκρου ἀπὸ τὴν Ἄβυδο. Ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀκρωτήριο ἀρχίσανε νά κάνουνε τὰ γεφύρια ὅσοι ἦτανε διαταγμένοι γιὰ τὴ δουλειά· τὸ ἓνα γεφύρι τὸ κατασκευάζανε οἱ Φοῖνικες ἀπὸ λευκὸ λινάρι⁽⁷¹⁾, καί τὸ ἄλλο οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ παπύρι⁽⁷²⁾. Ἑπτὰ στάδια χωρίζουνε τὴν Ἄβυδο ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ στεριά. Καί εἶχανε δεθῆ πιά τὰ δυὸ γεφύρια ὅταν ἔπεσε μεγάλη τρικυμία κι ἔκοψε καί διάλυσε ὅλα τὰ δεσμίματα τῶν γεφυριῶν.

Ἄμα τὸ ἔμαθε ὁ Ξέρξης θύμωσε καί παράγγειλε νά δώσουνε τοῦ Ἑλλησπόντου τριακόσιες χτυπιές μὲ τὸ μαστίγιο καί νά ρίξουνε στὸ πέλαγος ἓνα ζευγάρι σίδερα. Ἄκουσα ἀκόμη πὼς ἔστειλε στιγματιστάδες νά στιγματίσουνε τὸν Ἑλλήσποντο· καί παράγγειλε σ' αὐτοὺς πὺ θὰ τὸν ἐδέρνανε νά τοῦ λένε λόγια προσβλητικὰ καί βάρβαρα· «Ἐσύ, πικρὸ νερό, ὁ ἀφέντης μας σοῦ κάνει αὐτὴ τὴν τιμωρία γιὰ τὸ τοῦ ἔκανες κακό, χωρὶς αὐτὸς νά σὲ ἀδικήσῃ. Ὁ βασιλέας Ξέρξης θὰ σὲ περάσῃ, θέλεις ἐσύ ἢ δὲ θέλεις· σωστὰ ὅμως κανένας ἄνθρωπος σ' ἐσένα δὲν προσφέρει θυσιές, γιὰ τὸ εἶσαι ποταμός⁽⁷³⁾ δολερὸς καί ἄλμυρός». Μ' αὐτὲς τις ποινὲς παράγγειλε νά τιμωρήσουνε τὴ θάλασσα καί νά κόψουνε τὰ κεφάλια ἐκείνων πὺ ἐπιστατήσανε στὸ γεφύρωμά της. Καί οἱ προσταγῆς του ἐκτελεστήσανε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πὺ ἦτανε αὐτὸ τὸ ἔργο τους. Ὅσο γιὰ τὰ γεφύρια, ἄλλοι ἀρχιτέκτονες λάβανε τὴν προσταγὴ νά τὰ κατασκευάσουνε.

Ἄφοῦ τελειώσανε τὰ γεφύρια καί τὸ χαντάκι τοῦ Ἄθωνα μὲ τὰ προχώματα στὰ δυὸ στόματα τοῦ χαντακιοῦ—αὐτὰ τὰ προχώματα τὰ φτιάσανε γιὰ τις πλημμύρες, νά μὴν κλείνουνε τὰ στό-

ματα τοῦ χαντακιού—ἔφρασε εἶδηση στὸν Ξέρξη πὼς ἦτανε πιὰ ἔτοιμο καθ' ὅλα καὶ τὸ χαντάκι. Τότε ξεκίνησε ὁ στρατὸς ἀπὸ τὴς Σάρδεϊς, ὅπου εἶχε ξεχειμάσει, ἀρχὴς τῆς ἀνοιξῆς, καλὰ ἐτοιμασμένους, γιὰ ναρῆθ' εἰς τὴν Ἄβυδο.

Φτάνοντας εἰς τὴν Ἄβυδο, θέλησε ὁ Ξέρξης νὰ ἐπιθεωρήσῃ ὅλο τὸ στρατόν του. Καὶ ἐπειδὴ τοῦ εἶχανε ἐτοιμάσει ἀπὸ πρωτῆτερα ἀπάνω σ' ἓνα λόφο θρόνον ἀπὸ λευκοῦ λιθάρου (τὸν κάμανε οἱ Ἄβυθνοὶ προδιαταγμένοι ἀπὸ τὸ βασιλεῖα), ἐκεῖ καθισμένος, κοιτάζοντας κατὰ τὸ ἀκρογιάλι, ἀγνάντευε καὶ τὸ περσικὸν καὶ τὸ

Σχεδιογράφημα τοῦ Ἑλλήσποντου καὶ τῶν γεφυριῶν
πὸν ἔκαμε ὁ Ξέρξης

στόλον· θεωρώντας ἔτσι, πεθύμησε νὰ ἰδῆ καὶ ἀγὼνα τῶν πλοίων. Ἐγίνε λοιπὸν ὁ ἀγὼνας καὶ νικούσανε οἱ Φοίνικες οἱ Σιδώνιοι. Ὁ βασιλεῖας πολὺ εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸν ἀγὼνα αὐτὸν καὶ ἀπ' ὅλο τὸ στρατόν του.

Ὁ βασιλεῖας βλέποντας ὀλάκερον τὸν Ἑλλήσποντον σκεπασμένον ἀπὸ τὰ πλοῖα, καὶ ὅλα τ' ἀκρογιάλια καὶ τὴς πεδιάδες τῶν Ἄβυθνῶν γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους, μακάρισε τὸν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ὕστερα δάκρυσε. Ὁ θεῖος του Ἄρτάβανος παρατήρησε αὐτὸ τὸ πρᾶμα καὶ εἶπε στὸν Ξέρξη· «Βασιλεῖα, τώρα καὶ λίγο πρὶν ἔκαμες δυὸ πράματα διαφορετικά· πρῶτα μακάρισες τὸν

ἑαυτό σου κι ὕστερα δάκρυσες». Ὁ Ξέρξης ἀποκρίθηκε: «Συλλογίστηκα πόσο σύντομη εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔνωσα λύπη στὴν ψυχὴ μου, γιατί ἀπ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους σ' ἑκατὸ χρόνια κανεῖς δὲ θὰ ὑπάρχη».

Ὑστερα ὁ Ξέρξης κάλεσε τοὺς ἐπισημότερους τῶν Περσῶν ἀφοῦ ἤρθανε, τοὺς εἶπε: «Πέρσες, σᾶς μάζεψα ἐδῶ, καὶ ἡ θέλησή μου εἶναι νὰ φανῆτε ἄνδρες γενναῖοι, καὶ νὰ μὴ ντροπιάσετε τὰ παλαιὰ κατορθώματα τῶν Περσῶν, κατορθώματα μεγάλα καὶ πολὺ δοξασμένα· ἄς φανοῦμε λοιπὸν καθένας μας χωριστὰ καὶ ὅλοι μαζί πρόθυμοι γιατί ἓνα πράμα, πὺν ὅλοι μας τὸ πιστεύομε καλὸ, πρέπει καὶ ὅλοι μὲ ζῆλο νὰ τὸ ἐπιτύχομε. Σᾶς προτρέπω νὰ κάμουμε μὲ καρδιά τὸν πόλεμο, γιατί, καθὼς μαθαίνω, ὁ πόλεμός μας θὰ εἶναι μὲ ἄνδρες γενναίους· αὐτοὺς ἂν τοὺς νικήσουμε, κανέναν ἄλλο στρατὸς στὸν κόσμον δὲ θὰ μᾶς ἀντισταθῆ ποτέ. Καὶ τώρα, ἀφοῦ προσευχηθοῦμε στοὺς θεοὺς, τοὺς προστάτες τῆς περσικῆς μας γῆς, ἄς ἀρχίσουμε τὸ πέρασμα».

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα οἱ Πέρσες ἐτοιμαζόντανε γιὰ τὸ πέρασμα. Τὴν ἄλλη αὐγὴ περιμένανε τὸν ἥλιο, νὰ ἰδοῦνε πρῶτα τὴν ἀνατολή, καίγοντας διάφορα θυμιάματα ἀπάνω στὸ γεφύρι καὶ στρώνοντας τὸ δρόμο μὲ μυρσίνες. Ἄμα βγῆκε ὁ ἥλιος, ὁ Ξέρξης ἔκαμε σπονδὲς μὲ χρυσὴ φιάλη στὴ θάλασσα καὶ εὐχότανε στὸν ἥλιο νὰ μὴν τοῦ συμβῆ κανένα περιστατικὸ, πὺν νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ φτάσῃ ἴσα μὲ τὰ πέρατά της. Μετὰ τὴν προσευχὴ ἔρριξε τὴ φιάλη στὸν Ἑλλήσποντο, καὶ μαζί μὲ τὴ φιάλη ἔρριξε χρυσὸν κρατῆρα καὶ ξίφος περσικὸ πὺν λέγεται ἀκινάκης. Δὲ μπορῶ νὰ ξεχωρίσω σωστὰ ἂν ὁ Ξέρξης τάρριξε στὸ πέλαγος ὡς ἀφιερῶματα τοῦ ἥλιου, ἢ ἂν εἶχε μετανοιώσει πὺν μαστίγωσε τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τώρα τοῦ ἔκανε αὐτὲς τὶς προσφορὲς γιὰ νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ.

Ἀφοῦ ἔγιναν αὐτὰ, ἀρχισε ὁ στρατὸς νὰ περνᾷ. Ἀπὸ τὸ ἓνα γεφύρι κατὰ τὸν Εὐξείνιο περνοῦσε τὸ περικὸ καὶ ὅλο τὸ ἵππικὸ, ἀπὸ τὸ ἄλλο κατὰ τὸ Αἰγαῖο τὰ φορητὰ ζῶα καὶ ἡ ἐπιμελητεία. Ἐμπρὸς προχωροῦσαν δέκα χιλιάδες Πέρσες⁽⁷⁴⁾, ὅλοι στεφανωμένοι ἀπὸ κοντὰ τους ὁ ἀνάκατος στρατὸς ἀπὸ διάφορα ἔθνη. Αὐτοὶ περάσανε τὴν πρώτη μέρα τὴν ἄλλη πρῶτο τὸ ἵππικὸ καὶ οἱ λογχοφόροι πὺν κρατοῦνε τὶς λόγγες γυρισμένες πρὸς τὰ κάτω⁽⁷⁵⁾. ἦτανε κι αὐτοὶ στεφανωμένοι ὕστερα ἀπ' αὐ-

τοὺς τὰ ἱερὰ ἄλογα⁽⁷⁶⁾ καὶ τὸ ἄσμα τὸ ἱερό⁽⁷⁷⁾· κατόπιν ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης καὶ οἱ λογχοφόροι του, καὶ οἱ χίλιοι καβαλλάρηδες του, καὶ κατόπιν ὁ ἐπίλοιπος στρατός. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἔπλεαν καὶ τὰ πλοῖα ἀντίκρου ἀπ' τὸ στρατό. Ἀκουστὰ ὁμως ἔχω πὼς ὁ βασιλέας πέρασε τελευταῖος ἀπ' ὄλους.

Ἀφοῦ πέρασε ὁ Ξέρξης στὴν Εὐρώπη, στάθηκε καὶ παρατηροῦσε τὸ στρατό του ἐνῶ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὴ φοβέρα τοῦ μαστιγώματος. Τὸ πέρασμα βάσταξε ἑπτὰ μέρες κι ἑπτὰ νύχτες χωρὶς καμιὰ διακοπή. Ὁ στόλος ἔπλεε ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο τὸ γιालό-γιάλο, κάνοντας δρόμο ἀντίστροφο μὲ τοῦ πεζικοῦ τὸ δρόμο· γιατί αὐτὸς τραβοῦσε δυτικά κατὰ τὸ Σαρπηδόνιο⁽⁷⁸⁾ ἀκρωτήριω, ὅπου εἶχε διαταχτῆ φτάνοντας νὰ περιμένη· ὁ στρατός ὁμως τῆς ξηρᾶς ἀντίθετα προχωροῦσε τὸ δρόμο του ἀνατολικά, μέσα ἀπὸ τὴ Χερσόνησο, ἔχοντας δεξιὰ τὸν τάφο τῆς Ἑλλης⁽⁷⁹⁾, τῆς κόρης τοῦ Ἀθάμαντα, καὶ ἀριστερὰ τὴν πόλη Καρδία⁽⁸⁰⁾· ἔπειτα πέρασε ἀπὸ κάποια πόλη μὲ τὸ ὄνομα Ἀγορά⁽⁸¹⁾· ἀπὸ κεῖ ἔφερε γύρω τὸ Μέλανα κόλπο⁽⁸²⁾, καὶ ὕστερα διάβηκε τὸ Μέλανα ποταμό, πού τὸ νερό του δὲν ἔφτασε γιὰ τὸ στρατό, ἀλλὰ στείρειψε. Ἀφοῦ διάβηκε αὐτὸν τὸν ποταμό (πού ἔδωσε καὶ τὸ ὄνομά του στὸν κόλπο), τραβοῦσε δυτικά, ἀφήνοντας στὸ πλάι τὴν αἰολικὴ πόλη Αἶνο⁽⁸³⁾ καὶ τὴ λίμνη Στεντορίδα⁽⁸⁴⁾, ὥσπου ἔφτασε στὸ Δορίσκο.

Ὁ Δορίσκος εἶναι μέρος παραθαλάσσιο τῆς Θράκης καὶ πεδιάδα μεγάλη· ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὴν τρέχει μεγάλος ποταμός, ὁ Ἑβρος. Αὐτὸς ὁ τόπος φάνηκε στὸν Ξέρξη καλὸς νὰ παρατάξῃ ἐκεῖ καὶ νὰ μετρήσῃ τὸ στρατό· καὶ τὸν παρατάξε καὶ τὸν ἐμέτρησε. Ὅσο γιὰ τὸ στόλο, παράγγειλε ὁ Ξέρξης νὰ φέρουν οἱ ναύαρχοι ὅλα τὰ πλοῖα τὰ φτασμένα στὸ Δορίσκο, νὰ τ' ἀραδιάσουνε στ' ἀκρογιάλι κοντὰ στὸ Δορίσκο· κι ἀφοῦ κάμανε αὐτό, τὰ σύρανε στὴν ξηρὰ νὰ τὰ στεγνώσουνε. Στὸ μεταξὺ προχωροῦσε τοῦ στρατοῦ τὸ μέτρημα.

Πόσο στρατό ἔδινε τὸ κάθε ἔθνος δὲ μπορῶ νὰ πῶ σωστά, γιατί κανεὶς δὲν ἀναφέρει τίποτε· τὸ πλῆθος ὁμως ὄλου τοῦ πεζοῦ στρατοῦ βρέθηκε ἓνα ἑκατομμύριο κι ἑπτακόσιες χιλιάδες⁽⁸⁵⁾. Ἡ ἀριθμηση ἔγινε κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο. Σ' ἓναν τόπο μαζέψανε δέκα χιλιάδες ἀνθρώπους, κι ἀφοῦ τοὺς πυκνώσανε καλά, γράψανε κύκλο γύρω τους· ἀφοῦ βγάλαν ἔξω τὶς δέκα χιλιάδες, φτιάσανε ἀπάνου στὸν κύκλο φράγμα ψηλὸ ἴσαμε τὸν ἀφαλὸ

τοῦ ἀνθρώπου. Ὑστερα βάζανε κάθε φορὰ μέσα στοῦ περίφραγμα ἄλλους τόσους, καὶ πάλι ἄλλους, ὥσπου τοὺς μετρήσανε ὅλους κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Μετὰ τὸ μετρημὸ τοὺς παρατάξανε κατὰ ἔθνη χωριστά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πεζικὸ εἶχε ὁ βασιλέας καὶ ἱππικὸ ὡς ὀγδοήντα χιλιάδες. Οἱ τριήρεις φτάνανε ὡς χίλιες διακόσιες ἑφτά, καὶ τὰ μικρότερα πολεμικὰ μαζί μὲ τὰ φορηγὰ πλοῖα τρεῖς χιλιάδες.

Ἀφοῦ τελείωσε τὸ μέτρημα καὶ παρατάχτηκε ὁ στρατός, βουλήθηκε ὁ Ξέρξης νὰ τὸν ἐπισκεφτῆ καὶ τὸν ἐπιθεωρήσῃ. Καὶ νὰ πῶς τὸ ἔκαμε· ἀνέβηκε στοῦ ἄρμα του, καὶ περνώντας ἐμπρὸς ἀπὸ κάθε ἔθνος ἔκανε ρωτήματα, καὶ οἱ γραμματικοὶ του γράφανε τὶς ἀποκρίσεις, ὥσπου πέρασε ἀπὸ τὴ μὴν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη καὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ. Ἀφοῦ τόκαμε αὐτό, ριχτήκανε καὶ τὰ πλοῖα στὴ θάλασσα· τότε μπῆκε στὴ Σιδωνία τριήρη του, καὶ καθισμένος κάτω ἀπὸ χρυσὴ σκηνὴ περνοῦσε κοντὰ ἀπὸ τὶς πρῶρες τῶν πλοίων καὶ ρωτοῦσε γιὰ τὸ καθένα, καθὼς εἶχε κάνει καὶ γιὰ τὸ πεζικὸ, καὶ πρόσταζε νὰ γράφουνε τὶς ἀποκρίσεις. Οἱ ναύαρχοι εἶχανε φέρει τὰ πλοῖα ὡς τέσσερα πλέθρα⁽⁸⁵⁾ μακριὰ ἔξω ἀπὸ τ' ἀκρογιάλι, καὶ τὰ κρατοῦσανε ἐκεῖ μὲ τὶς πρῶρες γυρισμένες κατὰ τὴν ξηρὰ, σ' εὐθεῖα γραμμῇ, καὶ μὲ τοὺς ὀπλίτες ἔτοιμους τάχα γιὰ πόλεμο. Καὶ ὁ βασιλέας ἔκανε τὴν ἐπιθεωρήσῃ του πλέοντας ἀνάμεσα στὶς πρῶρες καὶ στ' ἀκρογιάλι.

3. Διάλογος Ξέρξη καὶ Δημάρτου.

Ἀφοῦ ἐπιθεώρησε ὁ Ξέρξης καὶ τὸ στόλο καὶ βγῆκε ἀπὸ τὸ πλοῖο στὴν ξηρὰ, ἔστειλε νὰ φωνάξουνε τὸ Δημάρατο⁽⁸⁶⁾, γιὸ τοῦ Ἀρίστωνα, πού τὸν ἀκολουθοῦσε στὴν ἐκστρατεία· ἀφοῦ ἦρθε, τοῦ εἶπε· «Δημάρατε, θέλω νὰ σὲ ρωτήσω κάτι τι· σὺ εἶσαι Ἕλληνας, καὶ καθὼς ἀκούω κι ἀπὸ ἄλλους Ἕλληνες, πού ἦρθα σὲ ὀμιλία μαζί τους, κατάγεσαι ἀπὸ πόλη μεγάλη καὶ δυνατὴ. Πές μου λοιπὸν ἂν οἱ Ἕλληνες θὰ τολμήσουνε νὰ σηκώσουνε ἄρματα κατ' ἐπάνω μου· γιὰ τὴ γνώμη πῶς, καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού κατοικοῦνε δυτικὰ ἀπ' αὐτούς, νὰ συναχτοῦνε, δὲ φτάνουνε ν' ἀντισταθοῦνε στὴν ὀρμὴ μου, ξέχωρα ἂν εἶναι ἀγαπημένοι μεταξύ τους. Θέλω λοιπὸν ν' ἀκούσω κι ἀπὸ σένα τὴ γνώμη σου». Ὁ Δημάρατος ἀποκρίθηκε· «ᾠ βασιλέα, τί προτιμᾶς ἀπὸ τὰ δυό, τὴν ἀλήθεια νὰ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σοῦ πῶ, ἢ ἐκεῖνο πού θά σ' εὐχαριστήσῃ;» Ὁ Ξέρξης τοῦ εἶπε νά πῆ τήν ἀλήθεια καί νά εἶναι βέβαιος ὅτι δέ θά τὸν ἔχη στήν εὐνοιά του λιγώτερο ἀπό πρῶτα.

Ἄφοῦ ἄκουσε αὐτά, εἶπε ὁ Δημάρατος: «Βασιλέα, ἀφοῦ μέ διατάξεις νά σοῦ πῶ τήν καθαρήν ἀλήθεια κι ὅλα ἐκεῖνα πού δέ θά μέ βγάλουνε ψεύτη ὕστερα μπροστά σου, νά τί σοῦ λέω οἱ Ἕλληνες ἔχουνε τή φτώχεια, ἀπό τὰ παλιά, συντροφισσά τους ἀχώριστη, γεννημένη ἀνάμεσά τους· ὅμως μέ τήν ἀρετή δέν ἔχουνε καμιὰ συγγένεια φυσική· τήν κάνουνε δική τους μέ τήν ἐξυπνάδα καί μέ τή δύναμη τοῦ νόμου. Μέ τῆς ἀρετῆς τή βοήθεια νικᾶνε πάντα οἱ Ἕλληνες καί τή φτώχεια καί τὸ δεσποτισμό. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, πού κατοικοῦνε χῶρες δωρικές, ἀξίζουν ὅσο νά πῆ κανεῖς, ἀλλά δέ θά κάμω λόγο γι' αὐτούς, παρὰ μονάχα γιά τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐχω λοιπὸν τὸ θάρρος νά σοῦ πῶ, βασιλέα, πρῶτα πῶς αὐτοὶ ποτὲ δέ θά παραδεχτοῦνε τίς προτάσεις σου, πού ἔχουνε σκοπὸ τῆς Ἑλλάδας τήν ὑποδούλωσι· ἔπειτα καί ἂν ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔρθουνε μέ τὸ μέρος τὸ δικό σου, αὐτοὶ θά σὲ χτυπήσουνε μέ πόλεμο. Ὅσο ἀποβλέπει τήν πολεμική τους δύναμη, μὴ ρωτᾶς πόσοι εἶναι γιά νάχουνε τήν τόλμη νά κάνουνε τέτοια πράματα· καί χίλιοι νά λάβουνε μέρος στήν ἐκστρατεία, καί λιγώτεροι, εἴτε καί περισσότεροι, πάντα αὐτοὶ θά σὲ χτυπήσουν».

Ὁ Ξέρξης ἅμα τ' ἄκουσε αὐτά, γέλασε καί εἶπε: «Τί εἶναι αὐτά πού λές, Δημάρατε; Χίλιοι ἄνδρες νά πολεμήσουνε τόσον πολὺ στρατό; Ἐλα πές μου, σὲ παρακαλῶ· σὺ ἔχεις κάμει βασιλέας τους, καθὼς λές· δέχεσαι λοιπὸν, ἀμέσως τωραδὰ, νά χτυπηθῆς μέ δέκα; Ἄφοῦ οἱ πατριῶτες σου εἶναι τέτοιοι, ὅπως τοὺς λές, σὺ ὡς βασιλέας τους πρέπει, κατὰ τοὺς νόμους⁽⁸⁷⁾ τοὺς δικούς σας, νά χτυπιέσαι μέ δυὸ φορὲς περισσότερους ἐχθρούς· γιατί ἂν καθέννας ἀπ' αὐτούς εἶν' ἀξίος νά πολεμᾷ μέ δέκα δικούς μου στρατιῶτες, τότε ἐγὼ ζητῶ ἀπὸ σένα νά τὰ βγάλῃς πέρα μέ εἴκοσι. Ἐτσι μοναχὰ ὁ λόγος πού εἶπες μπορεῖ νά βγῆ ἀληθινός. Ἄν ὅμως ἐκεῖνοι εἶναι τόσο δυνατοί, ὅπως τοὺς λέτε σὺ καί ὅσοι ἄλλοι Ἕλληνες μιλήσανε μαζί μου, τότε πρόσεχε μήπως τὰ λόγια σας αὐτὰ εἶναι μάταια καυχήματα. Γιατί ἔλα, ἄς ἐξετάσουμε τὸ πρᾶμα μέ κάθε καλὴ πίστη· χίλιοι ἢ δέκα χιλιάδες ἢ καί πενήντα χιλιάδες, ὅλοι ἄνδρες ἐλεύθεροι, πού δέν προσκυνᾶνε κανέναν ἄνθρωπο, πῶς θά μπορέσουνε ν' ἀντισταθοῦνε σὲ τόσο πολυάριθμο στρατό; Καί πέντε χιλιάδες ἂν εἶναι ἐκεῖνοι, πάλι ἐμεῖς ἀναλογοῦμε ἀπὸ χί-

λιοι στὸν καθένα τους. Ἐὰν προσκυνούσανε ἓνα μονάρχη, ὅπως αὐτὸ γίνεται σ' ἐμᾶς, τότε ἀπὸ φόβο στὸν ἀφέντη τους θὰ γινόντανε πιὸ παλικάρια παρὰ ὅ,τι εἶναι φυσικά· ὅσο κι ἂν εἶναι λίγοι, ἢ μάλιστα θὰ τοὺς ἀνάγκαζε νὰ πέσουν ἀπάνω σὲ πιὸ πολλούς· ἀνθρώποι ὅμως, πού ἢ λευτεριά τοὺς ἀφήνει νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουνε, τίποτα δὲ θὰ καταφέρνανε ἀπ' αὐτά. Θαρρῶ μάλιστα πῶς, καὶ ἴσιοι νὰ ἦτανε οἱ Ἕλληνες στὸν ἀριθμὸ, δύσκολα θὰ τὰ βρῖσκανε στὸν πόλεμο μὲ τοὺς Πέρσες μοναχοὺς. Ἀνθρώποι τόσο γενναῖοι σὰν τοὺς Ἕλληνες, πού ἐσὺ τοὺς παρασταίνεις ἔτσι, βρῖσκονται καὶ σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι πολλοὶ εἶναι σπάνιοι. Ἀνάμεσα στοὺς δικούς μου λογοφόρους Πέρσες βρῖσκονται ἄνδρες πού θὰ δεχτοῦνε νὰ χτυπηθοῦν ἓνας μὲ τρεῖς Ἕλληνες μαζί. Αὐτοὺς δὲν τοὺς ξαίρεις ἐσύ, καὶ γι' αὐτὸ μιᾶς τόσα λόγια φλύαρα».

Σ' αὐτὰ ὁ Δημάρατος εἶπε· «ὦ βασιλέα, τὸ ἤξιαιρα ἀπ' ἀρχῆς πῶς δὲ θὰ σ' εὐχαριστοῦσα μιλώντας τὴν ἀλήθεια· ἐπειδὴ ὅμως μὲ ἀνάγκασες, εἶπα τί ἄνδρες εἶναι οἱ Σπαρτιᾶτες. Καὶ ὅμως, πόσο ἐγὼ ἀγαπῶ τοὺς πατριῶτες μου, τὸ ξαίρεις πολὺ καλά. Αὐτοὶ μοῦ πήρανε τὴ βασιλεία καὶ τὰ πατρικά μου δικαιώματα· αὐτοὶ μὲ κάμανε ἐξόριστο καὶ χωρὶς πατρίδα. Ὁ πατέρας σου μὲ δέχτηκε καὶ μοῦ χάρισε διατροφή καὶ σπίτι. Δὲν εἶναι πρᾶμα ταιριαστὸ στὸ φρόνιμο ἄνθρωπο νὰ ρίχνη πέρα τὴ χάρη πού τοῦ δείξανε οἱ εὐεργέτες του, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀναγνωρίζῃ. Ἐγὼ δὲ θέλω νὰ πῶ πῶς εἶμαι ἄξιος νὰ πολεμήσω μὲ δέκα ἄνδρες, οὔτε μὲ δύο, καὶ ἂν θέλῃς τὴ γνώμη μου, οὔτε μὲ ἓνα θὰ πολεμοῦσα· ἂν ὅμως βρισκόμουνα σ' ἀνάγκη καὶ σὲ μεγάλον κίνδυνον, μ' ὅλη μου τὴν καρδιά θὰ χτυπιόμουνα μ' ἓναν ἀπὸ κείνους πού θαρροῦνε πῶς ἀξίζει ὁ καθένας τρεῖς Ἕλληνες. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, πολεμώντας ἓνας μὲ ἓνα, ἀπὸ κανένα δὲν εἶναι ἀνανδρότεροι, πολεμώντας ὅμως ὅλοι μαζί, εἶναι οἱ ἀνδρειότεροι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Naί, δὲ λέω, εἶναι ἐλεύθεροι, ὅχι ὅμως νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν· ἔχουν ἀφέντη τὸ νόμον καὶ τονὸ φοβοῦνται πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο φοβοῦνται ἐσένα οἱ δικοί σου ὑπήκοοι καὶ κάνουνε ὅλα ὅσα τοὺς προστάζει ὁ νόμος· καὶ ὁ νόμος δὲν ἀλλάζει γνώμη, ἀλλὰ ἓνα πρᾶμα ξαίρει νὰ προστάξῃ· καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ φεύγουνε ἀπὸ τὴ μάχη, ὅσο καὶ ἂν εἶναι πολλοὶ οἱ ἀντίπαλοι, ἀλλὰ νὰ στέκονται στὸν τόπον τους καὶ νὰ νικοῦνε ἢ νὰ πεθαίνουν. Ἐὰν αὐτὰ τὰ λόγια μου σοῦ φαίνονται φλύαρα, μὲ χαρὰ μου ἄλλη φορὰ θὰ σωπαίνω. Καὶ τώρα μίλησα, γιὰτὶ ἀναγ-

κάστηκα. Εὐχομαι, ὦ βασιλέα, νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ τὰ πράματα, καθὼς τὰ θέλει ἡ καρδιά σου».

Αὕτῃ ἦταν ἡ ἀπόκριση τοῦ Δημαράτου. Ὁ Ξέρξης τὴ θεώρησε γελοία, ἀλλὰ δὲ θύμωσε καθόλου. Μὲ γλυκὸν τρόπο τοῦ εἶπε νὰ πηγαίνη. X

4. Πορεία τῶν Περσῶν ὡς τὴ Θέρμη. — Οἱ Ἀθηναῖοι σωτήρες τῆς Ἑλλάδας. — Μέτρα τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑπεράσπισή τους.

Ἀπὸ τὸ Δορίσκο ὁ Ξέρξης ἀκολουθοῦσε τὴν πορεία του κατὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅσους λαοὺς ἀπαντοῦσε στὸ δρόμο τοὺς ἀνάγκαζε νὰ ἐκστρατέψουνε μαζί του. Ἔτσι ἔφτασε στὴν Ἀκανθο⁽⁸⁸⁾. ἀπὸ ἐκεῖ ἄφησε τὰ πλοῖα νὰ φύγουνε, καὶ παράγγειλε στοὺς στρατηγούς νὰ φέρουνε τὸ στόλο στὴ Θέρμη⁽⁸⁹⁾, κι ἐκεῖ νὰ τὸν περιμένουνε.

Ἀφοῦ ὁ ναυτικὸς στρατὸς ἀνεχώρησε μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Ξέρξη καὶ πέρασε τὴ διώρυγα τοῦ Ἄθωνα, τραβοῦσε κατὰ τὸ Θερμαῖκὸ κόλπο. Ὁ Ξέρξης πάλι μὲ τὸν πεζὸ στρατό, κινώντας ἀπὸ τὴν Ἀκανθο, τραβοῦσε τὴ μεσόχωρα, θέλοντας νὰ φτάσῃ διὰ ξηρᾶς στὴ Θέρμη. Ἐκεῖ φτάνοντας ἔστησε τὸ στρατόπεδό του.

Στὴ χώρα Πιερία⁽⁹⁰⁾ ὁ Ξέρξης ξώδεψε κάμποσες ἡμέρες, γιατί τὸ ἓνα τρίτο μέρος τοῦ στρατοῦ καταγινότανε ν' ἀνοίξῃ δρόμο ἀνάμεσα στὰ δάση τοῦ βουνοῦ, γιὰ νὰ περάσῃ ὅλος ὁ στρατὸς ἀπὸ κεῖ στῶν Περραιβῶν τὴ χώρα⁽⁹¹⁾. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἔφτασαν καὶ οἱ κήρυκες⁽⁹²⁾, οἱ σταλμένοι στὴν Ἑλλάδα νὰ γυρεύουνε γῆ, ἄλλοι μὲ ἄδεια τὰ χέρια, καὶ ἄλλοι φέροντας γῆ καὶ νερὸ. Αὐτοὶ ποὺ δώσανε γῆ καὶ νερὸ ἦτανε οἱ Θεσσαλοί, οἱ Δόλοπες⁽⁹³⁾, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Περραιβοί, οἱ Λοκροί, οἱ Μάγνητες, οἱ Μαλιεῖς, οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Φθιώτιδας, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί, ἔξωχωρα ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς καὶ Πλαταιεῖς.

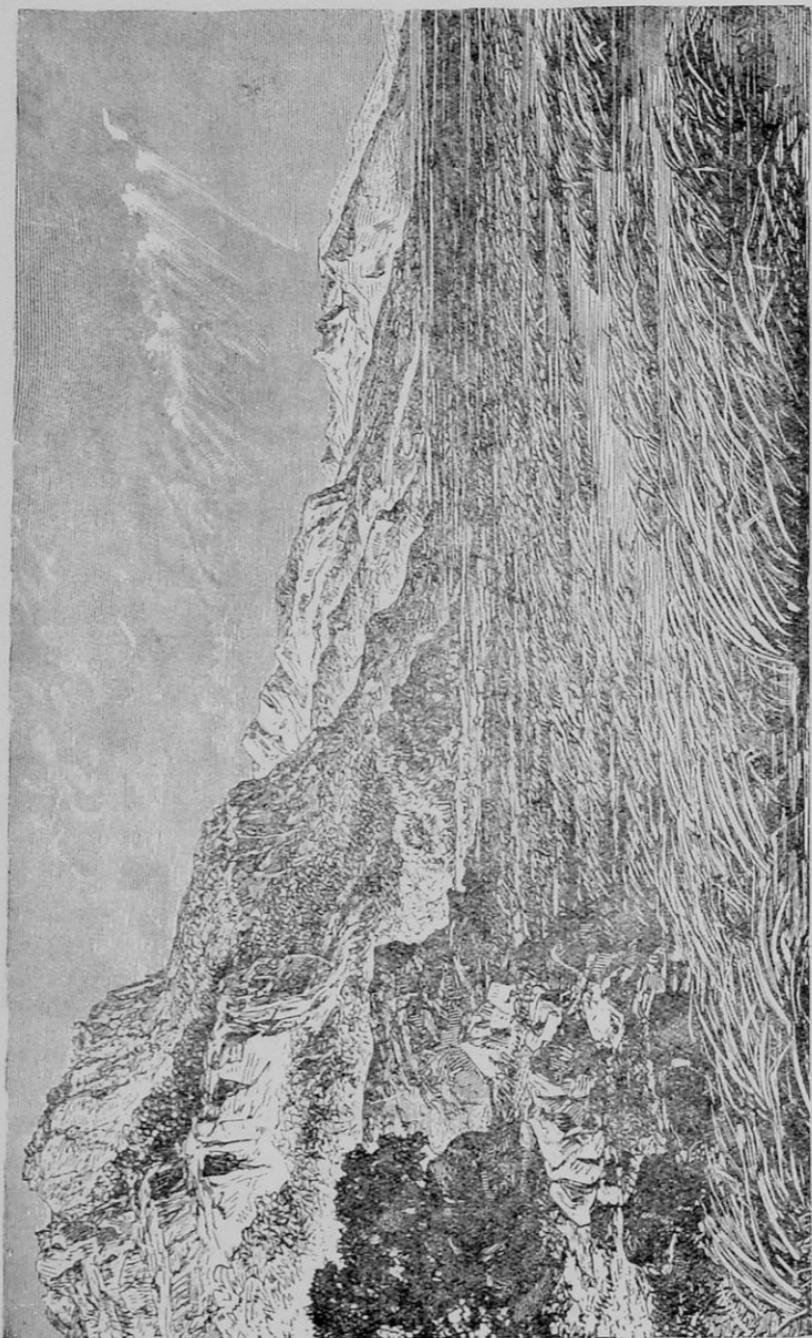
Ἡ ἐκστρατεία τοῦ βασιλέα πρόφαση εἶχε τοὺς Ἀθηναίους, ἀληθινὰ ὅμως εἶχε σκοπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸ μαθαίνανε οἱ Ἕλληνες, δὲν εἶχανε ὅμως ὅλοι τὶς ἴδιες διαθέσεις· ὅσοι δώσανε γῆ καὶ νερὸ στὸν Πέρση εἶχανε τὴν ἐλπίδα πὼς δὲ θὰ πάθουνε κανένα κακὸ ἀπὸ τὸ βάρβαρο· ὅσοι δὲ δώσανε, σὲ μεγάλο φόβο εἶχανε πέσει. Γιατὶ οὔτε πλοῖα ἀρκετὰ εἶχε ἡ Ἑλλάδα ν' ἀντισταθῇ ἐναντία στὸ στρατό, οὔτε θέλανε οἱ

περισσότεροι νά μπερδευτοῦνε στὸν πόλεμο τοῦ Ξέρξη, ἀλλὰ μηδίζανε πρόθυμοι.

Ἐδῶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νά πῶ μιὰ γνώμη, ποὺ μπορεῖ νά κινήσῃ τὴ ζήλεια τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων, ὅμως ἐκεῖνο ποὺ πιστεύω ἀληθινὸ δὲ θὰ τὸ κρύψω. Ἄν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ κινδύνου ποὺ πλάκωνε, παραιτούσανε τὸν τόπο τους καὶ φεύγανε, εἴτε ὄχι, δὲ φεύγανε, ὅμως παραδινόντανε στὸν Ξέρξη, κανένας ἄλλος ἀπὸ τὴ θάλασσα δὲ θὰ δοκίμαζε ν' ἀντισταθῆ στὸ βασιλεῖα καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας δὲ θὰ παρουσιαζότανε ἐναντίος τοῦ Ξέρξη, νά στῆ στεριά τί θὰ γινόταν. Ὅσα πολλὰ τείχη κι ἂν χιτίζανε στὸν Ἴσθμὸ οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ πάλι οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ μένανε μοναχοὶ τους· θὰ τοὺς ἀφήνανε οἱ σύμμαχοι ὄχι μὲ τὸ θέλημά τους, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τους, γιὰτὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας θὰ εἶχανε κυριευτῆ οἱ διάφορες πόλεις ἀπὸ τὸ ναυτικὸ στρατὸ τῶν βαρβάρων. Καὶ τότε οἱ Πελοποννήσιοι μένοντας μόνοι θὰ πολεμοῦσανε γενναῖα καὶ θὰ πεθαίνανε ἔνδοξα· καὶ ἢ θὰ βρῖσκανε αὐτὸ τὸ τέλος, ἢ πρὶν φτάσουν ὡς ἐκεῖ, βλέποντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας νά μηδίζουνε, θὰ κάνανε συμβιβασμὸ μὲ τὸν Ξέρξη. Λοιπὸν εἴτε τὸ ἓνα εἴτε τὸ ἄλλο νά γινότανε, ἢ Ἑλλάδα θὰ ὑποταζότανε στοὺς Πέρσες. Γιὰτὶ ἐγὼ δὲ μπορῶ νά καταλάβω τί καλὸ μποροῦσε νά βγῆ ἀπὸ τὰ τείχη ποὺ θὰ χιτίζανε στὸν Ἴσθμὸ, ἂν ὁ βασιλεὺς γινότανε κυρίαρχος τῆς θάλασσας. Καὶ τώρα, ἂν εἰπῆ κανεὶς πὼς οἱ Ἀθηναῖοι γενήκανε σωτῆρες τῆς Ἑλλάδας, τὴν ἀλήθεια θὰ πῆ· γιὰτὶ μὲ ὅποιο μέρος καὶ ἂν ἀποφασίζανε νά πᾶνε, μὲ τοὺς Ἕλληνας ἢ μὲ τοὺς Πέρσες, ἐκεῖνοι θὰ βγαίνανε νικητές. Καὶ ἀφοῦ αὐτοὶ προτιμήσανε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδας, αὐτοὶ δῶσανε θάρρος καὶ στοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὅσοι δὲν εἶχανε μηδίσει. Κι ἔτσι μὲ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν ἀντικρούσανε τὸ βασιλεῖα.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας φροντίζανε νά σώσουνε τὴν Ἑλλάδα, συναχτήκανε στὸν Ἴσθμὸ καὶ κάνανε σύσκεψη πὼς καὶ σὲ ποιους τόπους νά ἐνεργήσουνε τὸν πόλεμο. Νίκησε ἡ γνώμη, ὁ πεζὸς στρατὸς νά φυλάξῃ τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ νά μὴν ἀφήσῃ τὸ βάρβαρο νά περάσῃ στὴν Ἑλλάδα, ὁ ναυτικὸς νά τραβήξῃ στὸ Ἀρτεμίσιο τῆς Ἰσθιαίας. Οἱ Θερμοπύλες καὶ τὸ Ἀρτεμίσιο βρῖσκονται κοντὰ μεταξύ τους, ὥστε εὐκόλα τὸ ἓνα στρατεύμα θὰ μποροῦσε νά ἔχῃ συνεννόησιν μὲ τὸ ἄλλο.

Δίνω ἐδῶ τὴν περιγραφὴ αὐτῶν τῶν τόπων: Ἀπὸ τὸ Θρακικὸ

Οι Θερμοπούλες

πέλαγος, καθὼς εἶναι πλατειὰ ἢ θάλασσα, στενεύει λίγο-λίγο καὶ σχηματίζει ἀνάμεσα στὴ νῆσο Σκίαθο καὶ στὴν ξηρὰ τῆς Μαγνησίας πορθμό· παρακάτω ἔρχεται ἀμέσως τὸ ἀκρογιαλί τῆς Εὐβοίας μὲ τ' ὄνομα Ἄρτεμίσιο, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Ἄρτεμης· Ἄπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς τὸ ἔμπασμα στὴν Ἑλλάδα γίνεται ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Τραχίνας⁽⁹⁴⁾, ἐκεῖ ὅπου ἡ χώρα στενεύοντας φτάνει τὸ μισὸ πλέθρο⁽⁹⁵⁾ στὸ πλάτος. Αὐτὸ ὅμως τὸ μέρος δὲν εἶναι καὶ τὸ πιὸ στενὸ τὸ καθαυτὸ στένωμα βρίσκεται στὰ μπροστινὰ καὶ τὰ πισινὰ τῶν Θερμοπυλῶν πίσω, καὶ κοντὰ στοὺς Ἄλπηνους, ὁ δρόμος εἶναι πλατὺς γιὰ ἓνα ἀμάξι μοναχά, καὶ μπροστά, κοντὰ στὸν ποταμὸ Φοίνικα καὶ στὴν πόλη Ἀνθήλη, ὁ δρόμος στενεύει πάλι γιὰ ἓνα ἀμάξι μοναχά. Δυτικὰ ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες εἶναι βουνὸ ἀπάτητο καὶ ἀπόκρημνο, πὺν προχωρεῖ ὡς τὴν Οἶτη ἀνατολικὰ ἔχει ὁ δρόμος βάλτους καὶ θάλασσα. Σ' αὐτὸ τὸ ἔμπασμα τοῦ δρόμου ὑπάρχουνε θερμὰ λουτρὰ, πὺν οἱ ντόπιοι τὰ ὀνομάζουνε Χύτρους, καὶ σιμὰ στὰ λουτρὰ εἶναι βωμὸς τοῦ Ἡρακλῆ. Αὐτοῦ ἦτανε χτισμένο κάποτε τεῖχος, πὺν εἶχε καὶ πύλες στὰ παλιὰ χρόνια. Τὸ τεῖχος αὐτὸ τὸ εἶχανε χτίσει οἱ Φωκεῖς ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Θεσσαλῶν, πὺν εἶχανε ἔρθει ἀπὸ τὴ Θεσπρωτία⁽⁹⁶⁾ νὰ κατοικήσουνε στὴν Αἰολικὴ χώρα, πὺν καὶ τώρα τὴν κατέχουνε (τὴ Θεσσαλία). Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Θεσσαλοὶ βάνανε τὰ δυνατὰ τους νὰ τοὺς ὑποτάξουνε, τὸ χτίσανε τότε οἱ Φωκεῖς γιὰ προφύλαξη. Τότε ἀφήσανε καὶ τὸ ζεστὸ νερὸ νὰ τρέχη στὴ μπασιὰ τοῦ στενοῦ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ μέρος μιὰ χαράδρα, κάνοντας τ' ἀδύνατα δυνατὰ νὰ μὴν εἰσβάλουνε Θεσσαλοὶ στὴ χώρα τους. Λοιπὸν τὸ παλαιὸ τεῖχος, χτισμένο ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἦτανε στὸ πιὸ μεγάλο μέρος του πεσμένο ἀπὸ τὴν πολυκαιρία. Τὸ τεῖχος αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἀποφασίσανε νὰ τὸ χτίσουνε, κι ἐκεῖ νὰ σταθοῦνε καὶ νὰ διώξουνε τὸ βάρβαρο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Πολὺ κοντὰ στὸ δρόμο εἶναι κάποια κώμη μὲ τὸ ὄνομα Ἄλπηνοί. Ἄπ' αὐτὴ λογαριάζανε οἱ Ἕλληνες νὰ παίρνουνε τὶς τροφές τους.

Αὐτὴ ἡ τοποθεσία φαινότανε πρόσφορη στοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸν πόλεμο· ἔτσι, ἀφοῦ συλλογιστήκανε καὶ τὰ λογαριάσανε ὅλα πρῶτα, πὺς οἱ βάρβαροι δὲ θὰ μπορέσουνε νὰ ρίξουνε μέσ' στὸ στενὸ οὔτε πλῆθος πεζοῦ στρατοῦ οὔτε ἵππικό, πήρανε τὴν ἀπόφαση νὰ καρτερέψουνε ἐκεπέρα τὸν ἐχθρό, πὺν προχωροῦσε γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ μάθανε λοιπὸν πὺς ὁ Πέρσης βρισκότανε

στην Πιερία. κινήσανε ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸ καὶ τραβούσανε διὰ ξηρᾶς ἄλλοι στὶς Θερμοπύλες, κι ἄλλοι διὰ θαλάσσης στὸ Ἄρτεμίσιο.

5. Μάχες τῶν Θερμοπυλῶν.

Ὁ Ξέρξης μὲ τὸν πεζὸ στρατό του, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλικὴ καὶ τὴν Ἀχαϊκὴ χώρα τῆς Φθιώτιδας, κατεβαίνανε τὴν Μαλίδα ἀκολουθώντας τὸ γιὰ τὸ Μαλιακοῦ κόλπου, ὅπου μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα γίνεται ἡ γνωστὴ παλίρροια. Γύρω στὸν κόλπο αὐτὸν εἶναι τόπος πεδινός, ἀλλοῦ πλατὺς καὶ ἀλλοῦ πολὺ στενός· καὶ γύρω πάλι στὸν πεδινὸν αὐτὸν τόπο εἶναι βουνὰ ψηλὰ κι ἀδιάβατα, ποὺ περικλείουνε τὴ Μαλιακὴ χώρα καὶ ἔχουνε τὸ ὄνομα Τραχίνιοι βράχοι. Ἡ πρώτη παραλιακὴ πόλη στὸν κόλπο, ποὺ ἀπαντᾷ κανεὶς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα, εἶναι ἡ Ἀντίκυρα, καὶ κοντὰ στὴν πόλη αὐτὴ, κατεβαίνοντας ὁ Σπερχειὸς ποταμὸς ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Αἰνιάνων χύνεται στὴ θάλασσα. Μακριὰ ἀπὸ τὸ Σπερχειὸ ὡς εἴκοσι στάδια εἶναι ἄλλος ποταμὸς, ὁ Δύρας, ποὺ, καθὼς λένε, φάνηκε μιὰ φορὰ γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἡρακλῆ, ὅταν εἶχε ἀνάψει καὶ καιγόταν. Ἀπ' αὐτὸν πάλι εἴκοσι στάδια μακριὰ εἶναι τὸ Μαυρονέρι.

Ἀπὸ τὸ Μαυρονέρι ἡ πόλη Τραχίνα εἶναι μακριὰ πέντε στάδια· εἶναι χτισμένη στὸ πιὸ ἀνοιχτὸ μέρος αὐτῆς τῆς χώρας ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ στὴ θάλασσα· γιὰ τὴν πεδιάδα εἶναι ὡς εἴκοσι χιλιάδες μέτρα πλατειά. Τὸ βουνὸ ὅμως ποὺ κλείνει τὴν Τραχινίαν χώρα ἔχει χαράδρα κατὰ τὸ Νοτιὰ, καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν χαράδρα αὐτὴ καὶ κοντὰ στὴν ποδιά τοῦ βουνοῦ περνάει ὁ Ἄσωπὸς ποταμὸς.

Μεσημβρινὰ ἀπὸ τὸν Ἄσωπὸ ὑπάρχει καὶ ἄλλο ποτάμι ὄχι μεγάλο, ὁ Φοίνικας, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὰ γύρωθε βουνὰ καὶ χύνεται στὸν Ἄσωπὸ. Κοντὰ στὸ Φοίνικα ὁ τόπος στενεύει πολὺ, καὶ ὁ δρόμος ποὺ περνάει ἐκεῖ εἶναι πλατὺς ὅσο μονάχα γιὰ ἓνα ἀμάξι. Ἀνάμεσα στὸ Φοίνικα καὶ τὶς Θερμοπύλες εἶναι κώμη ποὺ λέγεται Ἀνθήλη· πολὺ κοντὰ σ' αὐτὴ τὴν κώμη τρέχοντας ὁ ποταμὸς χύνεται στὴ θάλασσα. Τέλος προσθέτω πὼς γύρω στὴν Ἀνθήλη βρῖσκεται πλατύχωρο, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Δήμητρας τῆς Ἀμφικτυονικῆς καὶ καθίσματα γύρω γιὰ τοὺς Ἀμφικτύονες⁽⁹⁷⁾, καὶ ναὸς ἀκόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀμφικτύονα⁽⁹⁸⁾.

Ὁ βασιλεὺς Ξέρξης ἀφοῦ μῆξε στὴ χώρα τῶν Μαλιέων,

ἔρριξε στρατόπεδο στήν Τραχινία, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες εἶχανε πιάσει τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ. Τὸ πέρασμα τοῦτο ἀπὸ τοὺς περισσό-
τερους Ἕλληνες ἔχει τὸ ὄνομα Θερμοπύλες, καὶ ἀπὸ τοὺς ντό-
πιους καὶ γείτονες λέγεται Πύλες. Αὐτὰ τὰ δυὸ μέρη κρατούσανε
οἱ δυὸ στρατοί· ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξη ὅλα τὰ βορεινὰ τῆς Τρα-
χίνας, καὶ ὁ στρατὸς τῶν Ἑλλήνων τὰ μεσημβρινά.

Οἱ Ἕλληνες ποὺ καρτερούσανε τοὺς Πέρσες ἐκείπερα ἦτανε
τριακόσιοι ὀπλίτες Σπαρτιᾶτες, πεντακόσιοι Τεγεᾶτες καὶ πεντα-
κόσιοι Μαντινεῖς, ἑκατὸν εἴκοσι ἀπὸ τὸν Ὅρχομενὸ τῆς Ἀρκα-
δίας καὶ χίλιοι ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἀρκαδία—αὐτοὶ ἦτανε οἱ Ἀρκά-
δες ὄλοι-ὄλοι,—τετρακόσιοι ἀπὸ τὴν Κόρινθο, διακόσιοι ἀπὸ τὴ
Φλιοῦντα καὶ ὄγδοῦντα ἀπὸ τὴς Μυκῆνης· τόσοι ἦτανε τὸ ὄλο οἱ
Πελοποννήσιοι. Ἦρθανε καὶ ἀπὸ τὴ Βοιωτία ἑφτακόσιοι Θε-
σπιεῖς καὶ τετρακόσιοι Θηβαῖοι.

Κοντὰ σ' αὐτοὺς εἶχε σταλθῆ κάλεσμα καὶ εἶχονε φτάσει οἱ
Ὅπουντιοὶ Λοκροὶ μ' ὄλο τὸ στρατό τους καὶ χίλιοι Φωκεῖς.
Τοὺς εἶχανε προσκαλέσει βοήθεια οἱ Ἕλληνες μ' ἀνθρώπους σταλ-
μένους ἐπίτηδες, λέγοντας πὼς αὐτοὶ ἦτανε ἡ πρωτοπορία τῶν
ἄλλων, καὶ πὼς τοὺς ἄλλους συμμάχους τοὺς περιμένανε ἡμέρα
μὲ τὴν ἡμέρα πὼς ἡ θάλασσα ἦτανε φυλαγμένη ἀπὸ τοὺς Ἀθη-
ναίους καὶ τοὺς Αἰγινῆτες καὶ ἀπ' ὅσους ἄλλους προτιμήσανε τὴ
ναυτικὴ ἐκστρατεία, πὼς δὲν εἶχανε τίποτε νὰ φοβηθοῦνε, γιατί
ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε κατεπάνω στὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτανε θεός,
παρὰ ἦτανε ἄνθρωπος, καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε θὰ ὑπάρξει ἄνθρω-
πος στὸν κόσμο, ποὺ νὰ μὴ τοῦ συμβῆκανε ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ
γεννήθηκε δυσάρεστα, καὶ μάλιστα στοὺς πιὸ μεγάλους ἀνθρώ-
πους τὰ πιὸ μεγάλα κακά. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κατεβαίνει στὴν
Ἑλλάδα δὲ μπορεῖ παρὰ, σὰν ἄνθρωπος θνητός, γελασμένος νὰ
βρεθῆ ἀπὸ τὴς ἐλπίδες του. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἀκούγοντας αὐτὰ τρα-
βούσανε γιὰ τὴν Τραχίνα.

Κάθε σῶμα στρατοῦ εἶχε καὶ δικό του στρατηγό, ἐκεῖνον
ποὺ διώρισε ἢ κάθε πόλη· ὁ πιότερο ὅμως ἀπὸ ὅλους τιμημέ-
νος, ποὺ εἶχε τὴν ἀρχηγία ὀλάκερον τοῦ στρατοῦ, ἦτανε ὁ βασι-
λέας τῆς Σπάρτης Λεωνίδα. Αὐτὸς ἦρθε στὴς Θερμοπύλες, ἀφοῦ
διάλεξε καὶ πῆρε μαζί του τριακόσιους ἄνδρες στὸν ἀνθὸ τῆς
ἡλικίας τους, ποὺ εἶχανε καὶ παιδιὰ. Περνώντας εἶχε πάρει μαζί
του καὶ τοὺς Θηβαίους, ποὺ παραπάνω τοὺς μέτρησα, καὶ στρα-
τηγὸς τους ἦταν ὁ Λεοντιάδης τοῦ Εὐρυμάχου. Φρόντισε ὁ Λεω-

νίδας ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας νὰ πάρῃ μοναχὰ τοὺς Θηβαίους, γιατί ἦταν κατηγορημένοι πὼς μηδίζανε. Τοὺς κάλεσε λοιπὸν στὸν πόλεμο γιὰ νὰ τοὺς δοκιμάσῃ, ἂν θὰ στέλνανε βοήθεια ἢ φανερὰ θ' ἄρνιόντανε τῇ συμμαχίᾳ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Θηβαῖοι ὅμως, μ' ὄλο πού εἶχανε ἄλλα στὸ νοῦ, δώσανε τὴ βοήθεια.

Οἱ Σπαρτιᾶτες στείλανε αὐτὴ τὴ βοήθεια τῶν τριακοσίων μὲ τὸ Λεωνίδα γιὰ νὰ δώσουνε ἀφορμὴ νὰ κινήσουνε καὶ οἱ ἄλλοι

Σπαρτιᾶτες ὁπλίτες

σύμμαχοι βλέποντας αὐτούς, καὶ νὰ μὴν πᾶνε μὲ τοὺς Μήδους, ἂν μαθαίνανε τὴ δική τους ἄρρητα ἄργότερα ὅμως (γιατὶ τότε τοὺς ἐμπόδιζε ἢ γιορτὴ τῶν Καρνείων)⁽⁸⁹⁾, εἶχανε σκοπὸ, ἀπόγιορτα καὶ ἀφήνοντας φύλακες στὴ Σπάρτη, γλήγορα νὰ φτάσουνε βοήθεια μ' ὄλο τὸ στρατό τους. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι εἶχανε σκοπὸ νὰ κάμουνε· γιατί ἀπάνω σ' αὐτὰ τὰ περιστατικὰ ἔτυχε νὰ συμπέσουνε καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.

Οἱ Ἕλληνας στὶς Θερμοπύλες, ἅμα φτάσανε κοντὰ οἱ Πέρσες, ἀρχίσανε νὰ δειλιάζουνε καὶ νὰ συλλογίζονται ν' ἀποτραβηχθοῦνε. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶχανε τὴ γνώμη νὰ γυρίσουνε πίσω καὶ νὰ φυλάνε τὸν Ἴσθμό. Ὁ Λεωνίδας ὅμως, ἅμα οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Λοκροὶ δεῖξανε πὼς πειραζόντανε ἀπ' αὐτὴ τὴ γνώμη, πρότεινε νὰ

μείνουνε ὅλοι ἐκεῖ καὶ νὰ στείλουνε κήρυκες σ' ὅλες τὶς πόλεις ζητώντας βοήθεια, γιατί αὐτοὶ εἶναι λίγοι καὶ δὲ μποροῦνε ν' ἀντικρούσουνε τὸ στρατὸ τῶν Μήδων.

Ἐνῶ αὐτοὶ βρισκόντανε σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους, ὁ Ξέρξης ξεκίνησε ἕναν καβαλλάρη νὰ πάη νὰ ἰδῆ πόσοι ἦτανε καὶ τί κάναν ἐκεῖ. Τοῦ εἶχανε εἰπῆ, ἀκόμα κι ἀπὸ τῆ Θεσσαλία, πὼς λίγος στρατὸς ἦτανε συναγμένος στὰ στενὰ καὶ πὼς ἀρχηγούσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὁ Λεωνίδας, πὺ κρατοῦσε τὸ γένος του ἀπὸ τὸν Ἡρακλή. Ὁ καβαλλάρης, φτάνοντας κοντὰ στὸ στρατόπεδο, τὸ ξέταζε μὲ προσοχή, ἀλλὰ δὲ μποροῦσε νὰ ἰδῆ ἐκείνους πὺ βαστούσανε τῆ θέση τους πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος⁽¹⁰⁰⁾ πὺ χτίσανε καὶ τὸ φυλάγανε. Ξεχώριζε ὅμως ἐκείνους πὺ ἦτανε στρατοπεδευμένοι ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ τεῖχος· αὐτὴ τῆ θέση ἔτυχε τότε νὰ τὴν κρατοῦνε οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἔβλεπε λοιπὸν ὁ καβαλλάρης ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς νὰ γυμνάζονται, ἄλλους νὰ χτενίζουνε τὰ μαλλιά τους⁽¹⁰¹⁾. Αὐτὸ τὸ θέαμα τὸν ξάφνισε· τοὺς μέτρησε πόσοι ἦτανε, καὶ ἀφοῦ τὰ εἶδε ὅλα μὲ τὴν τάξη, γύρισε πίσω μὲ τὴν ἡσυχία του· γιατί κανεὶς δὲν τούπεσε κοντὰ καὶ κανεὶς δὲν ἔδειξε νὰ τὸν προσέξη. Ἀφοῦ γύρισε, τὰ εἶπε ὅλα στὸν Ξέρξη.

Ἀκούγοντας αὐτὰ ὁ Ξέρξης δὲ μποροῦσε νὰ καταλάβη τί πρᾶμα ἦτανε σωστὸ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ· τὸ πὼς ἐτοιμαζόντανε νὰ πεθάνουνε σκοτώνοντας πρῶτα ὅσους μπορούσανε, τοῦ φαινότανε γελοῖο· παράγγειλε νὰ φέρουν τὸ Δημάρατο τοῦ Ἀρίστωνα, πὺ ἦτανε στὸ στρατόπεδο, καὶ ὁ Ξέρξης τονὲ ρωτοῦσε τί ἦτανε ὅλα αὐτὰ πὺ κάνανε οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὁ Δημάρατος εἶπε· «Μὲ ἄκουσες καὶ πρωτότερα νὰ σοῦ μιλῶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ὅταν ξεκινούσαμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ πῆρες μὲ τὰ γέλια ὅταν σοῦ ἔλεγα τὸ πὼς ἐπρόβλεπα τὸ τέλος αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ἐγὼ ὅμως, βασιλέα, βάνω ὅλα μου τὰ δυνατὰ ἄλλο νὰ μὴν κάνω παρὰ τὴν ἀλήθεια νὰ σοῦ λέω. Ἀκουσε λοιπὸν καὶ τώρα· Οἱ ἀνθρώποι αὐτοὶ ἤρθανε νὰ μᾶς φιλονικήσουνε τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ καὶ γι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται· γιατί αὐτὴ ἡ συνήθεια ὑπάρχει σ' αὐτοὺς· ἅμα εἶναι ἡ ὥρα νὰ κινδυνέψουνε τὴ ζωὴ τους, τότε στολίζουνε τὰ κεφάλια τους. Μάθε ὅμως πὼς ἂν ὑποτάξης αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους πὺ μέινανε στὴ Σπάρτη, δὲν ὑπάρχει ἄλλος λαὸς πὺ νὰ τολμήσῃ νὰ σηκώσῃ χέρι ἀπάνω σου. Τώρα λοιπὸν ἔχεις νὰ χτυπηθῆς μὲ τὴν πιὸ δοξασμένη Ἑλληνικὴ πολιτεία καὶ μὲ τοὺς πιὸ γενναίους τῶν Ἑλλήνων». Ἀπίστευτα πολὺ

φαινότανε στὸν Ξέρξη τὰ λόγια αὐτά· γι' αὐτὸ καὶ πάλι τὸν ἐρωτοῦσε μὲ τί τρόπο ἀφοῦ εἶναι τόσοι λίγοι, θὰ κάνουνε τὸν πόλεμο μὲ τὸ δικό του στρατεύμα. Ὁ Δημάρατος τοῦ εἶπε: «Ὁ βασιλέα, ψεύτη νὰ μὲ πῆς, ἂν αὐτὰ τὰ λόγια μου δὲ βγοῦν ἀληθινά».

Καὶ μ' ὅλα αὐτὰ δὲν κατάφερε τὸν Ξέρξη νὰ πιστέψῃ· ἄφησε λοιπὸν αὐτὸς τέσσερεις μέρες νὰ περάσουνε, μὲ τὴν ἐλπίδα πάντα πὼς θὰ παίρνανε ποδάρι· ἀφοῦ ὅμως δὲν τὸ κουνούσανε, ἀλλὰ μάλιστα ἀπὸ ἀνοησία καὶ θρασυδειλία κρατούσανε τὴ θέση τους, καθὼς νόμιζε ὁ βασιλέας, θύμωσε τότε, καὶ ἔστειλε ἀπάνω τους τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Κισσίους⁽¹⁰²⁾ μὲ τὴν προσταγή, ζωντανούς νὰ τοὺς πιάσουνε καὶ νὰ τοὺς φέρουνε μπροστά του. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Μῆδοι τοὺς ριχτήκανε, σκοτωνόντανε ἀπ' αὐτοὺς πολλοί, ἄλλοι παίρνανε τὴ θέση τους, καὶ δὲ γυρίζανε πίσω, ἂν καὶ παθαίνανε μεγάλο χαλασμό. Τότε ἔβλεπε καθένας, καὶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλέας, ὅτι οἱ δικοὶ του ἦτανε ἄνθρωποι πολλοὶ ἀλλὰ στρατιῶτες λίγοι. Καὶ βάσταξε ἡ μάχη ὅλη τὴν ἡμέρα.

Οἱ Μῆδοι, βλέποντας πὼς βρίσκανε δυνατὴ ἀντίσταση, τραβηχτήκανε, καὶ τὴ θέση τους τὴν πήρανε οἱ Πέρσες, δηλ. τὸ σῶμα ποὺ ὁ βασιλέας τοὺς ἔδινε τὸ ὄνομα Ἀθάνατοι⁽¹⁰³⁾ καὶ ἀρχηγὸς ἦτανε ὁ Ὑδάρνης· καὶ τώρα ἦτανε ὅλοι βέβαιοι πὼς τὸ σῶμα αὐτὸ εὐκόλα θὰ νικοῦσε. Ἀφοῦ ὅμως πιαστήκανε κι αὐτοὶ σὲ μάχη μὲ τοὺς Ἑλληνας, τίποτε περισσότερο δὲν καταφέρανε ἀπὸ τοὺς Μήδους· γιατί καὶ τὰ δόρατά τους ἦτανε κοντήτερα ἀπὸ τὰ ἐλληνικά, καὶ πολεμώντας σὲ στενότοπο, δὲ μπορούσανε νὰ πολεμήσουνε ὅλοι μαζί. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως πολεμοῦσανε γενναῖα καὶ δείχνανε μὲ πολλοὺς τρόπους τί μπορούνε νὰ κάμουνε ἄνθρωποι γυμνασμένοι στὰ πολεμικὰ πολεμώντας μ' ἀνθρώπους ἀγύμναστους. Κάμανε καὶ κάτι ἄλλο· γυρίσανε τὶς πλάτες ξαφνικὰ καὶ κάνανε πὼς εἶχανε δοθῆ σὲ φυγή. Οἱ βάρβαροι βλέποντάς τους νὰ φεύγουνε, μὲ φωνὲς καὶ θόρυβο πολὺ τοὺς ριχτήκανε, κι ἀφοῦ φτάσανε πολὺ κοντά, γυρίσανε ἐκεῖνοι πίσω καὶ τότε σκοτώσανε πλῆθος ἀμέτρητο ἀπ' αὐτούς· πέσανε ὅμως καὶ λίγοι ἀπ' τοὺς Σπαρτιατῆς ἐκεῖ. Τέλος τραβηχτήκανε οἱ Πέρσες, ἀφοῦ δὲ μπορούσανε νὰ πάρουνε τὸ στενό, ἂν καὶ κάμανε τὴν ἔφοδό τους πότε χωρισμένοι σὲ λόχους καὶ πότε πολεμώντας ὅλοι μαζί.

Ὅσο βαστούσανε αὐτὰ τὰ στάδια τῆς μάχης, λένε πὼς ὁ

βασιλέας, άγναντεύοντας, τρεις φορές τινάχτηκε από τὸ θρόνο του, φοβισμένος γιὰ τὴν τύχη τοῦ στρατοῦ του. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔγινε ὁ πόλεμος τότε· καὶ τὴν ἄλλη μέρα οἱ βάρβαροι δὲν πολεμήσανε καλύτερα· γιὰτὶ ἀφοῦ βλέπανε τοὺς Ἕλληνας τόσο λίγους ἔλπίζανε πὼς θὰ ἦτανε τόσο καταπληγωμένοι καὶ δὲ θὰ μπορούσανε

*Δύο «ἀθάνατοι»
(Ἀνάγλυφο ἀπὸ τὰ παλάτια τῶν Σούσων)*

πιὰ νὰ σηκώσουνε ἄρματα κατεπάνω τους καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα ἀρχίσανε τὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ὅμως μὲ λαμπρὴ τάξη καὶ μὲ τὴ σειρά του κάθε ἔθνος πολεμοῦσανε· οἱ Φωκεῖς μονάχα δὲ λάβανε μέρος γιὰτὶ ἦτανε βαλμένοι νὰ φυλάνε τοῦ βουνοῦ τὸ μονοπάτι. Ἄφοῦ τέλος οἱ Πέρσες βλέπανε πὼς τίποτε δὲν εἶχε ἀλλάξει στῶν Ἑλλήνων τὸ μέτωπο ἀπὸ τὴν περασμένη μέρα, καὶ πάλι τραβηχτήκανε.

Ἐκεῖ λοιπὸν πού ὁ βασιλέας βρισκότανε σὲ ἀ-

πορία τί νὰ κάμη, ὁ Ἐφιάλης τοῦ Εὐρυδήμου, ἄνθρωπος τοῦ τόπου, παρουσιάστηκε στὸ βασιλέα, ἐλπίζοντας νὰ πάρη μεγάλη πληρωμὴ, καὶ τοῦ μαρτυροῦει τὸ μονοπάτι, πού ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ βουνὸ ἔφερνε στὶς Θερμοπύλες.

Στὸν ἑξῆς ἔρχηκε ἀπὸ τὸν ἀπὸ τοῦ ἑκείνου ἀποστολῆς Περσικῶν ἄρχων. Μὲ μὲ

μονίους, ρώτησε τὸν Ἐφιάλτη ἀπὸ ποῦ ἦτανε αὐτὸς ὁ στρατός, κι ἅμα ἄκουσε πὼς ἦτανε Φωκεῖς, ἀμέσως ἔβαλε τοὺς Πέρσες σὲ τάξη μάχης. Οἱ Φωκεῖς, βλέποντας νὰ πέφτουν ἀπάνω τους ἀμέτρητα τὰ βέλη, πήρανε φευγάλα κατὰ τοῦ βουνοῦ τὸ φρούδι, μὲ τὴν ἰδέα πὼς τῶν Περσῶν ὁ πόλεμος ἦτανε γι' αὐτοὺς, καὶ νομίζανε τὸν ἑαυτό τους χαμένο. Αὐτὴ τὴ φαντασία εἶχανε οἱ Φωκεῖς, ἀλλὰ οἱ Πέρσες μὲ τὸν Ὑδάρνη καὶ τὸν Ἐφιάλτη, αὐτοὺς οὔτε τοὺς λογαριάζανε καθόλου, ἀλλὰ γοργὰ κατεβαίνανε τὸ βουνό.

Ὁ μάντης Μεγιστίας ἀφοῦ κοίταξε τὰ σπλάχνα τῶν σφαγίων, πρῶτος αὐτὸς εἶπε στοὺς Ἕλληνες ποὺ κρατούσανε τὸ στενὸ πὼς τὴν ἄλλη μέρα θὰ πεθαίνανε. Φτάσανε ὕστερα, πρὶν ἀκόμα ξημερώση, καὶ αὐτόμολοι καὶ τοὺς δῶσανε τὴν εἶδηση πὼς ἦτανε περικυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Τρίτοι τοὺς εἰδοποιήσανε οἱ ἡμεροσκοποὶ⁽¹⁰⁴⁾, ποὺ κατεβήκανε τρέχοντας ἀπὸ τὶς κορφὲς τῶν βουνῶν, ἅμα ἄρχιζε νὰ ξημερώνη. Τότε κάμανε σύσκεψη οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ οἱ γνῶμες τους ἦτανε μοιρασμένες· ἄλλοι λέγανε νὰ παραιτήσουνε τὴ θέση ποὺ εἶχανε πιασμένη, καὶ ἄλλοι ἀντιστεκόντανε σ' αὐτό. Τέλος χωριστήκανε, καὶ μερικοὶ φύγανε γιὰ τὸν τόπο τους, ἄλλοι πάλι μὲ τὸ Λεωνίδα μαζὶ ἀρχίσανε νὰ ἐτοιμᾶζονται μ' ἀπόφαση νὰ μείνουνε ἐκεῖ.

Λένε πὼς ὁ ἴδιος ὁ Λεωνίδας εἶπε νὰ φύγουνε οἱ ἄλλοι, μὴ θέλοντας νὰ πᾶνε χαμένοι ὁ ἴδιος ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιαῖτες ποὺ ἦτανε μαζὶ του νομίζανε πὼς δὲν τοὺς ταίριαζε νὰ παραιτήσουνε τὴ θέση ποὺ πρῶτοι ἀπ' ὅλους ἤρθανε νὰ τὴ φυλάξουνε. Σ' αὐτὴ τὴ γνώμη κλίνω πολὺ κι ἐγώ· ὁ Λεωνίδας δηλαδή, ἀφοῦ κατάλαβε πὼς οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχανε καρδιὰ νὰ μείνουνε καὶ νὰ κινδυνέψουνε μαζὶ του, τοὺς εἶπε νὰ πᾶνε στὸ καλὸ, ὁ ἴδιος ὅμως δὲν τὸ νόμιζε σωστὸ νὰ φύγη. Μένοντας αὐτὸς ἐκεῖ, ἔπαιρνε μεγάλη δόξα, καὶ δὲ ντροπίαζε τῆς Σπάρτης τὸ ἀρχαῖο ὄνομα. Γιατὶ ἡ Πυθία εἶχε δώσει χρησμὸ στοὺς Σπαρτιαῖτες ἅμα τὴ ρωτήσανε, στὴν ἀρχὴ μὲν ἄρχιζε ὁ πόλεμος, πὼς ἓνα ἀπὸ τὰ δυό, ἢ ἡ Σπάρτη θὰ χαλαστῆ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἢ ὁ βασιλέας της θὰ σκοτωθῆ. Κι αὐτὰ τοὺς τὰ παράγγειλε μ' ἐξάμετρο χρησμὸ. Ἐχω λοιπὸν τὴν ἰδέα πὼς ὁ Λεωνίδας αὐτὸν τὸ χρησμὸ εἶχε στὸ νοῦ του καὶ ἤθελε νὰ πάρουνε τὴ δόξα μόνοι οἱ Σπαρτιαῖτες, καὶ γι' αὐτὸ ἔδωξε τοὺς συμμάχους, παρὰ ὅτι οἱ σύμμαχοι μαλώσανε καὶ φύγανε ἔτσι ντροπιασμένα.

Οἱ σύμμαχοι λοιπὸν ὑπακούσανε στὸ Λεωνίδα, ἀφοῦ δὲν τοὺς

ἤθελε, καὶ φύγανε οἱ Θεσπιεῖς ὅμως καὶ οἱ Θηβαῖοι μείνανε αὐτοὶ μονάχοι, μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ Θηβαῖοι μείνανε θέλοντας μὴ θέλοντας, γιατί ὁ Λεωνίδας τοὺς εἶπε πὼς τοὺς κρατεῖ ὡς ὁμήρους. Οἱ Θεσπιεῖς ὅμως μείνανε μ' ὅλη τὴν καρδιά τους, λέγοντας πὼς δὲ θὰ πᾶνε πουθενὰ καὶ δὲ θ' ἀφήσουνε τὸ Λεωνίδα. Μείνανε καὶ πεθάνανε μαζί του. Στρατηγὸς τους ἦταν ὁ Δημόφιλος τοῦ Διαδρόμου.

Ὁ Ξέρξης, ἅμα βγῆκε ὁ ἥλιος, ἔκανε σπονδές, καὶ ἀφοῦ πλησίαζε τὸ μεσημέρι ἄρχισε νὰ προχωρῇ· ἔτσι εἶχε παραγγεῖλει ὁ Ἐφιάλτης· γιατί τὸ κατέβασμα ἀπ' τὸ βουνὸ γίνεται πολὺ πιὸ σύντομα παρὰ τὸ ἀνέβασμά του ὁλόγυρα. Οἱ βάρβαροι λοιπὸν μὲ τὸν Ξέρξη ἦτανε κοντά, καὶ οἱ Ἕλληνες μὲ τὸ Λεωνίδα, ἀφοῦ ὁ ἀγὼνας τους θὰ ἦτανε θανάσιμος, προχωρήσανε στὸ πλατύτερο μέρος τοῦ ζυγοῦ περισσότερο ἀπὸ πρῶτα· ὅμως τὸ ὀχύρωμα τοῦ τείχους τὸ κρατούσανε ἄλλοι φυλαγμένο, καὶ ἀπ' αὐτοὺς, ὅσοι συνηθίζανε νὰ στήνουνε κρυφὸ καρτέρι κάθε μέρα, πολεμοῦσανε καὶ τώρα μέσα στὴ στενοποριά. Τώρα ὅμως ἡ καθαντὸ μάχη γινόταν ἔξω ἀπὸ τὰ στενά, κι ἔπεφτε πολὺ πλῆθος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους· γιατί ἀπὸ πίσω τους οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωματίων, κρατώντας μάλιστα στὰ χέρια, τοὺς χτυποῦσανε καὶ τοὺς παρακινούσανε ὅλο κι ἔμπρὸς νὰ προχωροῦν. Ἔτσι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πέφτανε στὴ θάλασσα καὶ πνιγόντανε, ἐνῶ ἄλλους περισσότερους τοὺς καταπατούσανε ζωντανούς οἱ δικοὶ τους, ἀλλὰ κανένας δὲ φρόντιζε ποιοὺς ζοῦσε καὶ ποιοὺς πέθαινε. Ὅσο γιὰ τοὺς Σπαρτιῆτες, ἀφοῦ καρτερούσανε τὸ θάνατό τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους πού κατεβαίνανε γύρω ἀπὸ τὸ βουνό, βάνανε τὴν πιὸ μεγάλη δύναμή τους κατὰ τῶν βαρβάρων ἀψηφώντας τὴ ζωὴ καὶ κάνοντας ἀπίστευτες παλικαριές.

Τῶν περισσοτέρων ἀπ' αὐτοὺς τὰ δόρατα ἦτανε σπασμένα πιά, καὶ σκοτώνανε μὲ τὰ σπαθιά τοὺς Πέρσες. Ἔπесе καὶ ὁ Λεωνίδας στὸν ἀγὼνα αὐτόν, δείχνοντας πὼς ἦταν παλικάρι ἀταίριαστο, πέσανε μαζί του καὶ ἄλλοι Σπαρτιῆτες διαλεχτοί· τὰ ὀνόματά τους ἐγὼ, σὰν ἄνδρες ἄξιοι πού φανήκανε, ρώτησα καὶ τάμαθα, ἔμαθα καὶ τῶν τριακοσίων τὰ ὀνόματα. Πέσανε καὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες ἐκεῖ πολλοὶ ἄλλοι ὀνομαστοί, ἀνάμεσα ὅμως σ' αὐτοὺς καὶ δυὸ γιοὶ τοῦ Δαρείου, ὁ Ἄβροκόμης καὶ ὁ Ὑπεράνθης.

Οἱ δυὸ λοιπὸν αὐτοὶ ἀδερφοὶ τοῦ Ξέρξη πέσανε ἐκεῖ γιὰ τὸ νεκρὸ τοῦ Λεωνίδα ἔγινε σῶμα μὲ σῶμα ἐκεῖ μεγάλη συμπλοκή, ὥσπου οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ ἀποκρούσανε τέσσερις φορές τοὺς

Πέρσες, κερδίσανε τὸ νεκρὸ μὲ τὴν παλικαριά τους. Αὐτὰ ὅλα γινόντανε ὡς τὴ στιγμὴ πού φτάσανε οἱ ἄλλοι μὲ τὸν Ἐφιάλτη. Ἄφοῦ μάθανε οἱ Ἕλληνες τὸ φτάσιμό τους, τότε ὁ ἀγώνας ἄλλαξε μορφή· γιατί τραβηχτήκανε ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ δρόμου, καὶ ἀφοῦ περάσανε μέσα ἀπὸ τὸ τεῖχος, πήγανε καὶ καθήσανε στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ἀπάνω, ὅλοι μαζί, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Θηβαίους· αὐτὸς ὁ λόφος εἶναι στὸ ἔμπασμα τοῦ στενοῦ, ὅπου τώρα τὸ λίθινο λιοντάρι εἶναι στημένο στὸ Λεωνίδα. Σ' αὐτὸν τὸ λόφο ἀπάνω πολεμώντας μὲ μαχαίρια, ὅσα τοὺς εἶχανε ἀπομείνει, μὲ χέρια καὶ μὲ στόματα, τοὺς πλακώσανε οἱ βάρβαροι μὲ τὶς πέτρες, ἄλλοι ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ τείχους, πού τραβώντας μὲ τὰ χέρια τὸ εἶχανε γκρεμίσει, καὶ οἱ ἄλλοι ὀλόγυρα, ὅσοι εἶχανε κατεβῆ ἀπὸ τὸ βουνό.

Τέτοιοι φανήκανε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Θεσπιεῖς· ἀπ' ὅλους ὅμως ὁ ἀνδρειότερος λένε πὼς ἦτανε ὁ Σπαρτιάτης Διηνέκης. Λένε πὼς αὐτός, πρὶν ἀρχίσῃ ἡ συμπλοκὴ μὲ τοὺς Μήδους, εἶπε τὰ παρακάτω λόγια· ἓνας ἀπὸ τοὺς Τραχίνιους τοῦ ἔλεγε πὼς ὅταν οἱ βάρβαροι ρίχνουνε τὰ βέλη τους, ἀπὸ τὸ πλῆθος τὸ πολὺ ὁ ἥλιος σκοτίζεται ὁ Διηνέκης, γιὰ νὰ δείξῃ πόσο δὲ λογάριαζε τὸ πλῆθος τῶν Μήδων, εἶπε· «ὁ Τραχίνιος φίλος μας ὅλο καλὲς εἰδήσεις μᾶς φέρνει, ἀφοῦ οἱ Μῆδοι θὰ κρύβουνε τὸν ἥλιο καὶ ἡ μάχη θὰ γίνεταί στὴ σκιά». Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια λόγια ἄφησε ὁ Διηνέκης, λόγια ἄξια νὰ τὰ θυμᾶται κανεὶς.

Ἔστερα ἀπ' αὐτὸν ξεχωρίσανε στὴ μάχη δυὸ ἀδερφοὶ Λακεδαιμόνιοι, ὁ Ἄλφεδς καὶ ὁ Μάρωνας, τοῦ Ὁρσιφάντη παιδία. Ἄπὸ τοὺς Θεσπιεῖς δείχτηκε ἐξαιρετικὸς ὁ Διθύραμβος τοῦ Ἀρματίδη.

Σ' ὅλους αὐτούς, πού θαφτήκανε ἐκεῖ ὅπου εἶχανε πέσει, καὶ στοὺς ἄλλους πού σκοτωθῆκανε πρὶν τοὺς ἀφήσῃ νὰ φύγουνε ὁ Λεωνίδα, εἶναι **χαραγμένα αὐτὰ τὰ ἐπιγράμματα**:

*Πολεμώντας μὲ τρακόσιες μυριάδες
τέσσερες χιλιάδες ἀπ' τὴν Πελοπόννησο
ἐδῶ κοιτόνται.*

Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι σ' αὐτοὺς ἀφιερωμένα, καὶ χωριστὰ στοὺς Σπαρτιάτες εἶναι τὰ παρακάτω:

*Διαβάτη, πήγαινε νὰ πῆς στοὺς Λακεδαιμονίους
ἐδῶ στοὺς νόμους τῶν πιστοῖ βρισκόμαστε θαμμένοι.*

Και σὸ μάντη Μεισιτία αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα:

*Τὸ μνῆμα τοῦτο, ποὺ θωρεῖς, εἶναι τοῦ Μεισιτία,
τοῦ μάντη πού, τὸ Σπερχεῖο διαβαίνοντας οἱ Μῆδοι,
τοῦ πήραν τὴ ζωή.*

*τοῦ μάντη, ποὺ ἂν κι ὁ θάνατος στεκότανε μπροστά του,
δὲ θέλησε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Σπάρτης νὰ προδώσῃ.*

Ἐσχώρα ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Μεισιτία, ποὺ εἶναι ἔργο τοῦ Σιμωνίδη, γραμμένο ἀπὸ φιλία σ' ἐκεῖνον, τὰ ἄλλα ἐπιγράμματα⁽¹⁰⁵⁾ καὶ τὶς στήλες οἱ Ἀμφικτύονες τὰ εἶχανε κάμει ὡς ἀφιερῶματα τιμητικά.

Δυὸ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τριακόσιους Σπαρτιᾶτες, ὁ Εὐρυτος καὶ ὁ Ἀριστόδημος, λένε πὼς μπορούσανε μὲ τὴν ἴδια πρόφαση ἢ νὰ σωθοῦνε γυρίζοντας στὴ Σπάρτη (γιατὶ ὁ Λεωνίδας τοὺς εἶχε διώξει ἀπὸ τὸ στρατόπεδο καὶ βρισκότανε ἄρρωστοι βαριά ἀπὸ τὰ μάτια τους στοὺς Ἀλπηνούς) ἢ νὰ πεθάνουνε μαζί μὲ τοὺς ἄλλους· ἐνῶ λοιπὸν μπορούσανε νὰ διαλέξουνε ἓνα ἀπὸ τὰ δύο, δὲ συμφωνήσανε στὴν ἴδια γνώμη, καὶ ὁ Εὐρυτος, μαθαίνοντας τῶν Περσῶν τὸ κύκλωμα, φόρεσε τὰ ὄπλα του καὶ εἶπε στὸν Εἴλωτά⁽¹⁰⁶⁾ του νὰ τὸν ὀδηγήσῃ στοὺς ἄλλους ποὺ πολεμοῦσανε· ἀφοῦ ὁ Εἴλωτας τὸν ἔφερε ἐκείνερα, αὐτὸς ἔφυγε τρεχάλα, καὶ ὁ Εὐρυτος ἔπεσε μέσα στὸ σωρὸ καὶ σκοτώθηκε. Ὁ Ἀριστόδημος ὅμως δέιλιασε καὶ ἔμεινε στοὺς Ἀλπηνούς. Ἄν λοιπὸν μονάχος ὁ Ἀριστόδημος τύχαινε ν' ἀρρωστήσῃ καὶ γύριζε στὴ Σπάρτη, ἢ καὶ οἱ δυὸ ἄρρωστοι γυρίζανε μαζί, μοῦ φαίνεται πὼς καμιὰ ἀφορμὴ κατηγορίας δὲ θὰ εἶχανε γι' αὐτοὺς οἱ Σπαρτιᾶτες. Τώρα ὅμως, ἀφοῦ ὁ ἓνας ἐχάθηκε, καὶ ὁ ἄλλος, μ' ὄλο ποὺ εἶχε τὴν ἴδια πρόφαση μὲ τὸν πρῶτο, δὲν προτίμησε τὸ θάνατο, ἐξ ἀνάγκης οἱ Σπαρτιᾶτες δειξάνε μεγάλο τὸ θυμὸ τους στὸν Ἀριστόδημο.

Λένε μερικοὶ πὼς ὁ Ἀριστόδημος μὲ τέτοια δικαιολογία καὶ μὲ τέτοιο τρόπο σώθηκε καὶ πῆγε στὴ Σπάρτη· ἄλλοι λένε πὼς σταλμένος ἀπὸ τὸ στρατόπεδο ὡς ταχυδρόμος, ἐνῶ μπορούσε νὰ προλάβῃ τὴ μάχη, δὲ θέλησε, ἀλλὰ ἔμεινε παραπίσω στὸ δρόμο καὶ γλύτωσε, ὅμως ὁ συνάδελφός του ταχυδρόμος πρόλαβε τὴ μάχη καὶ σκοτώθηκε.

Ἀφοῦ γύρισε στὴ Λακεδαίμονα ὁ Ἀριστόδημος, ζοῦσε μὲ μεγάλη ντροπὴ καὶ καταφρόνηση· κανεὶς δὲν τοῦ ἔδινε φωτιά

ν' ἀνάψη, οὔτε τοῦ μιλοῦσε, καὶ ὅλοι τοῦ κάνανε προσβολὲς κράζοντάς τον μὲ τὸ ὄνομα ὁ Φοβιτσιάρης. Ὅμως στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν ξέπλυνε τὴν κατηγορίαν αὐτή.

Λένε πὼς καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς τριακοσίους σταλμένος ταχυδρόμος στὴ Θεσσαλία γλύτωσε· τὸ ὄνομά του ἦτανε Παντίτης· αὐτὸς ἅμα γύρισε στὴ Σπάρτη, ἀφοῦ νομιζότανε ἄτιμος, κρεμάστηκε.

Οἱ Θηβαῖοι μὲ ἀρχηγό τους τὸ Λεοντιάδην, ὅσο βρισκόντανε μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, δὲ μπορούσανε παρὰ νὰ πολεμᾶνε μὲ τὸ στρατὸ τοῦ βασιλέα. Ἄμα ὅμως εἶδανε τὰ πράγματα τοῦ βασιλέα νὰ παίρνουνε τὴν ἀπάνω μεριά, ἀκριβῶς τὴ στιγμή πού οἱ ἄλλοι μὲ τὸ Λεωνίδα τρέχανε κατὰ τὸ λόφο, χωριστήκανε ἀπ' αὐτοὺς καὶ τρέχανε μ' ἀπλωμένα τὰ χέρια κατὰ τοὺς βαρβάρους, φωνάζοντας πὼς—ἦτανε κι ἀλήθεια—καὶ μὲ τὸ μέρος τους εἶναι, καὶ γῆ καὶ νερὸ δώσανε στὸ βασιλέα πρῶτοι, καὶ πὼς ἀπ' ἀνάγκη τὸ κάμανε ναρθοῦνε στὶς Θερμοπύλες, καὶ ἦτανε ἀθῶοι γιὰ τὴ ζημιὰ πού εἶχε πάθει ὁ βασιλέας. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ σωθήκανε, ἀφοῦ εἶχανε καὶ πολλοὺς Θεσσαλοὺς μάρτυρές τους. Ὅμως δὲν ἦτανε τυχεροὶ ἴσαμε τὸ τέλος· γιατί, ἅμα τοὺς βάλανε στὸ χέρι οἱ βάρβαροι, ἄλλους τοὺς σκοτώσανε, καθὼς ἐρχόντανε κοντά τους, ἀλλὰ τοὺς περισσοτέρους κατὰ διαταγὴ τοῦ Ξέρξη τοὺς στίξανε μὲ βασιλικά σημάδια, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἀρχηγό τους Λεοντιάδην.

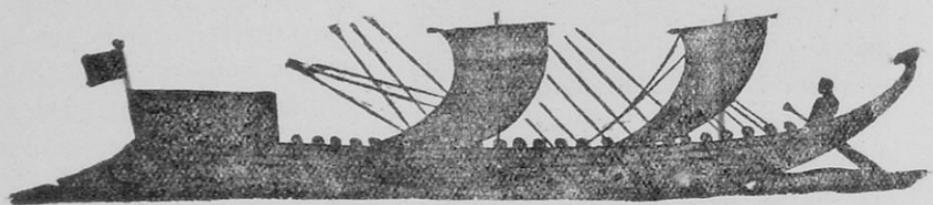
Ἄφοῦ τελείωσε ἡ μάχη, ὁ Ξέρξης πέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τὸ Λεωνίδα μαζί τους· ἐπειδὴ εἶχε ἀκούσει πὼς ἦτανε βασιλέας καὶ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων, παράγγειλε νὰ τοῦ κόψουνε τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὸ στήσουνε ἀπάνω σὲ παλούκι. Καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα δείγματα καὶ περισσότερο ἀπ' αὐτὴ τὴν πράξη φάνηκε πὼς ὁ βασιλέας Ξέρξης, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἄνθρωπο ζωντανό, εἶχε στὴν ὀργή του τὸ Λεωνίδα· γιατί ἄλλιῶς ποτὲ δὲ θάκανε ἀπάνω στὸ νεκρὸ τέτοια ἄνομη πράξη, ἀφοῦ ἐγὼ ξαίρω πὼς περισσότερο ἀπ' ὄλον τὸν κόσμον οἱ Πέρσες συνηθᾶνε νὰ σέβονται τοὺς γενναίους ἄνδρες στὸν πόλεμον.

ΒΙΒΛΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΞΕΡΕΗ

1. Ναυμαχίες κοντά στο Άρτεμίσιο (480 π.Χ.).

Οι Έλληνες, πού καταταχτήκανε ⁽¹⁰⁷⁾ στο ναυτικό, ήτανε οι παρακάτω· οι Άθηναῖοι μὲ ἑκατὸν εἴκοσι ἑφτά πλοῖα· οἱ Πλαταιεῖς, ἂν καὶ ἦταν ἄπειροι στὰ ναυτικά, ἀπογεμίζανε τὰ πλοῖα τῶν Άθηναίων· οἱ Κορίνθιοι προσφέρανε σαράντα πλοῖα· οἱ Μεγαρεῖς εἴκοσι· οἱ Χαλκιδεῖς πληρώματα γιὰ εἴκοσι πλοῖα, πού τοὺς δώσανε οἱ Άθηναῖοι· οἱ Αἰγινῆτες δεκαοχτὼ πλοῖα· οἱ Σικωνῖοι δώδεκα· οἱ Λακεδαιμόνιοι δέκα· οἱ Ἐπιδαύριοι ὀχτῶ· οἱ Ἐρετριεῖς ἑφτά· οἱ Τροιζῆνιοι πέντε· οἱ Στυρεῖς ⁽¹⁰⁸⁾ δύο, καὶ οἱ Κεῖοι ⁽¹⁰⁹⁾

Πεντηκόντορος

δυσὶ καὶ δυσὶ πεντηκοντόρους ⁽¹¹⁰⁾. Πρόθυμοι ἄκόμα ἐρχόντανε βοήθειά τους οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ μὲ ἑφτά πεντηκοντόρους.

Τὸ ναύαρχο πού εἶχε τὴν ἀνώτερη διοίκηση τὸν ἔδωσαν οἱ Σπαρτιαῖτες· αὐτὸς ἦταν ὁ Εὐρυβιάδης τοῦ Εὐρυκλείδη· γιὰ τὸ οἱ σύμμαχοι εἶπανε ὅτι, ἂν δὲν ἔχη τὴ διοίκηση Λάκωνας ἀρχηγός, δὲ θὰ θελήσουνε ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς Άθηναίους ⁽¹¹¹⁾, ἀναγνωρίζοντας τὴ διοίκησή τους, ἀλλὰ θὰ διαλύσουνε τὸ στράτευμα πού ἐτοιμάζανε. Οἱ Άθηναῖοι ὑποχωρήσανε στὴν ἀντίσταση τῶν συμμάχων, ἔχοντας τὴ γνώμη πὼς τὸ πρῶτιστο ἦτανε ἡ Ἑλλάδα νὰ νικήσῃ καὶ πὼς, ἂν φιλονικούσανε οἱ Έλληνες γιὰ τὴν ἀρχηγία, ἡ Ἑλλάδα θὰ χανόντανε.

Λοιπὸν οἱ Ἕλληνες, ὅσοι εἶχανε συναχθῆ στὸ Ἄρτεμίσιο⁽¹¹²⁾, καθὼς εἶδανε πολλὰ πλοῖα περσικὰ παραταγμένα στὶς Ἀφετές⁽¹¹³⁾ καὶ ὅλα στρατὸ γεμᾶτα, καὶ καταλάβανε πὼς τὰ πράγματα τῶν βαρβάρων ἦτανε ἀλλιότικα ἀπὸ ὅ,τι αὐτοὶ περιμένανε, φοβηθή-κανε πολὺ καὶ συλλογιζόντανε νὰ φύγουνε ἀπὸ τὸ Ἄρτεμίσιο πρὸς

Θεμιστοκλῆς

τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἑλλάδας. Καθὼς ὅμως οἱ Εὐβοεῖς τοὺς καταλάβανε τέτοια νὰ συλλογίζονται, παρακαλοῦσανε τὸν Εὐρυβιάδη νὰ μείνη λίγον καιρὸ, ὥσπου αὐτοὶ νὰ ἀποσύρουνε τοὺς ἀνθρώπους των, παιδιὰ καὶ σκλάβους. Ἀφοῦ ὅμως δὲν τὸν κάμανε νὰ τοὺς ἀκούσῃ, πήγανε στὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸ Θεμιστοκλῆ καὶ μὲ πληρωμὴ τριάντα τάλαντων⁽¹¹⁴⁾ τὸν καταφέρανε στὴ συμφωνία, μένοντας νὰ δώσουνε τὴ ναυμαχία ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Εὐβοία.

Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν, γιὰ νὰ κρατήσῃ ἐκεῖ τοὺς Ἕλληνες, νὰ τὶ κάνει· στὸν Εὐρυβιάδη δίνει πέντε τάλαντα, τάχα ἀπὸ δικά του χρήματα· ἀφοῦ κατάρπεισε τὸν Εὐρυβιάδη, τότε—ἐπειδὴ ὁ Ἀδείμαντος, ἓνας ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τῶν Κορινθίων, μόνος αὐτὸς ἀπ' ὅλους νὰ φύγῃ λατάρουσε, λέγοντας πὼς θὰ κάμῃ πανιὰ ἀπὸ τὸ Ἄρτεμίσιο καὶ δὲν ἐνοεῖ ποτὲ νὰ μείνη—πήγε σ' αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, κι ἀφοῦ τὸν ὤρκισε, τοῦ εἶπε· «Ὁχι, ἐσὺ δὲ θὰ τὸ κάμῃς αὐτό, δὲ θὰ μᾶς παραιτήσῃς, καὶ θὰ ἰδῆς ἐγώ, θὰ σοῦ χάρισω δῶρα μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ σοῦ χάριζε ὁ βασιλέας τῶν Μήδων, ἂν ἄφηνες τοὺς συμμάχους». Αὐτὰ τοῦ τάλεγε καὶ τὰ ξανάλεγε καὶ μαζὶ ἔστειλε στὸ πλοῖο τοῦ Ἀδείμαντου τάλαντα ἀργυρὰ τρία. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ δύο, θαμπωμένοι ἀπὸ τὰ δῶρα, ὑποχωρήσανε καὶ κά-

μανε τὴ γάρη στοὺς Εὐβοεῖς, ἐνῶ δὲ Θεμιστοκλῆς ἔμεινε καρδιασμένος, χωρὶς νὰ τὸ ξαίρη κανεῖς· καὶ ὅσοι πήρανε τὰ χρήματα νομίζανε πὼς αὐτὰ εἶχανε δοθῆ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες μείνανε στὴν Εὐβοία καὶ πολεμήσανε· καὶ νὰ πῶς ἔγινε ἡ ναυμαχία. Ἀμέσως μετὰ τὸ μεσημέρι πού οἱ βάρβαροι εἶχανε φτάσει στὶς Ἀφετῆς καὶ εἶδανε μὲ τὰ μάτια τους τὰ πλοῖα τὰ ἑλληνικὰ νὰ εἶναι λίγα, καθὼς καὶ πρωτίτερα τὸ εἶχανε ἀκουστά, εἶχανε προθυμία ἀμέσως νὰ ἐπιτεθοῦνε, μήπως καὶ τὰ κυριέψουνε. Ἀντιμέτωποι ὅμως νὰ τοὺς πᾶνε δὲν τοὺς φαινότανε σωστό, μήπως βλέποντάς τους οἱ Ἕλληνες νάρχουνται καταπάνω τους δοθοῦνε στὴ φυγή, καὶ ἡ νύχτα ἔπειτα τοὺς βοηθήσῃ στὸ δρόμο τους, καὶ ἔτσι τοὺς ξεφύγουνε μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τους, ἐνῶ κατὰ τὸ λόγο τους δὲν ἔπρεπε ψυχὴ νὰ τοὺς γλυτώσῃ.

Νὰ λοιπὸν τί μηχανευτήκανε γιὰ τὸ σκοπὸ· ἀπ' ὅλα τὰ πλοῖα χωρίσανε διακόσια καὶ τὰ στείλανε ἀπάνω ἀπὸ τὴ Σκίαθο γιὰ νὰ μὴν τὰ ἴδοῦν οἱ ἐχθροί, καθὼς θὰ ταξιδεύανε γύρω ἀπὸ τὴν Εὐβοία πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καφηρέα καὶ τοῦ Γεραιστοῦ⁽¹¹⁵⁾ ἴσαμε τὸν Εὐριπο⁽¹¹⁶⁾, καὶ φτάνοντας ἐκεῖ θὰ τοὺς ἀποκλείνανε, φράζοντας τὸ δρόμο τους πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐνῶ αὐτοὶ χτυπώντας τους κατὰ μέτωπο θὰ τοὺς τραβούσανε τὴν προσοχή. Ἀφοῦ λάβανε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, στείλανε τὰ ὄρισμένα πλοῖα, χωρὶς ὅμως νάχουνε σκοπὸ αὐτὴ τὴν ἴδια ἡμέρα νὰ κάνουνε τὴν ἐπίθεση στοὺς Ἕλληνες οὔτε ἄλλη φορὰ, πρὶν τοὺς δοθῆ τὸ σύνθημα, ἀπὸ τοὺς ἄλλους πού κάνανε τὸ γῦρο, πὼς εἶχανε φτάσει. Καὶ στὸ μεταξὺ κάνανε ἐπιθεώρηση τῶν ἄλλων πλοίων πού εἶχανε μείνει στὶς Ἀφετῆς.

Οἱ Πέρσες καταγινόντανε σ' αὐτὴ τὴν ἐπιθεώρηση· ἔτυχε ὅμως μέσα στὸ στόλο νὰ βρῖσκεται κάποιος Σκυλλίας Σκιωναῖος⁽¹¹⁷⁾, βουτηχτῆς ἀπὸ τοὺς πρώτους τοῦ καιροῦ του· αὐτὸς καὶ κατὰ τὸ ναυάγιο⁽¹¹⁸⁾ πού εἶχε γίνει κοντὰ στὸ Πήλιο ἔβγαλε ἀπὸ τὴ θάλασσα μὲ τὴν τέχνη του πολλὰ χρήματα τῶν Περσῶν, ὅμως καὶ ὁ ἴδιος κράτησε πολλὰ· λοιπὸν αὐτὸς ὁ Σκυλλίας ἀπὸ καιρὸ πρωτίτερα εἶχε βάλει στὸ μυαλό του νὰ λιποταχτήσῃ στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ καμιά εὐκαιρία ὡς τότε δὲν τοῦ εἶχε δοθῆ. Μὲ τί ὅμως τρόπο ἀργότερα αὐτὸς κατάφυγε στοὺς Ἕλληνες δὲν ξαίρω νὰ πῶ μὲ ἀκριβεία, θαυμάζω ὅμως μὲ τὰ λεγόμενα, ἂν εἶναι ἀληθινά. Λένε δηλαδὴ πὼς ἀπὸ τὶς Ἀφετῆς βουτώντας δὲ βγήκε στὴν ἐπιφάνεια, παρὰ ἅμα ἔφτασε στὸ Ἀρτεμίσιο, ἀφοῦ πέρασε στάδια ὡς ὀγδοήντα⁽¹¹⁹⁾ κολυμπώντας βουτηχτά. Ἡ δική μου

γνώμη εἶναι, πὼς μὲ πλοῖο ἔφτασε στὸ Ἄρτεμίσιο. Καὶ μόλις ἔφτασε, ἀμέσως ἀνάφερε στους στρατηγούς τὸ ναυάγιο πῶς ἔγινε καὶ τῶν πλοίων τὸ ταξίδι γύρω ἀπὸ τὴν Εὐβοία.

Ἄμα τὸν ἀκούσανε οἱ Ἕλληνες, ἀρχίσανε ν' ἀλλάζουνε τὶς γνώμες τους καὶ ἀφοῦ εἶπανε πολλά, νικοῦσε ἡ γνώμη νὰ μείνουνε αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἐκεῖ καὶ κατὰ τὰ μεσάνυχτα σηκώνοντας ἄγκυρα νὰ τραβᾶνε νὰ συναπαντήσουνε τὰ ἄλλα πλοῖα, ποὺ κάνανε τὸ γύρο. Ὑστερα ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, ἀφοῦ κανεῖς δὲν πήγαινε νὰ τοὺς ἐπιτεθῆ κι ἀφοῦ φυλάξιανε τὴν ὥρα, ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα, ἀρχίσαν ἔφοδο καταπάνω στους βαρβάρους θέλοντας νὰ τοὺς δοκιμάσουνε καὶ στὴ μάχη καὶ στους χειρισμούς τους.

Βλέποντάς τους οἱ Πέρσες στρατιῶτες, οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης νὰ κάνουνε τὴν ἔφοδο μὲ τόσο λίγα πλοῖα, θαρροῦσανε πὼς χωρὶς ἄλλο εἶχανε χάσει τὸ νοῦ τους, κι ἀνοιγότανε κι αὐτοὶ μὲ τὰ πλοῖα, ἐλπίζοντας πὼς εὐκόλα θὰ τοὺς παίρνανε καὶ φυσικὰ πολλοὶ εἶχανε αὐτὲς τὶς ἐλπίδες, ἀφοῦ τοὺς βλέπανε τόσο λιγοστούς καὶ τὰ δικά τους πλοῖα πολὺ περισσότερα καὶ καλύτερα ἐφωδιασμένα. Μ' αὐτὴ τὴν ἰδέα ἀρχίσανε νὰ τοὺς βάνουνε στὴ μέση. Τότε ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἴωνες συμπαθοῦσανε τοὺς Ἕλληνες καὶ λαβαίνανε μέρος στὴν ἐκστρατεία ἀθέλητα, θαρροῦσανε δική τους συμφορὰ μεγάλη βλέποντάς τους νὰ περικυκλώνονται καὶ πιστεύοντας πὼς κανέναν ἀπ' αὐτοὺς δὲ θὰ ξεφύγῃ τόσο τοὺς φαινότανε ξεπεσμένα τὰ πράματα τὰ ἑλληνικά. Ὅσοι ὅμως μὲ χαρὰ τους βλέπανε τὴν κατάσταση, παραβγαίνανε ποῖος πρῶτος θὰ κυριέψῃ πλοῖο ἀθηναϊκὸ γιὰ νὰ πάρῃ χαρίσματα ἀπὸ τὸ βασιλεῖα. Γιατὶ τὴν περισσότερη φήμη μέσα στὸ στρατόπεδο τὴν εἶχανε οἱ Ἀθηναῖοι.

Οἱ Ἕλληνες λοιπόν, μόλις ἀκούστηκε τὸ πρόσταγμα, στὴν ἀρχὴ ἅμα ἀντικρύσανε τοὺς βαρβάρους, γυρίσανε τὶς πρύμνες πρὸς τὸ κέντρο τους ὕστερα μὲ τὸ δεύτερο πρόσταγμα ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση ἂν καὶ περιορισμένοι σὲ μικρὸ χῶρο, καὶ ἀπὸ πολὺ κοντά. Τότε κυριεύουνε τριάντα πλοῖα βαρβαρικά. Πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Λυκομήδης, γιὸς τοῦ Αἰσχροῦ, κυριέψῃ πλοῖο ἐχθρικό καὶ πῆρε τὸ ἀριστεῖο ἢ μάχη ὅμως ἐξακολουθοῦσε ἀμφίβολη καὶ ἄφτανοντας ἡ νύχτα τοὺς χώρισε. Καὶ οἱ Ἕλληνες γυρίσανε στὸ Ἄρτεμίσιο καὶ οἱ βάρβαροι στὶς Ἀφετές, ἀφοῦ πολεμήσανε πολὺ ἀλλιώτικα ἀπ' ὅ,τι ἐλπίζανε.

Ἦτανε μέσα τοῦ καλοκαιριοῦ ἅμα βράδυνε, ἀκράτητη βροχὴ

ἄρχισε νὰ πέφτη ὅλη τὴ νύχτα, καὶ βροντῆς ποὺ ξεκουφαίνανε φτιάνανε ἀπ' τὸ Πήλιο. Τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ ναυάγια τοὺς ξερονοῦσε τὸ κῦμα κατὰ τ' ἀκρογιαλὶ τῶν Ἀφετῶν καὶ τάκανε νὰ μπλέκονται στὶς πρῶρες καὶ νὰ χτυπᾶνε στὶς ἄκρες τῶν κουπιῶν. Καὶ οἱ στρατιῶτες ἀκούγοντος αὐτοὺς τοὺς κρότους τρέμανε ἀπὸ τὸ φόβο τους, περιμένοντας χωρὶς ἄλλο νὰ χαθοῦν.

Ἔτσι περάσανε τὴ νύχτα ἐκεῖνη· ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, ποὺ θὰ κάνανε τὸ γῦρο τῆς Εὐβοίας, ἡ ἴδια αὐτὴ νύχτα ἦτανε πολὺ ἀγριώτερη· τοὺς ἤρεε στὸ ἀνοιχτὸ πέλαγος καὶ τὸ τέλος τους ἦτανε πολὺ ἄτυχο· γιὰτὶ ἐνῶ ταξιδεύανε κοντὰ στὰ Κοῦλα (120) τῆς Εὐβοίας, τοὺς πλάκωσε ἡ κακοκαιρία καὶ ἡ βροχὴ, καὶ ὁ ἄνεμος τοὺς ἔσερνε καὶ δὲν ξαίρανε ποῦ βρίσκονται, καὶ τότε πέφτανε στὰ βράχια ἀπάνω. Ὅλα αὐτὰ ἦτανε ἀπὸ θεοῦ θέλημα, γιὰ νὰ γίνῃ τὸ περσικὸ ναυτικὸ ἰσάριθμο μὲ τὸ ἑλληνικὸ κι ὄχι πιά παραπολὺ ἀνώτερο.

Ἔτσι χαθῆκανε κι αὐτοὶ κοντὰ στὰ Κοῦλα. Οἱ ἄλλοι βάρβαροι ποὺ ἦτανε στὶς Ἀφετές, ἀφοῦ εἶδανε μὲ χαρὰ τους νὰ φέξῃ ἡ μέρα, κρατούσανε τὰ πλοῖα ἀκίνητα, καὶ μέναν εὐχαριστημένοι ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τους τὰ δεινά, νὰ βρίσκουνε κάποια ἡσυχία τώρα. Τότε στοὺς Ἕλληνες ἔφτασε βοήθεια ἀπὸ πενήντα τρεῖς τριήρεις ἄττικες καὶ θάρορος τοὺς δώσανε τὰ πλοῖα αὐτά, ἅμα φτάσανε, κι ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἔκαμε καρδιά ἡ εἶδηση πὼς οἱ βάρβαροι ὅσοι κάνανε τὸ γῦρο τῆς Εὐβοίας ὅλοι ἦτανε χαμένοι ἀπὸ τὴν τρικυμία. Καὶ μὲ τὸ θάρρος αὐτό, ἀφοῦ περιμένανε νὰ περάσῃ τὸ μεσημέρι, πέσανε ἀπάνω στὴ ναυτικὴ μοῖρα τῶν Κυλίκων, κι ἀφοῦ τὴν καταστρέψανε, γυρίσανε πίσω στὸ Ἀρτεμῖσιο μόλις ἄρχιζε νὰ νυχτώνῃ.

Τὴν τρίτη μέρα οἱ στρατηγοὶ τῶν βαρβάρων, μὲ τὴν ἰδέα πὼς ἦτανε πρᾶμα ἀνυπόφορο γι' αὐτοὺς τόσα λίγα πλοῖα νὰ τοὺς κάνουνε τόσο πολὺ κακό, ἔχοντας καὶ τὸ φόβο τοῦ Ξέρξη, δὲν περιμένανε πιά τοὺς Ἕλληνες νὰ κάμουνε τὴν ἀρχή, ἀλλὰ δίνοντας θάρρος ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο σηκώσανε ἄγκυρα κατὰ τὸ μεσημέρι. Καὶ ἦτανε σύμπτωση, καὶ οἱ ναυμαχίες καὶ οἱ πεζομαχίες τῶν Θερμοπυλῶν νὰ γίνονται αὐτὲς τὶς ἴδιες μέρες· καὶ καθὼς ὁ σκοπὸς τοῦ Λεωνίδα μὲ τοὺς δικούς του ἦτανε νὰ μὴν περάσουνε οἱ βάρβαροι στὴν Ἑλλάδα, ἔτσι καὶ ὁ ναυτικὸς ἀγώνας, νὰ μὴ μποῦνε στὸν Εὐριπο· λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά οἱ Ἕλληνες εἶχανε τὴ φιλοδοξία νὰ μὴν ἀφήσουνε νὰ μποῦνε οἱ βάρβαροι,

ἀπὸ τὴν ἄλλη αὐτοὶ νὰ χαλάσουνε τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, καὶ τότε νὰ τοὺς κυριέψουνε τὰ περάσματα.

Ἐνῶ λοιπὸν τὰ πλοῖα τοῦ Ξέρξη προχωρούσανε μὲ τάξη, οἱ Ἕλληνες μένανε ἀκίνητοι σιμὰ στὸ Ἄρτεμίσιο· οἱ βάρβαροι κάνοντας μὲ τὰ πλοῖα σχῆμα μισοφέγγαρου τοὺς περικυκλώνανε γιὰ νὰ τοὺς κόψουνε κάθε φυγή. Τότε οἱ Ἕλληνες βγήκανε κι αὐτοὶ ἀνοιχτὰ κι ἄρχισε ἡ συμπλοκή. Σ' αὐτὴ τῇ ναυμαχίᾳ βγήκανε ἰσόπαλοι καὶ οἱ δυό· γιατί ὁ στόλος τοῦ Ξέρξη ἀπὸ τὸ πλῆθος τὸ μεγάλο, ἀπὸ τὸν ταραγμὸ τῶν πλοίων, ποὺ πέφτανε τὸ ἕνα ἀπάνω στ' ἄλλο, ὁ ἴδιος γινότανε πρόσκομμα στὰ ἴδια του κινήματα, ὅμως βαστοῦσε τὴν ἀντίσταση καὶ δὲν ὑποχωροῦσε· γιατί τὸ εἶχανε ντροπὴ μεγάλη, σὲ τόσο λίγα πλοῖα νὰ δείξουνε τίς πλάτες τους. Πολλὰ λοιπὸν πλοῖα ἑλληνικὰ χαθῆκανε καὶ πολλοὶ Ἕλληνες, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα πλοῖα βαρβαρικὰ καὶ βάρβαροι. Ὑστερα ἀπὸ τέτοιον ἰσόπαλο ἀγώνα χωριστήκανε τὰ δυὸ μέρη.

2. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος καταπλέει στὴ Σαλαμίνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφήνουν ἔρημη τὴν πόλη τους.

Ἡ Ἀθήνα κυριεύεται καὶ ἡ Ἀκρόπολη
 παραδίνεται στὶς φλόγες.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔβανε στὸ νοῦ του πῶς, ἂν μπορούσε νὰ τραβῆξῃ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τὸν Ἰωνικὸ καὶ τὸν Καρικὸ λαό, θὰ μπορούσανε οἱ Ἕλληνες νὰ γίνουνε ἀπὸ κείνους δυνατώτεροι. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Εὐβοεῖς βόσκανε τὰ πρόβατά τους στὸ παραθαλάσσιο, ἐκεῖ συναΐζοντας τοὺς στρατηγούς ὁ Θεμιστοκλῆς τοὺς εἶπε, πῶς μὲ κάποιον τρόπον, ποὺ καθὼς πιστεύει, μηχανεύτηκε, εἶχε τὴν ἐλπίδα νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ βασιλέα τοὺς καλύτερους συμμάχους του. Ἰσαμε κεῖ ὅμως ἄφησε τὸ συλλογισμό του νὰ φανῇ· ὅσο γιὰ τὴν τωρινὴ κατάσταση, εἶπε, νὰ τί ἔπρεπε νὰ κάμουνε· νὰ πέσουνε ἀπάνω στὰ πρόβατα τὰ εὐβοϊκὰ καὶ νὰ σφάζῃ καθένας ὅσα θέλει, γιατί καλύτερα νὰ τὰ φάῃ τὸ δικό τους στράτευμα, παρὰ νὰ τ' ἀρπάξουνε οἱ ἐχθροί· ἔδινε καὶ τὴ συμβουλή στὸν κάθε στρατηγὸ, νὰ προσταῖξῃ καθένας τοὺς δικούς του ν' ἀνάψουνε φωτιές· ὅσο γιὰ τὸ γυρισμὸ τους στὴν πατρίδα, αὐτὸς θὰ φυλάξῃ τὴ στιγμὴ γιὰ νὰ γυρίσουνε ἄβλαβοι. Αὐτὰ τοὺς φανήκανε ἀρεστὰ νὰ τὰ κάμουνε κι ἀμέσως ἀνάβοντας φωτιὲς ριχτήκανε στὰ πρόβατα.

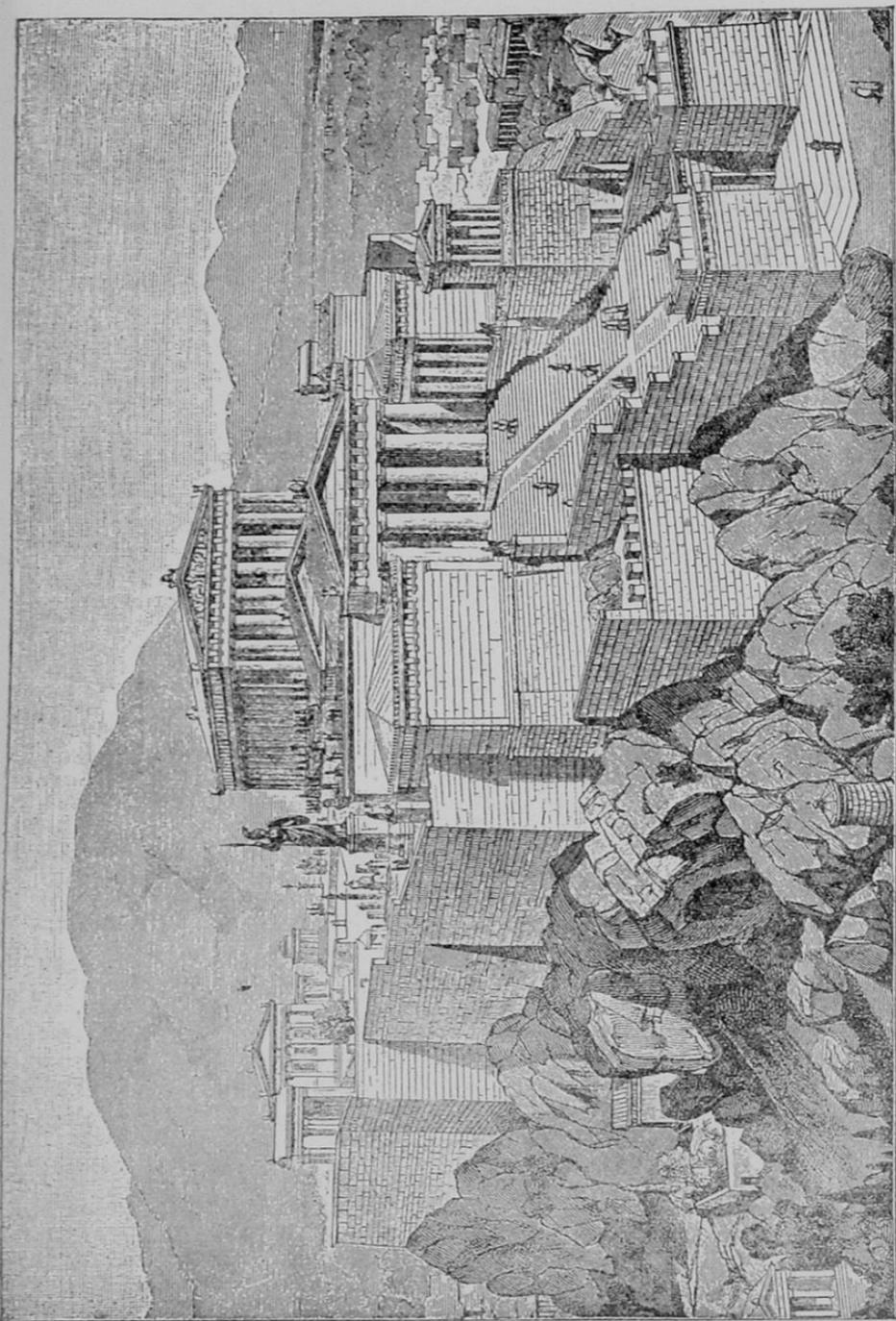
· Η Σαλαμίνα

Ἐνῶ συνέβαιναν αὐτά, ἔφτασε ἀπὸ τὴν Τραχίνα ταχυδρομὸς καὶ ἔκαμε γνωστὰ τὰ περιστατικὰ τοῦ Λεωνίδα καὶ τοῦ στρατοῦ του. Τότε αὐτοί, μαθαίνοντας τὰ νέα, καμὴν ἀναβολὴ πιά δὲ θέλανε νὰ κάμουνε, κι ἀρχίσανε νὰ φεύγουνε ὅλοι μὲ τὴν τάξη τους, πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἀθηναῖοι.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, διαλέγοντας τὰ πιὸ γρήγορα πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, ἔπιανε σὲ κάθε μέρος πὺ βρισκότανε πηγὴ νεροῦ, κι ἐκεῖ χάραζε ἀπάνω στοὺς βράχους γραμμὰτα τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ἄλλη μέρα φτάνοντας οἱ Ἴωνες ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο τὰ διαβάσανε καὶ νὰ τὸ νόημά τους: «Ἄνδρες Ἴωνες, δὲν εἶναι δίκαιο αὐτὸ πὺ κάνετε στὴ μνήμη τῶν προγόνων σας, θέλοντας μὲ τὴν ἐκστρατεία σας αὐτὴ νὰ ὑποδουλώσετε τὴν Ἑλλάδα κάμετε τὸ ἀντίθετο λοιπὸν κι ἐλάτε μὲ τὸ μέρος μας. Ἄν ὅμως τὸ πρῶμα δὲ σᾶς εἶναι δυνατὸ, τὸ ἐλάχιστο, καὶ τώρα ἀκόμα τραβηχτῆτε ἀπὸ τὴ μέση σεῖς, παρακαλέσετε καὶ τοὺς Κᾶρες νὰ κάνουνε τὸ ἴδιο. Ἄν ὅμως οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο εἶναι δυνατὸ νὰ γίνη, γιατί ἄλλη ἀνάγκη δυνατώτερη δὲ σᾶς ἀφήνει ν' ἀποστατήσετε, φανῆτε κἀν, ἅμα σμιξοῦμε στὴ μάχη, θεληματικὰ ἀνεργοὶ καὶ θυμηθῆτε ὅτι κατάγεσθε ἀπὸ μᾶς καὶ πὺς ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἔχθρας μὲ τὸ βάρβαρο ἀπὸ ἐσᾶς προῆλθε». Ὁ Θεμιστοκλῆς τάγραφε αὐτά, καθὼς νομίζω, μὲ δῖβουλο σκοπὸ ἢ χωρὶς νὰ τὸ μάθῃ ὁ βασιλέας νὰ κάμουνε τοὺς Ἴωνες ν' ἀλλάξουνε γνώμη καὶ νὰ πᾶνε μὲ τὸ μέρος τους, ἢ, ἂν τὸ πρῶμα καταγγελθῆ στὸ βασιλέα, νὰ νομίση αὐτὸς ἄπιστους τοὺς Ἴωνες καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὶς ναυμαχίαις.

Αὐτὰ χάραξε ὁ Θεμιστοκλῆς στοὺς βράχους. Ἄξαφνα μιὰ μέρα κάποιος ἀπὸ τὴν Ἰστιαία⁽¹²¹⁾ ἔφτασε μὲ πλοῖο στοὺς βαρβάρους καὶ τοὺς ἔδωσε τὴν εἶδησι τῆς φυγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο. Αὐτοὶ μὴν πιστεύοντας τὸν ἄνθρωπο, τὸν κρατήσανε καὶ στείλανε γλήγορα πλοῖα μπροστὰ νὰ παρατηρήσουν ἀφοῦ βεβαιώσανε τὰ πλοῖα τὴν ἀλήθεια, τότε ἀμέσως, μόλις ἔλαμψε ὁ ἥλιος, ὅλος ὁ στόλος συναγμένος τράβηξε γιὰ τὸ Ἀρτεμίσιο· σταματήσανε ἐκεῖ ὡς τὸ μεσημέρι καὶ τραβήξανε ἔπειτα γιὰ τὴν Ἰστιαία. Φτάνοντας κάμανε κατοχὴ τῆς πόλης τῶν Ἰστιαίων καὶ διαρπάξανε ὅλες τὶς παραλιακὰς κῶμες εἰς Ἑλλοπίας⁽¹²²⁾, πὺ εἶναι μέρος γῆς ἀπὸ τὴν Ἰστιαία.

Τῶν Ἑλλήνων λοιπὸν ὁ ναυτικὸς στρατὸς ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο, κατὰ παράκληση τῶν Ἀθηναίων ἔπιασε στὴ Σαλαμίνα. Ἡ

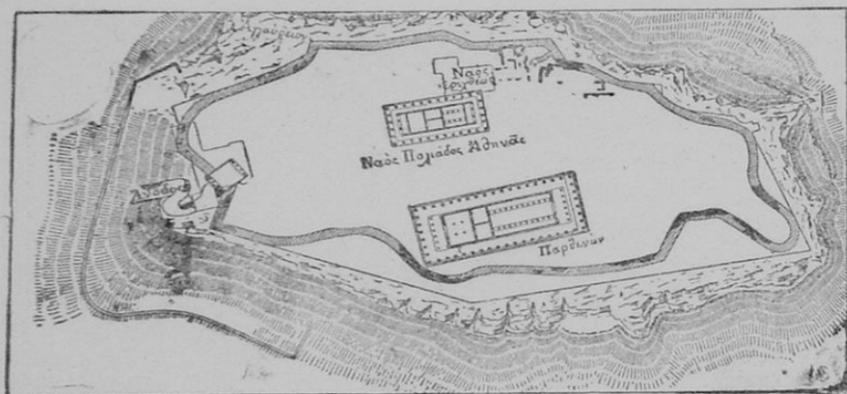
Ἡ Ἀκρόπολις σὺν ἀρχαῖσιν

αἰτία, πὸν ζήτησαν οἱ Ἀθηναῖοι τῇ χάρι ν' ἀράξη ὁ στόλος στὴ Σαλαμίνα, ἦτανε γιὰ νὰ σηκώσουνε κι αὐτοὶ τὰ γυναικό-παιδά τους ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, κι ἀκόμα νὰ σκεφτοῦνε ὅλοι μαζὶ τί πρέπει νὰ κάμουνε. Καὶ ἡ σύσκεψή τους ἔπρεπε νὰ γίνῃ γιὰ τὴν τωρινή τους κατάσταση, ἀφοῦ βγήκανε γελασμένοι στίς ἐλπίδες τους. Ἐνῶ δηλ. περιμένανε νὰ βροῦνε τοὺς Πελοποννησίους μ' ὅλες τὶς δυνάμεις τους στὴ Βοιωτία καὶ νὰ φυλᾶνε ἐκεῖ καρτέρι τοὺς βαρβάρους, ἀπ' αὐτοὺς δὲ βρήκανε κανέναν, ἀλλὰ μάθανε πὼς ὠχυρώνανε τὸν Ἴσθμό, θέλοντας πρῶτα ἀπ' ὅλα ἢ Πελοπόννησος νὰ γλυτώσῃ καὶ τὴν Πελοπόννησο νὰ φυλᾶνε, καὶ ἄς πᾶνε χαμένα τὰ ἄλλα μέρη. Αὐτὰ μαθαίνοντας οἱ Ἀθηναῖοι παρακαλέσανε τὸ στόλο νὰ κρατήσουνε στὴ Σαλαμίνα.

Ἔτσι οἱ ἄλλοι Ἑλληνας πιάσανε ἐκεῖ, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι περᾶσανε στὸν τόπο τους. Μετὰ τὸ φτάσιμό τους βγάλανε κήρυγμα, ὅπως μπορεῖ καθένας νὰ κοιτάξῃ τοὺς δικούς του. Τότε οἱ περισσότεροι τοὺς στείλανε στὴν Τροιζήνα, ἄλλοι στὴν Αἴγινα κι ἄλλοι στὴ Σαλαμίνα. Ἡ σπουδὴ τους αὐτὴ γιὰ τὴ μεταφορὰ ἦτανε γιὰτὶ θέλανε ν' ἀκούσουνε τὸ χρησμό (123), καὶ γιὰ τὴν παρακάτω αἰτία ἀκόμα πιὸ πολὺ· λένε οἱ Ἀθηναῖοι πὼς ἓνα μεγάλο φεῖδι ζῆ μέσα στὸ ναό (124), φύλακας τῆς Ἀκρόπολης· καὶ δὲν τὸ λένε μοναχὰ πὼς τάχα ὑπάρχει, παρὰ τοῦ κάνουνε κάθε μῆνα προσφορά, μιὰ πῆτα μὲ μέλι ζυμωμένη. Ὡς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἢ πῆτα βρισκότανε φαγωμένη, τώρα ὅμως ἔμενε ἀνέγγιχτη· μόλις ἢ ἴερεία τὸ ἔκαμε γνωστό, οἱ Ἀθηναῖοι ὄλο καὶ γοργότερα παραιτούσανε τὴν πόλη, ἀφοῦ καὶ ἡ θεὰ (125) εἶχε παραιτήσῃ τὴν Ἀκρόπολη. Ἀφοῦ λοιπὸν ὅλα τὰ εἶχανε μετακομίσει, πηγαίνανε κι αὐτοὶ στὸ στρατόπεδο.

Ἀφοῦ οἱ ἀπὸ τὸ Ἀρτεμίσιο κρατήσανε τὰ πλοῖα στὴ Σαλαμίνα, τότε καὶ ὁ ἄλλος ναυτικὸς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων, πὸν ἦτανε στὴν Τροιζήνα, μαθαίνοντας αὐτὸ συναζότανε κι αὐτὸς ἐκεῖ· γιὰτὶ ἢ πρώτη συνεννόηση ἦτανε νὰ συναχτοῦνε ὅλοι στὸν Πώγωνα, λιμάνι τῶν Τροιζηνίων· τώρα λοιπὸν τὰ συναγμένα πλοῖα γενήκανε πολὺ περισσότερα ἀπὸ κείνα πὸν ναυμαχοῦσανε στὸ Ἀρτεμίσιο. Ναύαρχος ἀπάνω σ' ὅλους ἦτανε ὁ ἴδιος πὸν ἦτανε καὶ στὸ Ἀρτεμίσιο, ὁ Εὐρυβιάδης τοῦ Εὐρυκλείδη, Σπαρτιατῆς, ἄν καὶ δὲν κρατοῦσε ἀπὸ βασιλικὴ γενιά. Τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἦτανε τριακόσια ἑβδομήντα ὀχτῶ τὸ ὄλο· ἀπ' αὐτὰ ἑκατὸν ὀγδοήντα ἦτανε ἀθηναϊκά.

Οἱ ναύαρχοι ὅλοι κάμανε συνέλευση γιὰ ν' ἀποφασίσουνε. Ὁ Εὐρυβιάδης πρόβαλε νὰ λέγη ἐλεύθερα ὁ καθένας τὴ γνώμη του, σὲ ποῖο μέρος ἀπὸ ὅσες χῶρες αὐτοὶ εἶχανε στὴν ἐξουσία τους νόμιζε πὼς ἦτανε τὸ πιὸ πρόσφορο γιὰ νὰ δώσουνε μάχη καὶ ἀφοῦ ἡ Ἀττικὴ εἶχε ἐγκαταλειφθῆ, γιὰ τὶς ἄλλες χῶρες ἦτανε ἡ πρότασή του. Οἱ γνώμες τῶν περισσοτέρων συμφωνοῦσανε σ' αὐτό· νὰ πᾶνε στὸν Ἴσθμό κι ἐκεῖ νὰ ναυμαχήσουνε ἐμπρὸς στὴν Πελοπόννησο, προσθέτοντας τὴν πρόφασιν, πὼς, ἂν ναυμαχήσουνε στὴ Σαλαμίνα καὶ νικηθοῦνε, θὰ πολιορκηθοῦνε μέσα στὸ νησί κι ἐκεῖ καμιά βοήθεια δὲ θὰ ἔχη νὰ

Σχεδιογράφημα τῆς Ἀκρόπολης
πρὶν ἀπὸ τοὺς περσικοὺς πολέμους

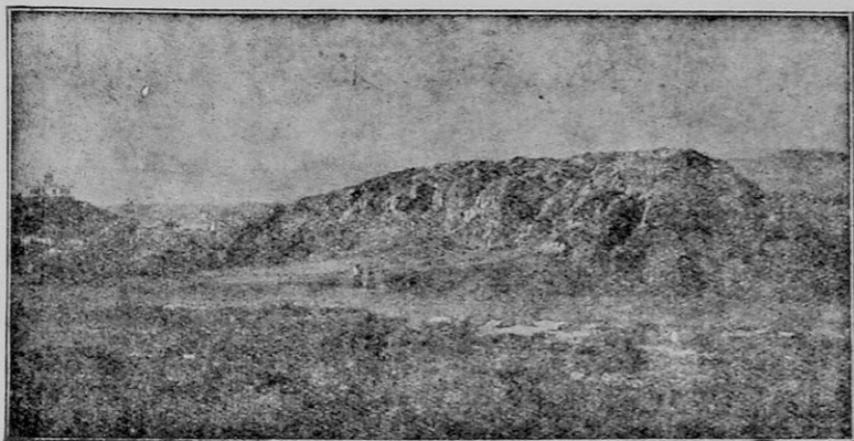
τοὺς ἔλθῃ· ἂν ὅμως ναυμαχήσουνε κοντὰ στὸν Ἴσθμό, θὰ βροῦνε, βγαίνοντας ἀπὸ τὰ πλοῖα, καταφύγιο στοὺς δικούς τους.

Ἐνῶ σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα φτάνανε οἱ Πελοποννήσιοι στρατηγοί, ἦρθε ἓνας Ἀθηναῖος μὲ τὴν εἶδηση πὼς οἱ βάρβαροι μπῆκανε στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴν καίγανε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Γιὰτὶ ὁ στρατὸς μὲ τὸν Ξέρξη, περνώντας μέσα ἀπ' τὴ Βοιωτία, ἀφοῦ ἔκαψε τὶς Θεσπιές, παραιτημένες ἀπὸ τοὺς κατοίκους, πού εἶχανε φύγει στὴν Πελοπόννησο, καὶ τὸ ἴδιο ἔκαμε στὶς Πλαταιές, ἔφτασε καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ ὅλα τὰ παράδωσε στὴν ἀρπαγή. Ἐκαψε ὅμως τὶς δυὸ πόλεις πού εἶπα, γιὰτὶ εἶχε μάθει ἀπὸ τοὺς Θηβαίους πὼς αὐτὲς δὲν εἶχανε προσκυνήσει.

Καὶ πήρανε ἔτσι τὸ ἄστυ τῆς Ἀθήνας ἔρημο, καὶ μοναχὰ λίγους ἤβρανε ἐκεῖ Ἀθηναῖους μέσα στὸ ἱερὸ κλεισμένους· καὶ

ἦτανε ὄλοι τους ταμίες τοῦ ναοῦ (126) καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἄνθρωποι φτωχοί· καὶ αὐτοὶ ὄλοι ἀφοῦ φράξανε (127) μὲ ξύλα τὶς θύρες τῆς Ἀκρόπολης, χτυπούσανε τοὺς ἐχθρούς· αὐτοὶ δὲ φύγανε στὴ Σαλαμίνα, γιατί ἦτανε πολὺ φτωχοί, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά νομίζανε πὼς σωστότερα ἐξηγήσανε τὸ χρησμὸ τῆς Πυθίας, πὼς τὸ ξύλινο τεῖχος θὰ εἶναι ἄπαρτο· κατὰ τὸ μαντεῖο λοιπόν, τὸ δικό τους καταφύγιο κι ὄχι τὰ πλοῖα ἦτανε τὸ ξύλινο τεῖχος.

Οἱ Πέρσες κρατώντας τὸ λόφο ἀντίκρου ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, πού λέγεται Ἄρειος πάγος (128), νά μὲ τί τρόπο κάμανε τὴν πολιορκία· ἀφοῦ βάνανε στουπὶ ἀναμμένο γύρω στὰ βέλη, τὰ ρί-

Ὁ Ἄρειος πάγος

χνανε κατὰ τὸ φράχτη. Οἱ πολιορκημένοι ὅμως Ἀθηναῖοι ἐπιμένανε στὴν ἀντίσταση, ἂν καὶ εἶχανε φτάσει στὰ τελευταῖα τους καὶ ὁ φράχτης πιά δὲν τοὺς βοηθοῦσε. Οὔτε τὶς προτάσεις πού τοὺς κάνανε οἱ Πεισιστρατίδες (129) περὶ συνθήκης θέλανε νὰ τὶς δεχτοῦνε, καὶ γιὰ ὑπεράσπισή τους, μαζὶ μ' ἄλλους τρόπους πού μηχανεύονταν, κάνανε κι αὐτό· καθὼς οἱ βάρβαροι πλησιάζανε στὶς πύλες, κυλούσανε ἀπάνω τους λιθάρια στορογγυλά, ὥστε ὁ Ξέρξης πολὺν καιρὸ βρισκότανε σ' ἀπορία μὴ μπορώνοντας νὰ τοὺς καταβάλλῃ.

Τέλος στὰ στενὰ πού βρεθῆκανε οἱ βάρβαροι φάνηκε κάποιον πέρασμα. Κατὰ τὸ χρησμὸ ὅλη ἡ Ἀττικὴ, ὅση εἶνε στεριά, ἔμελλε νὰ πέσῃ στῶν Περσῶν τὰ χέρια. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη (130), ἀλλὰ παραπίσω ἀπὸ τὶς πύλες καὶ ἀπὸ τὸν ἀνήφορο,

ἐκεῖ οὔτε φύλαγε κανεῖς οὔτε ἦτανε φόβος μὴν περάσῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος ἄνθρωπος· ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος, σιμὰ στὸ ναὸ τῆς Ἀγλαύρου⁽¹⁸¹⁾, κόρης τοῦ Κέκροπα, περάσανε καμπόσοι βάρβαροι, ἄν καὶ ὁ τόπος ἦτανε γκρεμός. Καθὼς τοὺς εἶδανε ἀνεβασμένους οἱ Ἀθηναῖοι, ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς πέφτανε ἀπὸ τὸ τεῖχος κάτω καὶ σκοτωνόντανε, ἄλλοι καταφεύγανε μέσα στὸ ναό. Οἱ Πέρσες, ποὺ εἶχανε ἀνεβῆ, πρῶτα ριχτήκανε στὶς πύλες τοῦ ναοῦ, κι ἀφοῦ τὶς ἀνοίξανε σκοτώνανε τοὺς ἱκέτες· κι ἀφοῦ τοὺς στρώσανε ὅλους κατὰ γῆς νεκρούς, διαρπάξανε τὸ ναὸ καὶ πυροπόλησανε τὴν Ἀκρόπολη.

Ἄμα πῆρε δόλακερη πιά τὴν Ἀθήνα ὁ Ξέρξης, ἔστειλε στὰ Σοῦσα ταχυδρομόο καβαλλάρη ν' ἀναγγεῖλῃ στὸν Ἀρτάβανο⁽¹⁸²⁾ τὴ λαμπρὴ ἐπιτυχία του. Τὴ δευτέρη μέρα ἀπὸ τὸ ξεκίνημα τοῦ κήρυκα συγκάλεσε τοὺς ἐξορίστους Ἀθηναίους, ποὺ ἦτανε στὴν ἀκολουθία του, καὶ τοὺς παράγγελε κατὰ τὰ δικά τους ἔθιμα νὰ προσφέρουνε θυσιῆς ἀπάνω στὴν Ἀκρόπολη· καὶ τὴν προσταγὴ αὐτὴ τὴν ἔκανε εἴτε γιατί εἶδε κάποιον ὄνειρο εἴτε καὶ γιατί θυμῆθηκε τοῦ ναοῦ τὸ κάψιμο. Καὶ οἱ ἐξόριστοι Ἀθηναῖοι ἔκτελέσανε τὶς προσταγές του.

3. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ μάθανε στὴ Σαλαμίνα τῆς Ἀκρόπολης τὰ περιστατικά, φτάσανε σὲ τόση ταραχὴ, ὥστε μερικοὶ στρατηγοὶ οὐδὲ περιμεῖνανε τὴν ἀπόφαση ποὺ θάβγαινε ἀπάνω στὸ θέμα τῆς συζήτησης, ἀλλὰ πηδήσανε μέσα στὰ πλοῖα καὶ σηκώσανε πανιά, ἔτοιμοι νὰ φεύγουνε. Οἱ ἄλλοι ποὺ εἶχανε ἀπομείνει ἐπικυρώσανε τὴ γνώμη νὰ ναυμαχήσουνε μπρὸς στὸν Ἴσθμό. Καὶ ἔγινε νύχτια, καὶ ὅλοι, ἀφοῦ λύσανε τὴ συνεδρία, ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε στὰ πλοῖα.

Τότε, καθὼς ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμπαινε στὸ δικό του πλοῖο, ὁ Μνησίφιλος, ἄνδρας Ἀθηναῖος, τὸν ἐρώτησε τί εἶχε ἀποφασιστῆ, καὶ ἀφοῦ ἔμαθε πὼς ἡ ἀπόφαση ἦτανε νὰ φέρουνε τὰ πλοῖα στὸν Ἴσθμό καὶ κεῖ νὰ ναυμαχήσουνε, εἶπε· «Λοιπὸν νὰ τόχης βέβαιο πὼς, ἄν σηκώσουνε πανιά ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, γιὰ καμιά πατρίδα πιά δὲ θάχης νὰ ναυμαχήσης· γιατί καθέννας θὰ τραβήξῃ στὸν τόπο του, καὶ οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Εὐρυβιάδης οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος στὸν κόσμον θὰ σταθῆ ἄξιος νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, ὥστε ὁ στόλος

νά μὴ σκορπιστῆ καὶ ἡ Ἑλλάδα θὰ χαθῆ ἀπὸ ἀνοησία τους. Ἄν ὑπάρχη λοιπὸν κανένας τρόπος, τρέξε καὶ προσπάθησε νὰ χαλάσης τὰ ἀποφασισμένα, καὶ ἂν μπορέσης ν' ἀλλάξης τὴ γνώμη τοῦ Εὐρυβιάδῃ, ὥστε ἐδῶ νὰ μείνουμε».

Παραπολὺ ἄρεσε τοῦ Θεμιστοκλῆ τούτῃ ἡ συμβουλή καὶ χωρὶς νὰ βγάλῃ λόγο ἀπ' τὸ στόμα του τράβηξε γιὰ τὸ πλοῖο τοῦ Εὐρυβιάδῃ, καὶ φτάνοντας εἶπε πῶς ἤθελε γιὰ δημόσια ὑπόθεση νὰ τοῦ μιλήσῃ. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε νὰ μῆ στὸ πλοῖο καὶ νὰ τοῦ εἰπῆ ὅ,τι θέλει. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀφοῦ κάθησε κοντά του, τοῦ εἶπε μὲ τὴ σειρά ὡς δικὰ του λόγια ὅσα εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ Μνησίφιλο, καὶ πρόστεσε καὶ ἄλλα πολλά, ὥσπου τοῦ γύρισε τὴ γνώμη καὶ τὸν ἔκαμε νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ πλοῖο καὶ νὰ καλέσῃ σὲ συμβούλιο τοὺς στρατηγούς.

Ἄφοῦ συναχτήκανε οἱ στρατηγοί, πρὶν ἀκόμα ὁ Εὐρυβιάδῃς ἐξηγήσῃ τὴν αἰτία πού τοὺς συγκάλεσε, ἄρχισε ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ πολλὰ λόγια νὰ μιλή, ἀφοῦ εἶχε καὶ μεγάλη ἀνάγκη· καὶ ἐνῶ αὐτὸς μιλοῦσε, ὁ στρατηγὸς τῶν Κορινθίων Ἀδείμαντος τοῦ Ὠκύτη εἶπε· «Ἦ Θεμιστοκλή, στοὺς ἀγῶνες ὅποιος ξεκινάει πρὶν ἀπὸ τὸ σύνθημα τρώει ξύλο». Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς γι' ἀπολογία τοῦ εἶπε· «Ὅσοι ὁμως μένουνε παραπίσω, δὲν παίρνουνε στεφάνι».

Ἐκεῖνῃ τῇ στιγμῇ μίλησε στὸν Κορίνθιο τόσο μαλακά· στὸν Εὐρυβιάδῃ ὁμως δὲν ἔλεγε τίποτε ἀπ' ὅσα πρωτίτερα τοῦ εἶχε ἀναπτύξει, πῶς δηλ. ἂν φύγουν ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα θὰ σκορπιστοῦν, καὶ τὰ παρόμοια· γιατί μπρὸς στοὺς συμμαχούς τὸ νόμιζε ντροπὴ νὰ κατηγορήσῃ κανέναν· πιάστηκε λοιπὸν ἀπὸ ἄλλο ἐπιχείρημα καὶ εἶπε· «Εὐρυβιάδῃ, ἀπὸ σένα τώρα κρέμεται νὰ σώσης τὴν Ἑλλάδα, ἂν μ' ἀκούσης, μένοντας ἐδῶ, καὶ δὲν παραδεχτῆς τὰ λόγια τῶν ἄλλων φέροντας τὰ πλοῖα στὸν Ἴσθμό. Κάμε λοιπὸν τὴ σύγκριση, ἀφοῦ ἀκούσης καὶ τὴ μιὰ γνώμη καὶ τὴν ἄλλη· ἂν χτυπηθῆς μὲ τὸν ἐχθρὸ κοντὰ στὸν Ἴσθμό, ἡ ναυμαχία θὰ γίνῃ σὲ ἀνοικτὸ πέλαγος, πρᾶμα πού σὲ μᾶς καθόλου δὲ συμφέρει, γιατί ἔχουμε βαρύτερα πλοῖα καὶ λιγώτερα στὸν ἀριθμὸ· ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, καὶ ἂν ἔχουμε κάποιαν ἐπιτυχία, θὰ χάσουμε ὁμως τὴ Σαλαμίνα, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Αἴγινα, καὶ τότε ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν βαρβάρων θ' ἀκολουθήσῃ τὸ ναυτικὸ τους. Ἔτσι θὰ τοὺς φέρῃς σὺ ὁ ἴδιος στὴν Πελοπόννησο καὶ θὰ βάλῃς σὲ κίνδυνο ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἄν κάμῃς ὅσα λέω ἐγώ, νὰ πόσα θὰ ἔχῃς

ὠφελήματα. Πρῶτα πολεμώντας μέσα σὲ στενὸ μὲ λίγα πλοῖα ἐνάντια σὲ πολλά, ἂν ὁ πόλεμος λάβῃ τὸ λογικὸ του τέλος, θὰ ὑπερτερήσουμε πολὺ, γιατί ἡ ναυμαχία μέσα σὲ στένωμα θὰ εἶναι μὲ τὸ δικό μας μέρος, καὶ σ' εὐρυχωρία μὲ τὸ δικό τους· ἔπειτα, δική μας μένει ἡ Σαλαμίνα, ὅπου εἶναι φυλαγμένα τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων· καὶ τελευταῖο μέσα σ' ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ἐκεῖνο πού ἐσεῖς οἱ Πελοποννήσιοι πολὺ ἐπιμένετε σ' αὐτό· τὸ ἴδιο δηλ., κι ἐδῶ μένοντας εἴτε στὸν Ἴσθμό, ἢ ναυμαχία θὰ γίνῃ ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐκείνους (τοὺς βαρβάρους), ἃ τὸ συλλογιστῆς καλά, δὲ θὰ τοὺς φέρῃς στὴν Πελοπόννησο. Ἄν λοιπὸν γίνουνε ὅσα ἐγὼ ἐλπίζω καὶ νικήσουμε τοὺς βαρβάρους στὴ θάλασσα, οὔτε στὸν Ἴσθμό θὰ σᾶς παρουσιαστοῦν οἱ βάρβαροι οὔτε θὰ προχωρήσουνε πέρα ἀπὸ τὴν Ἀττική, ἀλλὰ θὰ φύγουνε μὲ πολλὴ ντροπὴ τους, καὶ τέλος θὰ ἔχουμε κέρδος τῆ σωτηρίας τῶν Μεγάρων, τῆς Αἴγινας καὶ τῆς Σαλαμίνας, ὅπου κάποιος χρησιμὸς δικός μας λέει πὼς θὰ καταβάλουμε τοὺς ἐχθρούς. Στους ἀνθρώπους πού σκέπτονται λογικὰ τὶς περισσότερες φορὲς ὁ θεὸς τοὺς δίνει τὸ καλὸ· τὶς γνῶμες τῶν ἀνθρώπων, ἅμα εἶναι ἀνόητες, οὔτε ὁ θεὸς τὶς βοηθάει».

Ἐνῶ ὁ Θεμιστοκλῆς μιλοῦσε, πάλι ὁ Ἀδείμαντος τὸν ἀντίκοψε λέγοντάς του νὰ σωπαίῃ, ἀφοῦ ἦτανε ἀνθρώπος χωρὶς πατρίδα, καὶ δὲν ἄφηνε τὸν Εὐρυβιάδη νὰ πηγαίῃ μὲ τὴ γνώμη ἀνθρώπου ἄπατρη· ἂν ἔδειχνε ποιᾶς πόλης ἦτανε ἀντιπρόσωπος, τότε μοναχὰ μποροῦσε νὰ συμβάλῃ κι αὐτὸς μὲ τὴ γνώμη του. Καὶ ὅλες αὐτὲς τὶς προσβολὰς τὶς ἔκανε, γιατί τῶν Ἀθηναίων ἡ πόλις εἶχε κυριευθῆ καὶ ἦτανε στὰ χέρια τῶν βαρβάρων. Τότε πιά ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ τὸν ἴδιο τὸν Ἀδείμαντο καὶ τοὺς συμπολίτες του Κορινθίους ἄρχισε νὰ τοὺς χτυπάῃ πολὺ κακὰ, καὶ τοὺς ἔδειχνε μ' ὅσα ἔλεγε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πόλις καὶ γῆ μεγαλύτερη ἔχουνε ἀπ' αὐτοὺς ὅσο βρίσκονται στὴν ἐξουσία τους διακόσια πλοῖα μὲ τὰ πληρώματά τους· καὶ δὲν ὑπάρχουνε Ἕλληνες μὲ τόση δύναμη πού ν' ἀποκρούσουνε τὴ δική τους.

Καὶ ἀφήνοντας ἐκεῖνον, γύρισε κι ἔλεγε στὸν Εὐρυβιάδη μὲ περισσότερη ἔμφαση· «Σὲ σένα ἤθελα νὰ πῶ, πὼς ἂν μείνῃς ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ νὰ μείνῃς μοναχὰ θὰ φανῆς ἀνδρὰς γενναῖος, εἰδεμὴ θὰ ἀναποδογυρίσης τὴν Ἑλλάδα· ὅλο τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου κρέμεται ἀπὸ τὰ πλοῖα. Ἄκουσε λοιπὸν ἐμένα. Ἄν ὅμως δὲν τὸ κάμῃς αὐτό, ἐμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι, ἔτσι ὅπως βρισκό-

μαστε, μὲ τὸ στόλο μας καὶ μὲ τὶς οἰκογένειές μας, θὰ φύγουμε γιὰ τὴν πόλη Σίρη τῆς Ἰταλίας, πού εἶναι δική μας ἀπὸ τὰ παλιά, καὶ οἱ χρησιμοὶ λένε πὼς ἀπὸ μᾶς μιὰ μέρα θὰ κατοικηθῆ· καὶ σεῖς, ἀφοῦ μείνετε ὄρφανοὶ ἀπὸ τέτοιους συμμάχους σὰν ἐμᾶς, θὰ θυμηθῆτε τὰ λόγια μου μιὰ μέρα».

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Θεμιστοκλῆ ὁ Εὐρυβιάδης ἀλλάξε γνώμη καὶ νομίζω ὅτι τόκαμε ἀπὸ φόβο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς παραιτήσουνε, ἂν ὀδηγήσῃ τὰ πλοῖα στὸν Ἴσθμό· καὶ ἂν τοὺς παραιτούσανε οἱ Ἀθηναῖοι, δὲ θὰ ἦτανε πιά ἀξιόμαχοι οἱ λοιποὶ. Προτίμησε λοιπὸν τὴ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλῆ, ἐκεῖ νὰ μείνουνε καὶ νὰ βγάλουνε πέρα τὸν ἀγώνα.

Ἔτσι λοιπὸν οἱ Ἕλληνες στρατηγοὶ στὴ Σαλαμίνα, ἀφοῦ μὲ λόγια δώσανε μεταξύ τους τὸν πρῶτον ἀκροβολισμό, δοθήκανε νὰ ἐτοιμάζονται γιὰ μάχη σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Εὐρυβιάδη. Καὶ ἄρχισε νὰ φέγγῃ ἡ μέρα, καὶ μόλις ὁ ἥλιος ἔβγαινε, ἔγινε σεισμός καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα· γι' αὐτὸ τοὺς φάνηκε καλὸ νὰ προσευχηθοῦνε στοὺς θεοὺς καὶ νὰ καλέσουνε συμμάχους τοὺς Αἰακίδες⁽¹⁸³⁾. Τὸ εἶπανε καὶ τὸ κάμανε ἀφοῦ προσευχηθῆκανε σ' ὅλους τοὺς θεοὺς, ὕστερα ζητήσανε καὶ τὴ βοήθεια ἀπὸ τὸν Αἴαντα καὶ τὸν Τελαμόνα, τοὺς Σαλαμίνιους ἥρωες, καὶ ὅσο γιὰ τὸν Αἰακὸ καὶ τοὺς ἄλλους Αἰακίδες στείλανε πλοῖο ἐπίτηδες στὴν Αἴγινα.

4. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Περσῶν.

Ἀφοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξη πήγανε νὰ ἰδοῦνε μὲ τὰ μάτια τους στὴν Τραχίνα τὸ χαλασμὸ τῶν Σπαρτιατῶν⁽¹⁸⁴⁾, περάσανε μὲ τὸ στόλο στὴν Ἰστιαία, μείνανε ἐκεῖ τρεῖς μέρες, προχωρήσανε μέσα ἀπὸ τὸν Εὐβοῖο καὶ σ' ἄλλες τρεῖς μέρες φτάσανε στὸ Φάληρο.

Ἐκεῖ ὁ Ξέρξης μοναχὸς του κατέβηκε κοντὰ στὰ πλοῖα, θέλοντας νὰ ἀνταμωθῆ μὲ τοὺς ἀρχηγούς καὶ ν' ἀκούσῃ τὶς γνώμες τους· φτάνοντας ἐκεῖ, κάθησε στὸ θρόνο του· τότε φτάσανε καλεσμένοι ἀπὸ τὰ πλοῖα οἱ διάφοροι τύραννοι τῶν ἐθνῶν τοῦ κράτους του καὶ οἱ ταξίαρχοι τῶν πλοίων καὶ καθήσανε κι αὐτοὶ κατὰ τὴ σειρά πὺ ἠθέλε τὸν καθένα νὰ τιμήσῃ ὁ βασιλέας· πρῶτος κάθησε ὁ Σιδώνιος, ὕστερα ὁ Τύριος καὶ κατόπι οἱ ἄλλοι. Καθὼς ἦτανε καθισμένοι μὲ τάξη καὶ μὲ σεβασμό, ἔστειλε ὁ Ξέρ-

ξης τὸ Μαρδόνιο καὶ ῥωτοῦσε τὴ γνώμη τους ἂν ἔπρεπε νὰ κάμη ναυμαχία.

Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Μαρδόνιος φέροντας γύρω, ῥώτησε πρῶτο τὸ Σιδώνιο, καὶ μὲ τὴ γνώμη τοῦ Σιδωνίου συμφωνοῦσανε καὶ οἱ ἄλλοι, λέγοντας νὰ γίνῃ ναυμαχία, ἄρесе καὶ στὸν Ξέρξη αὐτὴ ἡ γνώμη καὶ παράγγειλε νὰ τὴν ἀκολουθήσουνε. Ἀφοῦ δοθήκανε οἱ κατάλληλες διαταγές, ξεκινήσανε ἀπὸ τὸ Φάληρο γιὰ τὴ Σαλαμίνα καὶ φτάνοντας ἐκεῖ, μὲ ἡσυχία μπήκανε σὲ παρατάξη. Τότε ὅμως ἡ μέρα δὲν τοὺς ἔφτανε νὰ ναυμαχήσουνε, γιὰτὶ ἡ νύχτα πλάκωνε· ἐτοιμαζόντανε ὅμως γιὰ τὴν ἄλλη μέρα. Φόβος καὶ τρόμος ἔπιασε τοὺς Ἕλληνες, καὶ μάλιστα τοὺς Πελοποννησίους, γιὰτὶ μένοντας ἐκεῖ θὰ ναυμαχοῦσανε γιὰ τῶν Ἀθηναίων τὴ χώρα ἂν ὅμως νικηθοῦνε, θὰ μείνουνε ἀποκλεισμένοι καὶ θὰ πολιορκηθοῦνε στὸ νησί, ἀφήνοντας τὸ δικό τους τόπο ἀφύλαχτο.

5. Προσπάθειες τοῦ Θεμιστοκλῆ νὰ ναυμαχήσουνε οἱ Ἕλληνες στὴ Σαλαμίνα.

Τὴν ἴδια νύχτα ὁ πεζὸς στρατὸς τῶν βαρβάρων κίνησε γιὰ τὴν Πελοπόννησο· ὅμως ὅλα τὰ δυνατὰ μέτρα εἶχανε παρῆθι νὰ μὴν περάσουνε οἱ βάρβαροι διὰ ξηρᾶς. Γιὰτὶ μόλις εἶχανε μάθει οἱ Πελοποννήσιοι τὸ θάνατο τοῦ Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλες, συναχτήκανε μὲ βία καὶ στρατοπεδέψανε στὸν Ἴσθμό· στρατηγὸς τοὺς ἦτανε ὁ Κλεόμβροτος τοῦ Ἀλεξανδρίδη, ἀδερφὸς τοῦ Λεωνίδα· ἐκεῖ στρατοπεδευμένοι ἀποκλείσανε τὸ δρόμο⁽¹³⁶⁾ πὸν περνάει ἀπὸ τὶς Σκιρωνίδες πέτρες· ὕστερα, ἀφοῦ τὸ συζητήσανε καὶ τὸ ἀποφασίσανε πρῶτα, ἀρχίσανε νὰ χτίζουνε τεῖχος ἀπὸ τοῦ Ἴσθμοῦ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη· καὶ ἐπειδὴ δουλεύανε πολλὰς μυριάδες χωρὶς ἐξάφραση, τὸ ἔργο προχωροῦσε· γιὰτὶ καὶ πέτρες καὶ πλῆθρες καὶ ξύλα καὶ καλάθια ἄμμο γεμάτα κουβαλοῦσανε, καὶ δὲν παύανε στιγμὴ τὴ δουλειά, μέρα καὶ νύχτα.

Οἱ συναγμένοι Ἕλληνες στὸν Ἴσθμό ἦταν αὐτοὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅλοι οἱ Ἀρκάδες, Ἡλεῖοι καὶ Κορίνθιοι, Σικυώνιοι καὶ Ἐπιδαύριοι, Φλιάσιοι, Τροιζήνιοι καὶ Ἐρμιονεῖς. Αὐτοὶ ἦταν ὅλοι πὸν τρέξανε ἐκεῖ βοήθεια ἀπὸ μεγάλο φόβο γιὰ τῆς Ἑλλάδας τὸν κίνδυνο. Οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἔμειναν ἀδιάφοροι. Καὶ οἱ γιορτῆς τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν Καρνείων⁽¹³⁶⁾ εἶχανε περᾶσει πιά.

Εἶπα γι' αὐτοὺς ποὺ βρισκόντανε στὸν Ἴσθμό, σὲ τί ἐργασία καταγινόντανε, ἀφοῦ ὁ κίνδυνος ἦτανε γιὰ ὅλα κι ἀπὸ τὰ πλοῖα δὲν ἐλπίζανε νὰ ἰδοῦνε σωτηρία. Ὅσοι βρισκόντανε στὴ Σαλαμίνα μαθαίνοντας αὐτὰ καὶ πάλι εἶχανε φόβο ὄχι γιὰ τὸν ἴδιον ἑαυτό τους, ὅσο γιὰ τὴν τύχη τῆς Πελοποννήσου. Στὴν ἀρχὴ σμίγοντας ἄντρας μὲ ἄντρα μιλούσανε σιγὰ κι ἀπορούσανε γιὰ τὴν ἀβουλία τοῦ Εὐρυβιάδη τέλος τὸ προῶμα ξέσπασε. Καὶ ἔγινε τότε συμβούλιο, καὶ πολλὰ λόγια λεγόντανε καὶ ξαναλεγόντανε, ἄλλοι πὼς ἔπρεπε, φεύγοντας γιὰ τὴν Πελοπόννησο, γι' αὐτὴ καὶ νὰ πολεμήσουνε καὶ ὄχι νὰ μείνουνε καὶ νὰ κάμουνε πόλεμο γιὰ χώρα κυριευμένη· οἱ Ἀθηναῖοι πάλι καὶ οἱ Αἰγινῆτες καὶ οἱ Μεγαρεῖς, ἐκεῖ νὰ μείνουνε κι ἐκεῖ νὰ πολεμήσουνε.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς βλέποντας πὼς νικοῦσε ἡ γνώμη τῶν Πελοποννησίων, βγαίνει κρυφὰ ἀπὸ τὸ συμβούλιο καὶ στέλνει ἄνθρωπο μὲ πλοῖο στῶν Μήδων τὸ στρατόπεδο καὶ παραγγέλλει νὰ τοὺς πῆ ὅσα ἦτανε ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος αὐτός, Σίκιννος τὸ ὄνομά του, ἦτανε δοῦλος καὶ παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν τοῦ Θεμιστοκλῆ. Ἀργότερα ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἔκαμε πολίτη Θεσπιέα, ὅταν ἡ πόλη αὐτὴ δεχότανε ξένους πολῖτες, καὶ τὸν ἐφόρτωσε μὲ χρήματα. Αὐτὸς λοιπὸν τότε φτάνοντας στοὺς στρατηγούς τῶν βαρβάρων, τοὺς εἶπε· «Μὲ ἔστειλε ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων—ἐπειδὴ ἔχει φρονήματα φιλικὰ πρὸς τὸ βασιλεῖα καὶ θέλει τὰ δικά σας πράγματα νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ κι ὄχι τὰ ἑλληνικὰ—νὰ σᾶς πῶ πὼς οἱ Ἕλληνες τρομασμένοι ἀρχίσανε νὰ βάνουνε στὸ νοῦ φευγάλα· τώρα λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς σᾶς δίνει εὐκαιρία νὰ καταφέρετε ἔργο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο λαμπρό, ἂν δὲν τοὺς ἀφήσετε νὰ σᾶς ξεφύγουνε· γιατί οὔτε εἶναι μεταξύ τους σύμφωνοι οὔτε καὶ θὰ ἀντισταθοῦνε πιά, ἀλλὰ θὰ τοὺς ἰδῆτε νὰ πολεμᾶνε μεταξύ τους αὐτούς, ποὺ εἶναι μὲ τὰ δικά σας τὰ φρονήματα, μὲ τοὺς ἄλλους, ποὺ εἶναι ἐναντίοι σας». Ὁ Σίκιννος, ἀφοῦ τὰ εἶπε αὐτά, ἔφυγε τρεχάλα.

Στοὺς Πέρσες τὰ λόγια τοῦτα φανήκανε ἀξιόπιστα· πρῶτα λοιπὸν ρίξαν ἀπάνω στὸ νησί Ψυττάλεια⁽¹⁸⁷⁾, τὸ ἀνάμεσα στὴ Σαλαμίνα καὶ στὴν ξηρά, ἓνα πολυάριθμο σῶμα. Ἐπειτα, φτάνοντας τὰ μεσάνυχτα, ἀναπτύξανε τὸ δυτικὸ τους πλευρὸ σὲ κύκλο πρὸς τὴ Σαλαμίνα, ἀνοιχτήκανε σὲ μάχη οἱ ἄλλοι ποὺ ἦτανε παραταγμένοι κοντὰ στὴν Κέο καὶ τὴν Κυνόσουρα⁽¹⁸⁸⁾,

καὶ τέλος κρατούσανε μὲ τὰ πλοῖα τοὺς γραμμὴ ὄλον τὸν πορθμὸ ἴσαμε τῇ Μουνιχία⁽¹³⁹⁾. Αὐτὴ τὴν παράταξη τὴν κάμανε μὲ σκοπὸ νὰ μὴ μπορέσουνε οἱ Ἕλληνες ὄχι νὰ φύγουνε, ἀλλὰ ἀποκλεισμένοι στὴ Σαλαμίνα νὰ πληρώσουνε ὅλα τοὺς τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀρτεμισίου. Στὴν Ψυττάλεια πάλιν κάμανε τὴν ἀπόβαση μὲ σκοπὸ πῶς, ἂν γίνη ναυμαχία, ἐκεῖ χωρὶς ἄλλο θὰ ριχτοῦνε ἄνθρωποι καὶ νανάγια, καὶ τοὺς δικούς τοὺς ἐκεῖ θὰ τοὺς βοηθοῦνε, ἐνῶ θὰ σκοτώσουνε τοὺς ἐχθρούς. Ὅλα αὐτὰ τὰ κάνανε μὲ ἡσυχία γιὰ νὰ μὴν τοὺς πάρουνε εἰδηση οἱ ἐχθροί. Καὶ ὅλη τὴ νύχτα, χωρὶς νὰ κλείσουνε μάτι, ἐτοιμαζόντανε.

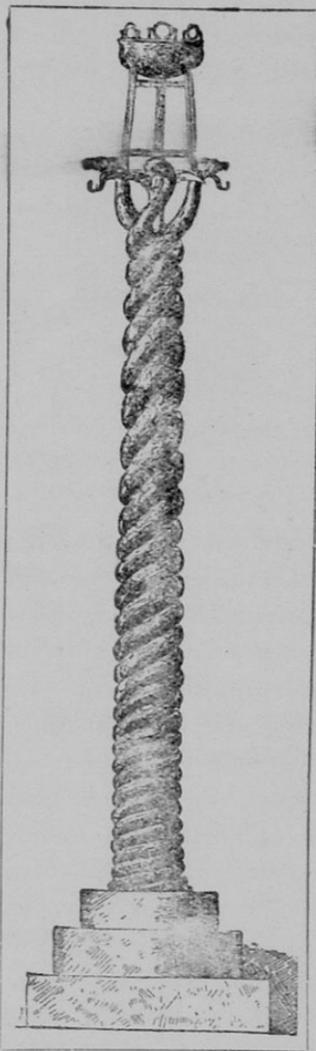
Οἱ στρατηγοὶ στὴ Σαλαμίνα ἐξακολουθοῦσανε νὰ λογοφέρουνε, ὅμως δὲν ξαίρανε πῶς οἱ βάρβαροι τοὺς περιζῶνανε μὲ τὰ πλοῖα, ἀλλὰ νομίζανε πῶς κρατούσανε τὶς θέσεις, πού καὶ τὴν ἡμέρα τοὺς βλέπανε νὰ τὶς κρατοῦνε.

Καὶ ἐνῶ βρισκόντανε ἀκόμα στὸ συμβούλιο, ἔφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγινα⁽¹⁴⁰⁾ ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου, Ἀθηναῖος ἐξορισμένος⁽¹⁴¹⁾ ἀπὸ τὸ δῆμο, ἄνθρωπος ὅμως πού ἐγώ, ἀφοῦ ἐρώτησα καὶ ἔμαθα τὸ χαρακτήρα του, σχηματίσα τὴ γνώμη πὼς ὑπῆρξε ὁ πιὸ ἐνάρετος καὶ ὁ πιὸ δίκαιος μέσα στὴν πόλη. Αὐτός, ἀφοῦ πῆγε ἀπόξω στὸ συνέδριο, φώναξε τὸ Θεμιστοκλή νὰ βγῆ, ἂν καὶ ἦτανε ὄχι φίλος, ἀλλὰ μεγάλος ἐχθρὸς του· ἀπὸ τὴν αἰτία ὅμως τῆς τωρινῆς συμφορᾶς πού πλησίαζε, λησιμόνησε τὴν περασμένη ἔχθρα θέλοντας νὰ τὸν ἀνταμώση. Εἶχε ἀκούσει ἀπὸ πρωτῆτερα πῶς οἱ Πελοποννήσιοι βιαζόντανε νὰ φύγουνε μὲ τὰ πλοῖα στὸν Ἰσθμὸ. Ἀφοῦ βγῆκε ἔξω ὁ Θεμιστοκλής, τοῦ εἶπε ὁ Ἀριστείδης· «Ἐμεῖς ἦτανε γραφτὸ μας, καὶ τὸν περασμένο καιρὸ καὶ τώρα μάλιστα νὰ φιλονικᾶμε ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ μας μεγαλύτερο καλὸ νὰ κάμη στὴν πατρίδα. Σοῦ λέω λοιπὸν πῶς, καὶ πολλὰ νὰ ποῦνε καὶ λίγα οἱ Πελοποννήσιοι γιὰ τὴν ἀναχώρησή τους ἀπ' ἐδῶ, εἶναι τὸ ἴδιο. Γιατὶ ἐγὼ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, καὶ σὲ βεβαιώνω πῶς τώρα καὶ νὰ θέλουνε ὁ Εὐρυβιάδης καὶ οἱ Κορίνθιοι δὲ θὰ φύγουνε, ὅσο καὶ νὰ θέλουνε· εἴμαστε κλεισμένοι ὀλόγυρα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἔμπα καὶ πὲς τοὺς τα».

*Αριστείδης

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποκρίθη· «Καλῶς ἦρθες μὲ τὶς καλὰς σου συμβουλὰς καὶ τὶς ἐπίκαιρας εἰδήσεις σου· γιατί ἐκεῖνα ποὺ παρακαλοῦσα ἐγὼ νὰ γίνουνη, αὐτὰ τὰ εἶδες ἐσὺ μὲ τὰ μάτια σου, καθὼς ἐρχόσουνα. Μάθε λοιπὸν πὼς ὅτι κάνουνε οἱ Μῆδοι ἀπὸ δική μου αἰτία τὸ κάμουνε. Ἐσὺ ὅμως ὁ ἴδιος, ποὺ φέρνεις τὶς καλὰς εἰδήσεις, φέρε τες σ' αὐτοὺς καὶ μοναχὸς σου. Γιατί, ἂν ἐγὼ τοὺς τὰ πῶ, θὰ νομιστῶ πὼς τάπλασα μοναχὸς μου καὶ δὲ θὰ τοὺς πείσω πὼς ἀλήθεια εἶναι αὐτὰ ἔργα τῶν βαρβάρων· ἔλα λοιπὸν, παρουσιάσου μοναχὸς σου καὶ διηγῆσου πὼς εἶναι τὰ πράματα. Ἄφοῦ τοὺς τὰ πῆς, ἂν σὲ πιστέψουνη, πάει καλά· ἂν ὅμως δὲν τοὺς φανοῦνη πιστευτά, γιὰ μᾶς τὸ ἴδιο κάνει γιατί δὲ θὰ ξεφύγουνη, ἀφοῦ, καθὼς ἐσὺ τὸ λές, εἴμαστε κυκλωμένοι ἀπ' ὅλες τὶς μεριές».

Ὁ τρίποδας ποὺ ἀφιερώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας στὸν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν

Ὁ Ἀριστείδης παρουσιάστηκε καὶ τὰ εἶπε· πὼς δηλ. ἔφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγινα καὶ παρὰ τρίχα ξέφυγε, χωρὶς νὰ τὸν καταλάβουν τ' ἀραγμένα πλοῖα· λοιπὸν ὅλο τὸ στρατόπεδο τὸ ἑλληνικὸ εἶναι ζωσμένο ἀπὸ τὸ στόλο τοῦ Ξέρξη· νὰ ἐτοιμάζουνη λοιπὸν τοὺς συμβούλευε, γιὰ ν' ἀποκρούσουνη τὸν ἐχθρό· καὶ ἀφοῦ τὰ εἶπε αὐτά, τραβήχτηκε. Καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχίσανε πάλι τὶς φιλονικίες, γιατί οἱ περισσότεροὶ στρατηγοὶ δὲν πιστεύανε στὰ νέα αὐτὰ ποὺ μάθανε.

Καὶ ἐνῶ αὐτοὶ ἐπιμένανε νὰ μὴν πιστεύουνη, ἔφτασε πλοῖο αὐτόμολο μὲ πλήρωμα καὶ μὲ κυβερνήτη Τηνιακό, τὸν Παναίτιο τοῦ Σωσιμένη, καὶ τὸ πλοῖο αὐτό, στὸ τέλος, ἔφερε ὅλη τὴν ἀλήθεια. Γιὰ τὸ κατόρθωμα

τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν Τηνίων εἶναι γραμμένο στοὺς Δελφοὺς ἀπάνω στὸν τρίποδα⁽¹⁴²⁾ μαζί με τὰ ἄλλα ὀνόματα τῶν νικητῶν τοῦ βαρβάρου.

6. Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.).

Ἐποὶ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες δεχτήκανε ὡς ἀληθινὰ τὰ λόγια τῶν Τηνίων, ἐτοιμαζόντανε γιὰ ναυμαχία· καὶ ἄρχιζε νὰ χαράζη ἡ ἀγῆ· καὶ οἱ στρατηγοὶ ἀποῦ συναΐχανε τὰ πληρώματα, πρῶτος μίλησε ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ εἶπε ἀπ' ὅλους τὰ σωστότερα, κάνοντας σύγκριση τί εἶναι τὸ καλύτερο καὶ τί εἶναι τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅσα πράματα φυσικὰ καὶ περιστατικὰ συμβαίνουν στοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἀποῦ τοὺς παρακίνησε νὰ προτιμήσουνε τὰ καλύτερα, ἔκοψε τὸ λόγο του καὶ παράγγειλε νὰ μπαίνουνε στὰ πλοῖα. Καὶ ἀμέσως αὐτοὶ ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε· ὅπου, ἔφτασε καὶ ἡ τριήρης πού ἦτανε σταλμένη στὴν Αἴγινα γιὰ τοὺς Αἰακίδες. Τότε λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἀνοιγόντανε μ' ὅλα τὰ πλοῖα τους.

Καὶ ἐνῶ προχωροῦσανε, ἀμέσως οἱ βάρβαροι ἀρχίσανε τὴν ἐπίθεση. Καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τραβιόντανε πίσω με τὴν πρύμνη πολὺ κοντὰ κατὰ τ' ἀκρογιάλι· ὁ Ἄμεινίας ὅμως ἀπὸ τὴν Παλλήνη, Ἀθηναῖος, ὤρμησε ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ καὶ χτύπησε με τὸ ἔμβολο ἓνα ἐχθρικό πλοῖο. Καὶ ἐπειδὴ τὰ δυὸ πλοῖα ἔτσι μπλεγμένα δὲ μπορούσανε νὰ χωριστοῦνε, τότε λοιπὸν τρέχοντας βοήθεια τοῦ Ἄμεινία οἱ ἄλλοι, ἀρχίσανε τὴ συμπλοκή. Ἔτσι λένε οἱ Ἀθηναῖοι πὼς κάμανε τὴν ἀρχὴ τῆς ναυμαχίας· οἱ Αἰγινήτες ὅμως λένε πὼς ἡ τριήρης, πού εἶχε πάει στὴν Αἴγινα γιὰ τοὺς Αἰακίδες, αὐτὴ ἦτανε πού ἔκαμε τὴν ἀρχή. Λέγεται ἀκόμα κι αὐτό, πὼς φάντασμα γυναίκας παρουσιάστηκε καὶ τοὺς παρακίνησε με τόσο δυνατὴ φωνή, ὥστε τὴν ἄκουσε ὅλο τὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων ν' ἀρχίζη με τὰ λόγια αὐτὰ τὰ ὄνειδιστικά τὴν προτροπὴ της: «Ἄθλιοι ἄνθρωποι, ὡς πόσο πιά θὰ ὑποχωρήτε;»

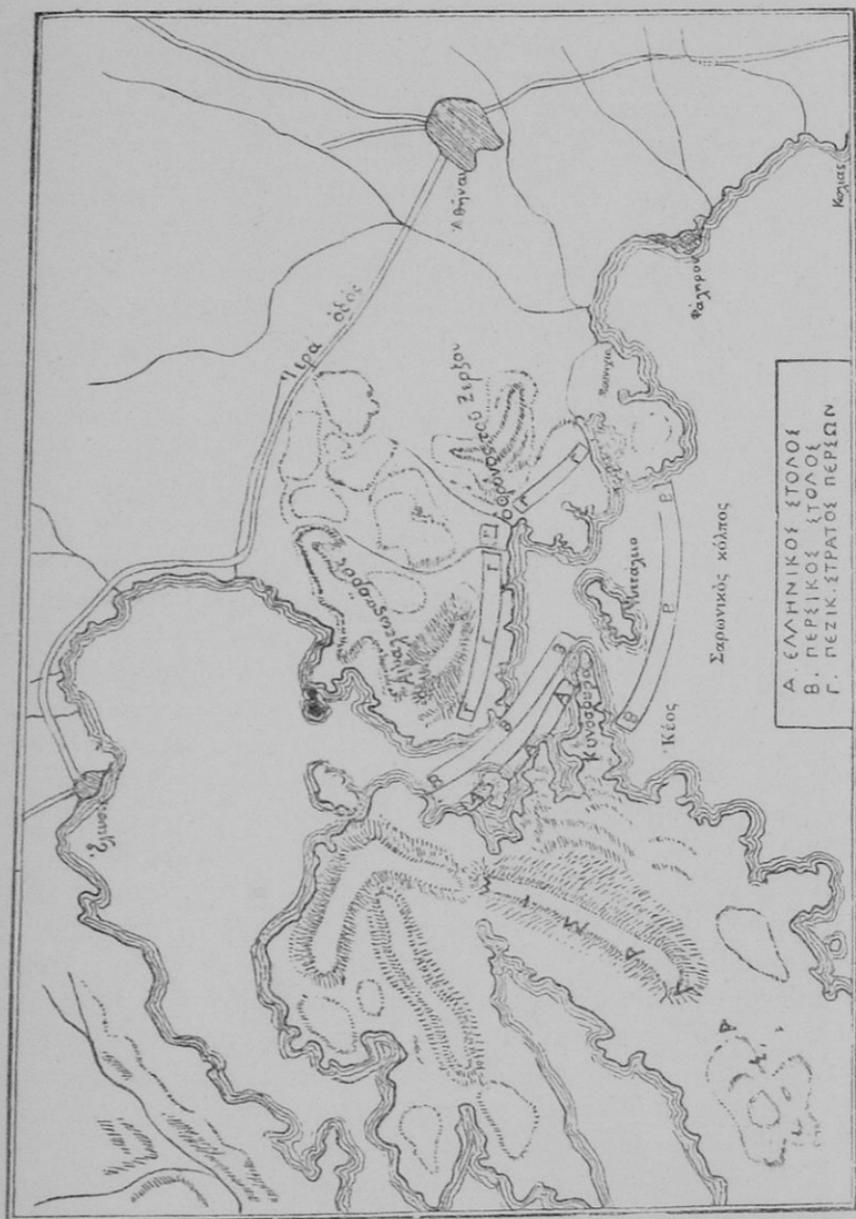
Ἀντικρὺ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἦτανε παραταγμένοι οἱ Φοίνικες (κρατοῦσανε αὐτοὶ τὸ δυτικὸ πλευρὸ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα) καὶ ἀντικρὺ τῶν Λακεδαιμονίων οἱ Ἴωνες (αὐτοὶ κρατοῦσανε τὸ ἀνατολικὸ πλευρὸ κατὰ τὸν Πειραιᾶ). Ἀπὸ τοὺς Ἴωνες ὅμως λίγοι δειχόντανε τάχα δειλοὶ κατὰ τὴν ὑπόδειξη πού ὁ Θεμιστοκλῆς⁽¹⁴³⁾ τοὺς εἶχε κάμει, οἱ περισσότεροι ὅμως ὄχι. Καὶ μπορῶ πολλὰ ὀνόματα Ἴωνων τριηράρχων ν' ἀραδιάσω, πού κυριέψανε πλοῖα

ἑλληνικά, ὅμως δὲ θὰ τοὺς κάμω αὐτὴ τῇ χάρῃ, μόνο θὰ ἐξαιρέσω τὸ Θεομήστορα γιὸ τοῦ Ἄνδροδάμαντα καὶ τὸ Φύλακο τοῦ Ἰστιαίου, Σαμίους καὶ τοὺς δυό. Καὶ θ' ἀναφέρω αὐτοὺς μονάρχους γιὰ τὸ λόγο πὼς ὁ Θεομήστορας γι' αὐτό του τὸ κατόρθωμα διωρίστηκε ἀπὸ τοὺς Πέρσες τύραννος τῆς Σάμου, καὶ ὁ Φύλακος εὐεργέτης τοῦ βασιλέα ἀνακηρύχτηκε καὶ γῆ ἀπ' αὐτὸν ἔλαβε μεγάλη.

Τὰ περισσότερα πλοῖα τῶν Περσῶν βυθιστήκανε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Αἰγινῆτες, καὶ δὲ μπορούσανε παρ' αὐτὸ νὰ πάθουνε πὺν πάθανε, ἀφοῦ τὰ ἑλληνικά πλοῖα ναυμαχούσανε μὲ τέχνη καὶ μὲ τάξη, ἐνῶ οἱ βάρβαροι οὔτε τάξη φυλάξανε οὔτε μὲ προσοχὴ κάνανε τὰ κινήματά τους, ἂν καὶ ἐκείνη τὴν ἡμέρα φανήκανε πολὺ ἀνδρειότεροι παρὰ ὅσο πρωτίτερα στὴν Εὐβοία καθέννας βάνοντας τὰ δυνατά του καὶ τρέμοντας ἀπὸ τὸν Ξέρξη· γιὰ τὸ φαινότανε πὼς ἦτανε μπροστά του ὁ βασιλέας καὶ τὸν ἀγνάντευε⁽¹⁴⁴⁾.

Γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, βαρβάρους ἢ Ἕλληνες, πὼς ἀγωνίστηκε καθέννας χωριστά, δὲ μπορῶ νὰ πῶ τὴν κάθε ἀλήθεια· ὅσο γιὰ τὴν Ἀρτεμισία⁽¹⁴⁵⁾, θὰ πῶ ὅσα ἔπραξε, καὶ πὼς μεγαλύτερη χάρῃ ἀπόκτησε γι' αὐτὰ κοντὰ στὸ βασιλέα. Ἐνῶ σὲ μεγάλη σύγχυση βρισκότανε ὁ στόλος τοῦ βασιλέα, ἔτυχε στὸ μεταξὺ πλοῖο ἀθηναϊκὸ νὰ κυνηγή τὴν Ἀρτεμισία· καὶ τότε αὐτὴ βλέποντας πὼς δὲ θὰ γλυτώσῃ, γιὰ τὴν ἄλλα φιλικὰ πλοῖα ἦτανε μπροστά της καὶ τὸ δικό της πολὺ πρὸς τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν, νὰ τί τῆς κατέβηκε στὸ νοῦ νὰ κάμῃ, καὶ τῆς βγήκε σὲ καλό. Καθὼς τὴν κυνηγοῦσε τὸ ἀττικὸ, ρίχτηκε μὲ τὸ ἔμβολο σὲ φιλικὸ πλοῖο τῶν Καλυνδέων⁽¹⁴⁶⁾, ὅπου βρισκότανε καὶ ὁ βασιλέας τους Δαμασίθυμος. Ἄν ὑπῆρχε καὶ καμιὰ αἰτία φιλονικίας μ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺν ἦτανε οἱ δυό τους στὸν Ἑλλήσποντο δὲν ἔχω τίποτα νὰ βεβαιώσω, οὔτε ἂν ἡ Ἀρτεμισία τὸ ἔκαμε τώρα μὲ σκοπὸ, ἢ κατὰ τύχην βρέθηκε μπροστά της τὸ πλοῖο τῶν Καλυνδέων. Καθὼς ὅμως χτύπησε τὸ πλοῖο καὶ τὸ βύθισε, ἀπ' αὐτὴ τὴν καλὴ τῆς τύχην ὠφελήθηκε διπλά· γιὰ τὴν καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀττικοῦ πλοίου βλέποντάς τη νὰ προσβάλλῃ πλοῖο βαρβαρικὸ, νόμισε τὸ δικό της εἴτε γιὰ πλοῖο ἑλληνικὸ εἴτε γιὰ βαρβαρικὸ, πὺν ἦρθε καὶ πολεμοῦσε μὲ τὸ μέρος τους, καὶ γυρίζοντας τὴν πλώρη τότε ρίχτηκε σ' ἄλλα ἐχθρικά πλοῖα.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ περιστατικὸ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὴ βοήθησε νὰ ξεφύγῃ καὶ νὰ μὴ χαθῇ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐνῶ εἶχε κάμει κακό,

Σχέδιον της ναυμαχίας της Σαλαμίνος

ἀπ' αὐτὸ ἴσα-ἴσα τὸ κακὸ βρῆκε μεγάλη χάρη κοντὰ στὸν Ξέρξη. Λένε δηλαδή πῶς, ἐκεῖ πού ὁ βασιλέας ἀγνάντευε, εἶδε τὸ πλοῖο τῆς πού χτυποῦσε τὸ ἄλλο, καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς γύρω σ' αὐτὸν εἶπε: «Βλέπεις, ἀφέντη, τὴν Ἄρτεμισία πόσο παλικάρῖσια πολεμαίει καὶ βύθισε πλοῖο ἐχθρικό;» Καὶ ὁ βασιλέας ρώτησε ἂν ἀλήθεια ἦτανε αὐτὸ τῆς Ἄρτεμισίας κατόρθωμα· καὶ οἱ ἄλλοι γύρω του τὸ βεβαιώσανε, λέγοντας πὼς ξεχωρίζουνε καθαρὰ τὸ πλοῖο ἀπὸ τὸ σῆμα του καὶ πὼς τὸ βυθισμένο πλοῖο ἦτανε ἐχθρικό. Καὶ δὲ φτάνανε τ' ἄλλα περιστατικὰ πού συμπέσανε γιὰ τὸ καλὸ τῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ καλυνδικὸ πλοῖο κανέναν δὲ γλύτωσε ἀπὸ τὸ ναυάγιο γιὰ νὰ τὴν κατηγορήσῃ. Καὶ λένε πὼς ὁ Ξέρξης ἀποκρίθηκε σ' αὐτά: «Οἱ ἄνδρες ἐδωπέρα γυναῖκες ἔχουνε γίνεи καὶ οἱ γυναῖκες ἄνδρες».

Σ' αὐτὴ τῇ μάχῃ σκοτώθηκε ὁ Ἄριαβίγνης, γιὸς τοῦ Δαρείου καὶ ἀδερφὸς τοῦ Ξέρξη, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀκόμα ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, τοὺς Μήδους καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους· ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ὅμως πολὺ λίγοι, γιατί ξαίροντας νὰ κολυμποῦν, ἅμα βουλιάζανε τὰ πλοῖα τους, ὅσοι δὲν πεθαίνανε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν ἐχθρῶν, κολυμπώντας περνοῦσανε στὴ Σαλαμίνα. Οἱ περισσότεροὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς βαρβάρους χαθῆκανε στὴ θάλασσα, γιατί δὲν ξαίρανε νὰ κολυμποῦν. Καὶ μόλις τὰ πλοῖα τῆς πρώτης γραμμῆς δοθήκανε σὲ φυγὴ, τότε γίνηκε ἡ μεγάλη τους καταστροφὴ. Γιατὶ ὅσοι ἦτανε ἀπὸ πίσω, θέλοντας μὲ τὰ πλοῖα τους νὰ περάσουν ἐμπρός, γιὰ νὰ δεῖξουνε κι αὐτοὶ κάποια ὑπηρεσία στὸ βασιλέα, πέφτανε μὲ τὰ πλοῖα τους ἀπάνω σ' ἄλλα πού φεύγανε.

Ἐγινε καὶ κάτι ἄλλο σ' αὐτὴ τὴν ταραχὴ· ἀπὸ τοὺς Φοίνικες μερικοὶ πού τὰ πλοῖα τους εἶχανε χαθῆ, πήγανε στὸ βασιλέα καὶ κατηγοροῦσανε τοὺς Ἴωνες, πὼς ἐξ αἰτίας τους ἔγινε ὁ χαμὸς τῶν πλοίων ἐπειδὴ ἦτανε προδότες. Συνέλεσε ὅμως τὸ πρᾶμα ἔτσι, ὥστε καὶ τῶν Ἰώνων οἱ στρατηγοὶ νὰ μὴ χαθοῦνε καὶ οἱ κατήγοροὶ τοὺς Φοίνικες νὰ πάρουνε τὴν πληρωμὴ τους· ἐνῶ αὐτοὶ μιλοῦσανε ἀκόμη, πλοῖο σαμοθρακικὸ χτύπησε ἄλλο ἀθηναϊκὸ, καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ βυθίστηκε, καὶ τότε πλοῖο αἰγινήτικὸ ρίχτηκε καὶ βούλιαξε τὸ σαμοθρακικὸ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σαμοθράκες⁽¹⁴⁾ εἶναι καλοὶ στὸ ἀκόντιο, χτυπώντας τοὺς στρατιῶτες τοῦ πλοίου, πού ἔκαμε τὴν ἐπίθεση στὸ δικό τους, τοὺς ρίξανε στὸ νερὸ καὶ μπῆκανε καὶ κυριέψανε τὸ πλοῖο τους. Αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ἔσωσε τοὺς Ἴωνες· γιατί καθὼς τοὺς εἶδε ὁ βασιλέας νὰ κάνουνε τόσο

Η ναυμαχία Σαλαμίνας
(Μουσουλμανική)
(Αναπαύση),
Σαλαμίνας

μεγάλη πράξη, γύρισε πρὸς τὸ μέρος τῶν Φοινίκων, πολὺ λυπημένος καὶ σὰ νὰ τοῦ φταίγανε ὅλοι, καὶ παράγγειλε νὰ τοὺς κόψουνε τὰ κεφάλια γιὰ νὰ μὴν κατηγοροῦνε τοὺς καλυτέρους των, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι φανήκανε δευλοί. Κάθε φορὰ πού ἔβλεπε ὁ Ξέρξης κανέναν ἀπὸ τοὺς δικούς του νὰ δείχνη καμιὰ γενναία πράξη στὴ ναυμαχία, ἔστελνε νὰ ρωτήσῃ ἀπὸ τὴ θέση πού καθότανε, χαμηλότερα ἀπὸ τὸ βουνὸ τοῦ Αἰγάλεω, ἀντικρὺ στὴ Σαλαμίνα, καὶ μάθαινε τ' ὄνομά του, καὶ οἱ γραμματικοὶ του σημειώνανε τὸν πλοίαρχο μὲ τὸ ἐπώνυμο καὶ μὲ τὴν πόλη του. Στὸ πάθημα τῶν

Ὁ Κερατόπυργος, ὅπου εἶχε στήσει τὸ θρόνο του ὁ Ξέρξης κατὰ τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας

Φοινίκων ἔτυχε παρῶν καὶ ὁ Ἄριαράμνης, Πέρσης φίλος τῶν Ἰώνων, καὶ βοήθησε κι αὐτὸς μὲ τὴ γνώμη του.

Ἐνῶ γινόντανε αὐτὰ μὲ τοὺς Φοίνικες, οἱ βάρβαροι δοθήκανε σὲ φυγὴ θέλοντας νὰ ξεφύγουνε κατὰ τὸ Φάληρο· οἱ Αἰγινῆτες τότε πιάνοντας τὸν πορθμὸ τοὺς κόψανε τὸ δρόμο, κι ἐκεῖ πράξαν ἔργα λαμπρά. Γιατί, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι μέσα στὴ σύγχυση βυθίζανε μὲ τὰ ἔμβολα καὶ ὅσα πλοῖα τοὺς ἀντιστεκότανε καὶ ὅσα τοὺς δείχνανε τὶς πλάτες, οἱ Αἰγινῆτες εἶχανε τὴν προσοχὴ σ' ἐκεῖνα πού θέλανε νὰ ξεφύγουνε ἀπὸ τὸν πορθμὸ· ἔτσι ὅσοι γλυτώνανε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους πέφτανε ἀπάνω στοὺς Αἰγινῆτες.

Σ' αὐτὴ τὴ ναυμαχία ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας κερδίσανε τὴν πρώτη δόξα οἱ Αἰγινῆτες καὶ ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες φανήκανε ξεχωριστοὶ ὁ Πολύκριτος ὁ Αἰγινῆτης καὶ οἱ

Ἄθηναῖοι Εὐμένης ἀπὸ τὸν Ἀναγυροῦντα καὶ Ἀμεινίας ἀπὸ τὴν Παλλήνη· ὁ τελευταῖος κινήγησε καὶ τὸ πλοῖο τῆς Ἀρτεμισίας, δὲν ἤξαιρε ὅμως ὅτι ἦτανε μέσα ἡ Ἀρτεμισία, εἰδεμὴ δὲ θὰ σταματοῦσε πρὶν τὴν πιάση εἴτε καὶ πιαστὴ ὁ ἴδιος. Εἶχε κηρυχτὴ διαταγὴ στοὺς πλοίαρχους τῶν Ἀθηναίων καὶ βραβεῖο μαζί δραχμῆς δέκα χιλιάδες γιὰ ὅποιον τὴν ἔπιανε ζωντανή· γιὰ τὸν φαινόμενον πρᾶμα βαρὺ, γυναίκα νὰ ἐκστρατέψῃ ἐναντίον τῆς Ἀθήνας. Ἔτσι λοιπὸν ἡ Ἀρτεμισία, καθὼς εἶπα, ἔξφυγε. Καὶ συναχτήκανε ὅλα τὰ ἐχθρικά πλοῖα, πὺ ἀπομείνανε στὸ Φάληρο.

Ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου, Ἀθηναῖος, πὺ τὸν ἀνάφερα λίγο πὺ πάνω ὡς ἄνδρα ἔξοχο, ἔδειξε κι αὐτὸς ἔργο λαμπρὸ σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα· ἀφοῦ πῆρε μαζί του πολλοὺς ὀπλίτες Ἀθηναίους πὺ βρισκόντανε παραταγμένοι στὸ ἀκρογιάλι τῆς Σαλαμίνας, τοὺς ἔβγαλε ἀπάνω στὴν Ψυττάλεια, καὶ σκοτώσανε ὅλους τοὺς Πέρσες πὺ ἦτανε ἐκεῖ.

7. Φυγὴ τοῦ Ξέρξης.

Ἀφοῦ ὁ Ξέρξης κατάλαβε τὴ συμφορὰ του, ἀπὸ φόβο μήπως κανεῖς Ἰωνας δώση στοὺς Ἕλληνες τὴ συμβουλή, εἴτε μοναχοὶ τοὺς τὸ συλλογιστοῦνε καὶ πᾶνε στὸν Ἑλλήσποντο νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια, καὶ ἔτσι μένοντας στὴν Εὐρώπη κινδυνέψῃ νὰ χαθῆ, ἄρχισε νὰ βάνῃ μὲ τὸ νοῦ του τὴ φευγάλα· ἐπειδὴ ὅμως ἠθέλε νὰ μὴ τὸν καταλάβουν μήτε οἱ Ἕλληνες μήτε οἱ δικοί του, ἄρχισε νὰ ἐπιχωματώῃ τάχα τὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ δένῃ μαζί φορτηγὰ φοινικικὰ γιὰ νὰ μεταχειριστῆ ὡς σχεδία μαζί καὶ ὡς πύργωμα, καὶ τέλος ἔκανε ἐτοιμασίες πολεμικῆς, γιὰ νὰ δώση τάχα κι ἄλλη ναυμαχία. Βλέποντάς τον οἱ ἄλλοι νὰ τὰ κάνῃ ὅλα αὐτὰ, σχημάτιζαν τὴ γνώμη πὺ μὲ τὰ σωστά του ἐτοιμαζότανε νὰ μείνῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ· τὸ Μαρδόνιο ὅμως τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν τὸν γελοῦσε, γιὰ εἶχε τὴν πείρα νὰ μπαίνει στὴ σκέψη του.

Ἐνῶ ὁ Ξέρξης καταγινότανε σ' αὐτὰ, ἔστειλε μαζί καὶ στὴν Περσία ταχυδρόμο νὰ δώση τὴν εἴδηση τῆς συμφορᾶς πὺ τὸν ἤθερε. Ἀπ' αὐτὴ τὴν τάξη τῶν ταχυδρόμων δὲν ὑπάρχει ἄλλος θνητὸς ἄξιος νὰ φτάσῃ γρηγορότερα καὶ νὰ πῶς οἱ Πέρσες ἐπινοήσανε αὐτὸ τὸ πρᾶμα. Λένε πὺ ὅσων ἡμερῶν εἶναι ἓνας δρόμος μακρινός, τόσα ἄλογα καὶ τόσοι ἄνδρες μοιράζονται τὴν ἀπό-

σταση, κάθε άνθρωπος και ἄλογο παίρνοντας μιᾶς ἡμέρας δρόμο οὔτε χιόνι οὔτε βροχή οὔτε κάμα οὔτε νύχτα τοὺς ἐμποδίζει νὰ περάσουνε τὸν ὠρισμένο δρόμο ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ γλήγορα. Ὁ πρῶτος λοιπὸν, ἀφοῦ τρέξη τὸ δικό του διάστημα, παραδίνει στὸ δεύτερο τὶς προσταγές, καὶ ὁ δεύτερος στὸν τρίτο· καὶ ἔτσι παρακάτω, ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο παραδίνουνε τρέχοντας τὶς διαταγές, σὰν τῆ λαμπαδηφορία⁽¹⁴⁸⁾ ποὺ κάνουνε οἱ Ἕλληνες, τὴν ἀφιερωμένη στὸν Ἡφαιστο.

Ἡ πρώτη λοιπὸν ἀγγελία φτάνοντας στὰ Σοῦσα, πὼς ὁ Ξέρξης εἶχε κυριέψει τὴν Ἀθήνα, τόση χαρὰ εἶχε δώσει στοὺς Πέρσες ποὺ εἶχανε μείνει στὴν πατρίδα τους, ὥστε εἶχανε στρώσει μὲ σμύρτα ὅλους τοὺς δρόμους καὶ καίγανε θυμιάματα, καὶ οἱ ἴδιοι εἶχανε παραδοθῆ σὲ θυσίες καὶ ξεφαντώματα. Ὅμως ἡ δεύτερη ἀγγελία φτάνοντας τόσο τοὺς σύγχυσε, ὥστε σκίζοντας ὅλοι τὰ φορέματά τους παραδοθήκανε σὲ ἀκράτητα κλάματα καὶ βογγητά, ρίχνοντας στὸ Μαρδόνιο τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ. Καὶ δὲ σκοτιζόντανε τόσο γιὰ τὰ πλοῖα οἱ Πέρσες κάνοντας αὐτά, ὅσο τρέμανε γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ξέρξη.

Καὶ τῶν Περσῶν ἡ ἀνησυχία βάσταξε ὥσπου ἔφτασε ὁ Ξέρξης καὶ τοὺς καθησύχασε. Ὁ Μαρδόνιος ὅμως βλέποντας τὸν Ξέρξη ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νὰ παίρνη κατάκαρδα τῆς ναυμαχίας τὸ κακό, ὑποπιεύοντάς τον ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη, πὼς εἶχε στὸ νοῦ του τὴ φευγάλα ἀπὸ τὴν Ἀττική, ἔτρεμε μέσα στὴν καρδιά του πὼς θὰ δώσει λόγο γιὰ τὴν παρακίνησε τὸ βασιλεῖα νὰ ἐκστρατέψη στὴν Ἑλλάδα· νόμισε λοιπὸν πὼς προτιμότερο ἦτανε νὰ διατρέξη κίνδυνο ἄλλη μιὰ φορά, καὶ ἢ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα ἢ ὁ ἴδιος νὰ τελειώσῃ τὴ ζωὴ του μὲ τιμὴ, ἀφοῦ ἐπιχείρησε ἔργα παράτολμα· νικοῦσε ὅμως μέσα του ἡ ἐπιθυμία νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα· ἀφοῦ λοιπὸν τὰ ζύγισε ὅλα αὐτά, παρουσιάστηκε στὸν Ξέρξη καὶ εἶπε· «Ἀφέντη, μήτε πρέπει νὰ λυπᾶσαι μήτε νὰ νομίζης μεγάλην συμφορὰ ὅσα γίνανε. Τὰ πλοῖα δὲν εἶναι τὰ μόνα ποὺ φέρνουνε τὴ νίκη, ἀλλὰ ὁ πεζικὸς καὶ ὁ ἵππικὸς στρατός. Καὶ σ' ἐσένα τώρα κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ θαρροῦνε πὼς τὰ κερδίσανε ὅλα δὲ θὰ τολμήσῃ νὰ βγῆ ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ νὰ σοῦ ἐπιτεθῆ, οὔτε ἄλλος κανεὶς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡπειρὸ θὰ τολμήσῃ. Ὅσοι τολμήσανε νὰ μᾶς ἀντισταθοῦνε, λάβανε τὴν τιμωρία τους. Ἄν εἶναι λοιπὸν τῆς γνώμης σου, ἀμέσως ἄς προσβάλλουμε τὴν Πελοπόννησο· ἂν ὅμως νομίσης καλὸ ν' ἀναβάλουμε, εὐκόλο εἶναι

κι αὐτό, χωρὶς ὅμως νὰ βαρυκαρδίξης· γιατί στοὺς Ἕλληνες κα-
 νένας δὲν ὑπάρχει γλυτωμὸς νὰ μὴ δώσουνε λόγο τῶν ὄσων ἔκα-
 μαν καὶ τώρα καὶ πρωτίτερα καὶ νὰ μὴ γίνουνε δοῦλοι δικοί
 σου. Αὐτὰ εἶναι τὰ πρῶτα πού θὰ κάμης τώρα ἂν ὅμως ἔχης
 ἀπόφαση νὰ πάρῃς ὁ ἴδιος τὸ στράτευμα καὶ νὰ φύγῃς, ἔχω καὶ
 ἄλλη πρόταση νὰ σοῦ κάμω. Μὴν ἀφήσῃς, βασιλέα, τοὺς Πέρσες
 νὰ γίνουνε γελοῖοι ἔμπρὸς στοὺς Ἕλληνες· γιατί οὔτε καμιὰ
 βλάβη οἱ Πέρσες σοῦ προξενήσανε οὔτε ἔχεις νὰ πῆς πὼς φανή-
 καμε δειλοί. Ἄν οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Κύπριοι καὶ
 οἱ Κίλικες φανήκανε δειλοί, ἢ δειλία δὲν εἶναι ἐλάττωμα πού
 νὰ ταιριαζῇ στοὺς Πέρσες. Τώρα λοιπόν, ἀφοῦ δὲ σοῦ φταῖνε οἱ
 Πέρσες τίποτε, ἄκουσε τὴ δική μου γνώμη· ἂν ἔχης ἀποφασίσει
 νὰ μὴ μείνῃς ἐδῶ, πάρε τὸν περισσότερο στρατὸ καὶ γύρισε στὰ
 βασιλεία σου, καὶ ἐγὼ ἀναλαβαίνω νὰ σοῦ παραδώσω τὴν Ἑλ-
 λάδα ὑποδουλωμένη, ἂν μ' ἀφήσῃς νὰ κρατήσω τριακόσιες χιλιά-
 δες στρατὸ διαλεχτό».

Ὁ Ξέρξης ἀκούγοντας αὐτὰ διάταξε τὸν Μαρδόνιο νὰ διαλέξῃ
 ὅσους θέλει ἀπὸ τὸ στράτευμα καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ κάμῃ τὰ
 ἔργα ταιριαστά μὲ τὰ λόγια του. Αὐτὰ γίνανε τὴν ἡμέρα ἐκείνη
 τὴ νύχτα οἱ στρατηγοὶ μὲ τοῦ βασιλέα τὴν προσταγὴ σηκώσανε
 τὰ πλοῖα ἀπὸ τὸ Φάληρο καὶ φύγανε πίσω στὸν Ἑλλησποντο
 ὅσο μοροῦσε γλήγορα καθέννας ἀπ' αὐτούς, γιὰ νὰ φυλάξουνε τὰ
 γεφύρια πού θὰ περνοῦσε ὁ βασιλέας. Ἄμα φτάσανε κοντὰ στὸ
 Ζωστήρα⁽¹⁴⁹⁾ οἱ βάρβαροι, κάτι χαμηλὰ ἀκρογιάλια τῆς στεριᾶς
 αὐτῆς, καθὼς προβάλλουνε στὴ θάλασσα, τὰ νομίσανε γιὰ πλοῖα,
 καὶ φεύγανε καὶ πάλι φεύγανε. Ἄφοῦ τρέξανε πολλὴ ὥρα, τότε
 καταλάβανε πὼς ἦτανε ἀκρωτήρια, καὶ ἀφοῦ μαζευτήκανε πάλι
 ἀκολουθήσανε τὸ δρόμο τους.

Ἄμα ξημέρωσε, βλέποντας οἱ Ἕλληνες τὸν περὶ στρατὸ νὰ
 μένῃ στὶς θέσεις του, νομίζανε πὼς καὶ τὰ πλοῖα βρισκόντανε
 στὸ Φάληρο, καὶ μὲ τὴν ἰδέα αὐτὴ, πὼς εἶχανε σκοπὸ νὰ ναυ-
 μαχήσουνε, κάνανε τὴν ἐτοιμυσία τους κι αὐτοὶ νὰ ὑπερασπιστοῦν.
 Ἄφοῦ ὅμως ἔμαθαν πὼς τὰ πλοῖα εἶχανε φύγει, ἀμέσως ἀπο-
 φασίσανε νὰ τοὺς πέσουνε ἀπὸ κοντά. Ἄν καὶ φτάσανε ὅμως
 ἴσαμε τὴν Ἄνδρο τρέχοντας, δὲν ξεχωρίσανε πουθενὰ τὸ στόλο
 τοῦ Ξέρξη· καὶ ἀφοῦ φτάσανε στὴν Ἄνδρο, ἀλλάζανε τὶς γνώ-
 μες τους. Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὴ δική του γνώμη ὑποστήριξε νὰ
 ἔξακολουθήσουνε τὴν καταδίωξη ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιά, καὶ ἴσα

νά πάνε στὸν Ἑλλάσποντο καὶ νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια. Ὁ Εὐρυβιάδης πρότεινε τὴν ἀντίθετη γνώμη, λέγοντας πῶς, ἂν λύσουνε τὰ γεφύρια, αὐτὸ θὰ ἦτανε τὸ πιὸ μεγάλο κακὸ ποὺ θὰ προξενούσανε οἱ ἴδιοι στὴν πατρίδα τους. Ἄν ἀναγκαζότανε ὁ Πέρσης ἀποκλεισμένος νὰ μείνη στὴν Εὐρώπη θάβανε τὰ δυνατά του νὰ μᾶς ἀνησυχῇ· γιατί ἤσυχάζοντας, οὔτε νὰ βάλῃ σὲ κάποια πρόοδο τὶς ὑποθέσεις του θὰ μπορῇ οὔτε καὶ θὰ ἔχη τρόπο νὰ γυρίσῃ πίσω στὴν Ἀσία, καὶ ἀπὸ τὴν πείνα τὸ στράτευμά του θὰ χαθῇ· ἂν ὅμως αὐτὸς καταπιαστῇ σὲ νέες ἐπιχειρήσεις, ὅλες οἱ πόλεις καὶ τὰ ἔθνη τὰ πρὸς τὴν Εὐρώπη μποροῦνε νὰ πάνε μὲ τὸ μέρος του ἢ μὲ τὸ μέσο τῆς ὑποταγῆς ἢ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴ κάνοντας συνθήκες· καὶ τροφή τους θὰ ἔχουνε οἱ Πέρσες τὴ χρονικὴ σοδειὰ τῶν Ἑλλήνων. Νομίζει λοιπὸν (ἔλεγε ὁ Εὐρυβιάδης) πῶς ἀφοῦ τσακίστηκε στὴ ναυμαχία ὁ Πέρσης, δὲ θὰ μείνη στὴν Εὐρώπη· ἄς τὸν ἀφήσουμε λοιπὸν νὰ φεύγῃ ἴσαμ' ἐκεῖ, ποὺ φεύγοντας νὰ φτάσῃ στὸ βασίλειό του· καὶ ἀποδῶ καὶ πέρα, ἔλεγε, ὁ πόλεμος ἔπρεπε νὰ γίνῃ γιὰ τὴ χώρα τῶν Περσῶν (καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἑλληνικὴ). Σ' αὐτὴ τὴ γνώμη προστεθήκανε καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Πελοποννησίων.

Ἄφοῦ κατάλαβε ὁ Θεμιστοκλῆς πῶς δὲ θὰ καταφέρῃ τοὺς περισσότερους, ἂν ὄχι ὅλους, νὰ τραβήξουνε γιὰ τὸν Ἑλλάσποντο, ἀμέσως ἔστειλε μὲ μικρὸ πλοῖο ἀνθρώπους ποὺ εἶχε σ' αὐτοὺς ἐμπιστοσύνη νὰ μὴ μαρτυρήσουνε, μ' ὅσα βασανιστήρια καὶ ἂν παθαίνανε, αὐτὰ ποὺ τοὺς παράγγελε νὰ ποῦνε στὸ βασιλεῖα· ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἦτανε πάλι ὁ Σίκιννος, ὁ δοῦλος του. Αὐτοὶ λοιπὸν φτάνοντας στὴν Ἀττικὴ, μείνανε στὸ πλοῖο μέσα, καὶ ὁ Σίκιννος ἀνέβηκε καὶ εἶπε στὸν Ξέρξη· «Μ' ἔστειλε ὁ Θεμιστοκλῆς τοῦ Νεοκλῆ, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὁ πιὸ ἄξιος καὶ πιὸ γνωστὸς ἀπ' ὅλους τοὺς συμμάχους, νὰ σοῦ πῶ ὅτι θέλοντας αὐτὸς νὰ σὲ δουλέψῃ κράτησε τοὺς Ἑλληνες, ποὺ εἶχανε σκοπὸ νὰ κυνηγήσουνε τὰ πλοῖα σου καὶ νὰ χαλάσουνε τὰ γεφύρια τοῦ Ἑλλάσποντου. Τώρα λοιπὸν, ἤσυχος ὅσο παίρνει, μπορεῖς νὰ πηγαίνῃς στὸ καλό». Ἄφοῦ εἶπε αὐτὰ ὁ Σίκιννος, γύρισε μὲ τοὺς ἄλλους πίσω. Οἱ Ἑλληνες πάλι μὲ τὸ στόλο, ἀφοῦ εἶχανε ἀποφασίσει νὰ μὴν προχωρήσουνε πιὸ πέρα κυνηγώντας τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων μήτε νὰ πάνε στὸν Ἑλλάσποντο νὰ χαλάσουνε τὸν πόρο, πολιορκήσανε τὴν Ἄνδρο μὲ σκοπὸ νὰ τὴν κυριέψουνε.

Ὁ Ξέρξης μὲ τὸ στρατὸ του, ἀφοῦ ἔμεινε λίγες ἡμέρες μετὰ

τῆ ναυμαχία, ξεκίνησε γιὰ τὴ Βοιωτία παίρνοντας τὸν ἴδιο δρόμο. Καὶ ὁ Μαρδόσιος νόμισε καλὸ νὰ συντροφέψη τὸ βασιλέα, ἀφοῦ ἦτανε περασμένος ὁ καιρὸς γιὰ πόλεμο, καὶ προτιμότερο ἦτανε νὰ ξεχειμάσῃ στὴ Θεσσαλία, κι ἀργότερα, μπαίνοντας ἢ ἀνοιξη, νὰ προσβάλλῃ τὴν Πελοπόννησο. Ἄμα φτάσανε στὴ Θεσσαλία, τότε διάλεξε ὁ Μαρδόσιος πρῶτα ὅλο τὸ σῶμα τῶν Περσῶν, τὸ γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἄθανatoi, ξέχωρα ἀπὸ τὸν Ὑδάρηνη ποῦ δὲν ἠθελε ν' ἀφήσῃ τὸ βασιλέα· ἔπειτα ἔλαβε ἀπὸ τοὺς ἄλλους Πέρσες τοὺς θωρακοφόρους καὶ τὸ ἵππικὸ σῶμα τῶν χιλιῶν καὶ Μήδους καὶ Σάκες καὶ Βακτρίους καὶ Ἰνδούς, τὸ πεζικὸ τους καὶ τὸ ἵππικὸ. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους συμμάχους, διάλεγε ἀπὸ λίγους ὅσοι εἶχανε ὠραῖο παράστημα ἢ γνώριζε πὼς εἶχανε πράξει κάτι γενναῖο. Ἔτσι ἡ μεγαλύτερη προτίμησή του ἔπεσε στοὺς Πέρσες, ἀνθρώπους ποῦ φορούσανε περιδέραια καὶ βραχιόλια. Ὑστερα ἔκαμε ἐκλογή ἀπὸ τοὺς Μήδους. Αὐτοὶ δὲν ἦτανε λιγώτεροι κατὰ τὸν ἀριθμὸ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, κατὰ τὴν ἀνδρεία ὁμως κατώτεροι. Ὡστε ὅλοι-ὅλοι γινήκανε τριακόσιες χιλιάδες μαζί μὲ τὸ ἵππικὸ.

Οἱ Πέρσες μὲ τὸν Ξέρξη, προχωρώντας ἀπὸ τὴ Θράκη, φτάσανε στὸν Ἑλλήσποντο καὶ ἐπειδὴ εἶχανε μεγάλη βία, περάσανε τὸν Ἑλλήσποντο μὲ τὰ πλοῖα καὶ βγήκανε στὴν Ἄβυδο· γιὰ δὲν ἤθρανε πιά στημένα τὰ γεφύρια, ἀλλὰ σκορπισμένα ἀπὸ τὴν τρικυμία. Ἀφοῦ σταθήκανε ἐκεῖ, ἤθρανε τροφὲς ἀφθονώτερες ἀπὸ ὅσες χρειάζονται ὅσοι βρίσκονται σὲ πορεία, καὶ πέφτοντας σὲ φαῖ χωρὶς περιορισμὸ καὶ ἀλλάζοντας τὸ νερό, ποῦ πίνανε, ἀρχίσανε νὰ πεθαίνουνε πολλοὶ ἀπὸ τὸ στρατὸ ποῦ ἔμενε ἀκόμη. Καὶ ὅσοι περισσέψανε, φτάσανε στὶς Σάρδεις μαζί μὲ τὸν Ξέρξη.

8. Ὁ Μαρδόσιος προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνουνε σύμμαχοί του.

Ὁ Μαρδόσιος ξεχειμάζοντας στὴ Θεσσαλία ἔστειλε ἀντιπρόσωπο στὴν Ἀθήνα τὸν Ἀλέξανδρο τοῦ Ἀμύντα, Μακεδόνα· τόκαμε αὐτὸ γιὰτι εἶχε ἀκούσει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτανε πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηναίων, καὶ εἶχε μεγάλη ἐλπίδα μ' αὐτὸ τὸ μέσο νὰ τραβήξῃ πρὸς τὸ μέρος του τοὺς Ἀθηναίους, λαὸ ποῦ καὶ πολυἀριθμὸς ἦτανε καὶ γενναῖος, καθὼς μάθαινε, καὶ τὰ θαλασσινὰ παθήματα τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι τάχανε προ-

ξενήσει, αὐτὸ τόξερε καλά· ἂν λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι πηγαίνανε μὲ τὸ μέρος του, εἶχε βέβαιη ἐλπίδα πὼς εὐκολα θὰ ἐπικρατήσῃ στὴ θάλασσα, καὶ ἂν ἤθελε γίνεи αὐτό, νόμιζε πὼς πολὺ δυνατώτερος θὰ ἦτανε καὶ στὴν ξηρὰ. Ἴσως καὶ τὰ μαντεῖα ποὺ εἶχε συμβουλευτῆ τὸν εἶχανε προτρέψει νὰ κάμῃ συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους.

Ἄμα ἔφτασε ὁ Ἀλέξανδρος στὴν Ἀθήνα, εἶπε τὰ παρακάτω· «Ἀθηναῖοι, ὁ Μαρδόνιος μ' ἔστειλε νὰ σᾶς πῶ· ἔφτασε διαταγὴ τοῦ βασιλέα σ' ἐμένα καὶ μοῦ παραγγέλλει: Συγχωρῶ στοὺς Ἀθηναίους ὅλα ὅσα μοῦ φταίξανε, Μαρδόνιε· καὶ τώρα νὰ τί ἔχεις νὰ κάμῃς. Παράδωκε σ' αὐτοὺς τὴ χώρα τους, καὶ ἄς διαλέξουνε κι ἄλλη χώρα ὅποια θελήσουνε, καὶ ἄς ζοῦν ἐλεύθεροι μὲ τοὺς νόμους των· ἂν θέλουνε νὰ εἶναι δικοί μου σύμμαχοι, ξαναχτίσει τους καὶ τὰ ἱερά, ποὺ ἐγὼ τοὺς τάκαψα. Ἐπειδὴ μοῦ ἤρθανε αὐτὲς οἱ διαταγές (εἶπε ὁ Μαρδόνιος), εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τίς ἐκτελέσω, ξέχωρα ἂν ἐσεῖς γίνετε αἰτία νὰ μὴν τὸ κάμω. Καὶ τώρα ἀκοῦστε με ὅτι ἔχω νὰ σᾶς πῶ· τί μανία σᾶς ἔπιασε νὰ σηκώσετε πόλεμο καταπάνω στὸ βασιλέα; Καὶ ὅμως οὔτε νὰ τὸν περάσετε στὴ δύναμη θὰ μπορέσετε οὔτε νὰ τοῦ ἀντισταθῆτε ἴσοι ποτὲ στὸν κόσμο. Εἶδατε μὲ τὰ μάτια σας τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἔργα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξη, ἔχετε μάθει καὶ τὴ δύναμη ποὺ ἔχω ἐγὼ τώρα· ὥστε καὶ ἂν φανῆτε δυνατώτεροι καὶ μὲ νικήσετε, πρᾶμα ποὺ δὲν πρέπει καθόλου νὰ τὸ ἐλπίζετε ἅμα τὸ συλλογιστῆτε καλά, ἄλλη δύναμη πολὺ περισσότερη θὰ φτάσῃ. Μὴ βάνετε λοιπὸν στὸ νοῦ σας νὰ γίνετε ἴσοι μὲ τὸ βασιλέα καὶ νὰ στερηθῆτε τὴν πατρίδα σας, τρέχοντας ἐδῶ κι ἐκεῖ γιὰ τὴ ζωὴ σας, καὶ καταλύσετε τὸν πόλεμο. Καὶ τώρα εἶναι λαμπρότατη εὐκαιρία τῆς παύσης τοῦ πολέμου, ἀφοῦ ὁ βασιλέας σᾶς κάνει τὴν πρόταση. Μείνετε λοιπὸν ἐλεύθεροι κάνοντας συμμαχία μ' ἐμᾶς χωρὶς κανένα δόλο κι ἀπάτη. Αὐτὰ μοῦ παράγγειλε ὁ Μαρδόνιος, ὦ Ἀθηναῖοι, νὰ σᾶς μιλήσω (εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος). Γιὰ τὴ δική μου τὴ φιλία ποὺ ἔχω σὲ σᾶς δὲ θὰ μιλήσω —δὲν τὴ μαθαίνετε πρώτη φορὰ— σᾶς παρακινῶ ὅμως ν' ἀκούσετε αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Μαρδόνιος. Γιατὶ προβλέπω πὼς δὲ θὰ εἴσαστε αἰώνια ἄξιοι νὰ πολεμᾶτε μὲ τὸν Ξέρξη· ἂν εἶχα αὐτὴ τὴν πρόβλεψη, ποτὲ δὲ θὰ ἀναλάβαινα νὰ σᾶς φέρω αὐτὲς τίς προτάσεις. Γιατὶ βέβαια εἶναι ὑπεράνθρωπη καὶ ὑπερμεγάλῃ ἡ δύναμη τοῦ βασιλέα. Ἄν λοιπὸν δὲν παραδεχτῆτε ἀμέσως τὴ συμφωνία, τώρα ποὺ οἱ προτάσεις τῆς συμφωνίας σᾶς εἶναι ὑπερβολικὰ ὠφέλιμες, φοβοῦμαι

γιατί σεις περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους ζῆτε πιὸ κοντὰ στὸν κίνδυνο, καὶ μόνοι ἔσεϊς ὑποφέρετε κάθε ζημία, ἀφοῦ κατοικεῖτε χώρα πού εἶνε πέρασμα μοναδικό (ἀνάμεσα στὴν Ἀσία καὶ στὴν Εὐρώπη). Ἐλᾶτε, ἀκούσετε τὴ γνώμη μου, γιατί ἀξίζει καὶ πολὺ, ὁ μέγας βασιλέας μόνο μ' ἐσᾶς ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ἀφήνοντας τὰ περασμένα λάθη, γυρεῦει φίλος σας νὰ γίνη». Αὐτὰ εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως, μαθαίνοντας πὼς ὁ Ἀλέξανδρος ἦρθε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ σύρη σὲ συμμαχία μὲ τὸ βάρβαρο τοὺς Ἀθηναίους, θυμηθῆκανε τὰ λόγια τοῦ χρησμοῦ, πὼς τάχα ἀπὸ τὸ θεο αὐτοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Δωριεῖς εἶναι νὰ χάσουνε τὴν Πελοπόννησο, διωγμένοι ἀπὸ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ φοβηθῆκανε μήπως οἱ Ἀθηναῖοι κλείσουνε τὴ συμφωνία, κι ἀποφασίσανε ἀμέσως νὰ στείλουνε ταχυδρόμους στὴν Ἀθήνα· σύντυχε λοιπὸν καὶ τῶν δυὸ μερῶν ἡ παρουσία στὴν Ἀθήνα. Γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι χασομερούσανε, γνωρίζοντας καλὰ πὼς οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ μαθαίνανε πὼς ἦρθε σταλμένος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ βάρβαρο μὲ προτάσεις, καὶ πὼς μαθαίνοντας αὐτὸ θὰ στείλουνε κι αὐτοὶ ἀνθρώπους γλήγορα. Ἐπίτηδες λοιπὸν ἀναβάλλανε οἱ Ἀθηναῖοι, δίνοντας μὲ τρόπο ἀφορμὴ στοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ποῦνε κι αὐτοὶ τὴ γνώμη τους.

Ἀφοῦ τελείωσε τὸ λόγο του ὁ Ἀλέξανδρος, λάβανε μὲ τὴ σειρά τους τὸ λόγο οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Σπάρτης· «Οἱ Λακεδαιμόνιοι μᾶς στείλανε νὰ σᾶς παρακαλέσουμε καμιὰν ἀλλαγὴ νὰ μὴν κάμετε στὰ ἑλληνικὰ πράματα μήτε προτάσεις ἀπὸ τὸ βάρβαρο νὰ δεχτῆτε. Γιατὶ καθόλου δὲν εἶναι σωστό, καὶ τιμὴ δὲ φέρνει καθόλου οὔτε καὶ στοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἀπ' ὅλους πολὺ περισσότερο σὲ σᾶς. Σεῖς ἀνάπατε αὐτὸν τὸν πόλεμο, χωρὶς τὴ δική μας θέληση, καὶ στὴν ἀρχὴ ὁ ἀγώνας ἦτανε γιὰ τὴ δική σας ἐπικράτηση, ἐνῶ τώρα ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἀπ' ὅλα εἶναι αὐτό· τὸ νὰ γίνετε σεις οἱ Ἀθηναῖοι αἴτιοι τοῦ σκλαβώματος ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἶναι πρᾶμα ἀνυπόφορο· σεις πού ἀπὸ παλιὰ χρόνια καὶ πάντοτε ἔχετε φανῆ ἑλευθερωτὲς πολλῶν ἀνθρώπων. Λυπούμαστε κι ἐμεῖς μαζί σας βέβαια πού ἔχετε χάσει δυὸ χρονῶν σοδιές, καὶ πολὺν καιρὸ εἴσαστε ξεσπιτωμένοι. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς συμφορές σας ἐμεῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοί μας ὑποσχόμαστε νὰ τροφοδοτήσουμε τὶς γυναῖκες σας καὶ ὅλα τ' ἀνίκανα γιὰ πόλεμο μέλη τῶν

οικογενειῶν σας ὅσο διαρκέσει αὐτὸς ὁ πόλεμος. Μὴ σᾶς γυρίση τὸ κεφάλι ὁ Μακεδόνας Ἀλέξανδρος στολίζοντας τὰ λόγια τοῦ Μαρδονίου· τέτοιος εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ τέτοια κάνει τύραννος εἶναι καὶ τύραννο βοηθάει στὰ μηχανήματά του· σεις ὅμως, ἂν δὲ χάσετε τὸ νοῦ σας, δὲν πρέπει αὐτὰ πού σᾶς λέει νὰ κάμετε, ξαίροντας καλά πὼς οἱ βάρβαροι οὔτε πίστη ἔχουνε οὔτε ἀλήθεια». Αὐτὰ εἶπαν οἱ ἀποσταλμένοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι δώσανε στὸν Ἀλέξανδρο αὐτὴ τὴν ἀπόκριση· «Τὸ ξέρουμε καλά κι ἐμεῖς πὼς ἡ δύναμη τοῦ Μῆδου εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' τὴ δική μας· λοιπὸν δὲν εἶναι καμιὰ ἀνάγκη νὰ μᾶς κατηγορῆς γι' αὐτό. Ὅμως, νομίζοντας πολὺ γλυκιὰ τὴν ἐλευθεριά μας, θὰ ὑπερασπιστοῦμε ὅπως μπορέσουμε· νὰ κάνουμε συνθήκη μὲ τὸ βάρβαρο καὶ σὺ μὴ δοκιμάζεις νὰ μᾶς πείσης, κι ἐμεῖς δὲ θὰ πειστοῦμε. Πήγαινε λοιπὸν καὶ πές τὴν τοῦ Μαρδονίου αὐτὴ μας τὴν ἀπόκριση. Ὅσο ὁ ἥλιος πηγαίνει καὶ ξανάρχεται τὸν ἴδιο δρόμο του, ποτὲ δὲ θὰ συμμαχήσουμε μὲ τὸν Ξέρξη, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἀντιστεκόμαστε ὑπερασπίζοντας καὶ ἔχοντας βοηθούς μας τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωες, πού ἐκεῖνος χωρὶς φόβο τοὺς ἔκαψε ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Καὶ σὺ ἄλλη φορὰ νὰ μὴ ξαναπαρουσιαστῆς στοὺς Ἀθηναίους μὲ παρόμοιες προτάσεις, μήτε νὰ νομίξης πὼς μᾶς προσφέρεις ὑπηρεσία συμβουλευόντας νὰ κάνουμε ἔργα ἄνομα. Δὲν ἔχουμε καμιὰν ὄρεξη νὰ πάθης τίποτε ἄπρεπο ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ εἶσαι πρόξενος καὶ φίλος μας».

Αὐτὰ ἀποκριθῆκανε στὸν Ἀλέξανδρο· καὶ πρὸς τοὺς Σπαρτιᾶτες τὰ παρακάτω. «Τὸ ὅτι ἀνησυχῆσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι μὴν κάνουμε συνθήκες μὲ τὸ βάρβαρο ἦτανε πρᾶμα πολὺ λογικό. Ἀσχημα ὅμως κάμανε νὰ πιστέψουνε πὼς οἱ Ἀθηναῖοι φοβηθῆκανε· γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει τόσο πολὺ χρυσάφι στὴ γῆ πουθενά, οὔτε χώρα τόσο ὑπέροχη στὸν πλοῦτο καὶ τὴν ὁμορφιά, πού ἐμεῖς γι' αὐτὰ τους τὰ καλά θὰ δεχτοῦμε νὰ πᾶμε μὲ τὸ Μῆδο καὶ νὰ ὑποδουλώσουμε τὴν Ἑλλάδα. Πολλὰ εἶναι καὶ μεγάλα τὰ αἷτια, πού καὶ νὰ θέλουμε, εἴμαστε ἐμποδισμένοι νὰ κάμουμε τέτοια πράματα· πρῶτα ἀπ' ὅλα τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα καὶ οἱ ναοὶ τους οἱ καμένοι καὶ καταγκρεμισμένοι γι' αὐτὰ ἐμεῖς δὲ μποροῦμε παρὰ μ' ὅλες μας τὶς δυνάμεις ἐκδίκηση νὰ ζητήσουμε, παρὰ νὰ συμμαχήσουμε μὲ τὸν αἷτιο αὐτῆς τῆς καταστροφῆς· ἔπειτα νὰ γίνουμε προδότες τῶν Ἑλλήνων, ἔχοντας ὅλοι μας τὸ ἴδιο αἷμα καὶ τὴν ἴδια γλῶσσα κοινούς ναοὺς τῶν θεῶν καὶ κοινὰ ἔθιμα, γιὰ μᾶς τοὺς Ἀθηναίους

θὰ ἦτανε πρῶμα ὄχι καλό. Μάθετε λοιπόν, ἂν ὡς τώρα δὲν τὸ
 ξαίρατε· ὅσο καὶ ἓνας Ἀθηναῖος εἶναι στὴ ζωή, καμιὰ συνθήκη δὲ
 θὰ γίνῃ μὲ τὸν Ξέρξη. Μὲ θαυμασμό ἀκούσαμε καὶ τὴν πρόταση
 πὸ μᾶς κάματε, ὑποθέτοντας τόσο μεγάλη τὴν καταστροφὴ τοῦ
 τόπου μας, ὥστε ν' ἀποφασίσετε νὰ προσφέρετε διατροφὴ στὶς οἰ-
 κογένειές μας. Τὴ χάρη σας αὐτὴ τὴ θεωροῦμε σὰ νὰ γίνηκε·
 ἔμεῖς ὅμως θὰ περάσουμε ὅπως μποροῦμε χωρὶς νὰ σᾶς γίνουμε
 καθόλου βάρος. Καὶ τώρα, ἀφοῦ ἔτσι βρίσκονται τὰ πράματα,
 κάμετε νὰ ξεκινήσῃ γλήγορα στρατός, γιατί μᾶς φαίνεται πὼς δὲν
 εἶναι μακριὰ ὁ καιρὸς πὸ ὁ βάρβαρος θὰ δείξῃ τὴν παρουσίαν
 τοῦ ἀρχίζοντος τὴν εἰσβολὴν τοῦ στὴν Ἀττικὴ, μόλις λάβῃ τὴν εἴ-
 δηση ὅτι ἔμεῖς δὲν ἔχουμε σκοπὸ νὰ κάμουμε τίποτε ἀπ' ὅσα μᾶς
 ζητοῦσε. Πρὶν λοιπὸν ἐκεῖνος παρουσιαστῇ στὴν Ἀττικὴ, πρέπει
 ἔμεῖς ἐγκαίρως νὰ τὸν προαπαντήσουμε στὴ Βοιωτία». Ἀφοῦ
 πῆραν τὴν ἀπόκριση τῶν Ἀθηναίων οἱ ἀποσταλμένοι, φύγαν
 γὰ τὴ Σπάρτη.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ

1. Ὁ Μαρδόνιος καὶ πάλι κυριεύει τὴν Ἀθήνα. - Προσπαθεῖ καὶ πάλι νὰ κάμη τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του.

Μαθαίνοντας ὁ Μαρδόνιος τὴν ἀπόκριση τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο, ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ὀδηγώντας τὸ στρατεύμα του μὲ πολλὴ βία στὴν Ἀθήνα· σὲ κάθε μέρος πού ἔφτανε, ἔπαιρνε μαζί του καὶ τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Θεσσαλῶν ⁽¹⁵⁰⁾ ὄχι μονάχα δὲ μετανοοῦσανε καθόλου γιὰ τὶς περασμένες πράξεις των, ἀλλὰ ἀκόμα περισσότερο παρακινούσανε τὸν Πέρση· καὶ ὁ Θώρακας ὁ Λαρισαῖος, ἀφοῦ συνώδεψε τὸν Ξέρξη στὴ φυγὴ του, τώρα φανερὰ εὐκόλυνε τὸ Μαρδόνιο γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀφοῦ ὁ περσικὸς στρατὸς ἔφτασε στὴ Βοιωτία, οἱ Θηβαῖοι θέλανε νὰ κρατήσουν ἐκεῖ τὸ Μαρδόνιο μὲ τὶς συμβουλές τους, λέγοντας πὼς δὲν ὑπῆρχε ἄλλος τόπος πιὸ κατάλληλος γιὰ στρατόπεδο ἀπὸ τὸ δικό τους· καὶ δὲν τὸν ἀφήνανε νὰ προχωρήσῃ πιὸ πέρα, ἀλλὰ ἐκεῖ μένοντας νὰ κάμη κάθε τρόπο γιὰ νὰ ὑποτάξῃ ὅλη τὴν Ἑλλάδα χωρὶς πόλεμο. Γιατὶ μὲ τὴ δύναμη τοὺς Ἕλληνες νὰ ὑποτάξῃ, καθὼς ἦτανε ἐνωμένοι καὶ μὲ τὸ φρόνημα πού εἶχανε καὶ πρωτύτερα, θὰ εἶναι δύσκολο ὄχι αὐτὸς ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλος ἄνθρωπος. «Ἄν ὅμως κάμης ὅσα ἔμεῖς σὲ παρακινούμε (λέγανε οἱ Θηβαῖοι), χωρὶς κόπο θὰ χαλάσης ὅλα τους τὰ σχέδια. Ἄρχισε χρήματα νὰ στέλνης σ' ὅσους ἔχουνε τὴ δύναμη ἀνάμεσα στὶς πόλεις, καὶ μὲ τὰ χρήματα θὰ διαιρέσης τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἔτσι μαζί μ' αὐτοὺς θὰ ὑποτάξῃς εὐκόλα καὶ τοὺς ἄλλους πού εἶναι ἀντίθετοί σου».

Τέτοια τὸν συμβουλεύανε οἱ Θηβαῖοι· αὐτὸς ὅμως δὲν τοὺς ἄκουγε, ἀλλὰ εἶχε μέσα του μυστικὸ καημὸ καὶ δεύτερη φορὰ

νά κυριέψη τὴν Ἀθήνα· καὶ τόκανε ἀπὸ ἀνόητη φιλοδοξία, θέλοντας καὶ νὰ προφτάσῃ τὸ βασιλέα στὶς Σάρδεις στέλνοντάς του μὲ φωτιές (151) ἀπὸ νησὶ σὲ νησὶ τὴν εἶδηση ὅτι πῆρε τὴν Ἀθήνα. Καὶ πάλι ὅμως δὲν ἤυρε τοὺς Ἀθηναίους στὴν Ἀττική, ἀλλὰ μάθαινε πὼς οἱ περισσότεροὶ βρισκότανε στὴ Σαλαμίνα, καὶ ἄλλοι στὰ νησιά· κυριεύει λοιπὸν τὴν πόλιν ἔρημη. Καὶ εἶχανε περάσει δέκα μῆνες ἀπὸ τὴν πρώτη ἄλωση πὺν ἔκαμε ὁ βασιλέας ἴσαμε τὴ δεύτερη.

Ἀφοῦ ἔφτασε ὁ Μαρδόνιος στὴν Ἀθήνα, ἔστειλε στὴ Σαλαμίνα τὸ Μουρυχίδη ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντο μὲ τὶς ἴδιες προτάσεις πὺν τοὺς εἶχε διαβιβάσει καὶ ὁ Μακεδόνας Ἀλέξανδρος. Ἐκαμε αὐτὴ τὴν δεύτερη ἀποστολή, ἂν καὶ γνώριζε ἀπὸ πρῶτα τὴν ὄχι φιλικὴ γνώμη τῶν Ἀθηναίων· ἔλπιζε ὅμως πὼς αὐτοὶ μπορεῖ νὰ ἔλθουνε στὰ λογικά τους, ἀφοῦ ἡ χώρα τους ἦτανε κυριευμένη καὶ στὴν ἐξουσία του. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔστειλε τὸ Μουρυχίδη στὴ Σαλαμίνα.

Καὶ ὁ Μουρυχίδης φτάνοντας ἐξήγησε τὴν ἀποστολή του στὴ βουλή (152) τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς ἕνας, ὁ Λυκίδης, ὑπόβαλε γνώμη πὼς τοῦ φαινότανε σωστότερο νὰ δεχτοῦνε τὴν πρόταση πὺν φέρνει ὁ Μουρυχίδης καὶ νὰ τὴν ἀναφέρουνε στὴν ἐκκλησία τοῦ λαοῦ. Αὐτὴ τὴν γνώμη πρότεινε αὐτὸς εἴτε γιατί εἶχε πάρει χρήματα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο, εἴτε καὶ γιατί αὐτὴ ἡ γνώμη τοῦ ἦτανε ἀρεστή. Οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὅσοι ἦτανε βουλευτὲς καὶ ὅσοι δὲν ἦτανε, τὸ πήρανε πολὺ βαριά καὶ τὸν περικυκλώσανε χτυπώντας τον μὲ τὶς πέτρες ὥσπου τὸν σκοτώσανε· τὸ Μουρυχίδη ὅμως τὸν ἀφήσανε νὰ φύγῃ ἀπέιραχτος. Ἐπειδὴ ἔγινε θόρυβος στὴ Σαλαμίνα γιὰ τὸ Λυκίδη, τὸ μάθαινε καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, καὶ παρακινώντας ἡ μιὰ τὴν ἄλλη τρέξανε στὸ σπίτι τοῦ Λυκίδη καὶ σκοτώσανε μὲ τὶς πέτρες τὴ γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του.

2. Οἱ Ἀθηναῖοι στέλνουνε πρέσβεις στὴ Σπάρτη.

ἌΟ Μαρδόνιος ἐπιστρέφει στὴ Βοιωτία.

Νά μὲ τί τρόπο περάσανε οἱ Ἀθηναῖοι στὴ Σαλαμίνα· ὅσο περιμένανε νὰ φτάσῃ στρατὸς βοήθεια τους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, μένανε αὐτοὶ στὴν Ἀττική· ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνοι ὄλο καὶ ἀργούσανε καὶ ἀναβάλλανε, ὁ Μαρδόνιος ὅμως πλησίαζε, καὶ μάλιστα

ἀκουγότανε στὴ Βοιωτία, ἔτσι σηκώσανε ὅλα τους τὰ πράματα καὶ περάσανε καὶ οἱ ἴδιοι στὴ Σαλαμίνα. Στέλνανε ἀκόμη ταχυδρόμους στοὺς Λακεδαιμονίους νὰ τοὺς παραπονεθοῦνε ὅτι ἀφήσανε τὸ βάρβαρο νὰ εἰσβάλη στὴν Ἀττικὴ καὶ δὲ βγήκανε μαζί νὰ τὸν ἀπαντήσουνε στὴ Βοιωτία· μαζί μ' αὐτὰ τοὺς θυμίσανε καὶ ὅσα σ' αὐτοὺς ὁ Πέρσης ὑποσχότανε νὰ δώσει, ἂν ἀλλάζανε ἀπόφαση, καὶ τοὺς προειδοποιούσανε πὼς ἂν δὲ στείλουνε βοήθεια στοὺς Ἀθηναίους, τότε καὶ αὐτοὶ θὰ ζητήσουνε νὰ βροῦνε καμιὰν ἄλλη σωτηρία.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι γιορτάζανε αὐτὸν τὸν καιρὸ τὰ Ὑακίνθια⁽¹⁵³⁾, θεὸ πού τοῦ κάνανε μεγάλες προσφορές· χτίζανε ὅμως καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τὸ τεῖχος τοῦ Ἴσθμοῦ στὸ μεταξύ, καὶ τὸ χτίσιμο πλησίαζε στὶς ἐπάλξεις. Ἄμα λοιπὸν φτάσανε στὴ Λακεδαίμονα οἱ ταχυδρόμοι τῶν Ἀθηναίων, ἔχοντας μαζί τους κι ἄλλους ταχυδρόμους ἀπὸ τὰ Μέγαρα καὶ τὶς Πλαταιές, παρουσιαστήκανε καὶ εἶπανε στοὺς ἐφόρους ὅσα ἦτανε προσταγμένοι. Οἱ ἔφοροι ἔκρουσαν τὴ σκέψη τους, καὶ χωρὶς νὰ ποῦνε τίποτε σ' αὐτοὺς, ξεκινᾶνε νύχτα πέντε χιλιάδες Σπαρτιᾶτες μὲ στρατηγὸ τὸν Πausanία, γιὸ τοῦ Κλεομβρότου, δίνοντας στὸν κάθε Σπαρτιᾶτη καὶ πέντε Εἴλωτες. Ὁ Pausanias ἀφοῦ διάλεξε συστρατηγὸ του τὸν Euryanaktas, γιὸ τοῦ Δωριέα, πού κρατοῦσε ἀπὸ τὴν ἴδια γενιά, κίνησε ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Οἱ πρέσβεις ἅμα ξημέρωσε καὶ μάθανε τὸ ξεκίνημα τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, θαυμάσανε πολὺ, καὶ φύγανε τρέχοντας νὰ τοὺς προφτάσουνε· μαζί μ' αὐτοὺς ἀκολουθήσανε καὶ πέντε χιλιάδες ὀπλίτες διαλεχτοὶ ἀπὸ τὰ γειτονικὰ μέρη τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἐνῶ λοιπὸν αὐτοὶ μὲ βία τραβούσανε γιὰ τὸν Ἴσθμό, οἱ Ἀργεῖοι μαθαίνοντας ἀμέσως τὸ ξεκίνημα τοῦ στρατοῦ τοῦ Pausanias ἀπὸ τὴ Σπάρτη, στείλανε τὸν καλύτερό τους πεζοδρόμο στὴν Ἀττικὴ· εἶχανε οἱ Ἀργεῖοι ὑποσχεθῆ πρωτίτερα στὸ Μαροδόνιο νὰ ἐμποδίσουνε τοὺς Σπαρτιᾶτες ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία. Καὶ ὁ πεζοδρόμος φτάνοντας στὴν Ἀθήνα εἶπε στὸ Μαροδόνιο: «Μὲ στείλανε οἱ Ἀργεῖοι νὰ σοῦ πῶ πὼς ἀπὸ τὴ Λακεδαίμονα κίνησε τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ της, καὶ πὼς αὐτοὶ δὲ μποροῦνε νὰ τοὺς ἐμποδίσουνε ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία, καὶ κάμε γι' αὐτὸ ὅ,τι νομίζεις ἀναγκαῖο». Καὶ ὁ ταχυδρόμος, ἀφοῦ τὰ εἶπε αὐτά, ἔφυγε γιὰ τὸν τόπο του.

Ὁ Μαροδόνιος πιά δὲν εἶχε καμιὰ ὄρεξη νὰ μένη στὴν Ἀτ-

τική, ἀφοῦ ἄκουσε τὰ νέα· πρὶν ἀπ' αὐτῆ τὴν εἶδηση ἔμενε προσωρινά, γιατί ἤθελε νὰ μάθη τί θὰ κάμουνε οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ δὲν ἔκανε καμιὰ ζημιὰ στὴ γῆ τὴν Ἀττικὴ, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς, στὸ τέλος τῆς γραφῆς, θὰ συμφωνήσουνε μ' αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἀφοῦ ὁμως δὲν τοὺς ἔπειθε, καὶ βεβαιώθηκε καλὰ γι' αὐτό, πρὶν ὁ στρατὸς τοῦ Πausanία βάλῃ τὸ πόδι στὸν Ἴσθμό, τραβήχτηκε κρυφά, ἀφοῦ ἔβαλε φωτιά στὴν πόλη, καὶ ἀφοῦ ὅ,τι ἔμενε ἀκόμα ὀρθό, τεῖχος ἢ κατοικία ἢ ναός, ὅλα τάρριξε καὶ τὰ σώριασε κατὰ γῆς. Βγῆκε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους· γιατί οὔτε τόπος κατάλληλος γιὰ ἵππικὸ εἶναι καί, ἂν νικιότανε στὴ μάχη γλυτωμὸ δὲ θὰ ἔβρισκε παρὰ ἀπὸ στενώματα, ὥστε καὶ λίγοι ἄνθρωποι νὰ τὸν σταματήσουνε ἐκεῖ. Ὁ σκοπὸς τοῦ λοιπὸν, τραβώντας πίσω γιὰ τὴ Θήβα, ἦτανε νὰ δώσῃ τὴ μάχη σιμὰ σὲ πόλη φιλικὴ καὶ σὲ τόπο κατάλληλο γιὰ ἵππικὸ.

Περωνώντας ὁ Μαρδόνιος μὲ τὸ στρατό του τὸ δρόμο τῆς Δεκελείας, πέρασε ἀπὸ τὴν Τανάγρα καὶ ἔφτασε τὴν ἄλλη μέρα στῶν Θηβαίων τὴ γῆ. Ἄν καὶ οἱ Θηβαῖοι ἦτανε σύμμαχοί του, δενδροκόπησε τὸν τόπο τοὺς ὄχι ἀπὸ ἔχθρα σ' αὐτοὺς, παρὰ ἀπὸ μεγάλη ἀνάγκη, θέλοντας νὰ κατασκευάσῃ προφύλαγμα δυνατὸ ἀπὸ ξύλα γιὰ τὸ στρατόπεδό του, καί, ἂν τὰ πράματα δὲ βγοῦνε στὴ μάχη ὅπως αὐτὸς τὰ ἤθελε, νὰ τόχῃ καταφύγιό του. Καὶ τὸ στρατόπεδό του παραταγμένο, κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἀσωπό, ἄρχιζε ἀπὸ τὴν πόλη Ἐρυθρὸς καὶ ἔφτανε ἴσαμε τὴ γῆ τῶν Πλαταιῶν· τὸ ξύλινο ὁμως τεῖχος δὲν ἦτανε τόσο μεγάλο, ἀλλὰ ὡς δέκα στάδια, ἀπάνω-κάτω, ἔπιανε ἢ κάθε μιὰ πλευρὰ του.

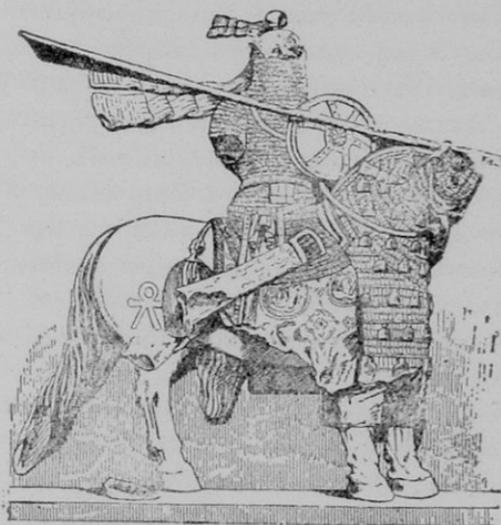
3. Τὸ περσικὸ ἵππικὸ προσβάλλει τοὺς Ἕλληνες.

Θάνατος τοῦ ἱππάρχου Μασιστίου.

Ἄφοῦ οἱ Λακεδαιμόνιοι φτάσανε στὸν Ἴσθμό, στήσανε ἐκεῖ τὸ στρατόπεδό τους. Μαθαίνοντας αὐτὰ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι, ὅσοι προτιμοῦσανε τῆς πατρίδας τὸ καλὸ, ἀφοῦ μάλιστα βλέπανε τοὺς Σπαρτιαῖτες νὰ ἐκστρατεύουνε, δὲν τὸ νομίζανε δίκαιο νὰ μένουνε πίσω ἀπ' αὐτοὺς. Ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸ λοιπὸν, ἀφοῦ οἱ θυσίαις δεῖξανε καλὰ σημάδια, ὅλοι μαζὶ κινήσανε καὶ φτάσανε στὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ θυσίασανε καὶ πάλι, καὶ τὰ σημάδια βγήκανε καλὰ, καὶ τότε ἀκολουθήσανε τὸ δρόμο τους. Τὸν ἴδιο καιρὸ οἱ Ἀθηναῖοι, βγαίνοντας ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, ἀνταμωθήκανε μ' αὐ-

τούς στην Ἐλευσίνα. Καθὼς φτάσανε στὴν πόλη Ἐρυθρὲς τῆς Βοιωτίας καὶ εἶδανε ἴσα-ἴσα τοὺς βαρβάρους ξαπλωμένους κοντὰ στὸν Ἄσωπό, ἀφοῦ τὸ ἐξετάσανε καλά, παραταχτήκανε κι αὐτοὶ στὶς ποδιές τοῦ Κιθαιρώνα.

Ὁ Μαρδόνιος ὁμως, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες δὲν κατεβαίνανε στὴν πεδιάδα, ἔστειλε σ' αὐτοὺς ὄλο τὸ ἵππικό του μὲ ἀρχηγὸ τὸ Μασίστιο, ἄνδρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες τιμημένο, ποὺ οἱ Ἕλληνες τονὲ προφέρουνε Μασίστιο· εἶχε αὐτὸς ἄλλογο ἀπὸ τὴ Νίσαια ⁽¹⁵⁴⁾ χρυσοχάλινο καὶ μ' ἄλλα ὠραῖα στολίσματα. Καθὼς πλησιάσανε οἱ ἵππεις τοὺς Ἕλληνες, τοὺς ριχτήκανε σὲ λόχους χωρισμένοι, καὶ τοὺς προξενήσανε πολλή

Πέρσης ἵππείας θωρακοφόρος

ζημιὰ καὶ τοὺς βρίζανε γυναῖκες λέγοντάς τους.

Οἱ Μεγαρεῖς κατὰ κακὴ τύχη ἦτανε παραταγμένοι σὲ μέρος πολὺ εὐκόλο νὰ πατηθῆ, κι ἐκεῖ τὸ ἵππικὸ ἔκανε τίς πιὸ συχνὲς ἐπιδρομές του. Ἐνῶ λοιπὸν τὸ ἵππικὸ τοὺς χτυποῦσε, οἱ Μεγαρεῖς ὑποφέροντας στείλανε στοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων κήρυκα κι αὐτὸς τοὺς εἶπε· «Ἐμεῖς οἱ Μεγαρεῖς, ὧ σύμμαχοι, δὲν ἔχουμε τὴ δύναμη νὰ κρατήσουμε μονάχοι τὸ περσικὸ ἵππικὸ ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴ θέση ποὺ πήραμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ὡς αὐτὴ τὴ στιγμή ἀντέχουμε μὲ ἐπιμονὴ καὶ ἀνδρεία, ἂν καὶ ὑποφέρουμε. Τώρα ὁμως, ἂν δὲ στείλετε ἄλλους νὰ μποῦνε στὸν τόπο μας, νὰ ξαίρετε πὼς ἔμεῖς θ' ἀφήσουμε τὴν τάξη». Ἐνῶ ἔλεγε ὁ κήρυκας αὐτὰ, ὁ Πανσανίας θέλοντας νὰ δοκιμάσῃ τοὺς Ἕλληνες, ρωτοῦσε ἂν ἄλλοι μὲ τὸ θέλημά τους πηγαίνανε σ' αὐτὴ τὴ θέση νὰ μποῦνε στὸν τόπο τῶν Μεγαρέων. Ἀφοῦ κανεῖς δὲν ἤθελε, τὸ δεχτήκανε οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπήγανε τριακόσιοι διαλεχτοὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ὀλυμπιόδωρο τοῦ Λάμπωνα.

Αὐτοὶ ἀναλάβανε ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνες νὰ πιάσουνε τὴ θέση τῶν Μεγαρέων, καὶ τὴν πιάσανε, ἀφοῦ πήρανε μαζί καὶ τοὺς τοξότες. Ἡ μάχη ποὺ ἀρχίσανε κράτησε ἀρκετὴ ὥρα, καὶ νὰ πῶς τελείωσε. Ἐνῶ τὸ περσικὸ ἱππικὸ ἔκανε τὴν ἐπίθεση κατὰ λόχους, τοῦ Μασιστίου τὸ ἄλογο ξεχώριζε ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ χτυπήθηκε ἀπὸ βέλος στὸ πλευρό· ἀπὸ τὸν πόνο σηκώνεται στὰ πσιναὶ καὶ τινάζει κάτω τὸ Μασίστιο· καὶ πέφτοντας αὐτός, πλακώνουνε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ παίρνουνε τὸ ἄλογό του καὶ σκοτώνουνε τὸν ἴδιο μ' ὅλη τὴν ἀντίστασή του, ἂν καὶ δὲν τὸ κάμανε στὴ στιγμή, γιατί ἦτανε ντυμένος ἀπὸ μέσα μὲ θώρακα χρυσὸ λεπιδωτὸ καὶ εἶχε ἐπάνω ἀπὸ τὸ θώρακα χιτῶνα κατακόκκινο· κι ὅσο τονὲ χτυπούσανε στὸ θώρακα δὲν κάνανε τίποτε, ὥσπου κάποιος κατάλαβε ποιὰ ἦτανε ἡ αἰτία, καὶ τονὲ χτύπησε στὸ μάτι, καὶ ἔτσι τὸν ἔρριξε νεκρό. Αὐτὰ ὅλα ἐνῶ γινότανε, δὲν τὰ πήρανε εἶδηση οἱ ἄλλοι ἱππεῖς καὶ κανεὶς δὲν εἶδε τὸ Μασίστιο οὔτε νὰ πέφτῃ ἀπὸ τ' ἄλογο οὔτε νὰ σκοτώνεται· καὶ ὅσο τὸ ἱππικὸ πότε ἔκανε ὑποχώρηση, πότε ξανάρχιζε τὴν προσβολή, κανεὶς δὲν κατάλαβε αὐτὸ ποὺ εἶχε γίνει. Ἀφοῦ ὅμως σταμάτησε τὸ ἱππικὸ τὴ μάχη, ἀμέσως ἀναζητήσανε τὸν ἀρχηγό, ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἦτανε σὲ τάξη νὰ τοὺς βάλῃ. Ἄμα καταλάβανε λοιπὸν τὸ θάνατό του, δίνοντας καρδιά ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο, ἀπολύσανε ὅλοι τ' ἄλογα μήπως μπορέσουνε κὰν πίσω νὰ πάρουνε τὸ νεκρό.

Ἄμα τοὺς εἶδανε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τρέχουνε ὅλοι μαζί ἄταχτα, φωνάζανε βοήθεια κι ἀπὸ τὸ ἄλλο στρατεύμα, κι ἐνῶ ὅλος ὁ πεζὸς στρατὸς ἔτρεχε νὰ τοὺς βοηθήσῃ, ἡ μάχη ἦτανε δυνατὴ γύρω στὸ νεκρό. Ὅσο λοιπὸν πολεμούσανε μονάχοι οἱ τριακόσιοι Ἀθηναῖοι, σὰν πολὺ λιγώτεροι ποὺ ἦτανε, ἀφήσανε τὸ νεκρό· ἄμα ὅμως ἔφτασε ἡ βοήθεια, τότε πιά τσακίσανε οἱ ἱππεῖς καὶ οὔτε μπορέσανε νὰ πάρουνε τὸ νεκρό, ἀλλὰ κοντὰ σ' ἐκεῖνον χάσανε κι ἄλλους σκοτωμένους. Ὑστερα σταθήκανε μακριὰ ὡς δυὸ στάδια καὶ συλλογιόντανε τί ἔπρεπε νὰ κάμουνε· ἀποφασίσανε τέλος, ἀφοῦ δὲν εἶχανε ἀρχηγό, νὰ γυρίσουνε στὸ Μαρδόνιο.

Ἄμα ἔφτασε τὸ ἱππικὸ στὸ στρατόπεδο, ὅλο τὸ στρατεύμα ἔκλαψε τὸ Μασίστιο, καὶ ὁ Μαρδόνιος περισσότερο· καὶ κόψανε ὅλοι τὰ μαλλιά τους καὶ τὰ μαλλιά τῶν ἀλόγων τους καὶ τῶν ἄλλων φορηγῶν ζώων μὲ θρήνους ἀκράτητους· καὶ ἡ Βοιωτία ἀντιλάλησε μὲ τὸ χαμὸ τοῦ Μασιστίου, ἀνθρώπου πολὺ σημαντι-

κοῦ κοντὰ στοὺς Πέρσες καὶ στὸ βασιλέα τους. Ἔτσι μὲ τὸ δικό τους τρόπο τιμήσανε οἱ βάρβαροι τὸ Μασίστιο.

Οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ δεχτήκανε τὴν προσβολὴ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τὴν ἀντικρούσανε, πήρανε θάρρος πολὺ περισσότερο· πρῶτα βάλανε σ' ἅμαξι τὸ νεκρὸ τοῦ Μασιστίου καὶ τὸν περιφέρανε στὸ στρατόπεδο· κι ἀλήθεια ἄξιζε νὰ τὸν θωρῆ κανεὶς γιὰ τὴν ὁμορφιὰ καὶ γιὰ τὸ μέγεθός του· καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο γινότανε ἡ ἐπίδειξη. Ἀφήνοντας λοιπὸν τὰ τάγματά τους οἱ ὀπλίτες τρέχανε πυκνοὶ νὰ ἰδοῦνε τὸ Μασίστιο.

4. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Πέρσες παρατάσσονται στὶς Πλαταιές.

Ἀποφασίστηκε λοιπὸν νὰ κατεβοῦνε οἱ Ἕλληνες στὶς Πλαταιές, γιὰτὶ ὁ τόπος ὁ πλαταιϊκὸς τοὺς φαινότανε πιὸ πολὺ κατὰλληλος γιὰ στρατόπεδο ἀπὸ τὸν τόπο τῶν Ἐρυθρῶν, ἀφοῦ κοντὰ στὰ ἄλλα εἶχε καὶ ἀφθονώτερα νερά· σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸν τόπο, καὶ κοντὰ στὴν πηγὴ Γαργαφία, ἀποφασίστηκε πὼς ἦτανε ἀνάγκη νὰ στήσουνε κατὰ τάξην τὸ στρατόπεδό τους. Τραβήξανε λοιπὸν μὲ τ' ἄρματά τους, περνώντας τὶς κατηφοριῆς τοῦ Κιθαιρώνα, κοντὰ στὶς Ὑσιές, ἴσα γιὰ τὴ χώρα τῶν Πλαταιῶν· καὶ ἀφοῦ φτάσανε, παραταχτήκανε κατὰ ἔθνη κοντὰ στὴν πηγὴ Γαργαφία καὶ στὸ ναὸ τοῦ ἥρωα Ἀνδροκράτη, ἀνάμεσα σὲ λόφους χαμηλοὺς καὶ σὲ γῆ ἀνώμαλη.

Τότε κατὰ τὴν παράταξιν ἀλλάξανε πολλὰ κι ὄχι φιλικὰ λόγια οἱ Τεγεᾶτες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, γιὰτὶ εἶχανε τὴν ἀξίωσιν καὶ οἱ δύο νὰ κρατήσουνε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ⁽¹⁵⁵⁾ τῆς γραμμῆς, προβάλλοντας καινούργια καὶ παλιὰ δικά τους κατορθώματα. Ἀπὸ τὴ μιά μεριὰ οἱ Τεγεᾶτες λέγανε· «Ἐμεῖς ἀπ' ὄλους τοὺς συμμάχους πάντα ἔχουμε κριτῆ ἄξιοι αὐτῆς τῆς προτίμησιν, ὅσες φορὲς κάνομε ἐκστρατεῖες κοινὲς οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ τώρα καὶ πρωτῆτερα, ἀπὸ τότε πού οἱ Ἡρακλεῖδες μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Εὐρυσθέα⁽¹⁵⁶⁾ θελήσανε νὰ ξανακατεβοῦνε στὴν Πελοπόννησο. Ἐπιτύχαμε αὐτὴ τὴν προτίμησιν, γιὰ τὴν παρακάτω αἰτία· ἐπειδὴ μαζὶ μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Ἴωνες, ὅσοι κατοικοῦσανε στὴν Πελοπόννησο, ἐκστρατέψαμε στὸν Ἴσθμὸ καὶ σταθήκαμε ἀντιμέτωποι στοὺς Ἡρακλεῖδες, πού θέλανε νὰ μποῦνε, τότε λένε πὼς ὁ Ὑλλος⁽¹⁵⁷⁾ ἔβγαλε λόγο, λέγοντας πὼς δὲν ἔπρεπε στρατὸς μὲ στρατὸ

Ἡ πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν.

νά πολεμήσουν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τὸ πελοποννησιακὸ ὅποιος κριθῆ ἀνδρειότερος, αὐτὸς νὰ μονομαχήσῃ μὲ τὸν Ὑλλο κατὰ τοὺς ὅρους τῆς μονομαχίας. Δεχτήκανε αὐτὰ οἱ Πελοποννησῖοι καὶ ἔγινε ὄρκος, ἂν νικήσῃ ὁ Ὑλλος τῶν Πελοποννησίων τὸν πρῶτο, νὰ ξαναπάρουνε οἱ Ἡρακλεΐδες τὴν πατρικὴ τους κληρονομιά· ἂν ὅμως νικηθῆ, τότε τὸ ἐναντίο, νὰ φύγουν οἱ Ἡρακλεΐδες μὲ τὸ στρατό τους, καὶ ἑκατὸ χρόνια νὰ μὴ ζητήσουνε ξαναγύρισμα στὴν Πελοπόννησο. Προτιμήθηκε λοιπὸν ἀπ' ὄλους τοὺς συμμαχοὺς, πρόθυμος καὶ ὁ ἴδιος, ὁ Ἐχεμος τοῦ Ἀερόποδα, στρατηγὸς καὶ βασιλέας δικὸς μας, καὶ μονομάχησε καὶ σκότωσε τὸν Ὑλλο. Γι' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ἀποκτήσαμε ἀνάμεσα στοὺς τότε Πελοποννησῖους κι ἄλλα προνόμια μεγάλα, πὺ καὶ τώρα ἀκόμα τὰ ἔχουμε, καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ νὰ κρατοῦμε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρὰ τοῦ στρατοῦ κάθε φορὰ πὺ θὰ γίνεται κοινὴ ἐκστρατεία. Μὲ σᾶς λοιπὸν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, δὲ θέλουμε νὰ φιλονικᾶμε, ἀλλὰ σᾶς ἀφήνουμε ὅποιο ἀπὸ τὰ δυὸ ἄκρα θέλετε νὰ τὸ προτιμήσετε, τὸ ἄλλο ὅμως ἄκρο νομίζουμε πὺς πέφτει σὲ μᾶς νὰ τὸ κρατοῦμε, καθὼς καὶ τὸν περασμένο καιρὸ. Ἀλλὰ καὶ ξεχώρα ἀπ' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα, πὺ διηγηθήκαμε, νομίζουμε πὺς ἀξιώτεροι εἴμαστε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κρατοῦμε αὐτὴ τὴ θέση. Γιατὶ καὶ πολλοὺς καὶ γενναίους ἀγῶνες πολεμήσαμε μὲ σᾶς τοὺς ἴδιους, ὦ Σπαρτιᾶτες, καὶ μ' ἄλλους πολλοὺς τὸ ἴδιο· δίκαιο εἶναι λοιπὸν ἔμεῖς νὰ κρατοῦμε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ καὶ ὄχι οἱ Ἀθηναῖοι, γιατί αὐτοὶ δὲν ἔχουνε καμωμένα τέτοια κατορθώματα ὅσα ἔμεῖς, οὔτε νέα οὔτε παλιά».

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκριθῆκανε σ' αὐτά· «Ἐμεῖς ἔχουμε τὴν ἰδέα πὺς ἢ ἐδῶ σύναξή μας ἔγινε γιὰ μάχη μὲ τὸ βάρβαρο καὶ ὄχι γιὰ λόγια· ἀφοῦ ὅμως ὁ Τεγεάτης ρήτορας ἀνάλαβε νὰ σᾶς ἐκθέσῃ καινούργια καὶ παλιὰ κατορθώματα, πὺ αὐτοὶ καὶ μεῖς ἐπράξαμε σ' ὄλο τὸν αἰῶνα, ἀναγκαζόμαστε νὰ σᾶς ἐκθέσουμε ἀπὸ πότε τόχουμε πατρογονικὸ νὰ εἴμαστε γενναῖοι πάντα καὶ νὰ πρωτεύουμε περισσότερο ἀπὸ τοὺς Ἀρκαῖδες. Πρῶτα, τοὺς Ἡρακλεΐδες (πὺ τὸν ἀρχηγὸ τους καυχιοῦνται οἱ Τεγεᾶτες ὅτι στὸν Ἴσθμό τονὲ σκοτώσανε) ὅταν μιὰ φορὰ γυρεύανε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καταφύγιο γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν Μυκηναίων, μόνοι ἔμεῖς τοὺς δεχτήκαμε, καὶ τοῦ Εὐρυσθέα τὴν αὐθάδεια τὴν καταλύσαμε, καὶ κάνοντας συμμαχία μαζὶ τους νικήσαμε ἐκείνους πὺ ἐξουσιάζανε τότε τὴν Πελοπόννησο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά βο-

ηθήσαμε τοὺς Ἄργεῖους, πὺ μαζὶ μὲ τὸν Πολυνεΐκη ⁽¹⁵⁸⁾ ἔκ-
στρατέψανε στὴ Θήβα· ἀφοῦ δηλ. σκοτωθῆκανε πολλοὶ Ἄργεῖοι
καὶ μένανε ἄταφοι, κινήσαμε πόλεμο κατὰ τῶν Καδμείων, σηκώ-
σαμε τοὺς νεκροὺς καὶ καύχημα τόχουμε πὺς τάφο τοὺς δώσαμε
σὲ δικό μας τόπο,

στὴν Ἐλευσίνα.
Ἔχουμε καὶ ἄλλο
λαμπρὸ κατόρθω-
μα μὲ τὶς Ἄμα-
ζόνες ⁽¹⁵⁹⁾, πὺ μιὰ
φορὰ κι ἕναν και-
ρὸ ἤρθανε ἀπὸ τὸ
Θερμῶδοντα ⁽¹⁶⁰⁾
ποταμὸ καὶ κάμανε
εἰσβολὴ στὴν Ἄτ-
τική. Τέλος καὶ κα-
τὰ τὰ Τρωϊκὰ ⁽¹⁶¹⁾
δὲ μέινουμε πίσω
ἀπὸ κανέναν πολε-
μώντας. Δὲν ἔχει
ὅμως καμιά σημα-
σία νὰ ξαναθυμί-
ζουμε ὅλα αὐτά.
Γιατὶ ὄντας τότε
παλικάρια, αὐτοὶ
κι ἔμεῖς, τώρα μπο-
ρούσαμε νὰ εἴμα-
στε δειλοὶ, καὶ τότε
ὄντας δειλοὶ τώρα
νὰ εἴμαστε ἄν-
δρεῖοι. Φτάνουνε
ὡς ἔδῳ λοιπὸν οἱ

περασμένες παλι-
καριές· ἔμεῖς καὶ
τίποτε ἄλλο ἂν δὲν εἴχαμε νὰ δείξουμε, ἂν καὶ ἄλλοι Ἕλληνες
ἔχουνε νὰ δείξουνε πολλὰ ἔργα καὶ λαμπρά, ὅμως γιὰ τὸ κατόρ-
θωμα τοῦ Μαραθῶνα εἴμαστε ἄξιοι νὰ πάρουμε αὐτὸ τὸ βρα-
βεῖο καὶ ἄλλα ἀκόμα περισσότερα, ἀφοῦ μονάχοι ἔμεῖς ἀπ' ὅλους

Τεγεάτης δπλίτης

τούς Ἕλληνας μονομαχήσαμε μὲ τὸν Πέρση· ἂν καὶ τὸ ἔργο ἦτανε τόσο μεγάλο, πέρα-πέρα τὸ βγάλαμε καὶ νικήσαμε σαρανταεῖσι ὄλα ἔθνη. Δὲν εἶναι δίκιο λοιπὸν νὰ πάrouμε αὐτὴ τὴ θέση γι' αὐτὸ μονάχο τὸ κατόρθωμα; Ὅμως δὲν ταιριαζει, μέσα σὲ τέτοιον κίνδυνο, γιὰ τάξεις νὰ φιλονικῶμε, καὶ γι' αὐτὸ εἴμαστε πρόθυμοι, ὡς Λακεδαιμόνιοι, τὶς δικές σας διαταγές ν' ἀκούμε, καὶ ἐκεῖ ποὺ νομίζετε πιὸ ταιριαστὸ γιὰ μᾶς θέση νὰ πιάσουμε καὶ σ' ὅποιους νὰ σταθοῦμε ἀντιμέτωποι· γιατί παντοῦ, ὅπου καὶ νὰ παραταχτοῦμε, θὰ βάλουμε τὰ δυνατά μας νὰ φανοῦμε παλικάρια. Τραβᾶτε λοιπὸν ἔμπρός, καὶ σᾶς ἀκολουθοῦμε». Αὐτὰ τὰ λόγια ἀποκριθῆκανε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ὄλο τὸ στρατόπεδο σήκωσε βοή λέγοντας πὼς οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι πιὸ ἀξιοὶ νὰ ἔχουνε τὸ ἓνα πλευρὸ παρὰ οἱ Ἀρκάδες. Ἔτσι λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι προτιμηθῆκανε ἀπὸ τοὺς Τεγεᾶτες.

Ἔστερα, νὰ πὼς ἀρχίσανε νὰ μπαίνουνε σὲ παράταξη οἱ Ἕλληνες, ὅσοι εἴτε εἶχανε ἔρθει ἀπὸ τὴν ἀρχή, εἴτε ἐξακολουθοῦσανε νάρχουνται τὸ δεξιὸ πλευρὸ τὸ πήρανε δέκα χιλιάδες Λακεδαιμόνιοι· στὶς πέντε χιλιάδες ἀπ' αὐτούς, καθαρὸς Σπαρτιᾶτες ⁽¹⁸²⁾, τοὺς παραστέκανε ἑλαφροὶ στρατιῶτες Ἐῴωτες ⁽¹⁸³⁾ τριάντα πέντε χιλιάδες, δηλ. σὲ κάθε Σπαρτιᾶτῃ ἑπτὰ παραστάτες. Ἀμέσως ἕστερα ἀπ' αὐτούς, προτιμήσανε οἱ Σπαρτιᾶτες νὰ βάλουνε τοὺς Τεγεᾶτες, καὶ γιὰ τιμὴ καὶ γιὰ τὴν παλικαριά τους ἦτανε αὐτοὶ χίλιοι πεντακόσιοι ὀπλίτες. Κοντὰ σ' αὐτούς σταθῆκανε πέντε χιλιάδες Κορίνθιοι, καὶ παρακάτω προτιμηθῆκανε ἀπὸ τὸν Πανσανία οἱ τριακόσιοι Ποτειδαιᾶτες ποὺ ἦρθανε ἀπὸ τὴν Παλλήνη· στὸ πλευρὸ τους στεκόντανε ἑξακόσιοι Ἀρκάδες ⁽¹⁸⁴⁾ Ὀρχομένιοι, καὶ στὸ δικὸ τους τὸ πλευρὸ τρεῖς χιλιάδες Σικυώνιοι κοντὰ τους ἦτανε ὀχτακόσιοι Ἐπιδαύριοι παρακάτω χίλιοι Τροιζήνιοι, κοντὰ τοὺς Τροιζηνίους διακόσιοι Λεπρεᾶτες, κοντὰ σ' αὐτούς τετρακόσιοι Μυκηναῖοι καὶ Τιρύνθιοι, ἕστερα χίλιοι Φλιασίοι, καὶ πιὸ κοντὰ τριακόσιοι Ἑρμιονεῖς. Στους Ἑρμιονεῖς κατόπι ἑξακόσιοι Ἑρετριεῖς καὶ Στυρεῖς, ἔπειτα τετρακόσιοι Χαλκιδεῖς, καὶ ἔπειτα πεντακόσιοι Ἀμπρακιῶτες. Ἔστερα ἀπ' αὐτούς σταθῆκανε Λευκάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι ὀχτακόσιοι, ἔπειτα διακόσιοι Κεφαλλῆνες ἀπὸ τὴν Πάλη· πιὸ πέρα πεντακόσιοι Αἰγινῆτες, κοντὰ σ' αὐτούς τρεῖς χιλιάδες Μεγαρεῖς, καὶ τέλος ἕστερα ἀπ' αὐτούς ἑξακόσιοι Πλαταιεῖς. Τελευταῖοι καὶ πρῶτοι ⁽¹⁸⁵⁾ παραταχθῆκανε ὀχτὼ χιλιάδες Ἀθηναῖοι, καὶ στρατηγὸς τους ἦτανε ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου.

Αὐτοὶ ὅλοι, ἂν ἐξαίρεσουμε τοὺς ἑπτὰ Εἰλωτες γύρω στὸν κάθε Σπαρτιάτη, ἦταν ὅλοι ὀπλίτες καὶ φτάνανε τὶς τριάντα ὀχτὼ χιλιάδες καὶ ἑκατὸν ἑπτὰ ἄνδρες. Αὐτὸς ἦταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀπλιτῶν, ποὺ στρατολογήθηκαν· τῶν ἑλαφρῶν ὁ ἀριθμὸς ἦταν ὁ παρακάτω ἀπὸ τὴ σπαρτιατικὴ παράταξη τριάντα πέντε χιλιάδες, καθὼς εἶπα, ὅλοι ἔτοιμοι γιὰ βοηθητικὸ πόλεμο. Οἱ ἄλλοι ἑλαφροὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων Λακεδαιμονίων, ἀφοῦ ἓνας ἑλαφρὸς παραστεκότανε σ' ἓναν ὀπλίτη, ἦταν τριάντα τέσσερεις χιλιάδες πεντακόσιοι (108). Ὡστε ὅλοι οἱ μάχιμοι (107) ἑλαφροὶ φτάνανε τὶς ἑξήντα ἑννέα χιλιάδες πεντακόσιους, καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ποὺ συνάχθηκε στὶς Πλαταιές, ὀπλίτες καὶ ἑλαφροί, ἦταν ἑκατὸ δέκα χιλιάδες παρὰ χιλίους ὀχτακοσίους· ἀλλὰ μαζί μὲ τοὺς Θεσπιεῖς ποὺ παρευρεθῆκανε, ὁ ἀριθμὸς ἔφτανε τὶς ἑκατὸ δέκα χιλιάδες σωστές· ἦταν στὸ στρατόπεδο καὶ ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς ὅσοι εἶχανε σωθῆ (109), ὡς χίλιοι ὀχτακόσιοι, ὅπλα ὅμως δὲν εἶχανε. Αὐτοὶ ὅλοι ἦταν στρατοπεδευμένοι καὶ κρατούσανε τὴν παράταξη κοντὰ στὸν Ἄσωπό.

Ἀφοῦ οἱ βάρβαροι μὲ τὸ Μαρδόνιο ἀποτελειώσανε τὴν κηδεῖα τοῦ Μασιστίου, μαθαίνοντας πὼς οἱ Ἕλληνες πιάσανε τὶς Πλαταιές, ἀμέσως κινήσανε κι αὐτοὶ νὰ πιάσουνε θέση κοντὰ στὸν Ἄσωπό ποταμό, ποὺ περνοῦσε ἀπὸ κειέρα. Φτάνοντας, νὰ πὼς ὁ Μαρδόνιος τοὺς παράταξε ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Στους Λακεδαιμονίους ἔβαλε τοὺς Πέρσες· ἐπειδὴ ὅμως ἦταν οἱ Πέρσες πολὺ περισσότεροί, παραταχτήκανε σὲ πυκνότερες γραμμές· ὅμως καὶ πάλι περίσσευε ἡ παράταξή τους κι ἔφτανε ν' ἀντικρούζη καὶ τοὺς Τεγεᾶτες· ἔκαμε ὅμως ὁ Μαρδόνιος καὶ τὸ παρακάτω ὅτι ἦταν πιὸ διαλεχτὸ ἀπὸ τοὺς Πέρσες τόστησε ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὸ πιὸ ἀδύνατο τόβαλε κατὰ τὸ μέρος τῶν Τεγεατῶν. Κι αὐτὰ ὅλα ποὺ ἔκαμε ἦταν ἀπὸ συμβουλὲς καὶ ὁδηγίες τῶν Θηβαίων.

Κοντὰ στους Πέρσες ἔβαλε τοὺς Μήδους· αὐτοὶ ἀντικρούζανε γεμάτη τὴ γραμμὴ τῶν Κορινθίων, Ποτειδαιατῶν, Ὀρχομενίων καὶ Σικυωνίων. Κοντὰ στους Μήδους ἔβαλε τοὺς Βακτρίους· σ' αὐτοὺς πάλι ἔπεσε ἡ γραμμὴ τῶν Ἐπιδαυρίων, Τροϊζηνίων, Λεπρεατῶν, Τιρυνθίων, Μυκηναίων καὶ Φλιασίων. Κοντὰ στους Βακτρίους ἔβαλε τοὺς Ἰνδοὺς νὰ βαστᾶνε τοὺς Ἐρμιονεῖς, τοὺς Ἐρετριεῖς, Στυρεῖς καὶ Χαλκιδεῖς. Κοντὰ στους Ἰνδοὺς ἔβαλε τοὺς Σάκες, ποὺ ἀντικρούζανε τοὺς Ἀμπρακιῶτες, Ἀνακτορίου, Λευκα-

δίου, Παλεῖς καὶ Αἰγινῆτες. Κοντὰ στοὺς Σάκες, γιὰ ν' ἀντικρύζουνε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Πλαταιεῖς καὶ Μεγαρεῖς, ἔβαλε τοὺς Βοιωτοὺς, τοὺς Λοκροὺς, τοὺς Μαλιεῖς, τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς χίλιους Φωκεῖς· γιὰτὶ δὲν πήγανε ὅλοι οἱ Φωκεῖς μὲ τὸν Πέρση, ἀλλὰ λίγοι ἀπ' αὐτοῦς, καὶ οἱ ἄλλοι βοηθοῦσανε τοὺς Ἑλληνας ἀπομονωμένοι στὸν Παρνασσό, καὶ ἔχοντας καταφύγιο τὸ βουνὸ μεγάλες βλάβες προξενούσανε στοῦ Μαρδονίου τὸ στρατὸ καὶ στοὺς Ἑλληνας συμμάχους του. Ἐβαλε ἀκόμα καὶ τοὺς Μακεδόνες κι ἄλλους ἀκόμη λαοὺς ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ἀντίκρυ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐκαμα ἐδῶ λόγος γιὰ τοὺς πιὸ δυνατοὺς καὶ ἐπίσημους λαοὺς ἀπ' ὅσους λάβανε μέρος στὴν παράταξη καὶ πὺ ἀξίζανε νὰ τοὺς ἀναφέρω· ἦτανε ὅμως ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ἄλλοι, καθὼς Φρύγες, Μυσοὶ, Θραῖκες, Παίονες, καὶ ἀπὸ τοὺς Αἰθίοπες καὶ τοὺς Αἰγυπτίους κάποιες φυλές, οἱ μόνες ἀπ' αὐτοὺς πὺ ξαίρουνε ἀπὸ πόλεμο. Αὐτοὺς, πρὶν φύγη ἀκόμα ἀπὸ τὸ Φάληρο, τοὺς ἔβγαλε ὁ Μαρδόνιος ἀπὸ τὰ πλοῖα, γιὰτὶ δουλεύανε στὰ πληρώματα. Οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἀνῆκανε ἀπ' ἀρχῆς στὸ πεζικὸ, πὺ κατέβηκε μὲ τὸν Ξέρξη στὴν Ἀθήνα. Τῶν βαρβάρων λοιπὸν ὁ στρατὸς ἦτανε τριακόσιες χιλιάδες. Τοὺς συμμάχους τοῦ Μαρδονίου Ἑλληνας κανεῖς δὲν τοὺς ξαίρει πόσοι ἦτανε (ἀφοῦ δὲ μετρηθῆκανε), ὅμως, ὅσο μπορῶ νὰ ἀπεικάσω, ὡς πενήντα χιλιάδες, θαρρῶ, θὰ ἦτανε συναγμένοι. Αὐτοὶ ἦτανε οἱ δυό, πὺ σταθῆκανε ἀντιμέτωποι, πεζοὶ στρατοί. Ὅσο γιὰ τὸ ἵππικὸ, αὐτὸ ἦτανε σὲ θέση χωριστὴ τοποθετημένο.

5. Νέα ἀπὸ τὸ βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο.

Οἱ στρατοὶ ἀλλάζουνε παράταξη.

Ἦτανε προχωρημένη ἡ νύχτα, καὶ νόμιζε κανεῖς πὺς ἤσυχια βασίλευε στὰ δυὸ στρατόπεδα, καὶ πὺς κάθε ἄνθρωπος βρισκότανε σὲ ὕπνο βαθύ· ὅπου, προβαίνοντας μὲ τὸ ἄλογό του κατὰ τὶς προφυλακὰς τῶν Ἀθηναίων ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Ἀμύντα, στρατηγὸς καὶ βασιλέας τῶν Μακεδόνων, ζητοῦσε καὶ καλὰ νὰ μιλήση μὲ τοὺς στρατηγούς. Ἀπὸ τοὺς σκοποὺς μείνανε οἱ περισσότεροι στὴ θέση τους, καὶ τρέξανε καμπόσοι λέγοντας στοὺς στρατηγοὺς πὺς κάποιος καβαλλάρης ἔφτασε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῶν Μήδων, καὶ ἄλλο τίποτε δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του νὰ πῆ, παρὰ τὰ ὀνόματα τῶν στρατηγῶν, καὶ λέει πὺς θέλει νὰ τοὺς ἀνταμώση.

Οἱ στρατηγοὶ ἀμέσως, ἀκούγοντας αὐτά, ἀκολουθήσανε τοὺς ἀνθρώπους στὶς προφυλακές, κι ἐκεῖ ἀφοῦ φτάσανε, ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς εἶπε: «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ λόγια ποὺ ἔχω νὰ σᾶς πῶ στὴν καρδιά σας τὰ ἐμπιστεύομαι, καὶ δὲν ἐπιτρέπω σὲ κανέναν ἄλλο νὰ τὰ πῆτε παρὰ στὸν Πανσανία, ἀλλιῶς θὰ μὲ πάρετε στὸ λαιμό σας· καὶ δὲ θ' ἄνοιγα τὸ στόμα μου, ἂν δὲν εἶχα τὴν ἔγνοια, ἔγνοια μεγάλη, ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Ἕλληνας εἶμαι κι ἐγὼ ἀπὸ παλιὰ γενιά, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσα ἀπὸ τὴ λευτεριά της νὰ τὴ δῶ νὰ πέση στὴ δουλεία. Σᾶς λέγω λοιπὸν πὼς οἱ θυσίες ἐπιμένουνε καὶ καλὰ νὰ δείχνουνε κακὰ σημάδια στὸ Μαρδόνιο καὶ τὸ στρατό του· εἰδεμὴ, θὰ εἶχε ἀρχίσει ἡ μάχη πολὺ πρωτιέτερα. Τώρα ὅμως ἀποφάσισε νὰ παραβλέψη τὶς θυσίες, καί, μόλις ἀρχίση νὰ χαράζη ἡ μέρα, νὰ σᾶς ἐπιτεθῇ· γιατί, καθὼς ἐγὼ ὑποθέτω, φοβᾶται πολὺ μήπως συναχθῆτε περισσότεροι. Λοιπὸν, ὕστερα ἀπὸ ὅσα σᾶς εἶπα, ἐτοιμαστῆτε. Ἄν ὅμως τύχη καὶ ὁ Μαρδόνιος ἀναβάλλῃ καὶ δὲν κάμῃ τὴ μάχη, κάθεστε σεῖς στὴν ἡσυχία σας· γιατί τροφὴς τοῦ μένουνε μόνο γιὰ λίγες ἡμέρες. Ἄν λοιπὸν ὁ πόλεμος αὐτὸς τελειώσῃ, καθὼς τὸν ἐπιθυμῆ ἡ καρδιά σας, θυμηθῆτε καὶ τὴ δική μου ἀπελευθέρωση, ἀφοῦ ἀπὸ ζῆλο γιὰ τὸ καλὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνάλαβα τόσο παράβολο ἔργο, θέλοντας νὰ σᾶς κάμω γνωστὸ τὸ σκοπὸ τοῦ Μαρδονίου, γιὰ νὰ μὴ σᾶς πέσουνε ἀπάνω οἱ βάρβαροι ξαφνικά, χωρὶς ἀκόμα νὰ τοὺς περιμένετε. Εἶμαι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνας». Αὐτὰ εἶπε καὶ γύρισε πίσω γοργὰ στὸ στρατόπεδο καὶ στὴ θέση ποὺ κρατοῦσε.

Τότε πήγανε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων στὸ δεξιὸ πλευρὸ καὶ εἶπανε στὸν Πανσανία ὅσα ἀκούσανε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο. Ὁ Πανσανίας μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἔνιωσε μεγάλο φόβο ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ εἶπε: «Ἄφοῦ λοιπὸν ἡ μάχη θὰ γίνῃ τὴν αὐγὴ, σεῖς οἱ Ἀθηναῖοι πρέπει ν' ἀντιμετωπίσετε τοὺς Πέρσες, καὶ οἱ Σπαρτιαῖτες ν' ἀντιμετωπίσουμε τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀντικρινούς σας Ἕλληνες· καὶ νὰ γιὰ ποιούς λόγους ἔσεῖς γνωρίζετε καλὰ τοὺς Μήδους καὶ τὸν τρόπο ποὺ μάχονται, ἀπὸ τὸ Μαραθῶνα· ἐμεῖς ὅμως δὲν τοὺς ξαίρουμε, μήτε τοὺς δοκιμάσαμε ποτὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ κανένας Σπαρτιάτης⁽¹⁰⁹⁾ δὲ δοκίμασε ποτὲ σὲ πόλεμο τοὺς Μήδους.» Ἐχουμε ὅμως δοκιμάσει καλὰ τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς· ἐμπρὸς λοιπὸν, ἄς πάρουμε τὰ ὄπλα, ἀφοῦ ἔτσι πρέπει, κι ἐλάτε σεῖς στὸ δεξιὸ πλευρὸ κι ἐμεῖς στὸ ἀριστερό». Σ' αὐτὰ νὰ τί ἀποκριθῆκανε οἱ Ἀθηναῖοι: «Καὶ

σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ-ἀρχή, ἀπὸ τότε πού εἶδαμε τοὺς Πέρσες νὰ παρατάσσονται ἀντικρὺ σας, μᾶς ἤρθε στὸ νοῦ ἡ σκέψη νὰ σᾶς κάνουμε τὴν ἴδια πρόταση πού τώρα ἐσεῖς μᾶς προβάλλετε· ὅμως εἶχαμε τὸ φόβο μὴ δὲ σᾶς ἀρέσουνε τὰ λόγια μας. Ἀφοῦ λοιπὸν τώρα μόνοι σας τὸ συλλογιστήκατε, τὰ λόγια σας μᾶς χαροποιοῦνε, καὶ ἔτοιμοι εἴμαστε νὰ τὰ ἐκτελέσουμε».

Ἀφοῦ ἄρесе καὶ στοὺς δυὸ αὐτὴ ἡ γνώμη, χάραξε ἡ αὐγή, ὅταν ἄρχισε ἡ ἀλλαγὴ τῆς παράταξης· οἱ Βοιωτοὶ ὅμως τὸ καταλάβανε καὶ ἀμέσως τὸ ἀναφέρανε στὸ Μαρδόνιο. Ὁ Μαρδόνιος πάλι, μαθαίνοντας αὐτό, ἀμέσως ἄρχισε ν' ἀλλάζῃ καὶ αὐτὸς τὸ μέτωπο φέροντας τοὺς Πέρσες ἀντίκρου ἀπ' τοὺς Λακεδαιμονίους. Τότε καὶ ὁ Πausanias, ἀφοῦ κατάλαβε πὼς γινότανε τέτοιο πρᾶμα καὶ πὼς δὲ φυλάχθηκε τὸ μυστικό, ἔφερε τοὺς Σπαρτιᾶτες πίσω στὸ δεξιὸ πλευρό· τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Μαρδόνιος στ' ἀριστερό.

Ἀφοῦ πιάσανε πάλι τίς πρῶτες θέσεις τους, ἔστειλε ὁ Μαρδόνιος κήρυκα καὶ ἔλεγε στοὺς Σπαρτιᾶτες· «ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῶν μερῶν αὐτῶν φημίζεσθε ὡς ἀνδρειότατοι, καὶ ὅλοι μένουνε θαμπωμένοι πὼς οὔτε ὑποχωρεῖτε στὸν πόλεμο, οὔτε λιποτάχτες γίνεστε, καὶ πολεμώντας ἢ σκοτώνετε τοὺς ἐχθροὺς ἢ σκοτώνεστε οἱ ἴδιοι. Φαίνεται ὅμως, τίποτε δὲν εἶναι ἀλήθεια ἀπὸ ὅλα αὐτὰ· γιατί, πρὶν ἀκόμα φτάσουμε στὰ χέρια καὶ ἀποφασίση τῆς δύναμης ὁ νόμος, ἀμέσως βλέπουμε νὰ παίρνετε φευγάλα καὶ λιποτάχτες νὰ γίνεστε, ἀφήνοντας στοὺς Ἀθηναίους τὴν κρίση τοῦ πολέμου, καὶ ἐσεῖς παίρνετε θέση ἀντίκρου ἀπὸ τοὺς δικούς μας δούλους. Αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου ἔργα γενναίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ βγήκαμε πολὺν γελασμένοι στὴν ἰδέα πού εἶχαμε γιὰ σᾶς· γιατί, ἐνῶ περιμέναμε, κατὰ τὴ δόξα πού ἔχετε, πὼς βέβαια θὰ μᾶς προκαλέσετε μὲ κήρυκα στὴ μάχη, θέλοντας μὲ τοὺς Πέρσες μοναχὰ νὰ πολεμήσετε, καὶ ἐνῶ ἐμεῖς εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ σᾶς δεχτοῦμε, τίποτε ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἀκούσαμε ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ ὅλο νὰ τρέμετε καὶ περισσότερο. Τώρα λοιπὸν ἀφοῦ σεῖς δὲν κάνετε τὴν ἀρχή, ἀρχίζουμε μεῖς, καὶ νὰ τί σᾶς λέμε: Γιατί ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες σεῖς, ἀφοῦ ἔχετε τόσο μεγάλη ἀνδρείας φήμη, καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἐμεῖς, ἴσοι μὲ ἴσους κατὰ τὸν ἀριθμὸ, νὰ μὴν ἔρθουμε σὲ μάχη; Ἄν θέλουνε καὶ οἱ ἄλλοι νὰ πολεμήσουνε, ἄς πολεμήσουνε καὶ αὐτοὶ ὑστερότερα· ἄν ὅμως κανεὶς δὲν ἔχει αὐτὴ τὴ γνώμη ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ φτάνουμε ἐμεῖς μονάχοι, ἄς πολεμήσουμε λοιπὸν οἱ δυὸ μας. Καὶ

ὅποιο ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη νικήσῃ, ὅλο τὸ στρατόπεδό του τῇ νίκη θὰ ἔχῃ κερδίσει».

6. Νέα ἀλλαγὴ τῆς παρατάξεως τοῦ στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Ἄμα εἶπε ὁ κήρυκας αὐτά, περίμενε λίγο· ὅμως ἀφοῦ κανεὶς δὲν τοῦ ἀπαντοῦσε, ἔφυγε κι ἀνάφερε στὸ Μαρδόνιο τὰ περιστατικά. Καὶ ὁ Μαρδόνιος χάρηκε πολὺ, καὶ πῆρε ὁ νοῦς του ἀέρα ἀπὸ τὴ βέβαιη τάχα νίκη (170), καὶ ἔστειλε τὸ ἱππικὸ καταπάνω στοὺς Ἑλληνες. Μὲ τὶς ἐπελάσεις τους οἱ ἱππεῖς κάνανε ζημιὰ σ' ὅλο τὸ ἑλληνικὸ στρατόπεδο, καθὼς τοὺς ρίχνανε κοντάρια μαζὶ καὶ τόξα, σὰν ἱπποτοξότες πού ἦτανε, καὶ δύσκολο πολὺ πρᾶμα ἦτανε σὲ κανένα νὰ τοὺς ἀποκρούσῃ καὶ τὴ Γαργαφία κρήνη, πού ποτιζότανε τὸ ἑλληνικὸ στρατεύμα, τὴ θολώσανε καὶ τὴ γεμίσανε μὲ χῶμα. Κοντὰ στὴν κρήνη βρισκότανε μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸ νερὸ ἔπεφτε βολικὸ στοὺς ἄλλους Ἑλληνες κατὰ τὴν ἀπόσταση πού βρισκότανε τοῦ καθενὸς ἢ θέσῃ. Ὁ Ἄσωπὸς ἦτανε κοντά, ἀλλὰ νὰ πάρουνε νερὸ δὲ μπορούσανε ἀπὸ τὸ ποτάμι οἱ Ἑλληνες, ἐμποδιζόμενοι ἀπὸ τοὺς ἱππεῖς καὶ ἀπὸ τὰ βέλη τῶν βαρβάρων. Ἔτσι ὅλοι οἱ Ἑλληνες καταφεύγανε στὴν κρήνη.

Τότε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ ὁ στρατὸς στερήθηκε τὸ νερὸ γιὰ τὸν ἐμπόδιζε τὸ ἐχθρικὸ ἱππικὸ, συναχτήκανε ὅλοι στὸ δεξιὸ πλευρὸ νὰ σκεφτοῦνε μὲ τὸν Πausanία γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ γιὰ ἄλλα, πού ἀκόμα περισσότερο τοὺς ἀνησυχούσανε· οὔτε τροφὲς εἶχανε πιά, καὶ οἱ ἄνθρωποὶ τους, οἱ σταλμένοι στὴν Πελοπόννησο νὰ φροντίσουνε γιὰ τροφοδοσία, εἶχανε ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὸ ἱππικὸ καὶ δὲ μπορούσανε νὰ φτάσουνε στὸ στρατόπεδο.

Μὲ τὴ σύσκεψή τους φτάσανε στὴν ἀπόφαση, ἀν ἀναβάλουνε οἱ Πέρσες κι ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα καὶ δὲ δίνανε μάχη, νὰ περάσουνε στὸ νησί, πού ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ἄσωπὸ καὶ τὴν κρήνη Γαργαφία δέκα στάδια μακριὰ καὶ εἶναι ἀντίκρου ἀπὸ τὶς Πλαταιεῖς· νὰ ὅμως πῶς ἓνα νησί μπορεῖ νὰ γίνῃ μέσα στὴν ξηρά· ὁ ποταμὸς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα σκίζεται σὲ δυὸ ρέματα, τὸ ἓνα μακριὰ ἀπὸ τ' ἄλλο τρία στάδια, κι ἔτσι περνώντας τὴν πεδιάδα σμίγει πάλι καὶ γίνεται ἓνα· τὸ ὄνομα τοῦ νησιοῦ

είναι Ὀρερόη· λένε οἱ ντόπιοι πὼς ἡ Ὀρερόη αὐτὴ ἦτανε θυγατέρα τοῦ Ἀσωποῦ· σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἀποφασίσανε οἱ Ἕλληνες νὰ μεταφερθοῦνε γιὰ νάχουνε καὶ νερὸ ἄφθονο νὰ πίνουνε, καὶ τὸ ἵππικὸ νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλῆ, καθὼς τώρα πού τὸ εἶχανε ἀντικρῦ τους· καὶ αὐτὴ ἡ μετακίνησή τους θὰ γινότανε κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεύτερης φρουρᾶς⁽¹⁷¹⁾, ὥστε νὰ μὴν τοὺς ἰδοῦνε οἱ Πέρσες νὰ κινᾶνε καὶ νὰ μὴν τοὺς πειράξουνε οἱ ἱππεῖς ἀκολουθώντας τους ἀπὸ κοντά. Ἄμα θὰ φτάνανε σ' αὐτὸ τὸν τόπο, πού σχηματίζει ἡ Ὀρερόη κατεβαίνοντας μὲ τὰ νερά της ἀπὸ τὸν Κιθαιρώνα, συμφωνήσανε νὰ στείλουνε τὴν ἴδια ἐκεῖνη νύχτα τὸ μισὸ στρατὸ κατὰ τὸ μέρος τοῦ Κιθαιρώνα, νὰ ὑποδεχτοῦνε αὐτούς, πού εἶχανε πάει γιὰ τὶς τροφές, καὶ πού ἦτανε ἀποκομμένοι ἀπάνω στὸ βουνό.

Μ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀπόφαση πού εἶχανε πάρει, ὀλάκερη ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ὑποφέρανε ἀβάσταχτα κακὰ ἀπὸ τὸ ἵππικὸ, πού κάθε τόσο δὲν τοὺς ἄφηνε ἤσυχους. Ἄφοῦ ὁμως βράδιασε καὶ ἔπαυσε τὸ ἵππικὸ, καὶ ἦρθε ἡ ὥρα ἡ νυχτερινή, πού εἶχανε συμφωνήσει γιὰ νὰ φύγουνε, τότε σηκωθήκανε οἱ περισσότεροι⁽¹⁷²⁾ καὶ φεύγανε μὴν ἔχοντας στὸ νοῦ τους τὸ συμφωνημένο τόπο, ἀλλὰ τὸ ἵππικὸ, πού μὲ χαρὰ τους θὰ γλυτώνανε ἀπ' αὐτό· καὶ τραβώντας κατὰ τὴν πόλη τῶν Πλαταιῶν, φτάσανε στὸ Ἡραῖο, πού εἶναι μπρὸς ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἀπέχει εἴκοσι στάδια ἀπὸ τὴ Γαργαφία. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ναὸ καταθέσανε τὰ ὄπλα τους.

Ἄμα τοὺς εἶδε ὁ Πausanίας νὰ φεύγουνε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, παράγγειλε καὶ στοὺς Πελοποννησίους νὰ πάρουνε τὰ ὄπλα τους καὶ ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς ἄλλους πού πηγαίνανε ἐμπρός· καὶ νόμιζε πὼς αὐτοὶ πηγαίνανε στὸ συμφωνημένο τόπο. Ἄφοῦ ἔδωσε τὴ διαταγή, κίνησε κι αὐτός, τραβώντας ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὑψώματα τὸν ἀκολουθοῦσανε καὶ οἱ Τεγεᾶτες. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμως, φυλάγοντας τὴν τάξη, πήρανε ἄλλο δρόμο ἀντίστροφο ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους· γιὰτὶ ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ ἱππικοῦ δὲν ξεμακραίνανε ἀπὸ τὰ ὑψώματα καὶ τὶς ποδιές τοῦ βουνοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι τραβήξανε ἴσα κατὰ τὴν πεδιάδα.

Ἄφοῦ προχωρήσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡς δέκα στάδια, στρατοπεδέψανε κοντὰ στὸν ποταμὸ Μολόεντα καὶ στὴ θέση Ἀργιόπιο, ὅπου εἶναι χτισμένο καὶ ἱερὸ τῆς Δήμητρας θεᾶς τῆς Ἐλευσίνας. Μόλις εἶχανε στήσει τὸ στρατόπεδό τους, ἀμέσως τοὺς ἔπεσε ἀπάνω τὸ βαρβαρικὸ ἵππικὸ, κάνοντας ἐκεῖνο πού συνηθίζανε πάντα νὰ κάνουνε, βλέποντας δηλ. ἄδειο τὸν τόπο, πού κρατούσανε

τις περασμένες ημέρες οἱ Ἕλληνες, βάλανε ἔμπρὸς τ' ἄλογα, κι ἔτσι πάντα προχωρώντας τοὺς προφτάσανε, κι ἀρχίσανε νὰ τοὺς χτυπᾶνε.

7. Μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π.Χ.).

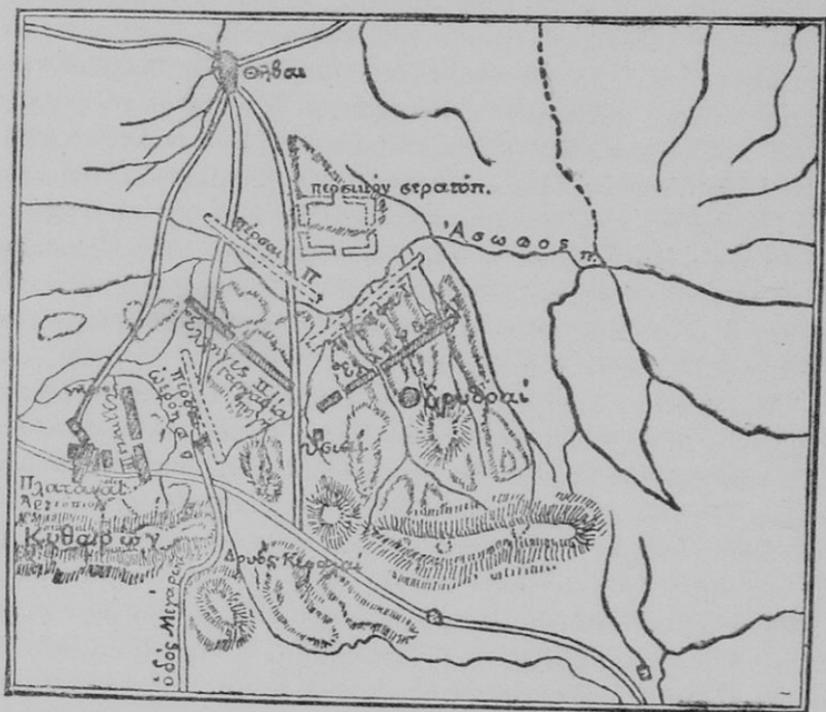
Μόλις ἔμαθε ὁ Μαροδόσιος ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχανε φύγει τὴ νύχτα, καὶ εἶδε τὸν τόπο τοὺς ἀδειανό, πέρασε τὸν Ἄσωπό, καὶ ἔφερε τοὺς Πέρσες μὲ γοργὸ ποδάρι καταπόδι τῶν Ἑλλήνων, πιστεύοντας πὼς ὅλοι φεύγανε, ἐνῶ ἀλήθεια ἀκολουθοῦσε τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεᾶτες μοναχά· καὶ δὲν ἔβλεπε τοὺς Ἀθηναίους πὺ εἶχανε πάρει τὴν πεδιάδα καὶ κρυβόνταν ἀπὸ τὰ ὑψώματα. Βλέποντας καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν βαρβαρικῶν ταγμάτων τοὺς Πέρσες νὰ τρέχουνε ἀπὸ κοντὰ στοὺς Ἕλληνες, σηκώσανε τὰ σημεῖα ψηλά καὶ τρέχανε κι αὐτοὶ ὅσο μπορούσανε γλήγορα, καὶ δὲ συλλογιόντανε ἐκείνη τὴ στιγμή οὔτε τάξη οὔτε πειθαρχία· καὶ τρέχανε ἔτσι στριμωγμένοι μὲ θόρυβο πολὺ, βέβαιοι πὼς εἶχανε κιάλα τοὺς Ἕλληνες στὰ χέρια τους.

Ἄμα ἔφτασε κοντὰ τὸ ἵππικό, ἔστειλε ὁ Πausanίας ἔφιππο ταχυδρόμο στοὺς Ἀθηναίους καὶ εἶπε· «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐνῶ πρόκειται γιὰ τὸν ἔσχατον ἀγῶνα νὰ δοῦμε ἐλεύθερη ἢ ὑποδουλωμένη τὴν Ἑλλάδα, μᾶς προδώσανε οἱ σύμμαχοι κι ἐμᾶς τοὺς Λακεδαιμονίους κι ἐσᾶς τοὺς Ἀθηναίους, λιποταχτώντας κρυφὰ τὴν περασμένη νύχτα. Τώρα λοιπὸν φαίνεται καθαρὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάνουμε ἀπ' ἐδῶ κι ἔμπρὸς, κι αὐτὸ εἶναι, μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη νὰ ὑπερασπιστοῦμε καὶ νὰ βοηθᾶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ἄν λοιπὸν τὸ ἵππικό τύχαινε νὰ ὀρμήσει πρῶτα σὲ σᾶς, ἔπρεπε ἐμεῖς καὶ οἱ Τεγεᾶτες (οἱ μόνοι πὺ δὲν προδώσανε τὴν Ἑλλάδα) νὰ σᾶς ἔρθουμε βοηθοί, τώρα ὅμως, ἀφοῦ τὸ ἵππικό προχωρεῖ ὅλο ἀπάνω σὲ μᾶς, εἶναι σωστὸ ναρθῆτε μὲ τὸ μέρος τὸ δικό μας, δίνοντας τὴ συνδρομὴ σας σ' ὅποιο μέρος βλέπετε νὰ ὑποφέρουμε περισσότερο. Ἄν ὅμως σᾶς περνάει ἀπὸ τὸ νοῦ πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ μᾶς δώσετε καμιὰ βοήθεια, κάμετέ μας κὰν τὴν χάρη νὰ στείλετε τοὺς τοξότες σας. Τὸ ξαίρουμε καλὰ πὼς σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο φέρνεσθε τόσο πολὺ πρόθυμοι, ὥστε θὰ παραδεχτῆτε αὐτὴ μας τὴν παράκληση».

Αὐτὰ ἀκούγοντας οἱ Ἀθηναῖοι εἶχανε μεγάλη ὄρμη νὰ δώσουνε τὴ βοήθεια καὶ τὴν τελευταία τους ὑπεράσπιση· κι ἐνῶ εἶχανε

ΗΡΩΔΟΤΟΥ

πάρει τὸ δρόμο τους γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, τοὺς πέφτουνε ἅπάνω οἱ σύμμαχοι τοῦ βασιλέα Ἕλληνες, οἱ βαλμένοι ἀντιμέτωποὶ τους. Ὡστε δὲ μπορούσανε πιά νὰ δώσουνε τὴ βοήθεια, γιατί ἡ ἐπίθεση δὲν τοὺς ἄφηνε ἤσυχους. Ἔτσι μείνανε μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Τεγεᾶτες· οἱ πρῶτοι μαζί μὲ τοὺς ἐλαφροὺς ἦτανε πενήντα χιλιάδες καὶ οἱ Τεγεᾶτες (ἀχώριστοι παντοῦ ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους) ἦτανε χιλιάδες τρεῖς· καὶ κάνανε θυσίες μὲ τὴν

Σχέδιο τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν

ἀπόφαση πὼς, καὶ μ' αὐτὸν τὸ στρατὸ πού εἶχανε, θὰ χτυπηθοῦνε μὲ τὸ Μαρδόνιο. Ὅμως οἱ θυσίες δὲ βγαίνανε καλές· καὶ πέφτανε στὸ μεταξὺ νεκροὶ πολλοί, καὶ πολὺ περισσότεροὶ πληγωμένοι γιατί κάνοντας οἱ Πέρσες ἕναν πυκνὸ φράχτη μὲ τίς ἀσπίδες τους ρίχνανε τόσα ἀμέτρητα βέλη, ὥστε οἱ Σπαρτιᾶτες ὑποφέρνανε πολὺ· καὶ ἀφοῦ οὔτε οἱ θυσίες βγαίνανε σὲ καλὸ, γύρισε τὰ μάτια ὁ Πausanias κατὰ τὸ Ἡραῖο τῶν Πλαταιῶν καὶ παρακαλέστηκε τὴν Ἥρα νὰ μὴ βγάλῃ γελασμένους τοὺς Ἕλληνες στὶς ἐλπίδες τους.

Ἐνῶ ἀκόμη ὁ Πανσανίας παρακαλοῦσε τὴ θεά, πρῶτοι οἱ Τεγεαῖτες τιναχτήκανε ὀρθοὶ καὶ τραβούσανε καταπάνω στοὺς βαρβάρους· καὶ ἀμέσως, τελειώνοντας ἢ εὐχὴ τοῦ Πανσανία, γίνανε εὐνοϊκῆς οἱ θυσίαι στοὺς Σπαρτιᾶτες. Καὶ ἀφοῦ, ὅσο καὶ ἂν ἀργήσανε, φανήκανε καλές, ὠρμήσανε κι αὐτοὶ στοὺς Πέρσες καὶ οἱ Πέρσες ἀπάνω σ' αὐτούς, ἀφοῦ πετάξανε τὰ τόξα. Ἡ μάχη πρῶτα ἔγινε σιμὰ στὸ φράχτη μὲ τὶς ἀσπίδες. Ἀφοῦ πέσανε οἱ ἀσπίδες, τότε ἄρχισε μάχη γερὴ κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Δήμητρας, καὶ βαστοῦσε πολλὴ ὥρα, ὥσπου σμίξανε κορμιὰ μὲ κορμιὰ, καὶ οἱ βάρβαροι πιάσανε μὲ τὰ χέρια καὶ σπούσανε τῶν Ἑλλήνων τὰ δόρατα. Στὴν παλικαριά καὶ στὴ δύναμη δὲ φανήκανε κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας οἱ Πέρσες· ἐπειδὴ ὅμως ἦτανε γυμνοὶ ἀπὸ ἀσπίδες καὶ δὲν ξαίρανε τὴν τέχνη τοῦ πολέμου ἴσα μὲ τοὺς ἀντιπάλους, πηδώντας ἐμπρὸς ἕνας-ἕνας ἢ δέκα, ἢ περισσότεροι, καὶ πέφτοντας μέσα στοὺς Σπαρτιᾶτες ἔτσι συμπυκνωμένοι, σκοτωνόντανε ὅλοι τους.

Ἐκεῖ ὅμως πού παρευρισκότανε ὁ ἴδιος ὁ Μαρδόνιος καὶ πολεμοῦσε μὲ τὸ λευκὸ του ἄλογο καὶ μὲ τοὺς χίλιους διαλεχτοὺς τριγύρω του, τὸ πιὸ γενναῖο σῶμα ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ἐκεῖ ὑποφέρανε οἱ Ἑλληνας τὸ πιὸ μεγάλο βᾶρος τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ὅσο ζοῦσε ὁ Μαρδόνιος, ἀντιστεκόντανε οἱ Πέρσες καὶ σκοτώνανε πολλοὺς Λακεδαιμονίους· μόλις ὅμως ἔπεσε ὁ Μαρδόνιος, καὶ τὸ τάγμα του τριγύρω, τάγμα γενναιότατο, ἔπεσε κι αὐτό, τότε λυγίσανε καὶ οἱ ἄλλοι καὶ δοθήκανε στὴ φυγὴ, καὶ παραχωρήσανε τὴ νίκη στοὺς Λακεδαιμονίους. Γιατὶ παρὰ πολὺ τοὺς ἔκανε κακὸ ἢ φορεσιά τους, πού ἀπὸ πάνω δὲν εἶχε ὄπλα· καὶ ὁ ἀγώνας ὁ δικὸς τους ἦτανε γυμνῶν ἀγώνας μὲ ὀπλισμένους.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη πλήρωσε στοὺς Σπαρτιᾶτες ὁ Μαρδόνιος τὸ φόνου τοῦ Λεωνίδα, καὶ ὁ Πανσανίας, ὁ γιὸς τοῦ Κλεομβρότου τοῦ Ἀναξανδριδῆ, κέρδισε τὴν πιὸ λαμπρὴ νίκη ἀπ' ὅσες ἐγὼ γνωρίζω. Καὶ ὁ Μαρδόνιος ἔπεσε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀριμνήστου, Σπαρτιάτη διαλεχτοῦ.

Οἱ Πέρσες λοιπόν, καθὼς τσακιστήκανε ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους στὶς Πλαταιές, πήρανε τὴ φευγάλα τους ἀκράτητοι γιὰ τὸ στρατόπεδό τους καὶ γιὰ τὸ ξύλινό τους τεῖχος, πού τὸ εἶχανε κάμει σὲ ἔδαφος θηβαϊκό. Αὐτὸ ἦτανε τὸ τέλος αὐτῆς τῆς μάχης.

Ὁ Ἀρτάβαζος ὅμως, γιὸς τοῦ Φαρνάκη, πού κι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν τοῦ εἶχε ἀρέσει νὰ μείνη ὁ Μαρδόνιος πίσω, καὶ ὕστερα

μ' ὅσα λόγια καὶ ἂν εἶπε στὸ Μαρδόνιο τίποτε δὲν κατάφερε, θέλοντας νὰ μὴν τὸν ἀφήσῃ νὰ δώσῃ μάχη, νὰ τὶ ἔκαμε βλέποντας πὼς οἱ δουλειῆς τοῦ Μαρδονίου δὲν πηγαίνανε καλά. Τὸ σῶμα ποὺ διοικοῦσε ὁ ἴδιος ὡς στρατηγὸς (καὶ δὲν ἦτανε λίγο, ἀλλὰ ἔφτανε τὶς σαράντα χιλιάδες), καθὼς ἄρχισε ἡ μάχη ξαίροντας καλά ποιοὶ θὰ ἦτανε τὸ τέλος τῆς, τὸ ὠδήγησε μὲ τάξη παραγγέλνοντας νὰ τὸν ἀκολουθοῦνε, ὅπου αὐτὸς πηγαίνει, καὶ ἅμα τονὲ βλέπουνε νὰ τρέχῃ, νὰ τρέχουνε κι αὐτοί. Ἀφοῦ ἔδωσε αὐτῇ τῇ διαταγῇ, ὑποκρινότανε πὼς τάχα ὠδηγοῦσε στὴ μάχη τὸ στρατό καθὼς ὅμως πῆγαινε μπροστινὸς στὸ δρόμο, νὰ καὶ βλέπει τοὺς Πέρσες νὰ δίνονται σὲ φυγή. Τότε λοιπὸν δὲν ὠδηγοῦσε τὸ στρατό μὲ τὴν ἴδια τάξη, ἀλλὰ ὅσο μπορούσε ἄρχισε νὰ τρέχῃ δὲν πῆγαινε ὅμως οὔτε κατὰ τὸ ξύλινο τεῖχος, οὔτε κατὰ τὸ τεῖχος τῶν Θηβαίων, ἀλλὰ ἴσα κατὰ τὴ χώρα τὴ Φωκική, θέλοντας τὸ γληγορότερο νὰ φτάσῃ στὸν Ἑλλήσποντο.

Αὐτοὶ λοιπὸν αὐτὸν τὸ δρόμο πῆρναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, ποὺ ἦτανε θεληματικὰ μὲ τὸ βασιλέα, οἱ Βοιωτοὶ πολεμήσανε πολλὴ ὥρα μὲ τοὺς Ἀθηναίους· γιατί ὅσοι ἀπὸ τοὺς Θηβαίους μηδίζανε εἶχανε μεγάλη προθυμία στὴ μάχη καὶ κανένα δίβουλο σκοπό· ἔτσι λοιπὸν τριακόσιοι ἀπ' αὐτούς, οἱ πρῶτοι καὶ καλύτεροι, περάσανε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῶν Ἀθηναίων· ἀφοῦ ὅμως τσακιστήκανε κι αὐτοί, ἡ φυγὴ τους ἔγινε ἴσα κατὰ τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν καὶ ὄχι ἐκεῖ ποὺ τραβοῦσανε οἱ Πέρσες. Οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τοῦ βασιλέα, ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέση, χωρὶς νὰ ἐπιτεθοῦνε σὲ κανένα, οὔτε νὰ δεχτοῦν ἐπίθεση, φύγανε κι αὐτοί.

Αὐτὰ ὅλα δείχνουνε πὼς ὅλη ἡ ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων ἦτανε κρεμασμένη ἀπὸ τὸ χέρι τῶν Περσῶν, ἀφοῦ καὶ σ' αὐτῇ τῇ μάχῃ, βλέποντας νὰ φεύγουνε τοὺς Πέρσες, δεῖξανε κι αὐτοὶ τὶς πλάτες πρὶν ἀκόμα ἔρθουνε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐχθρό. Ἔτσι ἐξακολουθοῦσανε νὰ φεύγουνε ὅλοι, ἂν ἐξαιρέση κανεὶς τὸ ἵππικὸ τὸς, καὶ μάλιστα τὸ βοιωτικόν. Τὸ ἵππικὸ αὐτὸ ἔδινε κάποια ὠφέλεια στοὺς φυγάδες μπαίνοντας ἀνάμεσα σ' αὐτούς καὶ τοὺς ἐχθρούς, καὶ προστατεύοντας τοὺς συμμάχους, καθὼς φεύγανε, ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ποὺ ἀκολουθοῦσανε.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸν πανικὸ τῶν Περσῶν ἔφτασε ἡ εἶδηση στοὺς ἄλλους Ἕλληνες, ποὺ ἦτανε συγκεντρωμένοι στὸ Ἡραῖο καὶ ἀποφύγανε τὴ μάχη, πὼς πολιοῦνε καὶ νικοῦνε οἱ Σπαρτιά-

τες τοῦ Πανσανία· ἀκούγοντας αὐτά, χωρὶς νὰ μποῦνε σὲ καμιὰ τάξη, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά οἱ Κορίνθιοι πήρανε τὸ δρόμο ἀπὸ τὴν ποδιά τοῦ βουνοῦ καὶ τὰ χαμηλώματα ἴσα ἐπάνω πρὸς τὸ ναὸ τῆς Δήμητρας· οἱ Μεγαρεῖς πάλι καὶ οἱ Φλιάσιοι πήρανε τὸν ἴσω δρόμο μέσα ἀπὸ τὴν πεδιάδα· καθὼς ὅμως βρεθῆκανε κοντὰ στοὺς ἐχθροὺς, βλέποντάς τους οἱ Θηβαῖοι ἱππεῖς νὰ προχωροῦνε βιαστικοὶ κι ἄτακτοι, πέσανε ἀπάνω τους μὲ τ' ἄλογα ἀρχηγὸς τοῦ θηβαϊκοῦ ἱππικοῦ ἦτανε ὁ Ἄσωπόδωρος τοῦ Τιμάνδρου· καὶ στρώσανε κάτω ἐξακόσιους ἀπ' αὐτούς, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς πήγανε κυνηγώντας ἴσαμε τὸν Κιθαιρώνα. Ἔτσι παράλογα πήγανε χαμένοι οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Φλιάσιοι.

Οἱ Πέρσες πάλι καὶ οἱ ἄλλες ὀμάδες, ἀφοῦ μπήκανε στὸ ξύλινο τεῖχος, ἀνεβήκανε στοὺς πύργους, πρὶν ἀκόμα φτάσουνε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀφοῦ καταλάβανε τὶς ἐπάλξεις, τὶς φράξανε ὅσο μπορούσανε καλύτερα. Ἀφοῦ πήγανε κοντὰ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀρχίσανε μ' αὐτοὺς τειχομαχία, πὺν ὄλο καὶ γινότανε πιὸ δυνατὴ. Ὅσο λοιπὸν δὲ φτάνανε οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Πέρσες ἀντιστεκόντανε μὲ ὑπεροχὴ στοὺς Λακεδαιμονίους, σὰν ἀνθρώπους πὺν δὲν ξαίρανε τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς τειχομαχίας· ἅμα ὅμως παρουσιαστήκανε οἱ Ἀθηναῖοι, τότε πιά ἡ τειχομαχία ἦτανε πιὸ σοβαρὴ καὶ βαστοῦσε πολλὴ ὥρα. Τέλος οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ὑπομονή τους ἀνεβήκανε στὸ τεῖχος καὶ γκρεμίσανε ἓνα μέρος· ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος ριχτήκανε μέσα οἱ Ἕλληνες. Πρῶτοι μπήκανε οἱ Τεγεᾶτες κι ἀρπάξανε τοῦ Μαρδονίου τὴ σκηνή, καὶ μαζὶ μ' αὐτὴ πήρανε καὶ τὶς φάτνες τῶν ἀλόγων του, ὄλες ἀπὸ χαλκὸ κι ἄξιες νὰ τὶς θαυμάζη κανεὶς. Αὐτὸ τὸ λάφυρο τὸ ἀφιερῶσανε οἱ Τεγεᾶτες στὸ ναὸ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς⁽¹⁷⁸⁾, ὅμως καὶ τὰ ἄλλα λάφυρα πὺν κυριέψανε τὰ μοιραστήκανε ἴσια μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες. Ἀφοῦ ἔπεσε τὸ τεῖχος στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων, καμιὰ πιά ἀντίσταση πυκνὴ δὲν κάνανε οἱ βάρβαροι, καὶ οὔτε ἓνας ἀπ' αὐτοὺς θυμήθηκε πὺν εἶναι ἀνδρας, καὶ ὄλοι φοβισμένοι, καθὼς εἶχανε κλειστὴ τόσες πολλὲς χιλιάδες σὲ τόσο στενὸν τόπο, γυρίζανε σὰν παραλογιασμένοι, καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχανε τὴν εὐκολία νὰ σκοτώνουνε τόσους ἀπ' αὐτούς, πὺν ἀπὸ τὶς τριακόσιες χιλιάδες (ἂν βγάλουμε τὶς σαράντα πὺν πῆρε κι ἔφυγε ὁ Ἀρτάβαζος) ἀπὸ τὶς ἄλλες δὲν περισσέψανε οὔτε τρεῖς. Ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους, Σπαρτιᾶτες σκοτωθῆκανε ὄλοι-

ὅλοι σ' αὐτῇ τῇ σύγκρουση ἐνενήντα ἕνας, ἀπὸ τοὺς Τεγεᾶτες δεκαεῖς καὶ πενήντα δυὸ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

8. Μοιρασιὰ τῶν λαφύρων.

Ὁ Πausanias ἔβγαλε κήρυγμα κανεῖς νὰ μὴ βάλῃ χεῖρι στὰ λάφυρα καὶ οἱ Εἰλωτες νὰ τὰ μαζέψουνε ὅλα σ' ἕνα μέρος· σκορπιστήκανε λοιπὸν οἱ Εἰλωτες στὸ στρατόπεδο καὶ βρῖσκανε σκηνὲς φτιασμένες ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀπ' ἀσήμι, κλῖνες ἀσημοχρυσωμένες, χρυσοὺς κρατῆρες, φιάλες κι ἄλλα ἀγγεῖα τοῦ πιotoῦ· μέσα σ' ἀμάξια βρῖσκανε σακκιὰ γεμάτα ἀπὸ λεβέτια χρυσὰ καὶ ἀσημένια· ἀπὸ τοὺς νεκροὺς παίρνανε ἀκριβὰ στολίδια τῶν χειριῶν καὶ τοῦ λαιμοῦ, παίρνανε καὶ μαχαίρια, ὅσα ἦτανε χρυσὰ, καὶ ὅσο γιὰ τὰ κάθε λογῆς φορέματα, κανένας δὲν τὰ πρόσεχε. Ἐκεῖ κλέψανε πολλὰ οἱ Εἰλωτες καὶ τὰ πουλούσανε στοὺς Αἰγινῆτες, ἄλλα ὅμως ποὺ δὲ μπορούσανε νὰ τὰ κρύψουνε τὰ παρουσιάζανε. Ἀπὸ τότε κάμανε τὶς μεγάλες περιουσίες τοὺς οἱ Αἰγινῆτες, γιὰτὶ ἀγοράζανε ἀπὸ τοὺς Εἰλωτες τὸ χρυσάφι γιὰ χαλκὸ.

Ἀφοῦ κάμανε οἱ Ἕλληνες ἕνα σωρὸ τὰ συναγμένα πράματα, βγάλανε τρία δέκατα γιὰ τοὺς θεοὺς. Τὸ ἕνα τ' ἀφιέρωσανε στὸ θεὸ τῶν Δελφῶν κι ἀπ' αὐτὰ τὰ χρήματα ἔγινε τὸ ἀφιέρωμα τοῦ χρυσοῦ τρίποδα⁽¹⁷⁴⁾ ποὺ εἶναι στημένος ἀπάνω στὸ τρικέφαλο χάλκινο φεῖδι καὶ πολὺ κοντὰ στὸ βωμό. Ἀπὸ τὸ ἄλλο δέκατο ποὺ ἀφιέρωσανε στὸ θεὸ τῆς Ὀλυμπίας, ἔγινε τὸ χάλκινο ἀγαλμα τοῦ Δία, δέκα πῆχες ψηλὸ· τὸ τρίτο δέκατο στὸ θεὸ τοῦ Ἴσθμοῦ, καὶ ἀπ' αὐτὸ ἔγινε ὁ χάλκινος Ποσειδῶνας, ἑπτὰ πῆχες ψηλός. Ἀφοῦ βγάλανε αὐτὰ τὰ τρία δέκατα, μοιραστήκανε τὰ λοιπὰ καὶ πήρανε καθένας ὅσα τοὺς πρέπανε, καὶ χρυσάφι κι ἀσήμι κι ἄλλα πράματα πολλὰ καὶ ζῶα φορτηγά. Πόσα ὅμως δοθήκανε ξεχωριστὰ σ' ἐκείνους ποὺ διαπρέψανε στὴ μάχη, κανεῖς δὲν ἀναφέρει νομίζω ὅμως ἐγὼ πὼς πήρανε κι αὐτοί. Ὁ Pausanias πήρε ξεχωριστὰ δέκα κομμάτια ἀπ' ὅλα, ἄλογα, τάλαντα, καμῆλες καὶ τὰ παρόμοια.

Λένε ἀκόμα πὼς ἔγινε κι αὐτό· φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁ Ξέρξης εἶχε ἀφήσει στὸ Μαρδόνιο ὅλη τὴν ἀποσκευὴ του· βλέποντας λοιπὸν ὁ Pausanias τοῦ Μαρδονίου τὰ ἐπιπλα, μὲ χρυσάφι καὶ μ' ἀσήμι στολισμένα καὶ μὲ παραπετάσματα λογῆς λογῆς, παράγγειλε στοὺς μαγεῖρους καὶ τοὺς ζαχαραπλάστες νὰ τοῦ

έτοιμάσουνε δεῖπνο ἀπαράλλαχτο, καθὼς τὸ ἐτοιμάζανε καὶ γιὰ τὸ Μαροδόνιο. Ἐφοῦ τὸ ἐτοιμάσανε κατὰ τὴ διαταγὴ του, τότε ὁ Πausanías βλέποντας κλίνες χρυσῆς κι ἀσημένιες, μεγάλοπρεπα στρωμένο δεῖπνο, θαύμασε μ' ὅλα αὐτὰ τὰ καλὰ ποῦχε μπροστά του, καὶ γιὰ νὰ χωρατέψη παράγγειλε καὶ στοὺς δικούς του ὑπὲρ ῥέτες νὰ ἐτοιμάσουνε δεῖπνο λακωνικό⁽¹⁷⁵⁾. Ἐφοῦ ἐτοιμάστηκε τὸ συσσίτιο καὶ ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο τραπέζι ἦτανε μεγάλη, γέλασε ὁ Πausanías καὶ ἔστειλε νὰ φωνάξουνε τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων· ἀφοῦ συναχτήκανε, δείχνοντας ὁ Πausanías τὸ ἕνα ἐτοιμασμένο τραπέζι καὶ τὸ ἄλλο, εἶπε· «Σᾶς κάλεσα, ἄνδρες Ἕλληνες, γιὰ νὰ σᾶς δείξω τὴν ἀνοησία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μήδων, ποὺ μαθημένος σ' αὐτὴ τὴν καλοπέραση ζήληψε τὴ δική μας φτωχικὴ τροφὴ καὶ θέλησε νὰ μᾶς τὴν πάρῃ». Αὐτὰ λένε πῶς εἶπε ὁ Πausanías στοὺς Ἕλληνες στρατηγούς.

9. Μάχη τῆς Μυκάλης (479 π.Χ.).

Τὴν ἴδια ἡμέρα, ποὺ ἔγινε ὁ χαλασμός τῶν Πλαταιῶν, σύνταχε νὰ γίνῃ καὶ ἡ μάχη τῆς Μυκάλης⁽¹⁷⁶⁾. Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες καθόντανε μὲ τὰ πλοῖα τους⁽¹⁷⁷⁾, ἔχοντας ἀρχηγό τους τὸ Λακεδαιμόνιο Λεωτυχίδη⁽¹⁷⁸⁾, φτάσανε ἀγγελιοφόροι ἀπὸ τὴ Σάμο ὁ Λάμπωνας τοῦ Θρασυκλῆ, ὁ Ἀθηναγόρας τοῦ Ἀρχεστρατίδη καὶ ὁ Ἡγησίστρατος τοῦ Ἀρισταγόρα, σταλμένοι ἀπὸ τοὺς Σαμίους, κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Πέρσες⁽¹⁷⁹⁾ καὶ ἀπὸ τὸν τύραννο Θεομήστορα⁽¹⁸⁰⁾, γιὰ τοῦ Ἀνδροδάμαντα, ποὺ οἱ Πέρσες τὸν εἶχανε βάλει τύραννο τῆς Σάμου· ἀφοῦ παρουσιαστήκανε στοὺς στρατηγούς, ἄρχισε ὁ Ἡγησίστρατος νὰ τοὺς λέῃ πολλὰ καὶ διάφορα πράματα· πῶς τάχα, καὶ μοναχὰ νὰ τοὺς δοῦνε οἱ Ἴωνες, θ' ἀποστατήσουνε ἀπὸ τοὺς Πέρσες, καὶ οἱ βάρβαροι δὲ θὰ σταθοῦνε νὰ πολεμήσουνε· καὶ ἂν ὅμως σταθοῦνε, ἄλλο καλύτερο κυνήγι δὲ θὰ μπορούσανε νὰ βροῦν οἱ Ἕλληνες· καὶ ὀρκίζοντάς τους στὸ ὄνομα τῶν κοινῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων, τοὺς παρακινοῦσε νὰ λυτρώσουν Ἕλληνες ἀδερφοὺς ἀπὸ τὴ δουλεία καὶ νὰ διώξουνε μακριὰ τὸ βάρβαρο. Γιατὶ καὶ τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων ἦτανε κακοτάξειδα, καὶ ἀνάξια νὰ παραβγοῦνε μὲ τὰ ἑλληνικά, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτοί, οἱ ἀποσταλμένοι, εἶναι πρόθυμοι στὰ πλοῖα τους νὰ μείνουνε ὄμηροι, ἂν ἔχουνε καμιὰ ὑποψία πῶς μὲ δολερὸ σκοπὸ τοὺς κάνουνε αὐτὴ τὴν παρακίνηση.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἐπειδὴ μὲ μεγάλη ἐπιμονὴ ὁ ξένος Σάμιος ἔκανε τὰ παρακάλια του, ὁ Λεωτυχίδης, εἴτε θέλοντας νὰ βγάλῃ κανένα σημάδι μαντικό ⁽¹⁸¹⁾, εἴτε κατὰ τύχην ἀπὸ θεοῦ θέλημα, τότε ρώτησε: «ὦ ξένε Σάμιε, ποῖο εἶναι τ' ὄνομά σου;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἡγησίστρατος». Καὶ ὁ Λεωτυχίδης, ἀρπάζοντας τὸ λόγο ἀπὸ τὸ στόμα του (ἂν ἤθελε ἀκόμα κάτι νὰ πῆ) ἀποκρίθηκε: «Δέχομαι τὸ μάντεμα ⁽¹⁸²⁾, ὦ ξένε Σάμιε. Λοιπὸν, κάμετε ὅσο μπορείτε γλήγορα νὰ φύγετε, σὺ καὶ οἱ ἄλλοι ἐδῶ σύντροφοί σου, ἀφοῦ μᾶς ὀρκιστῆτε πὼς οἱ Σάμιοι θὰ εἶναι πρόθυμοι σύμμαχοί μας».

Μαζὶ μ' αὐτὰ τὰ λόγια μπήκανε καὶ στὰ ἔργα· ἀμέσως οἱ Σάμιοι δώσανε τοὺς ὄρκους καὶ τὶς ὑποσχέσεις περὶ συμμαχίας μὲ τοὺς Ἕλληνας.

Ἀφοῦ γίνανε αὐτά, φύγανε οἱ Σάμιοι κράτησε ὅμως τὸν Ἡγησίστρατο ὁ Λεωτυχίδης, γιατί εἶχε τ' ὄνομά του ὡς καλὸν οἰωνό.

Ἀφοῦ οἱ θυσίαι δεῖξανε καλὰ σημάδια στοὺς Ἕλληνας, κάμανε πανιὰ γιὰ τὴ Σάμο ἀπ' τὴ Δῆλο· ἅμα φτάσανε στοὺς Καλάμους τῆς Σάμου, ἀράξανε κοντὰ στὸ Ἡραῖο κι ἐτοιμαζόντανε γιὰ ναυμαχίαν· μαθαίνοντας οἱ Πέρσες πὼς οἱ Ἕλληνας ἦτανε κοντά, ἀνοίξανε μὲ τὰ ἄλλα πλοῖα τους κατὰ τὴν ἀντικρινὴ ξηρὰ, καὶ μοναχὰ τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων ⁽¹⁸³⁾ τ' ἀφήσανε νὰ φύγουνε. Ἀφοῦ λοιπὸν σκεφτῆκανε, ἀποφασίσανε νὰ μὴ δώσουνε ναυμαχίαν, γιατί νομίζανε πὼς δὲν εἶναι ἰσόπαλοι γι' αὐτὸ τραβηχτήκανε κατὰ τὴν ξηρὰ, γιὰ νὰ βρισκονται στὴν προστασίαν τοῦ δικοῦ τους πεζικοῦ, ποὺ βρισκότανε στὴ Μυκάλῃ· ὁ στρατὸς αὐτὸς κατὰ διαταγὴν τοῦ Ξέρξη εἶχε μείνει ἀπὸ τὸ ἄλλο στράτευμα νὰ φυλάῃ τὴν Ἰωνίαν· ὁ ἀριθμὸς του ἦτανε ὡς ἐξήντα χιλιάδες, καὶ στρατηγὸς ὁ Τιγράνης, ὁ πιὸ ὄραϊος καὶ πιὸ μεγαλόσωμος ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Καταφεύγοντας στὴν προστασίαν τοῦ στρατοῦ οἱ στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἀποφασίσανε νὰ σύρουν ἔξω τὰ πλοῖα καὶ νὰ τὰ τριγυρῶσιν μὲ ὀχύρωμα, πὺν νὰ προστατεύῃ τὰ πλοῖα καὶ νὰ εἶναι καὶ δικό τους καταφύγιον.

Μ' αὐτὴ τὴν ἀπόφασιν κάμανε πανιὰ, καὶ φτάνοντας σὶς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν Γαίσιωνα καὶ Σκολοπόνεντα, κοντὰ στὴ Μυκάλῃ, ὅπου εἶναι ναὸς τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρας, ἐκεῖ σύρανε τὰ πλοῖα ἔξω καὶ χτίσανε τριγύρω τεῖχωμα μὲ λιθάρια καὶ μὲ ξύλα κόβοντας ἡμερὰ δέντρα καὶ μπήγοντας παλούκια γύρω ἀπὸ τὸ

τείχωμα· και ἐτοιμαζόντανε μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ πολιορκηθοῦνε, και μάλιστα πὼς θὰ νικήσουνε· και ἡ ἐτοιμασία τους εἶχε αὐτὸν τὸ διπλὸ σκοπὸ.

Μαθαίνοντας οἱ Ἕλληνες πὼς εἶχανε καταφύγει οἱ βάρβαροι στὴν ξηρὰ, εἶχανε μεγάλη λύπη γιατί εἶχανε ξεφύγει, και βρισκόντανε σ' ἀπορία τί νὰ κάμουνε, νὰ γυρίσουνε πίσω ἢ νὰ τραβήξουνε κατὰ τὸν Ἑλλήσποντο. Τέλος δὲν ἀποφασίσανε οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐπάνω στὴ στεριά. Ἀφοῦ ἐτοιμάσανε λοιπὸν ἀποβάθρες και ὅσα ἄλλα χρειαζόντανε γιὰ ναυμαχία, κινήσανε γιὰ τὴ Μυκάλῃ. Ἄμα ὅμως φτάσανε σιμὰ στὸ στρατόπεδο και κανένας δὲ φαινότανε νὰ τοὺς ἀντιβγαίνει, ἀλλὰ βλέπανε τὰ πλοῖα τραβηγμένα στὴν ξηρὰ πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχωμα, και πολὺ στρατὸ παραταγμένον σιμὰ στ' ἀκρογιάλι, τότε ὁ Λεωτυχίδης, ἀφοῦ πρῶτα ἔφερε στὸ γιαιλὸ συρτὰ τὸ πλοῖο ὅσο μποροῦσε, ἔπειτα ἔβαλε κήρυκα και παράγγειλε μ' αὐτὸν στοὺς Ἴωνες· «Ἴωνες, ὅσοι ἀπὸ σᾶς μπορεῖτε νὰ μὲ ἀκοῦτε, προσέχετε σ' ὅσα θὰ πῶ· χωρὶς ἄλλο οἱ Πέρσες τίποτε δὲ θὰ καταλάβουνε ἀπ' ὅσα ἐγὼ σᾶς παραγγέλνω· ἅμα ἀρχίσουμε τὴ συμπλοκή, τότε πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ θυμᾶται καθένας τὴν ἐλευθερία, και ἔπειτα τὸ σύνθημα, πὸν εἶναι «Ἦρα». Ὅποιοι ἀπὸ σᾶς δὲ μ' ἀκοῦνε, ἄς τὰ μάθουνε ἀπὸ τοὺς ἄλλους πὸν μ' ἀκούσανε».

Ἀφοῦ ὁ Λεωτυχίδης ἔδωσε αὐτὲς τὶς συμβουλές, νὰ τί κάμανε οἱ Ἕλληνες ὕστερα. Ζυγώνοντας κοντὰ τὰ πλοῖα, βγήκανε στὸ ἀκρογιάλι και ἐνῶ αὐτοὶ μπαίνανε σὲ τάξη, βλέποντάς τους οἱ Πέρσες νὰ ἐτοιμαζόντανε γιὰ πόλεμον και νὰ κάνουνε και προτροπὲς πρὸς τοὺς Ἴωνες, πρῶτα ἀπὸ τοὺς Σαμίους πήραν τὰ ὄπλα, ὑποπτέοντάς τους πὼς εἶχανε φρονήματα ἑλληνικά· γιατί οἱ Σάμιοι κάμανε και κάτι ἄλλο· ὅταν μὲ τὰ πλοῖα τῶν βαρβάρων φτάσανε οἱ Ἀθηναῖοι αἰχμάλωτοι, ὅσοι εἶχανε ἀπομείνει στὴν Ἀττικὴ, και τοὺς κυριέψανε τὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξη, αὐτοὺς οἱ Σάμιοι τοὺς ἀπολύσανε ὅλους και τοὺς στείλανε πίσω στὴν Ἀθῆνα δίνοντάς τους τὰ ἀναγκαῖα τοῦ ταξιδιοῦ· γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους περισσότερο ἦτανε οἱ Σάμιοι ὑποπτοι, γιατί λευτερώσανε πεντακόσιους ἄνδρες ἐχθροὺς τοῦ Ξέρξη. Ἐπειτα οἱ Πέρσες δώσανε προσταγὴ στοὺς Μιλησίους νὰ φυλάνε τὰ περάσματα, πὸν περνούσανε ἀπὸ τὰ ψηλῶματα τῆς Μυκάλῃς, τάχα πὼς γνωρίζανε οἱ Μιλήσιοι πολὺ καλὰ τὸν τόπον· ἀλήθεια ὅμως, τὸ κάμανε γι' ἄλλο σκοπὸ, γιὰ νὰ τοὺς διψήσουνε ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Πρὸ αἰχμάλωτων

τοὺς Ἴωνες ὑποπτεύοντάς τους πὼς μπορούσανε κάτι κακὸ νὰ κάμουνε, ἂν εἶχανε δύνᾳμη στὰ χέρια τους, τέτοια μέτρα προφυλαχτικὰ λαβαίνανε οἱ Πέρσες. Τέλος οἱ Πέρσες συμπυκνώσανε τὶς ἀσπίδες τους σὰν τεῖχος πρὸς τοὺς Ἑλληνας.

Ἀφοῦ ἐτοιμαστήκανε οἱ Ἑλληνες, ἀρχίσανε νὰ προχωροῦνε κατὰ τοὺς βαρβάρους. Καὶ ἐνῶ προχωρούσανε, ἔτρεξε λόγος μέσα σ' ὄλο τὸ στρατόπεδο, καὶ ἀκόμα φάνηκε ριγμένο στ' ἀκρογιαλὶ τὸ ραβδί τοῦ Ἐρμῆ⁽¹⁸⁴⁾, καὶ ὁ λόγος ἔλεγε πὼς οἱ Ἑλληνες νικήσανε σὲ μάχη τὸ στρατὸ τοῦ Μαρδονίου. Κι ἀλήθεια, μὲ πολλὰ σημάδια γινόντανε φανερὰ τὰ πράματα τὰ θεϊκὰ, ἀφοῦ καὶ τότε, ἐνῶ τὴν ἴδια ἐκείνη μέρα τῶν Πλαταιῶν ἡ μάχη τύχαινε νὰ συμπέση μὲ τὸν ἄλλον ἐχθρικό χαλασμό ποὺ θὰ γινότανε στὴ Μυκάλῃ, ἔφτασε τὸ ἀκουσμα στοὺς Ἑλληνες ὅσοι ἦτανε στὴ Μυκάλῃ, ὥστε νὰ πάρῃ θάρρος περισσότερο ὁ στρατὸς καὶ μὲ πιὸ πολλὴ καρδιά νὰ πέφτῃ στὸν κίνδυνο. *ΡΛ*

Καὶ μιὰ ἄλλη ἀκόμα συντυχία ἔγινε ἐκειπέρα· σιμὰ στοὺς τόπους καὶ τῶν δυὸ μαχῶν ἦτανε ναοὶ τῆς Δήμητρας τῆς Ἐλευσινίας· καὶ στὶς Πλαταιὲς δηλ. ἔγινε ἡ μάχη παραπολὺ κοντὰ στὸ Δημήτριο, καθὼς εἶπα πιὸ πάνω⁽¹⁸⁵⁾, καὶ στὴ Μυκάλῃ τὸ ἴδιο ἦτανε μοιραῖο νὰ γίνῃ⁽¹⁸⁶⁾. Τὸ πὼς ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Πausanία ἦτανε ἀληθινὴ, ἡ φήμη σωστὰ τὸ ὠρίζε· γιατί ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν ἔγινε πρωὶ ἀκόμα, καὶ ἡ μάχη στὴ Μυκάλῃ κατὰ τὸ δειλινό. Καὶ τὸ ὅτι ἀληθινὰ τὴν ἴδια μέρα⁽¹⁸⁷⁾ καὶ τὸν ἴδιο μῆνα συμπέσανε οἱ δυὸ μάχες, ὄχι πολὺν καιρὸ ἀργότερα τὸ μάθανε οἱ Ἑλληνες ρωτώντας γιὰ τὰ περιστατικά. Καὶ στὴ Μυκάλῃ οἱ Ἑλληνες δὲν εἶχανε τόσο φόβο γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους πρὶν ἀκουστῆ ἐκείνη ἡ φήμη, ὅσο φοβόντανε μὴ νικηθῆ ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Μαρδόνιο. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἅμα ἡ φήμη ἀκούστηκε μέσα στὸ στρατόπεδο, τότε πιὸ πρόθυμα καὶ γλήγορα οἱ Ἑλληνες προχωρούσανε στὴ μάχη, καὶ ὁ ἀγώνας ἄξιζε αὐτὴ τὴν προθυμίαν καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων, ἀφοῦ βραβεῖα τῆς νίκης ἦτανε τὰ νησιὰ καὶ ὁ Ἑλλήσποντος.

Τῶν Ἀθηναίων λοιπόν καὶ τῶν ἄλλων ποὺ ἦτανε παραταγμένοι στὸ πλευρὸ τους, δηλ. τοῦ μισοῦ στρατοῦ, ἡ πορεία γινότανε τὸ γυαλὸ-γυαλὸ, σὲ τόπο πεδινό· τῶν Λακεδαιμονίων ὅμως καὶ τῶν ἄλλων ποὺ τοὺς συντροφεύανε ἡ πορεία γινότανε ἀνάμεσα σὲ χαράδρες καὶ βουνά. Ἐνῶ ὅμως οἱ Λακεδαιμόνιοι κάνανε αὐτὸν τὸν ἀπώγωνα, οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὸν ὄπισθεν ἐπὶ ἀντίθετο πλῆθος ἀρχίσανε

κιάλα τῆ μάχη. Ὅσο λοιπὸν οἱ Πέρσες εἶχανε τὶς ἀσπίδες τοὺς ὀρθῆς, ἀντικρούανε μὲ ἴση δύναμη τοὺς ἀντιπάλους· ἀφοῦ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ παρακόλουθος στρατός, γιὰ νὰ δεῖξουνε δικό τους τὸ κατόρθωμα κι ὄχι τῶν Λακεδαιμονίων, παρακινώντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ριχτήκανε μὲ μεγαλύτερη καρδιά, τότε ἀλλάξανε τὰ πράματα· γιὰ τὴν ὄρμη πού πήρανε, ρίχνοντας τὶς ἀσπίδες κάτω, πέσανε πυκνοὶ στοὺς Πέρσες, καὶ τότε αὐτοί, μ' ὄλο πού τοὺς δεχτήκανε καὶ πολλὴ ὥρα τοὺς ἀντικρούανε, τέλος φύγανε κατὰ τὸ τεῖχος.

Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Σικυώνιοι καὶ οἱ Τροιζήνιοι (αὐτὴ ἦταν ἡ σειρά τους στὴν παράταξη) ἀκολουθώντας τοὺς βαρβάρους χυθήκανε μέσα στὸ τεῖχος. Ἀφοῦ ὅμως τὸ πήρανε κι αὐτό, δὲ συλλογιόντανε πιά οἱ βάρβαροι παλικαριές, παρὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι τὴ φευγάλα, ξέχωρα ἀπὸ τοὺς Πέρσες· αὐτοί, ἀφοῦ ἀπομείνανε τόσο λίγοι πολεμοῦσανε μὲ τοὺς Ἕλληνας πού δὲν παύανε νὰ ρίχνονται μέσα στὸ τεῖχος. Καὶ ἀπὸ τῶν Περσῶν τοὺς στρατηγούς οἱ δυὸ γλυτώσανε, οἱ ἄλλοι δυὸ πέσανε νεκροί, δηλ. ὁ Ἀρταύνης καὶ ὁ Ἰθαμίτης, στρατηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ, αὐτοὶ εἶναι πού γλυτώσανε, ὁ Μαρδόντης ὅμως καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ πεζοῦ στρατοῦ Τιγράνης πέσανε στὴ μάχη.

Καὶ ἐνῶ ἀκόμη πολεμοῦσανε οἱ Πέρσες, φτάσανε οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ τὴ συντροφία τους καὶ δώσανε τὸ τελευταῖο χέρι. Σκοτωθῆκανε ὅμως κι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας πολλοὶ ἐκεῖ, μάλιστα Σικυώνιοι καὶ ὁ στρατηγὸς τους Περίλαος. Ὅσο γιὰ τοὺς Σαμίους, πού εἶχανε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῶν βαρβάρων, καθὼς βρισκόντανε στὸ μηδικὸ στρατόπεδο καὶ χωρὶς ὄπλα, ἅμα εἶδανε πὼς ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔγερνε τῆς μάχης ὁ ζυγὸς κατὰ τοὺς Ἕλληνας, κάνανε ὅ,τι μπορούσανε γιὰ νὰ προσφέρουνε κι αὐτοὶ τὴ βοήθεια τους σ' αὐτούς. Βλέποντας λοιπὸν καὶ οἱ ἄλλοι Ἴωνες τοὺς Σαμίους νὰ κάνουνε τὴν ἀρχή, τότε πιά κι αὐτοί, τραβώντας χέρι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τοὺς ριχτήκανε.

Στοὺς Μιλησίους, καθὼς εἶπα, εἶχε δοθῆ προσταγὴ ἀπὸ τοὺς Πέρσες νὰ φυλᾶνε τὰ περάσματα, γιὰ νὰ σωθοῦνε περνώντας ἀπ' αὐτά, ἂν τοὺς τύχη κακό, πού καὶ ἀλήθεια τοὺς ἔτυχε, καὶ τότε ἔχοντάς τους ὀδηγοὺς νὰ καταφύγουνε στὰ ψηλώματα τῆς Μυκάλης. Ἦτανε λοιπὸν ἐκεῖ οἱ Μιλήσιοι βαλμένοι γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ γιὰ τὸν ἄλλο· νὰ μὴ βρίσκονται στὸ στρατόπεδο καὶ κάμουνε καμιὰν ἀπιστία· οἱ Μιλήσιοι ὅμως κάνανε τὰ ἀντίθετα ἀπ' ὅσα

εἶχανε προσταγῆ· γιατί καὶ σ' ἄλλους δρόμους τοὺς τραβούσανε ἅμα οἱ Πέρσες ἀρχίσανε νὰ παίρνουνε τὴ φευγάλα τους, μάλιστα δρόμους ποὺ τοὺς φέρονε ἴσα στοὺς ἐχθροὺς· καὶ τέλος οἱ ἴδιοι οἱ Μιλήσιοι σκοτώνοντάς τους φανήκανε χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς.

Σ' αὐτὴ τὴ μάχη φανήκανε πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους πρῶτος ὁ Ἐρμιόλυκος τοῦ Εὐθύνου. Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Τροϊζήνιοι καὶ οἱ Σικυώνιοι ἦρθανε πρῶτοι. Καὶ ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες σφάξανε τοὺς περισσότερους βαρβάρους, ἄλλους στὴ μάχη ἀπάνω κι ἄλλους ἀπάνω στὴ φυγή, βάλανε φωτιά καὶ κάψανε τὰ πλοῖα κι ὀλάκερο τὸ τεῖχος. Τότε βγάλανε τὰ λάφυρα ἔξω ἀπὸ τὸ τεῖχος, στὸ γιαλὸ· καὶ βρήκανε ὄχι λίγες ποσότητες χρημάτων. Καὶ κάμανε πανιά, ἀφοῦ κάηκαν τὸ τεῖχος καὶ τὰ πλοῖα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. **Τῶν Ἑδωνῶν** οἱ Ἑδωνοὶ ἦτανε θρακικὴ φυλὴ καὶ κατοικοῦσε ἀνάμεσα Σιτυμόνα καὶ Νέστο στὴ Δ. Θράκη.
2. **Μεγάβαζος**, Πέρσης στρατηγός· τὸν ἄφησε ὁ Δαρεῖος στὴν Εὐρώπη μὲ πολυάριθμο στρατό, καὶ ὑπόταξε ὅλες τὶς φυλὰς τῆς Θράκης καὶ τὶς ἐλληνικὰς ἀποικίας, ποὺ βρίσκονται ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντο ἴσαμε τὸ Σιτυμόνα ποταμὸ.
3. **Λαμπώνιο**, πόλη τῆς Τρωάδας κοντὰ στὴν Ἄντιανδρο.
4. **Ποὺ ὑποτάζονται σ' αὐτή**, ὄχι γιὰ τὰ ἄλλα Κυκλαδικὰ νησιὰ ὑπακούανε στὴ Νάξο, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι σημαντικώτερο νησι εἶχε ἢ Νάξος κάποια ἐπιρροὴ ἐπάνω στὰ ἄλλα.
5. **Καύκασα**· ποῦ μέρος τῆς Χίου εἶναι αὐτὸ δὲ μᾶς εἶναι γνωστό.
6. **Ἀπὸ τῆ Μύνδο**, πόλη τῆς Καρίας βορεινὰ ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσό.
7. **Θαλαμία**, τρύπα στὸ πλευρὸ τοῦ πλοίου· ἀπὸ τὴν τρύπα αὐτὴ ἐβγαίνε τὸ κουπί τοῦ θαλαμίτη, δηλ. τοῦ κωπηλάτη τῆς πρὸ κάτω σειρᾶς τῶν κουπιῶν.
8. **Ἀποικοὶ τῶν Ἀθηναίων**, ὁ Νηλέας γιὸς τοῦ Κόδρου εἶχε ἰδρύσει τὴ Μίλητο.
9. **Τριάντα χιλιάδες Ἀθηναίους**, τόσες χιλιάδες ἦτανε κατὰ τὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς οἱ ψηφοφόροι τῆς Ἀθήνας.
10. **Κορησσός**, λιμάνι κοντὰ στὸ βουνὸ τῆς Ἐφέσου, ποὺ φέρνει τὸ ὄνομά του.
11. **Καῦστιριο**, ποταμὸ ποὺ ἔχει τὶς πηγές του στὸ βουνὸ τῆς Λυδίας Τμῶλο· περνάει μέσα ἀπὸ τὴ Λυδία καὶ χύνεται στὸ Αἰγαῖο, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἐφεσο.

12. **Κυβήβης**, ἔχει καὶ τὰ ὀνόματα Κυβέλη ἢ Ρέα· ἡ πολλὴ ἀρχαία μενάλῃ θεά, κόρη τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς· ἡ λατρεία τῆς ἦτανε ἀπλωμένη σ' ὅλη τὴ Μ. Ἀσία καὶ μάλιστα στὴ Λυδία καὶ τὴ Φρυγία.
13. Τὸν ἄλυ ποταμό, πὸν χωρίζει τὴ Μ. Ἀσία ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν πηγάζει ἀπὸ τὸν Ἀντίταυρο καὶ χύνεται στὸν Εὐξείνιο Πόντο.
14. Τὴν πόλιν Καῦνο, ἀρχαία πόλις στὴ ΒΔ. ἀκτὴ τῆς Καρίας ἀντίκρου ἀπὸ τὴ Ρόδο.
15. Ἡ Δάδη δὲν εἶναι πιά νησί, ἀλλὰ χαμηλὸ ὕψωμα, καὶ δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴ θέσση τῆς παλαιᾶς Μιλήτου, ὅπως ἄλλοτε τὴ χώριζε ἡ θάλασσα, πὸν ἀπὸ τότε γίνηκε ξηρὰ ἀπὸ τὰ χρώματα πὸν βγάζει ὁ Μαίανδρος ποταμός.
16. Φρύνιχος, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρὸ ἀρχαίους δραματικούς τῆς Ἑλλάδας (511 π.Χ.).
17. Ἀπὸ τοὺς Λυδοὺς, δηλ. ἀπὸ τὸν Κροῖσο, τὸ βασιλέα τῆς Λυδίας, κατὰ τὸ 560 π.Χ.
18. Δυὸ φορὰς ἀπὸ τοὺς Πέρσες, τὴ μιὰ φορὰ ἀπὸ τὸν Κῦρο (549 π.Χ.) καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τοῦ Δαρείου (495 π.Χ.).
19. Ἐπαυσε κάθε ἄλλο στρατηγὸς, ἐννοεῖ ὅλους τοὺς Πέρσες στρατηγούς πὸν ἦτανε σατράπες στὰ παράλια, καὶ πὸν ἡ ἐνέργειά τους κατὰ τὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση φάνηκε στὸ βασιλέα νωθηρή.
20. Γιὰ τὴν Ἐρέτρια καὶ τὴν Ἀθήνα, μὲ σκοπὸ νὰ τίς ἐκδικηθοῦνε γιὰ τὴ λάβανη μέρος στὴν Ἰωνικὴ ἐπανάσταση καὶ στὸ κάψιμο τῶν Σάρδεων.
21. Θάσο, νησί κοντὰ στὴ Θράκη.
22. Ἦτανε ὑποταγμένα ἀπὸ πολλὴ πρωτύτερα, πρὸ 18 χρόνων ἀπὸ τὸ Μεγάβαζο μετὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου στὴ Σκυθία.
23. Ἀκανθο, πόλις μέσα στὸ Σιρμονικὸ κόλπο, βορεινὰ ἀπὸ τὴ χερσόνησο Ἀκτῆ.

24. **Ἄθωνα**, ἀκρωτήριο ἀπάνω στὴ Χαλκιδικὴ χερσόνησο, τώρα Ἐγιονόρος.
25. **Βρύγοι**, λαὸς θρακικὸς κατὰ τὰ μακεδονικὰ σύνορα.
26. **Ὁ ὑπηρέτης του πάντα τοῦ φώναζε**, βλ. σελ. 17.
27. **Οἱ Πεισιστρατίδες**, δηλ. ὁ Ἰππίας καὶ οἱ ὄπαδοί του, ποὺ ἦταν ἐξωρισμένοι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα (510 π.Χ.) καὶ εἶχανε καταφύγει στὸ μεγάλο βασιλεῖα.
28. **Γῆ καὶ νερό**, ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου ἔστειλε κήρυκες σὺς ἐλληνικὰς πόλεις καὶ ζήτησε νὰ τοῦ στείλουνε γῆ καὶ νερό, δηλ. σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλὰς πόλεις καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ νησιὰ δώσανε τὰ σημεῖα, ἐξέχωρα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Σπάρτη, ποὺ δὲν τὰ δώσανε καὶ σκοτώσανε τοὺς κήρυκες.
29. **Με πολυάριθμο πεζὸ στρατό**, οἱ δυνάμεις τῶν Περσῶν φτάνανε ὡς τὶς ἑκατὸ χιλ. πεζικοῦ, δέκα χιλ. ἵππικοῦ, καὶ ἑξακόσια πλοῖα, χωριστὰ τὰ φορητὰ γιὰ τ' ἄλλα.
30. **Ἰκαρία**, νησί δυτικὰ ἀπὸ τὴ Σάμο· ἀπ' αὐτὴ καὶ τὸ γύρω της πέλαγος λέγεται Ἰκάριο.
31. **Πάθανε ἐκεῖ τόσες ζημιές**, βλ. σελ. 20.
32. **Δὲν εἶχε παραδοθῆ**, οἱ Πέρσες ἐννιά χρόνια πρωτίτερα (499 π.Χ.) μὲ τὸν Ἀρισταγόρα καὶ τὸ Μεγαβάρτη εἶχανε δοκιμάσει νὰ ὑποτάξουνε τὴ Νάξο, ἀλλὰ δὲν πετύχανε (βλ. σελ. 11-14).
33. **Τὰ περασμένα**, βλ. σελ. 13.
34. **Στὴ Ρήνια**, μικρὸ νησί, τέσσερα στάδια μακριὰ ἀπὸ τὴ Δῆλος (τώρα Μεγάλη Δῆλος).
35. **Ἰεροί**, ὡς κάτοικοι τοῦ ἱεροῦ νησιοῦ, γιὰ τὴ Δῆλος ἦταν ἀφιερωμένη στὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμη.
36. **Οἱ δυὸ θεοί**, ὁ Ἀπόλλωνας μὲ τὴν ἀδερφή του Ἄρτεμη.
37. **Μῆτε καὶ τοὺς κατοίκους του**, ὁ Δάτης φέρεται ἔτσι γιὰ τὴ Δῆλος ἦταν τόπος ἱερὸς τοῦ Ἀπόλλωνα, θεοῦ τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς Ἄρτεμης, θεᾶς τῆς σελήνης· τὸν ἡλιο ὁμως καὶ τὴ σελήνη ὡς θεοὺς οἱ Πέρσες τὰ λατρεύανε γι' αὐτὸ καὶ ἦ τόσο μεγαλόπρεπη θυσία τοῦ Δάτη.

38. **Τριακόσια τάλαντα**, τὸ τάλαντο ἐδῶ εἶναι μέτρο βάρους ἴσο μὲ 26 χιλιόγρ., καὶ τὸ χιλιόγρ. ἴσο μὲ 312¹/₂ δράμια. Πόσες λοιπὸν ὀκάδες λιβάνι ξώδεψε ὁ Δάιτης καίγοντας στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα;
39. **Τέσσερεις χιλ. κληρούχους**, οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 506 π.Χ., ἄμα νικήσανε τοὺς Χαλκιδεῖς τῆς Εὐβοίας, μοιράσανε τὸν τόπο τους σὲ 4 χιλ. κλήρους, καὶ τοὺς δώσανε σὲ ἀπόρους συμπολίτες τους νὰ τοὺς καλλιεργοῦνε. Οἱ πολῖτες αὐτοὶ λεγόντανε κληροῦχοι, γιὰτὶ στὸν καθένα ἔπεσε ἓνας κλήρος γῆς.
40. **Ὠρωπό**, πόλη στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἀντίκρου ἀπὸ τὴν Ἐρέτρια.
41. **Τὸ Μαραθῶνα**, ἐννοεῖ ὅλη τὴν πεδιάδα κατὰ τὸ ΒΑ. ἀκρογιάλι τῆς Ἀττικῆς, ποὺ ἀπλώνεται ἴσαμε τριῶν ὠρῶν μᾶκρος καὶ χωρίζεται σὲ δυὸ μέρη ἀπὸ ἓνα ξερόρρομα, ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Πεντελικό· τὸ βορειότερο μέρος της ἔχει βάλτους· ἀπὸ τὸ νοτιώτερο ὅμως, ἀνάμεσα βουνὸ καὶ θάλασσα, φέρνει ἓνας δρόμος γιὰ τὴν Ἀθήνα.
42. **Στὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ**, βρίσκεται κοντὰ στὸ Μαραθῶνα.
43. **Τοὺς εἶχανε προστατέψει κάποτε**, τὸ 519 π.Χ., ὅταν οἱ Θηβαῖοι τοὺς τυραννοῦσανε.
44. **Ἦτανε λίγοι**, ὅλη ἡ δύναμη τῶν Ἀθηναίων, μαζὶ μὲ τοὺς χίλιους Πλαταιεῖς, ἔφτανε τὶς 11 χιλ· πόση ἦταν ἡ δύναμη τῶν Περσῶν;
45. **Πολέμαρχος**, ὁ τρίτος «ἄρχοντας» στὴν Ἀθήνα· αὐτὸς σὲ πρὸ παλιὸς χρόνους εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγία στὸν πόλεμο· κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα εἶχε μοναχὰ δικαίωμα ψήφου στὸ συμβούλιο τῶν δέκα στρατηγῶν, καὶ γιὰ τιμὴ διοικοῦσε τὸ δεξιὸ πλευρὸ κατὰ τὴ μάχη. Ἀργότερα ἔχασε κι αὐτὸ τὸ δικαίωμα καὶ περιορίστηκε νὰ δικάζη τίς διαφορὰς ἀνάμεσα σὲ μετοίκους καὶ ξένους καὶ νὰ φροντίζη γιὰ τὴν ταφὴ ὅσων πεθαίνανε στὸν πόλεμο.
46. **Ἀφιδναῖος**, Ἀφιδναί ἦτανε πόλη κοντὰ στὴ Δεκέλεια (σημερα Καπαντρέιη).

47. **Ὅση δὲν ἀφήσανε, τὸν Ἀρμόδιο καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, πὸν σκοτώσανε τὸν Ἰππαρχο, τοὺς ὑμνούσανε οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ἔλευθερωτὲς τοὺς ἀπὸ τοὺς τυράννους. Τὸ ἄγαλμά τοὺς ἦτανε στήν ἀγορά.**
48. **Στὶς μεγάλες γιορτὲς τοὺς, ἐννοεῖ τὰ Μεγάλα Παναθήναια, πὸν γιορταζόντανε σὺ τὸ ὄνομα τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς.**
49. **Σάκες, λαὸς σὶ τὰ ΒΑ. τῆς Βακτριανῆς κοντὰ στὸν Ἰαξάρτη ποταμό· τοὺς θεωροῦσανε γιὰ τοὺς καλύτερους καὶ ἀνδρειότερους τοῦ περσικοῦ στρατοῦ.**
50. **Ἀφλαστα, τὰ στολίδια τοῦ πλοίου πίσω στήν πρύμνη, πὸν παρασταίνανε εἰκόνες θεῶν ἢ ἡρώων τὸ συχνότερο.**
51. **Ἀπάνω σὶ τὸ νησί, τὴν Αἰγυλία, σήμερα Σιτοῦρα, ἀντίκρου ἀπὸ τὰ Σιτοῦρα τῆς Καρύστου.**
52. **Τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, ὀνομαστὴ οἰκογένεια, πὸν βοήθησε πολὺ στήν κατάλυση τῶν Πεισιστρατιδῶν· γι' αὐτὸ οἱ Ἀλκμεωνίδες ἦτανε ἀδύνατο νὰ συμφωνήσουνε μὲ τοὺς Πέρσες, πὸν ὑποστηρίζανε τὸν Ἰπλία· λοιπὸν ἡ κατηγορία ἦτανε ψεύτικη. Τὴν ἀσπίδα μπορεῖ νὰ τὴ σηκώσανε φίλοι εἴτε συγγενεῖς τοῦ Ἰπλία.**
53. **Ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἡρακλῆ, βλ. σελ. 24.**
54. **Κυνόσαργες, γυμναστήριο στήν Ἀθήνα κοντὰ σὶ τὸ δρόμο πὸν πηγαίνει σὶ τὸ Φάληρο (ΝΑ. τοῦ σημερινοῦ στρατ. νοσοκομείου· κοντὰ σὶ τὴ Γαργαρέτα).**
55. **Στὴν Κισσία, χώρα τῆς Περιοίας, ὅπου ἦτανε καὶ ἡ πρωτεύουσα τὰ Σοῦσα.**
56. **Τρία χρόνια, δηλ. ἀπὸ τὸ 490-487 π.Χ.**
57. **Ὁ τέταρτος χρόνος, δηλ. τὸ 486 π.Χ.**
58. **Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Καμβύση, γιοῦ τοῦ πρεσβυτέρου Κύρου βασιλεία τῶν Περσῶν (529-522 π.Χ.).**
59. **Τριανταεξὶ ὄλα χρόνια, δηλ. ἀπὸ τὸ 521-485 π.Χ.**
60. **Τέσσερα χρόνια ὀλάκερα, δηλ. ἀπὸ τὸ 484-481 π.Χ.**
61. **Τὸν πέμπτο χρόνο, δηλ. τὸ 480 π.Χ.**

62. **Περιπλέοντας**, βλ. σελ. 20.
63. **Τῆς πόλης Σάνης**, ἢ **Σάνη** ἦταν ἀπάνω στὴ χερσόνησο Ἰακτιή (Ἰθώνα).
64. **Δευκὴ**, μικρὴ πόλι κοντὰ στὴν Προποντίδα ἀπάνω στὴ Θρακικὴ χερσόνησο.
65. **Τυρόδιζα**, τόπος κοντὰ στὴν Προποντίδα.
66. **Περίνθου**, πόλι ἀπάνω στὴν εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ τῆς Προποντίδας.
67. **Δορίσκοσ**, Θρακικὴ πόλι κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἰβρου.
68. **Στὴν Ἀθήνα...**, γιὰ πρῶτη φορὰ, ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔστειλε κήρυκες νὰ ζητήσουνε γῆ καὶ νερό, οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ρίξανε στὸ βράθυρο, οἱ Λακεδαιμόνιοι στὸ πηγάδι, καὶ τοὺς λέγανε καὶ οἱ δυὸ νὰ πάρουνε ἀπ' ἐκεῖ γῆ καὶ νερό καὶ νὰ τὸ πᾶνε στὸ βασίλει· βλ. σημ. 28.
69. **Ἰβυδοσ**, πόλι τῆς Μ. Ἀσίας στὸ πὺθ σιενὸ μέρος τοῦ Ἰλλυπόντου.
70. **Σηστόσ καὶ Μάδντοσ**, καὶ οἱ δυὸ πόλεις βρῖσκονται στὴ Θρακικὴ χερσόνησο.
71. **Ἰπὸ λευκὸ λινάρι**, δηλ. τὰ πλοῖα τῆς ἦτανε δεμμένα μὲ σχοινιά καμωμένα ἀπὸ λευκὸ λινάρι.
72. **Ἰπὸ παπύρι**, δηλ. τὰ πλοῖα τῆς ἦτανε δεμμένα μὲ σχοινιά καμωμένα ἀπὸ παπύρι.
73. **Γιὰτὶ εἶσαι ποταμόσ**, ὁ Ἰλλυπόντοσ βέβαια δὲν εἶναι ποταμόσ, ὅμως ὁ Πέρσης τὸν ὀνομάζει ἔτσι εἴτε γιὰ τὸ μᾶκροσ του εἴτε γιὰ τὴ δύναμη ποὺ ἔχουνε τὰ ρεῦματά του.
74. **Δέκα χιλ. Πέρσεσ**, ἐννοεῖ τοὺς Ἀθανάτουσ· τοὺσ λέγανε μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα, γιὰτὶ ἂν κανένας ἀπ' αὐτοὺσ πέθαινε ἢ σκοτωνόταν, ἔπαιρνε ἀμέσωσ τὴ θέση του ἄλλοσ, ὥστε ὁ ἀριθμόσ τουσ ἦτανε πάντα γεμάτοσ.
75. **Τὶσ λόγχεσ γυρισμένες πρὸσ τὰ κάτω**, ἀπὸ σεβασμὸ πρὸσ τὸν Ξέρξη, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσανε πάντα.

76. **Τὰ ἱερὰ ἄλογα**, ἀφιερωμένα στοὺ θεοὺ Μίθρα.
77. **Καὶ τὸ ἄρμα τὸ ἱερόν**, τὸ ἀφιερωμένο στοὺ Δία· σ' αὐτὸ τὸ ἄρμα, πὺν τὸ σέβαντε ὀχτὼ λευκὰ ἄλογα, κανένας δὲ μποροῦσε νὰ καθήσῃ, οὔτε ὁ ἴδιος ἠγίοχος· κι αὐτὸς βάδιζε πεζὸς πίσω ἀπὸ τ' ἄλογα κρατώντας τὰ χαλινάρια.
78. **Σαρπηδόνιο**, ἀκρωτήριο τῆς Θράκης (τώρα Παξοί) πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς νήσου Σαμοθράκης.
79. **Τῆς Ἑλλῆς**, ἀδερφῆς τοῦ Φριξόν· ἀπ' αὐτὴ πῆρε τὸ ὄνομα καὶ ὁ Ἑλλησπόντος· ὁ τάφος τῆς εἶναι κοντὰ στὴν Πακτὴν τοῦ Ἑλλησπόντου.
80. **Καρδιαν-Ἀγοράν**, πόλεις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.
81. **Μέλανα κόλπο**, πρὸς τὰ Β. τῆς Θρακικῆς χερσονήσου.
82. **Αἶνο**, πόλη τῆς Θράκης κοντὰ στὶς ἐκβολές τοῦ Ἐβρου.
83. **Στεντορίδα**, λίμνη τῆς Θράκης ΒΑ. τῆς Αἶνου καὶ κοντὰ στὶς ἐκβολές τοῦ Ἐβρου.
84. **Βρέθηκε ἓνα ἑκατομμ. καὶ ἑφτακόσιες χιλ.**, ὃ αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν ἂν βάλουμε 80 χιλ. ἱππεῖς καὶ 20 χιλ. ἀρματηλάτες καὶ καμηλάτες καὶ 300 χιλ. πὺν προστεθήκανε στοὺ δρόμο, ὅταν ὁ στρατὸς περνοῦσε ἀπὸ τὴ Θράκη, ἂν προστεθοῦν ἀκόμα τὰ πληρώματα τῶν πλοίων, οἱ ἄπειροι ὑπηρέτες καὶ ἀκόλουθοι τοῦ στρατοῦ, κατὰ τὸ λογαριασμὸ τοῦ Ἡροδότου, ὁ στρατὸς ἀνεβαίνει στοὺς 5.283.220 ἄνδρες.
85. **Πλέθρα**, τὸ πλέθρο, μέτρο μακρὸς, εἶναι ἴσο μὲ 100 ποδάρια=30,83 μ.
86. **Τὸ Δημάρατο**, βασιλέα ἐξόριστο ἀπὸ τὴ Σπάρτη εἶχε καταφύγει στὴν Περσία καὶ τώρα ἀκολουθοῦσε τὸ μεγάλο βασιλέα ὡς σύμβουλός του.
87. **Κατὰ τοὺς νόμους**, οἱ νόμοι αὐτοὶ τῆς Σπάρτης ἐπιτρέπανε στοὺς βασιλεῖς νὰ παίρνουνε διπλῆ μερίδα.
88. **Ἄκανθο**, βλ. σημ. 23.
89. **Θέρμη**, ἀρχαῖο ὄνομα τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὸ ἴδιο βγήκε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου· Θέρμη σήμερα εἶναι κωμόπολη τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης.

90. **Πιερία**, ἀρχαία χώρα τῆς Μακεδονίας σὺν Θερμαϊκὸν κόλπον καὶ σὺν ΒΑ. ποδιὲς τοῦ Ὀλύμπου ἀπάνω-κάτω ἢ μεταξὺ Πλαταμώνα καὶ Κατερίνας περιοχῆ. Τὰ βουνὰ τῆς Πιερίας ἦσαν κατοικία τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ὁρφέα.
91. **Στῶν Περραιβῶν τῆ χώρα**, οἱ Περραιβοὶ ἀρχαῖος λαὸς τῆς Θεσσαλίας.
92. **Καὶ οἱ κήρυκες...**, βλ. σημ. 68.
93. **Δόλοπες, Αἰνιᾶνες, Μάγνητες, Μαλιεῖς**, λαοὶ Θεσσαλικοί.
94. **Ἀπὸ τῆ χώρα τῆς Τραχίνας**, ἡ Τραχίνα εἶναι πόλις καὶ χώρα τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὰ χαμηλῶματα τῆς Οἴτης.
95. **Πλέθρο**, βλ. σημ. 85.
96. **Θεσπρωτία**, ἀρχαία χώρα τῆς Ἡπείρου.
97. **Ἀμφικτύονες**, ἀντιπρόσωποι σταλμένοι ἀπὸ τὶς διάφορες πόλεις στὴν ὁμοσπονδία, πὺν λεγόταν Ἀμφικτυονική κάνανε συνέλευση δυὸ φορὰς τὸ χρόνο, τὴν ἀνοιξὴ σιτοῦς Δελφούς καὶ τὸ φθινόπωρον στὴν Ἀνθήλη κοντὰ σὺν Θερμοπύλες.
98. **Ἀμφικτύονα**, γινὸ τοῦ Δευκαλίωνα—πὺν νομίζεται ἰδρυτῆς τῶν Ἀμφικτυονῶν—καὶ τῆς Πύρρας.
99. **Ἡ γιορτὴ τῶν Καρνείων**, γινότανε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο γιὰ τιμὴ τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνα καὶ βαστοῦσε ἔννια ἡμέρες. Δεγότανε Κάρνειος ὁ θεὸς αὐτός, γιὰτὶ λατρευότανε καὶ ὡς ποιμενικὸς θεὸς (ἀπὸ τῆ λέξη κάρνος=βόσκημα, πρόβατο).
100. **Πίσω ἀπὸ τὸ τεῖχος**, βλ. σελ. 42.
101. **Νὰ χτενίζουνε τὰ μαλλιά τους**, οἱ Σπαρτιᾶτες συνηθίζανε πρὶν ἀρχίσῃ ἡ μάχη, νὰ χτενίζονται καὶ νὰ στολίζουνε μὲ στεφάνια τὰ κεφάλια τους, σὰ νὰ ἦσαν νὰ παρασταθοῦνε σὲ γιορτῆ.
102. **Κισσίους**, κατοίκους τῆς Κισσίας χώρας στὴν Περσία.
103. **Ἀθάνατοι**, βλ. σημ. 74.
104. **Ἡμεροσκόποι**, εἶχανε ἔργον νὰ κοιτᾶνε τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὰ βουνὰ τὶς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ δίνουνε εἶδησιν γι' αὐτές.

105. **Ἐπιγράμματα...**, καὶ τὰ τρία αὐτὰ τὰ ποίησε ὁ Σιμωνίδης, διάσημος λυρικός τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας (556-468 π.Χ.), ἀλλὰ τὰ ἔξοδα γιὰ τὶς δυὸ πρῶτες στήλες τὰ δώσανε οἱ Ἄμφικτύονες καὶ γιὰ τὴν τρίτη στήλη ὁ ἴδιος ὁ Σιμωνίδης. Γιὰ τοὺς Ἄμφικτύονες βλ. σημ. 97.
106. **Εἴλωτα**, κάθε δπλίτης Σπαρτιάτης εἶχε ἕναν Εἴλωτα βοηθὸ του νὰ κρατῆ τὴν ἀσπίδα, ἀκόμα καὶ νὰ τὸν ὑπηρετῆ.
107. **Οἱ Ἕλληνες πὺν καταταχτήκανε**, ὁ Ἡρόδοτος ἐδῶ συνεχίζει ἐκεῖνο πὺν εἶπε στὸ προηγούμενο βιβλίον, πὺς δηλαδὴ κατὰ κοινὴν ἀπόφαση ὁ ἑλληνικός στόλος τράβηξε γιὰ τὸ Ἄρτεμισίον, ἐνῶ ὁ πεζὸς στρατὸς ἔπιασε τὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν βλ. σελ. 40.
108. **Στυρεῖς**, Στύρα πόλη τῆς Εὐβοίας κοντὰ στὴν Κάρυστο.
109. **Κεῖοι**, ἀπὸ τὸ νησὶ Κεῖω.
110. **Πεντηκοντόρους**, πολεμικὰ πλοῖα μὲ ἕνα κατάστρωμα καὶ μὲ εἰκοσιπέντε κουπιὰ στὸ κάθε πλευρὸ, τὸ ὄλο πενήντα.
111. **Ν' ἀκολουθήσουνε τοὺς Ἀθηναίους**, γίνεται λόγος μοναχὰ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, γιὰτὶ αὐτοί, ἔχοντας τὰ περισσότερα πλοῖα, μπορούσανε ν' ἀπαιτήσουνε τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου.
112. **Ἄρτεμισίον**, βλ. περιγραφή του στὴ σελ. 42.
113. **Ἀφειές**, πόλη τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας.
114. **Τριάντα τάλαντων**, τὸ τάλαντο περίπου=6 χιλ. φρ.
115. **Καφηρέα καὶ Γεραιστό**, ἀκρωτήρια στὸ Ν. μέρος τῆς Εὐβοίας· τὸ πρῶτο σήμερα γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Καβοντόρο, τὸ δεῦτερο Μαντήλι.
116. **Εὐρύπιος**, τὸ στενὸ μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Βοιωτίας.
117. **Σκιωναῖος**, ἀπὸ τὴ Σκιδώνη, πόλη τῆς χερσονήσου Παλλήνης.
118. **Ναυάγιο**, ὅταν ὁ περσικός στόλος βρισκότανε ἀπὸ κάτω στὸ Πήλιο καὶ κοντὰ στὸ ἀκρωτήριο Σηπιάδα, φοβερὴ τρικυμία πὺν σηκώθηκε τοῦ προξένησε ζημιὰς μεγάλες· χαθήκανε ὡς τετρακόσια πλοῖα, μαζί μ' αὐτὰ καὶ παραπολλὲς ψυχές, πράματα καὶ πλοῦτη τῶν Περσῶν.

119. **Στάδια ὡς ὄγδοήντα**—14 χιλιόμετρα περίπου.
120. **Κοῖλα**, τὰ ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Γεραιστὸς ὡς τὴν Ἐρέτρια ἀκρογιάλια, μέρη γεμάτα βράχους καὶ επικίνδυνα στοὺς θαλασσινοὺς.
121. **Ἰστιαία**, πόλη τῆς Β. Εὐβοίας.
122. **Ἐλλοπία**, τὸ πρὸ βορεινὸ διαμέρισμα τῆς Εὐβοίας.
123. **Τὸ χρησμό**, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τότε πρὸς μάθανε πῶς ὁ Ξέρξης θὰ κινήθῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδας εἶχανε ζητήσει χρησμό ἀπὸ τὸ ματεῖο τῶν Δελφῶν. Ὁ Ἀπόλλωνας τοὺς ἀποκρίθηκε δι μεγάλη καταστροφή τοὺς περιμένει καὶ μοναχὰ τὰ ξύλινα τείχη θὰ τοὺς σώσουνε. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπὸ τότε ἐξήγησε τὸ χρησμό, πῶς ἐννοεῖ τὰ πλοῖα.
124. **Στὸ ναό**, τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς ἦτανε ὁ πρὸ ἀρχαῖος ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκρόπολης. Τὰ θεμέλιά του βρῖσκονται κατὰ τὸ βορεινὸ μέρος ἀνάμεσα Παρθενώνα καὶ Ἐρέχθειό (βλ. σχεδιογρ. τῆς Ἀκρόπολης, σελ. 65).
125. **Καὶ ἡ θεά**, ἡ Ἀθηνᾶ, πρὸς τὸ φεῖδι ἦτανε σ' αὐτὴ ἱερό. Ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισι τοῦ φειδιοῦ οἱ Ἀθηναῖοι συμπεράνανε πῶς εἶχε φύγει καὶ ἡ θεά.
126. **Ταμίεις τοῦ ναοῦ**, ἦτανε δέκα καὶ φυλάγανε τὰ κειμήλια τῆς θεᾶς καὶ τὰ δημόσια χρήματα, καὶ γενικὰ εἶχανε ὅλη τὴ φροντίδα μέσα στὴν Ἀκρόπολη.
127. **Φράξανε**, ἀνεβαίνοντας στὴν Ἀκρόπολη κατὰ τὸ Δ. μέρος. Τὰ ἄλλα πλευρὰ ἦτανε προφυλαγμένα ἀπὸ τ' ἀρχαῖα πελασγικὰ τείχη καὶ ἀπὸ τοὺς γκρεμνοὺς.
128. **Ἄρειος πάγος**, βρῖσκεται ΒΔ. τῆς Ἀκρόπολης.
129. **Πεισιστρατίδες**, ὁ Ἰππίας καὶ οἱ ἀκόλουθοί του, πρὸς βρισκόντανε στὸ στρατόπεδο τοῦ Ξέρξης.
130. **Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη**, κατὰ τὸ Β. μέρος. Τὸ ἀνέβασμα στὴν Ἀκρόπολη γινότανε ἀπὸ τὰ δυτικά.
131. **Ἄγλαύρου**, ὁ ναὸς τῆς κατὰ τὰ Β. τῆς Ἀκρόπολης (βλ. σχεδιογρ. τῆς Ἀκροπ. σελ. 65).

132. **Ἄρτάβανο**, ὁ Ξέρξης τὸν εἶχε ἀφήσει στὰ Σοῦσα κυβερνήτη τοῦ βασιλείου του.
133. **Αἰακίδες**, ἀπόγονοι τοῦ Αἰακοῦ· γονεῖς τοῦ Αἰακοῦ ἦτανε ὁ Δίας καὶ ἡ νύμφη Αἴγινα, ἀπόγονοὶ τους ὁ Πηλέας, ὁ Τελαμώνας, ὁ Φῶκος, ὁ Ἀχιλλέας, ὁ Αἴαντας καὶ ὁ Τεῦκρος. Τὰ ἀγάλματά τους ἦτανε φυλαγμένα στὴν Αἴγινα, καὶ ὁ κόσμος πίστευε πὼς εἶχανε τὴν ἀρετὴ νὰ χαρίζουνε τὴ δυνατὴ βοήθειά τους στὸν πόλεμο.
134. **Τὸ χαλασμὸ τῶν Σπαρτιατῶν**, ἅμα φύγανε οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸ Ἄρτεμίσιο, παράγγειλε ὁ Ξέρξης μὲ κήρυκα πὼς ἔδινε τὴν ἄδεια στὸ ναυτικὸ στρατό, ὅσος βρισκότανε στὴν Ἰουαία, νὰ πάη στὶς Θερμοπύλες καὶ νὰ δῆ τὸ πεδίο τῆς μάχης· εἶχε ὅμως φροντίσει πρωτίτερα νὰ θραυτοῦνε οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς σκοτωμένους τοῦ στρατοῦ του, ὡς εἴκοσι χιλιάδες ἀπ' αὐτούς, καὶ δὲν ἄφησε παρὰ χίλια πτώματα, ἐνῶ παράταξε μὲ ἐπίδειξη τὶς τέσσερεις χιλιάδες σκοτωμένους Ἕλληνες.
135. **Τὸ δρόμο**, πὸν φέρνει ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ στὰ Μέγαρα παραλιακὰ καὶ περνάει κάτω ἀπὸ τὶς ψηλὲς Σκιρωνίδες πέτρες, ὄνομα πὸν πήρανε ἀπὸ τὸ ληστὴ Σκίρωνα.
136. **Τῶν Καρνείων**, βλ. σημ. 99.
137. **Ψυττάλεια**, μικρὸ νησί ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ κατὰ τὸ Α. ἄκρο τῆς Σαλαμίνας· τώρα Λιφοκουτάλα.
138. **Κέο καὶ Κυνόσουρα**, ἀκρωτήρια στὸ Α. μέρος τῆς Σαλαμίνας.
139. **Μουνιχία**, μικρὴ χερσόνησος στὸν Πειραιᾶ καὶ λιμάνι μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα Α. ἀπὸ τὸ Νέο Φάληρο.
140. **Ἐφτασε ἀπὸ τὴν Αἴγινα**, ὁ Ἀριστείδης εἶχε προσκαλεστῆ πίσω ἀπὸ τὴν ἐξορία λίγες ἡμέρες πρωτίτερα.
141. **Ἐξωρισμένος**, ἀπὸ τὸ 483 π.Χ. ἕως.
142. **Στὸν τρίποδα**, πὸν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν τὸν εἶχανε ἀφιερῶσει στὸν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν ὡς ἐνθύμημα τῆς νίκης των. Ἦτανε ἀπὸ χρυσάφι καὶ πατοῦσε ἀπάνω σὲ τρία χάλκινα κεφάλια φειδιῶν, ἐνῶ τὰ σώματά τους

περιπλεγμένα σχηματίζανε ἔπειτα σπειρωτὴ στήλη, κι ἅπάνω σὲ σπείρες χαραχτήκανε τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων, πὸν λάβανε μέρος στοὺς πολέμους μὲ τοὺς Πέρσες. Τὸ μνημεῖο αὐτὸ μισοχάλασμένο ὑπάρχει ἀκόμα στὸν Ἰππόδρομο τῆς Πόλης (Ἰατρικὴ Μειντάν).

143. **Κατὰ τὴν ὑπόδειξη πὸν ὁ Θεμιστοκλῆς...**, βλ. σελ. 62.
144. **Ὁ βασιλέας καὶ τὸν ἀγνάντευε**, ὁ Ξέρξης, τριγυρισμένος ἀπὸ τοὺς συμβούλους καὶ τοὺς γραμματικούς του, ἦτανε καθισμένος ἀπάνω σὲ θρόνο μὲ ἀσημένια πόδια ὁ θρόνος ἦτανε τοποθετημένος σ' ἓνα ὕψωμα τοῦ βουνοῦ Αἰγάλεω. Ἀπὸ κεῖ παρατηροῦσε ὁ βασιλέας τὴ μάχη. Αὐτὸ τὸ ὕψωμα πιστεύουνε πὸς εἶναι ἡ σημερινὴ θέση Κερατόπυργος κοντὰ στὸ Κερατοῖνι τοῦ Πειραιᾶ (βλ. εἰκόνα σελ. 80).
145. **Ὅσο γιὰ τὴν Ἀρτεμισία**, βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, πὸν ἀκολούθησε τὸν Ξέρξη κατὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Ἑλλάδα.
146. **Τῶν Καλυνδέων**, ἡ πόλη Κάλυνδα στὰ Α. τῆς Καρίας.
147. **Σαμοθράκες**, ἀπὸ τὴ νῆσο Σαμοθράκη σιμὰ στὰ παράλια τῆς Θράκης στὸ Αἰγαῖο. Τὴ Σαμοθράκη τὴν εἶχανε ἰδρῦσει ἄποικοι ἀπὸ τὴ Σάμο.
148. **Σὰν τὴ λαμπαδηφορία**, ἀγώνισμα ὅπου παραβγαίνανε δυὸ ἢ περισσότερες ὀμάδες· τὰ μέλη κάθε ὀμάδας τρέχοντας ἔπρεπε νὰ περάσουνε ἀπὸ χέρι σὲ χέρι τὴν ἀναμμένη λαμπάδα, ἀπὸ τὸ ξεκίνημα ἴσαμε τὸ τέλος, καὶ ὅποια ὀμάδα πρωτόφτανε σ' αὐτό, νικοῦσε. Ἡ ἀπόσταση πὸν θὰ τρέχανε ἦτανε χωρισμένη σὲ ἴσα ἢ ἄνισα μέρη, καὶ κάθε μέρος θὰ τόνεχε ἓνας ἀθλητὴς μὲ τὴ λαμπάδα, παίρνοντάς τὴν ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ μπροστινοῦ καὶ παραδίνοντάς τὴ στὸν κατοπινοῦ.
149. **Ζωστήρα**, ἀκρωτήριο τῆς Ἀττικῆς ἀνάμεσα Σούνιο καὶ Πειραιᾶ.
150. **Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Θεσσαλῶν**, δηλ. οἱ Ἀλενάδες, ἀπόγονοι καὶ διάδοχοι τοῦ Ἀλεῦα, γιοῦ τοῦ Θεσσαλοῦ καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Ἡρακλῆ· ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ἦτανε καὶ ὁ Θώρακας, πὸν γι' αὐτὸν γίνεται λόγος πῶς κάτω. Οἱ Ἀλενάδες καὶ πρωτίτερα εἶχανε παρακινήσει τὸν Ξέρξη νὰ ἐκστρατεύῃ στὴν Ἑλλάδα, καὶ πρόθυμα τὸν βοηθήσανε στὴν ἐκστρατεία του.

151. **Με φωτιές**, ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ χρόνια μεταχειριζόντανε τὴ νύχτα δαυλιὰ ἀναμμένα γιὰ νὰ δίνουνε εἶδηση σὲ μακρονὲς ἀποστάσεις.
152. **Στὴ βουλή**, ἡ βουλή εἶχε πεντακόσιους βουλευτὲς πὸν ἔκλεγόντανε μὲ κλήρο καὶ εἶχε ἔργο νὰ ἐτοιμάζη τοὺς νόμους καὶ τὰ ζητήματα, πὸν θ' ἀποφάσιζε γι' αὐτὰ ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ὕστερα ἢ βουλή εἶχε χρέος νὰ ἐκτελῆ τίς ἀποφάσεις αὐτές. Ἡ βουλή λοιπὸν ἦτανε ὅ,τι εἶναι σήμερα τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο.
153. **Ἰακίνθια**, γιορτὴ στὴ μνήμη τοῦ Ἰακίνθου, πὸν ὁ Ἀπόλλωνας τονὲ σκότωσε ἄθελά του ἐκεῖ πὸν ἔπαιζε μ' αὐτὸν τὴ σφαῖρα. Ἡ γιορτὴ βαστοῦσε τρεῖς μέρες ἢ πρώτη μέρα περνοῦσε θλιβερὴ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰακίνθου, καὶ οἱ ἄλλες δυὸ μὲ πομπές, χοροὺς καὶ ἀγῶνες.
154. **Ἀπὸ τὴ Νίσαια**, πεδιάδα στὴ Μηδιά ἀπὸ τὰ λειβάδια τῆς βγαίνανε τὰ πιὸ καλὰ ἄλογα τῆς Ἀσίας.
155. **Τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρά**, δηλ. τὸ ἀριστερό, γιὰ τὸ δεξιὸ τὸ εἶχανε οἱ Σπαρτιᾶτες.
156. **Τοῦ Εὐρυσθέα**, βασιλέα τῶν Μυκηνηῶν. Αὐτὸς θέλησε νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἡρακλῆ, γιὰ τὸ φοβότανε τὴν ἀνδρεία καὶ τὴ δύναμή του, πὸν ὅλο καὶ δυνάμωνε γι' αὐτὸ τὸν ὑποχρέωσε νὰ κάμῃ τοὺς δώδεκα γνωστοὺς ἄθλους του. Ὑστερα κατὰδίωξε καὶ τοὺς ἀπογόνους του· αὐτοὶ καταφύγανε στὸ Θησία, βασιλέα τῆς Ἀθήνας, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι βοηθώντας τοὺς Ἡρακλεΐδες νικῆσαν σὲ μάχη καὶ σκοτώσανε τὸν Εὐρυσθέα.
157. **Ἰλλος**, γιὸς τοῦ Ἡρακλῆ καὶ ἀρχηγὸς τῶν Ἡρακλεϊδῶν.
158. **Μαζὶ μὲ τὸν Πολυνείκη**, ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, παιδιὰ τοῦ βασιλέα τῆς Θήβας Οἰδίποδα, ἀφοῦ παραλάβανε τὴ βασιλεία, συμφωνήσανε ὁ καθένας νὰ βασιλεύῃ ἓνα χρόνο μὲ τὴ σειρά του· ὅμως ὁ Ἐτεοκλῆς, πὸν πρῶτος βασιλεύσε, δὲ θέλησε στὸ τέλος τοῦ χρόνου νὰ παραχωρήσῃ τὴ βασιλεία τότε ὁ Πολυνείκης ἀπὸ τὴ Θήβα κατὰφυγε στὴ βασιλεία τοῦ Ἄργου Ἀδραστο, ἔγινε γαμπρὸς του, καὶ μὲ τὴ βοήθεια πὸν τούδωσε ὁ Ἄδραστος κίνησε ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Ἐτεοκλῆ. Σ' αὐτὸ τὸν πόλεμο σκοτωθῆκανε καὶ οἱ δυὸ ἀδερφοὶ μαζὶ καὶ μ' ἄλ-

- λους στρατηγούς. Τότε έγινε βασιλέας τῆς Θήβας ὁ Κρέοντας, θεῖος τῶν δυο σκοτωμένων ἀδερφιδῶν, επιτροπεύοντας καὶ τὸν ἀνήλικο γιὸ τοῦ Ἐτεοκλῆ, τὸν Λαοδάμαντα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Κρέοντας, πατώντας τὸ θρησκευτικὸ νόμο, δὲν ἄφηνε τοὺς Ἀργεῖους νὰ θάψουνε τοὺς νεκροὺς των, ποὺ πέσανε στὴ μάχη, ὁ Ἀδραστος ζήτησε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους· αὐτοὶ πολεμήσανε τὸν Κρέοντα καὶ παίρνοντας τοὺς νεκροὺς τοὺς θάψανε.
159. **Ἀμαζόνες**, λαὸς ἀπὸ πολεμικὲς γυναῖκες· ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν παραγγελία τοῦ Εὐρυσθέα τις πολέμησε μὲ σκοπὸν ν' ἀρπάξῃ τὴ ζώνη τῆς βασίλισσάς τους Ἴππολύτης καὶ νὰ τὴ φέρῃ στὸν Εὐρυσθέα. Οἱ Ἀμαζόνες ἀπὸ τότε μισοῦσανε τοὺς Ἕλληνας γιὰ τὰ κακὰ ποὺ πάθανε ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ, καὶ ἐκστρατέψανε στὴν Ἀττικὴ. Ὁ Θησεῦς ὁμοῦς μὲ τοὺς Ἀθηναίους τις πολέμησε καὶ τις κατάστρεψε.
160. **Ἀπὸ τὸ Θερμῶδοντα**, ποταμὸ στὸν Πόντο τῆς Μ. Ἀσίας, περίφημο γιὰτὴ ἐκεῖ κοντὰ ἦτανε ἡ πόλη Θεμισκυρα, πρωτεύουσα τῆς χώρας τῶν Ἀμαζόνων.
161. **Κατὰ τὰ Τρωϊκά**, οἱ Ἀθηναῖοι λάβανε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας μὲ πενήντα πλοῖα καὶ δέξανε ἐκεῖ ξεχωριστὴν ἀνδρεία.
162. **Στὶς πέντε χιλιάδες Σπαρτιάτες...**, οἱ ἄλλες 5 χιλ. ἦτανε περίοικοι.
163. **Παραστέκανε... Εἴλωτες**, κάθε Σπαρτιάτης ἔπαιρνε μαζί του ἑφτὰ ἑλαφροὺς ἀπὸ τοὺς Εἴλωτες τῆς Σπάρτης, καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑφτὰ ἦταν ὁ πρῶτος τους, ὑπηρέτης ἢ ὑπασπιστὴς τοῦ Σπαρτιάτη (βλ. σημ. 106). Οἱ ἄλλοι Εἴλωτες ἦτανε σὲ χωριστὰ σώματα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσε ὁ βασιλέας.
164. **Ἀρκάδες**, πρέπει νὰ τοὺς ξεχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς Ὀρχομενίους τῆς Βοιωτίας.
165. **Πρῶτοι**, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ ἦτανε πρῶτοι, ἐνῶ στὸ δεξιὸ ἐρχόνταν τελευταῖοι.
166. **Τριάντα τέσσερες χιλ. πεντακόσιοι**, λάθος τοῦ συγγραφέα στὸ λογαριασμὸ· ἂν βγάλουμε 5 χιλ. Σπαρτιάτες ἀπὸ τοὺς 38.700, ποὺ ἦτανε ὅλοι οἱ ὀπλίτες, μένουν ὀπλίτες 33.700,

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

λοιπόν οι ελαφροί των Λακεδαιμονίων και των Ἑλλήνων ἔπρεπε νὰ εἶναι 33.700, κι ὄχι 34.500, ἀφοῦ ἕνας ελαφρὸς παράστεκε σ' ἕναν ὀπλίτη.

167. **Μάχιμοι**, ἦτανε ἀνάγκη νὰ ξεχωρίσουνε ἀπὸ τὸν ὄχλο, ποὺ δὲν πολεμαίει καὶ ποὺ δὲν μπαίνει στὸ λογαριασμό, συντροφεύει ὅμως τὸ στρατό.
168. **Ἀπὸ τοὺς Θεσπιεῖς ἄσοι εἶχανε σωθῆ**, γιατί στὶς Θερμοπύλες εἶχανε σκοτωθῆ 700 (βλ. σελ. 44, 51).
169. **Ἀφοῦ κανένας Σπαρτιάτης...**, ὁ Ἀριστόδημος, ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς τριακοσίους ποὺ ἔζησε, βρισκότανε τώρα μὲ τὸ στρατὸ τοῦ Πανσανία, ὅμως δὲν εἶχε λάβει μέρος στὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν (βλ. σελ. 53).
170. **Ἀπὸ τὴ βέβαιη τάχα νίκη**, ὁ Μαρδόνιος παίρνει γιὰ νίκη τὸ πὼς οἱ Σπαρτιῶτες δὲν παραδεχτήκανε τὴν πρόκλησή του σὲ μάχη.
171. **Κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς δεύτερης φρουρᾶς**, ὥρα ἑννέα ἢ δέκα τῆς νύχτας. Οἱ Ἕλληνες διαιρούσανε τὴ νύχτα σὲ τρεῖς «φυλακές».
172. **Σηκωθῆκανε οἱ περισσότεροι**, δηλ. οἱ Ἕλληνες τοῦ κέντρου (Κορίνθιοι, Μεγαρεῖς κ.λ.)
173. **Τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς**, ἡ λατρεία της σὲ μερικὲς πόλεις τῆς Ἀρκαδίας· περίφημος ναὸς της στὴν Τεγέα.
174. **Τοῦ χρυσοῦ τρίποδα**, βλ. σημ. 142.
175. **Δεῖπνο λακωνικό**, τὰ δεῖπνα αὐτὰ ἦτανε ὀνομαστὰ στὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὴ λιτότητά τους. Περίφημο ἦτανε μάλιστα τὸ μαυροζούμι (μέλας ζωμός), σούπα ἀπὸ κρέας χοιρινὸ καὶ ξείδι.
176. **Μυκάλη**, ἀκρωτήριο στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἀντίκρου ἀπὸ τὴ Σάμο.
177. **Μὲ τὰ πλοῖα τους**, ἦτανε ἑκατὸν δέκα.
178. **Λεωτυχίδη**, βασιλέα τῆς Σπάρτης (491 π.Χ.).

179. **Κρυφά ἀπὸ τοὺς Πέρσες**, ὁ σιόλος τῶν Περσῶν ἦτανε ἀραγμένος σὴν Σάμο.
180. **Θεομήστορα**, βλ. σελ. 76.
181. **Σημάδι μαντικό**, ὁ Δεωτυχίδης ἤθελε νὰ μάθῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Σαμίων μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βγάλῃ ἀπὸ αὐτὸ κάποιο προμάντεμα γιὰ τὴν ἐκστρατεία.
182. **Δέχομαι τὸ μάντεμα**, τὸ καλὸ προμάντεμα ἔβγαυε ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς λέξεως. Ἑγησίστρατος=ὁδηγὸς τοῦ στρατοῦ.
183. **Τὰ πλοῖα τῶν Φοινίκων**, ἀφοῦ φύγαυε οἱ Φοίνικες, μείνανε τριακόσια πλοῖα σιὸς Πέρσες.
184. **Τὸ ραβδί τοῦ Ἑρμῆ**, αὐτὸ τὸ νόμισε ὁ στρατὸς σημάδι τῆς καλῆς διάθεσης τῶν θεῶν.
185. **Καθὼς εἶπα πρὸ πάνω**, βλ. σελ. 106.
186. **Τὸ ἴδιο ἦτανε μοιραῖο νὰ γίνῃ**, δηλ. κοντὰ στὸ ναὸ τῆς Δήμητρας.
187. **Τὴν ἴδια μέρα**, καὶ οἱ δυὸ μάχες γίνανε, ὅπως φαίνεται πολὺ πιστευτὸ, τὴν 26 τοῦ μηνὸς Μεταγειτινῶνος, δηλ. 10 Σεπτεμβρίου (479 π.Χ.).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή

	Σελ.
1. Βίος τοῦ Ἡροδότου	5
2. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου	6

Βιβλίον πέμπτον

1. Πῶς ἀνταμείβει ὁ Δαρεῖος τὸν Ἴστιαῖο καὶ τὸν Κῶν.— Προσκαλεῖ τὸν Ἴστιαῖο στὴν πρωτεύουσά του, τὰ Σοῦσα	9
2. Ἐκστρατεία τῆς Νάξου.— Ἀποστασία τοῦ Ἀρισταγό- ρα (499 π.Χ.)	11
3. Ὁ Ἀρισταγόρας στὴ Σπάρτη καὶ στὴν Ἀθήνα (499 π.Χ.).— Ἐκστρατεία τῶν Ἴώνων κατὰ τῶν Σάρδεων (498 π.Χ.)	14

Βιβλίον ἕκτον

1. Ἀλωσις τῆς Μιλήτου καὶ καθυπόταξις τῆς Ἰωνίας	18
2. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου στὴν Ἑλλάδα (492 π.Χ.)	19
3. Ἐκστρατεία τοῦ Δάτη καὶ Ἀρταφέρνη.— Ἡ μάχη τῶν Μαραθῶνα (490 π.Χ.)	20

Βιβλίον ἑβδομὸν

1. Θάνατος τοῦ Δαρείου.— Ὁ Ξέρξης βασιλεὺς (485 π.Χ.).— Ἐτοιμασίαι γιὰ ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα	29
2. Ὁ Ξέρξης στίς Σάρδεις καὶ στὴν Ἄβυδο.— Πέρασμα τοῦ Ἑλλησπόντου.— Μέτρον καὶ ἐπιθώρησις τοῦ περσικοῦ στρατοῦ στὸ Δορίσκο τῆς Θράκης	31
3. Διάλογος Ξέρξη καὶ Δημοράτου	36
4. Πορεία τῶν Περσῶν ὡς τὴ Θέρμη.— Οἱ Ἀθηναῖοι σω- τῆρες τῆς Ἑλλάδας.— Μέτρα τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑπε- ράσπισή τους	39
5. Μάχης τῶν Θερμοπυλῶν	43

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Βιβλίο ὄγδοο

	<i>Σελ.</i>
1. Ναυμαχίες κοντὰ στὸ Ἀρτεμίσιο (480 π.Χ.)	55
2. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος καταπλέει στὴ Σαλαμίνα.—Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφίνουν ἔρημη τὴν πόλη τους.—Ἡ Ἀθήνα κυριεύεται καὶ ἡ Ἀκρόπολη παραδίνεται στὶς φλόγες	60
3. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Ἑλλήνων	67
4. Πολεμικὸ συμβούλιο τῶν Περσῶν	70
5. Προσπάθειες τοῦ Θεμιστοκλῆ νὰ ναυμαχήσουνε οἱ Ἕλληνες στὴ Σαλαμίνα	71
6. Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.)	75
7. Φυγὴ τοῦ Ξέρξη	81
8. Ὁ Μαρδόνιος προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνουνε σύμμαχοί του	85

Βιβλίο ἔνατο

1. Ὁ Μαρδόνιος καὶ πάλι κυριεύει τὴν Ἀθήνα.—Προσπαθεῖ καὶ πάλι νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του	90
2. Οἱ Ἀθηναῖοι στέλνουνε πρέσβεις στὴ Σπάρτη.—Ὁ Μαρδόνιος ἐπιστρέφει στὴ Βοιωτία	91
3. Τὸ περσικὸ ἱππικὸ προσβάλλει τοὺς Ἕλληνας.—Θάνατος τοῦ ἱπάρχου Μασιστίου	93
4. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Πέρσες παρατάσσονται στὶς Πλαταιές	96
5. Νέα ἀπὸ τὸ βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο.—Οἱ στρατοὶ ἀλλάζουνε παράταξη	102
6. Νέα ἀλλαγὴ τῆς παράταξης τοῦ στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων	105
7. Μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π.Χ.)	107
8. Μοιρασιά τῶν λαφύρων	112
9. Μάχη τῆς Μυκάλης (479 π.Χ.)	113

<i>Σημειώσεις</i>	119
-----------------------------	-----

20 21 22 23 24 25 26 27 28

41 40 39 38 37

20 21 22 23 24 25 26 27 28

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 μετά της εισστρατείας
 τοῦ Ξέρξου

— Πορεία τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ
 - - - Πλοὺς τοῦ στόλου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Νόμου 5045 καὶ τὸ ἄρθρον 36 τοῦ Νόμου 5341 καὶ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ Διατάγματος τῆς 12/12 Ἰανουαρίου 1933 καὶ τὰς ὑπ' ἀριθ. 54-77 πράξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν μεταφράσεων κλασσικῶν συγγραφέων, ἀπεφασίσαμεν: Ἐγκρίνομεν ὡς διδακτικὸν βιβλίον μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ μίαν πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1933-1934 τὸ βιβλίον **Γιάννη Βλαχογιάννη** καὶ **Κυρ. Κοσμᾶ «Μεταφράσεις τῶν περικοπῶν πολέμων τοῦ Ἡροδότου»** διὰ τὴν Β' τάξιν τοῦ Γυμνασίου ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως διορθωθοῦν τὰ ὑπὸ τῶν εἰσηγητῶν ὑποδεικνύμενα σφάλματα.

Ὁ Ὑπουργὸς
Θ. ΤΟΥΡΚΟΒΑΣΙΛΗΣ

Ἄρθρον 6ον τοῦ Π. Διατάγματος «Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμήσεως τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15% τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἄνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἔξω φύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ καρὸν ἄρθρον